మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

కృష్ణాతీరం

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

క్రియేటివ్ లింక్స్ పబ్లికేషన్స్
హైదరాబాద్ - 500044.

కృష్ణాతీరం

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

KRISHNATEERAM - Malladi Ramakrishna Sastry

క్రియేటివ్ లింక్స్ పబ్లికేషన్స్ ప్రచురణ : ఆగస్టు 2016

వెల : **రూ. 120/-**

US $ 10

ముఖచిత్రం : **బాపు**

ప్రచురణ, పుస్తక రూపకల్పన :

క్రియేటివ్ లింక్స్ పబ్లికేషన్స్

1-8-725/ఏ/1, 103సి, బాలాజీ భాగ్యనగర్ అపార్ట్‌మెంట్స్,
నల్లకుంట, హైదరాబాద్ - 500044.
ఫోన్స్ : 9848065658, 9848506964, 8885446222.

ఈ పుస్తకం లభించే చోట్లు :

క్రియేటివ్ లింక్స్, నల్లకుంట, హైదరాబాద్ - 500044.
నవ తెలంగాణ బుక్ హౌస్ (అన్ని పట్టణ శాఖల్లో).
నవ చేతన బుక్ హౌస్ (అన్ని పట్టణ శాఖల్లో).
ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్ (అన్ని పట్టణ శాఖల్లో).
నవోదయ బుక్ హౌస్, కాచిగూడ, హైదరాబాద్-500027.
విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్ (అన్ని పట్టణ శాఖల్లో).
తెలుగు బుక్ హౌస్, కాచిగూడ, హైదరాబాద్-500027.

Online: kinige.com, telugubooks.in, logili.com, anandbooks.com

కృష్ణమ్మ కలిపింది...

మనసు ఓ కృష్ణాతీరం...

ఆ తీరాన్ని తాకుతూ ఎన్నో జ్ఞాపకాల వెల్లువలు...

వాటిని మనస్ఫూర్తిగా వెల్లడించడానికి మాటలు సరిపోవు...

కానీ, మరొకరితో పంచుకోవాలంటే మనసు విప్పాలి... మాట్లాడాలి...

మాటలకోసం వెదకాలి! ప్రస్తుతం ఇదీ నా పరిస్థితి! ఇంత గొప్ప పుస్తక ప్రచురణ నీ చేతులమీదుగా జరగాలి అని ఆదేశించినప్పుడు మల్లాది నరసింహశాస్త్రిగారికి చేతులెత్తి నమస్కరించడం తప్ప నేనేం మాట్లాడేది? నరసింహశాస్త్రి గారంటే – మూర్తీభవించిన మానవత్వం... సాటి మనిషిని ఆదరించి, అక్కున చేర్చుకునే మహోన్నత హృదయం... కొద్దిపాటి ప్రతిభ ఉన్నా చాలు, ఓహో అని వెన్ను తట్టి ప్రోత్సహించే ఔదార్యం. ఇవన్నీ శాస్త్రిగారు తమ జనకులు కీర్తిశేషులు మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి గారి నుంచి పుణికి పుచ్చుకున్నారు.

మిత్రుడు డా. వి.వి.రామారావుగారు రాసిన 'మదిశారదాదేవి మందిరమే' పుస్తక రూపంలో రావాలని నరసింహశాస్త్రిగారు ఎంతగా తపించారో నాకు తెలుసు. అనేక వ్యయప్రయాసల తర్వాత సర్వాంగ సుందరంగా వెలువడిన ఆ పుస్తకాన్ని తన గుండెకు హత్తుకున్న క్షణాల్లో శాస్త్రిగారి కళ్ళలో ఎన్ని నక్షత్రాలో! వారి ముఖంలో ఎన్ని పున్నములో! తెలిసిన ప్రతీ వ్యక్తికీ ఆ పుస్తకం గురించి చిన్నపిల్లాడిలా చెప్పారాయన! ఉదయం లేస్తూనే అరచేతిలో శ్రీకారం చుట్టుకున్నట్లుగా 'మదిశారదాదేవి మందిరమే' పుస్తకాన్ని హృదయానికి హత్తుకుని సంతృప్తిగా, సంతోషంగా ఆయన తన జీవిత చరమాంకాన్ని దాటారు.

నరసింహశాస్త్రిగారు కోరుకున్నట్లే ఆ పుస్తకాన్ని మాన్యులు, ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ ఉప సభాపతి శ్రీ మండలి బుద్ధప్రసాద్ గారు ఆవిష్కరించడం, అలాగే తొలి ప్రతిని అందుకునేందుకు అమెరికా నుంచి శారదగారు రావడం నేను మరచిపోలేని జ్ఞాపకాలు.

శాస్త్రిగారు కోరుకున్నట్లే కృష్ణాతీరమైన అవనిగడ్డలో శ్రీ బుద్ధప్రసాద్‌గారి హస్తాల మీదుగా ఈ 'కృష్ణాతీరం' ఆవిష్కృతం కావడం మాటలకందని మధురానుభవం. ఇంతటి మహత్కార్యంలో పాలుపంచుకోవడం కృష్ణవేణమ్మ నాపై వెల్లువెత్తిన అవ్యాజమైన కృపగా భావిస్తూ, పరమ పూజ్య మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారి కుటుంబసభ్యులందరికి శిరసువంచి నమస్కరిస్తున్నాను.

సర్వశ్రీ చాగంటి గౌరీనాథ్ (హైదరాబాద్), వి.ఎ.కె.రంగారావు (చెన్నై), డా॥ మల్లాది రాజేశ్వరశాస్త్రి, మోదుగుల రామకృష్ణ (గుంటూరు), టి.శ్రీకాంత్ (హైదరాబాద్), ఓలేటి శ్రీనివాసభాను (హైదరాబాద్), డా॥ నోరి రాజేశ్వరరావ్, డా॥ భార్గవి (పామర్రు), శిష్ట్లా రాజర్షి (చెన్నై) గార్లకు, 'కృష్ణాతీరం' పుస్తకాన్ని తొలిసారిగా ఆదర్శ గ్రంథ మండలి, బెజవాడ వారు 1967లో, ఎమెస్కో పాకెట్ బుక్ సీరీస్ వారు 1973లో, శ్రీమతి సర్వలక్ష్మిగారు 2001లో ప్రచురించిన వీరందరికీ నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

గత పుష్కర కాలంగా మమ్మల్ని ఆదరిస్తున్న పాఠక దేవుళ్లకి నమస్సులతో...

తేది : 12.8.2016
హైదరాబాద్.

విధేయుడు
మాటూరి సూరిబాబు

కృష్ణాతీరం

1

దివిసీమలో ఎండలు ముదిరినాయి; ఎండవలసిన చెట్టూచేమా ఎండుకొచ్చినాయి. ఎండు పట్టడం మ్రాకుల్లోనే కాదు, మనుషుల్లోనూ ఉంది.

అలాంటి వారిలో ఒకడు బుచ్చన్న –

అవనిగడ్డ గ్రామంలో వున్న బ్రాహ్మణ్యంలో యించుమించు అందరూ ఓపాటి మోతుబరులే – చెదురువాటుగా ఓ పదో పాతికో, చాలీచాలని సంసారాలు ఉన్నాయి; పువ్వులతోబాటు పత్రిలాగా.

ఆ బహు కొద్దిమందిలోనూ, ఓ విధంగా చూస్తే ప్రథమ గణనీయుడు– యితగాడు!

తిండికి బొటాబొటిగా సరిపోయే గింజలు రాలే చేనుంది. పప్పూ ఉప్పూ వగైరాలంటె – వున్నదినాళ్ల నడుమ కనుక, ఏదో నోటి మంచితనాన ఎలాగో సర్దుకుపోవడం పరిపాటి అయింది. అది యీ తరంలో పుట్టింది కాదు; తండ్రి నాటి నుంచి వస్తున్న ఆనవాయతి.

అయితే, తండ్రి హయాములో – కొంత మెరుగు! ఆయనకు పిత్రార్జితం మూడెకరాలన్నర పైచిలుకుండేది. ఆయన స్వంతంగా చేసుకునేవాడు. తీరువా అని, సిస్తనీ, యీ అమాంబాపతులూ పోను యింటికో నలభై బస్తా చేరేది. అది వారికి ఎక్కీ దక్కీ – అదీ గాకుండా, ఆయనకు రకరకాల వ్యాపకాలు ఉండేవి. నిత్యమూ రాత్రిపూట పురాణము జెప్పేవాడు. సంపన్న గృహస్థుల యింట్లో – అంతేగాకుండా, స్మార్తం క్షుణ్ణంగా చెప్పుకున్నవాడేమో! పౌరోహిత్యంలోకి దిగలేదన్న మాటేకాని, కాస్త ముక్కూ మొగం ఎరుగున్న వాళ్లింట్లో ఏ పూజో, పుణ్యాహవాచనమో అంటూ ఏదన్నా తలపెడితే –

అందుకు ముందీ అన్నప్ప సిద్ధం! అల్లాగని దాన్నే నమ్ముకున్నవాళ్ల నోళ్లు కొట్టేవాడనా – ఎబ్బే! ఇచ్చుకునే సత్తువలేక పొడి తాంబూలం చేతిలో పెట్టి ఒక్క దణ్ణం పెట్టే అలాటి వాళ్ల విషయంలోనే నేనున్నాననేవాడు. అంతేకాని, సదస్యాలకూ, సంభావనలకూ పోవడం అలవాటు లేదు. అయినా, ఆయనకు ముట్టవలసినదేదో మరో పద్ధతిలో ముడుతూనే వుండేది. ఎలా? –

మాట వరసకు –

ఫలానావారి లోగిలిలో, శ్రీమద్రామాయణం పురాణం జెప్పాలను కుందాం! అది ఒక ఏడాదిపాటు నడుస్తుంది కదా – ఉత్తరకాండ కూడా కలుపుకుంటే...

అందులో రాములవారు పుట్టుకురావడం, సీతమ్మ వారిని చేపట్టడం – నరజన్మ ఎత్తిన కారణంగా పడవలసిన అగచాట్లన్నీ పడి, మళ్లా వచ్చి, అప్పుడు బెడిసిపోయిన పట్టాభిషేకం సలక్షణంగా జరిపించుకోవడం –

ఆపై –

సరే, నడవాల్సిన గ్రంథమంతా నడచిన తరువాత, అక్కడ ఆశ్రమంలో మగపిల్లలు కలుగడం, చివరకు అందరూ సుఖంగా ఉండటం. ఇలాటివి ఓ నాలుగైదు ఘట్టాలు వున్నాయికద – దేనికి తగిన ముచ్చట దానికి ఉండనే వుంది గనుక!

ఆయా తరుణాల్లో ఆనందంగా ఉత్సవం జేయకపోతే, ఆలకించిన సుకృతం పరిపూర్ణం కాదనే నమ్మకంకొద్దీ, గృహస్థులు అప్పట్లో చేయి విడిచి ఖర్చు చేసేవారు –

ఏవో పానకం బిందెలని, ప్రదానపు వుంగరమనీ, జామార్లనీ, చదివింపులనీ – ఇలా పై పై సరంజామాతోబాటు పదో పరకో కాసులూ, ఆయన ఎంత వద్దనుకున్నా ముడుతూ వుండడంతో, గంప సంసారం కాకపోవడంతో రాజెవరి బిడ్డరా అన్నట్టు ఆయన వాహినీగానే వెళ్లమార్చుకుంటూ వచ్చాడు.

ఒక్కతే ఒక్క ఆడపిల్ల – అది తల్లి కడుపున పడ్డప్పటి నుంచీ, మరీ కలసి రావడం మొదలు పెట్టింది.

అన్నప్పా, ఆయన యిల్లాలు అనంతలక్ష్మి – చెప్పుకోదగ్గ రూపసులు కారు. కాని, యీ పిల్ల ముత్యమల్లెవుంటుంది. పిల్లదానికి ఎనిమిదోయేడు వచ్చింది; ఆ యేటి కాయేడు మరీ నేవళం దేరుకుంటూ వచ్చింది. అలాటి పిల్ల యింట్లో మెలుగుతూంటే; అది సామాన్యపు కొంపగాదు, జమీందార్ల దేవిడి అనిపించేది ఆ బ్రాహ్మడి కంటికి. పిల్లదాని వివాహము విషయంలో భారీ ఎత్తున ఆలోచించాడు. మన గ్రామం మొత్తానికి రామావధాన్లు సంపన్న గృహస్థు – నలభై ఎకరాల బంగారం పండే ఏకఖండం, ఖాతా ఓ అర్ధలకారం ఉండొచ్చు. ఆయనకు ఒక్కడే కొడుకూ, ఒక్క ఆడపిల్లాను. ఈ రెండు కుటుంబాలకు మధ్య రాకపోక లెక్కువ. పైగా ఆ యింట్లో పిల్లలు తన కళ్లముందు పుట్టినవాళ్లు కావడంతో, పిల్లవాడి గుణగణాలెట్టివో అన్నప్పకు రూఢిగా తెలుసును.

పిల్లవాడు చురుకైనవాడు. పెద్దపెరిగితే కరుకుతేలి తండ్రి లాగానే ప్రయోజకుడవుతాడు. దిప్పకాయితనం ఏ కోశానా లేదు. పిల్లను సుఖపెడతాడు. కనుక పిల్లదాన్ని ఎలాగైనా వాళ్ల యింట్లో పడవేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు.

రామావధాన్లుగారు పిల్లదాని వివాహప్రయత్నంలో వున్నారు కనుక, ఇప్పుడప్పుడే యీ ప్రస్తావన తీసుకురావడమెందుకు? యీ హడావుడేదో అయిన తరువాత మంచిరోజు చూచి వారి చెవిని వేయవచ్చుననుకుని నిదానించాడు.

బందరులో ఓ సంబంధం – రమారమి నిశ్చయమైనట్లే. పెళ్లికొడుకువారు, లాంఛనప్రాయంగా పిల్లను చూచి ఫలానా అప్పుడు తాంబూలాలు పుచ్చుకునేందుకు వస్తున్నారు; వారు వీరికన్న పై మెట్టువారే!

2

అనుకున్న నాటికి, పిల్లవాడి తల్లీదండ్రి బండి కట్టించుకు బయలుదేరారు. రెండు ఝాములకు లోపుగానే ఏటి ఒడ్డుకు చేరుకోవలసింది. కాని, యింకో క్రోశెడుందనగా, అవాంతరం జరిగింది. ఎదురుగుండా దివాణంవారి జోడు గుఱ్ఱాల సారటు వస్తూంది. కళ్లకు ఎండ కొట్టడం మూలానో, ఏమో, అదివరకెన్నడూ లేనిది, యెడ్లను జూసి గుఱ్ఱాలూ, వీటిని జూసి అవీ బెదరడంతో, సారటయితే నిలువ దొక్కుకుని ముందుకు ఉరక వేసింది కాని, యీ బండీ మట్టుకు దారి తప్పి, పుంతపట్టి, గతుకుల్లోపడి పోయి పోయి, పిల్లబోదెలో ఒడ్డిగిలింది. యెవరికీ యేమి దెబ్బాగిబ్బా తగలకపోయినా, కాస్త సుకుమార ప్రాణేమో, ఆ కుదుపులకు ఆ యిల్లాలు హైరానైపోయింది. ఎలాగో ఆ బండిలోంచి, యివతల పడి, ఆ యిల్లాలినో చెట్టునీడను కూర్చోబెట్టి, మగవాళ్లిద్దరూ నడుం కట్టుకుని బండి నెక్కించి, యెడ్లను కూడగట్టుకునేటప్పటికి ఓ పక్కా ఝాము పట్టింది –

యిహ, అప్పుడూ,

యెగువకు వెళ్లడమా – మానడమా అనే లకలుకలో పడ్డారు.

ఇలాటి శకునం యెదురొస్తే యెలా వెళ్లడం? అని, ఆవిడె!

వెళ్లకపోతే మాట తఫావతు వస్తుంది – తాంబూలాల ప్రమేయం యివాళే పెట్టుకోకుండా నిదానం మీద చూసుకుందాం – పిల్లను మట్టుకు చూచి వచ్చేద్దాం – అలా అయితే నీ మాట చెల్లుతుంది, నా మాటా దక్కుతుంది – అంటాడు ఆయన !

వస్తుతః ఆవిడ ససేమిరా మనిషి –

అప్పటికే ప్రొద్దుపోయింది.

వారుభయులూ యిలా గుంజాటన పడుతూండగా చివరికిహ బండిదోలే సుబ్బయ్య కలిపించుకున్నాడు.

"గుఱ్ఱాల్ని చూసి బెదిరినాయిగాని కుందేల్ని చూసి బెదిరినాయా?

అవేం సత్తార్ సాయెబు కుంటి గుర్రాలా? సంస్థానం వారివి!

మల్లెపూవులల్లే ఉన్నాయి. మనకు యెదురొచ్చినాయ్ – కనుకనే ఎలాంటి పాయిబడ్డా – ఎప్పటల్లేనే ఉన్నాం! యింతకన్న మంచి శకునం తెస్తామా?

ఏదో పీడ యిలా కొట్టుకుపోయింది –

"యిది ముందు మంచికే – లెగవండి!" – యిలా అన్నా, వాళ్లు వినిపించుకోక పోవడం జూసి –

"లచ్చుమ్మగారూ, మనం ఓపూట పస్తున్నా ఫరవాలేదు, గాని, డొక్క మాడేస్తే గిత్తలు ఎత్తుబడవూ? బిడ్డల్ని చూసుకున్నట్టు చూసుకుంటారు గదా, మనకేం లోటొచ్చిందని వాటిని మాడేస్తారు? ముందుకు పోదాం అంటే, వేగిపోదాం! లేదా, బండిటే తిప్పుతా! మనం యింతకు ముందు దాటొచ్చిన ఊరు చేరుకుంటాం. ఈ పొద్దుకు బండి దింపుకుందాం! అక్కడ ఆసాములు పస్తుండనిస్తారా?

అమ్మగారూ! మీ అంత మారాజులు పొట్టచేత పట్టుకుని పొరుగూళ్లో ఓ పొద్దు గడపటం యిచిత్రంగానే ఉంటుంది. ఎన్నడన్నా కథల్లే చెప్పుకొవచ్చు!

కోడికూసే తలికి నొగలెత్తుతాను. బువ్వదినే యాళ కింటికి బోవచ్చు! యెంత సెడ్డా శకునం శకునమే. దాని బలిమి సూపిందని సరెట్టుకోవచ్చు–

నేను తవురికి సెప్పేవోణ్ణి కాకపోయినా, మీరు యినుకుంటే తప్పొద్దా?"

వాడు, బండి కట్టాడు –

"నీ వాగుడుకో దరీ – అంతూ లేదేంరా – సరే, యింత దూరం వచ్చి వెనక్కు తిరగడం ఎందుకూ – ఏం కానుంటే అదే అవుతుంది – మధ్య అయ్యగారి మాట పొల్లోవడ మెందుకు, నీ గిత్తలెండట మెందుకు – నేనేదో అడ్డం గొట్టానని నిష్టూర్య మెందుకు, ఎగువకే పోనీ!" – అంటూ ఆవిడ మట్టుకు బండిలో యెక్కి కూర్చుంది.

అంతలో ఉన్నట్టుండి – ఎండ ఛప్పున చల్లబడ్డది – "చూశావా

శకునం! సూర్యభగవాన్లు సైతం శుభమా అంటూ మనం చల్లగా సాగిపోయేందుకు సదుపాయం జేశాడు" అలా పలుకుతూ ఆయనా లోపలికి జేరుకుని, 'ఒరే సుబ్బయ్యా, ఒక్క చిటికెలో పోవాలిరా!' అన్నాడు – అలాగే ఏటి ఒడ్డు కొచ్చేశారు.

అక్కడ ఆయన, మాధ్యాహ్నికం దీర్చుకుని మళ్లీ పొడిబట్టలు కట్టుకుని, యిక గ్రామంలోకి కాలి నడకనే బయలుదేరారు!

మొగదలయిల్లే, అన్నప్పది – వారి యింట్లోనే, వీరికి ఏర్పాటు చేశారు. అక్కడ రామావధాన్లుగారి యింట్లో – తాంబూలాలు పుచ్చుకునేందుకు వలసిన సకల ఏర్పాట్లున్నూ చేశారు. వేళ మరీ మించడంతో, యివాళిటికి వీరు రానట్టే, అని రూఢి చేసుకుని, వచ్చినవారు ఎవరిళ్లకు వారు వెళ్లిపోయినారు. అవధాన్లుగారు – 'యీ బస్తీవాళ్ల నైజం యింతే' – అని చిరచిరలాడి, హాయిగా భోంజేసి పడుకుని గుర్రు తీస్తున్నాడు.

3

బందరువారి పురోహితుడు, జోస్యుల యెగ్గెన్న – అంతకుముందు రోజున, ప్రక్కనున్న గ్రామంలో బంధువులింట శుభకార్యానికి వచ్చి, ఉదయమే యీ గ్రామం జేరుకున్నాడు. అనుకున్న పని, అనుకున్న వేళకు జరక్కపోతే – అందరికీ చిరాకు యెత్తుకురావడం సహజమే – కాని, అనొచ్చిన మాటా వుంటుంది అనగూడని మాటా వుంటుంది గదా – యీ గ్రామంలో గృహస్థులు, సంపదతో బాటు వాక్స్వాతంత్ర్యము కూడా వృద్ధి జేసుకుంటూ వస్తూన్నవారు కావడంతో మెదలకుండా కూర్చోలేదు. అవతలి తరఫు మనిషి యిక్కడున్నాడే అని కూడా అంచాయించలేదు. పైగా, ఆడపిల్లను యిచ్చుకోదలచిన గృహస్థే – నోరు సంబాళించుకోకుండా ఫెడీలుమని, 'యీ బస్తీ వాళ్ల నైజం యింతే,' అనడమూ, అందుకు తక్కుంగల గృహస్థులు, వంతపాటగా మూతులూ ముక్కులూ విరవడమూ, అంతటితో వదలకుండా, 'మిమ్మల్ని కాదండోయ్!' అని ప్రత్యేకం తన వంక జూసి అనేయడమూ,

దానాదీనా, ఆ బ్రాహ్మడికి అక్కడ ఉండటం ముళ్లమీద ఉన్నట్టుగానే ఉన్నా–

చివాల్న – నలుగురిలోంచీ లేచి, యివతలకు చక్కా వచ్చి, అంగవస్త్రం ఝాడించి తలకు జుట్టుకుని, అదే పోతపోదాం – అనిపించినా, కాచి వడబోసిన ఘటం గనుక, మరికాస్త ఓపిక పట్టాడు. నలుగురితో కలసి తానూ ఓ నవ్వు నవ్వేశాడు. కాని, అంతటితో అది సముసుకు పోలేఁ –

తీరా, వారు, భోజనానికి లేవబోతూ – తన వంక జూసి, "యెగ్గెన్న బాబూ! యెంతసేపలా గోడ అరగదీస్తావు కాని, యిఖ లేఁ. యెవరో రాకపోతే ఏకాశి ప్రొద్దులుంటామా? కతికితే అతకదనే పట్టింపు నాకు లేదు. లోక రివాజంటావా అది నీ విషయంలో వర్తించదు. నీవు ఆ మూడుముళ్లూ వేయించే వాడివే కాని, అప్పగింతల జాబితాలో వాడివి కాదుగా! అన్నప్పగారి యింటికి కబురు చేస్తాను. మాట నిలకడలేని వారికోసం, మధ్య – ఆయన మాట పడటం యెందుకూ? చేసిన యత్నమంటావా? పారుబోదు. బస్తీవారికని చేసిన పప్పూ, ధప్పళం పాలేరాళ్ల పరమౌతుంది – అంతే! యెవరికెక్కడ ప్రాప్తమో...? మడిగట్టుకుందాం, లేవండి" అంటూ హస్తచాలనంతో రెట్టించగా, యీ బ్రాహ్మడు, ఇక శ్రుతి మించనీయరాదనుకొని, అతి వినయంతో, "అహఁ! మీ అంతవారు లెమ్మనడం, నే నింకా కూర్చోవడమూనా? లేచినట్లుగానే భావించండి! యిదుగో లేచాను!

నిజానికి, మాలాటివాళ్లు కూచుంటే యెంత, లేస్తేయెంత! మీరేదో, ఓ వాసి పెద్దరికం యిస్తున్నారు గనుక మా పబ్బం గడుస్తూంది. బాబుగారూ! భోజనానికి లేవయ్యా అంటే – నేను లేవనయ్యా అంటే – నా కిహ అన్నం పుడుతుందా?

ఆయా లోకాల్లో అన్నానికి మొగం వాచేగా మే మీ భూమ్మీద పుట్టింది. ఈ జన్మకుగాని, మరో జన్మకుగాని మా నోటివెంట ఆ మాట రాదనుకోండి!

పోతే, చాదస్తం అంతా తీర్చుకు వచ్చేదాకా మిమ్మల్ని వుండమనడం భావ్యమా! ఇప్పుడు మొదలెడితే నేను తెమిలేసరికి ఓ పక్కా ఝాం పడుతుంది.

మీరో కునుకు తీసి లేచి, లఘువుగా ఫలహారం జేసేవేళ – మాకు భోజనపు వేళ – మీకూ మాకూ అదీ అంతరం!

వేళ మించకుండా – మీరు అమృతమస్తు అనండి!

మరి! నా సంగతేమిటంటారా?

అలా ఏటిదాకా పోయి, ఆ రవంత అనుష్ఠానం అక్కడ తీర్చుకుంటాను. దొడ్లో బావి వుందికదా అంటారా? – ఉంది!

బావిలేని లోగిలి వుంటుందా? – పసుపు పూసుకోని ఇల్లుంటుందా? కాని – కృష్ణాస్నానం అంటే మాకు జన్మానికి శివరాత్రి! ఆ పుణ్యం నిత్యమూ లభ్యమయేదా?

అలా పోతూ పోతూ అన్నప్పగారింట్లో ఓ కేకేసీ పోతాను: 'బందరు వియ్యాలవారికి బదులు, మీ పాలేర్లు వస్తారు. తోడు, ఈ సత్రకాయ ఒహడు' ఈ ముక్క ఆయన చెవిని వేస్తాను. పంక్తికి ఒకడన్నా బ్రాహ్మణుడున్నాడు కదా, అని ఆ బ్రాహ్మణుడు సంతోషిస్తాడు. మీరు భుక్తాయాసం దీర్చుకుని, మళ్లీ కచేరీ సావడిలోకి దయచేసేసరికి నేనూ హాజరుగా ఉంటాను."

ఇలా అంటూనే యివతలకు చక్కా వచ్చాడు. సందు దాటి, వీధి మీదకు వచ్చాడు.

అదే గ్రామానికి రాజవీధి – యకాయకిని ఏటి దగ్గరకు పోతుంది. మహా వుంటే కోటవారి తుళ్లదగ్గర నుంచి చల్లరస్తా అంత దూరం వుంటుంది.

అయితే, అటు పోవడానికి మనస్కరించలేదు.

అయిన వాడూ, కాని వాడూ, నిలవేసి అక్కరమాలిన ప్రశ్నలు వేస్తారు. అందుకని, దారి తప్పించి, అటు పిశిపాటివారి సందుగుండా పోయి, వంకమామిడివారి తోటకు అడ్డంపడితే రహదారి రేవుకు కాస్త ఎగువకు జేరుకోవచ్చును అనుకుని, అలా పోతూండేసరికి –

అక్కడో అవాంతరం!.....

ఓ యింట్లోంచి ఓ బ్రాహ్మడు పరుగు పరుగునవచ్చి యీయన మొగం వంక చూచి 'అమ్మయ్య, బ్రతికించారు' అంటూ రెండు చేతులూ పట్టుకుని

గబగబ సొద వెళ్లబోశాడు. వారి తండ్రిగారి ఆబ్దికం భోక్తల్లో ఒకరింట్లో, అంతకు ముందే పురుడొచ్చింది. వేళ దాటిపోయింది. గ్రామంలో మరో మనిషి దొరకడు – వెర్రెత్తి వీధిన బడ్డాడు. దేవుడల్లే ఈయన కనిపించాడు! ఆ గృహస్థు చటుక్కున రెండు చేతులూ విడిచి, రెండు కాళ్లూ పట్టుకొని 'బాబూ! మాట దక్కించు' అనడంతో, ఎగ్గెన్న – సరే అనక తప్పలేదు. తానిక్కడ యిలా వుండిపోవలసి వచ్చినట్లు అన్నప్పగారి యింటికి కబురు చేయించి, అక్కడ ఆ పనిలో వుండిపోయినాడు.

4

ఇహ, అన్నప్పగారి ఇంటి దగ్గిర –

ఇంట్లో సందడంతా, వాళ్ల అమ్మాయి కామాక్షిది!

ఝాం ప్రొద్దెక్కినప్పటి నుంచీ, ఆ పిల్లకు యింట్లో కాలు నిలువందే!

తెలతెలవారు తూందనగానే గబగబ తల దువ్వించుకొని, నీళ్లు పోసుకుని, బొట్టూ కాటుక పెట్టించుకుని, ఆదరా బాదరా చల్దివణ్ణం దినేసింది. పెట్టెలోంచి దాపుడు మడతలు దీసి కట్టేసుకుని, పక్కింటి వెంకటలక్ష్మమ్మగారి యింటికి పరుగెత్తి, ఆవిడను బెల్లించి, కాసిని గన్నేరుమొగ్గలూ, మరి కాసిని మల్లెమొగ్గలూ తెచ్చుకుని చెండు కట్టి తల్లో పెట్టుకుని, అద్దం ముందు నిలుచుని, బుల్లి బిళ్లేరి అద్దం వెనుక వారగా పట్టుకొని, చెండు సరిదిద్దుకుని, వాళ్లమ్మ నడిగి చేరెడు వేపుడు బియ్యం – కాసిని ఖజ్జూరాలు పెట్టించుకొని – బొమ్మ సామాను చుట్టూతా బరచుకుని, వంటింట్లో వాళ్లమ్మ కూరలు తరుక్కుంటూంటే అక్కడ జేరి, తాటాకు బొమ్మను పెళ్లికూతుర్ని జేస్తూ, వీధిలో గంటలు చప్పుడైనప్పుడల్లా 'పెళ్లివారే! మన పెళ్ళివారే!' అంటూ చెంగున వీధి గుమ్మంలోకి ఓ గంతేస్తూ పిల్ల సంబరంతో సతమతమౌతూంది! తల్లికీ యిదంతా చూడగా మహా మురిపెం వేసింది. "ఏమే మా తల్లీ? ఎవరింటికో పెళ్లివారొస్తున్నారంటేనే యిలా యెగిరి గంతేస్తున్నావ్. రేపో మాపో దైవం

రక్షించి, కల్యాణము ఘడియలొచ్చి ఆ కాబోయే వారొస్తే, యెంత కలకలలాడతావోనే? ఆసి నీ ఇల్లు ఇంద్రభవనంగానూ, నీకు యింట్లో కాలు నిలిచేట్లు లేదుగాని, పోయి కాస్సేపు అలా అల్లా తిరిగిరా! వచ్చేవాళ్లు నీకు కనబడకుండా పోరులే! పంక్తిని నెయ్యి వడ్డించడం, వాళ్లకు తమలపాకులు చీల్చి ఇవ్వడం నీవంతే! ఆ కాస్సేపూ బుద్ధిమంతంగా వుంటివో, వాళ్ల బస్తీలోనే నీకూ ఓ మాంచి సంబంధం చూసి ముడెట్టేస్తారు. చక్కగా జటకాబళ్లెక్కి పేరంటాలకు పోవచ్చు....” తల్లి యిలా బులి బుచ్చికాలు అంటూంటే – కాముడికి చెప్పరాని సంతోషమూ, వల్లమాలిన సిగ్గూ వచ్చి, వయసుకు తగ్గ ఆరిందాతనం వచ్చి “పోవే అమ్మా నన్ను బస్తీకి పంపేసి, యింట్లో పాలమీగడంతా నువ్వు ఒక్కత్తెవే మెక్కేద్దా మనుకుంటున్నావా – ?” అంటూ గునిసింది. “అదా అమ్మా నీ దుగ్ధ! మెక్కేవాళ్లు, రేపీపాటికి పుట్టుకు రారూ! మా కళ్లు చల్లగా, వెంటనో పిల్లనూ, చంకనో పిల్లనూ వేసుకుని, పండక్కీ పబ్బానికీ రావా! ఒకర్ని మీ నాన్న బుజానా, ఒకర్ని నా బుజానా యెక్కించి నీ మానాన నీవు గచ్చకాయ లాడుకునేందుకు పోతే, ఆ రాలుగాయల్ని సముదాయించేందుకు మనింట్లో మీగడా, వెన్న ఏం చాలతాయమ్మా! రాజావారి వెల్లావుల్ని తెచ్చి మన దొడ్లో కట్టేసుకోవాలి!....” కాముడు, ఇక వినిపించుకోకుండా అక్కడ నుంచి పరుగెత్తుకు పోయింది.

ఏటి వారను ఎంతోసేపు తచ్చాడింది.

నుంచున్నుంచుని కాళ్లు నెప్పులు పుట్టుకు వస్తున్నాయ్.

దూరాన ఎక్కడో పిల్లవాళ్లు గోడేబిళ్ల ఆడుతున్నారు. అక్కడికి పరుగెత్తింది. నన్నూ ఆడనీయమంది. ‘ఆడపిల్లవ్ – మాతో నీవేం ఆడతావ్!’ అన్నారు వాళ్లు. పరికిణీ వెనక్కు విరిచికట్టి, చెంగు రొంటిన దోపుకుని, ‘సైఁ! నాతో మీరేం ఆడతారు? పది లాల్‌కు కూత! బిళ్ల మార్ అయితే, మాదొడ్లో దానిమ్మ పండిచ్చేస్తాను. మీరేమిస్తారు? యిదిగో బుల్లాడా, నేను గెలిస్తే బిళ్లా కఱ్ఱా ఊడలాక్కుంటా, సైఁయే –’ అని వాళ్లని కవ్వించి ఒకడు చెల్లగా ఒకడిని ఓడగొట్టి, కోపు కొట్టుకొంటూ, మళ్లీ రేవుదాకా పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. వెనకాల్తే పిల్లలందరూ కూత పెట్టుకుంటూ

వచ్చారు. వాళ్లవి గిరవాటువేసి, పాయలోకి పోయి మొగం కడుక్కుని, రొప్పు దీర్చుకుంటూ అద్దరికి జూస్తూంది. అప్పటికి బండి జాడా లేదు. అడుకుంటున్నంతసేపూ, అటుకేసి ఓ కన్నేసి ఉంచింది. కనుక, వాళ్లు రాలేదు, అనుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేసింది.

గుమ్మంలో తండ్రి కనిపించాడు.

"చూశావ్ నాన్నా వాళ్లింకా రాలేదు!" అంది.

"యింకేం వస్తారు వేళ మించింది."

"మరి రాకపోతే యెట్టా నాన్నా! వాళ్ల కోసం అప్పచ్చులూ అవీ వండుకున్నాం గదా! వాళ్లకు వడ్డించకుండా మనం తింటామా?"

"మధ్య నీకూ నాకూ యీ తాపత్రయం?

అసలు వారికిలేదు. అవధాన్లుగారు, హాయిగా భోంచేసి బబ్బున్నాడట! ఆయనకేం మహరాజు.

ఒకవేళ బయలుదేరి దారిలో యెక్కడన్నా చిక్కడ్డారేమో! అంతేగాక, పెద్దమనుషులు మాట తప్పుతారా? రాదలుకోలేకపోతే వర్తమానం చేసి ఉండరూ?

మనకు యీ పూట భోజనప్రాప్తి వుంటే వారు వస్తారు. లేదాయెనా, కాస్సేపు కళ్లు మూసుక్కూచుంటె అదే ప్రొద్దుగుంకుతుంది."

"అమ్మేం జేస్తుందీ?"

"ఏం జేస్తుంది? వంటయింట్లో చెంగు పరచుకుని పడుకుంది. పాపం – ప్రొద్దున్నుంచీ సతమతమవుతూంది, అలా కాస్సేపు పడుకొనీ? మనం దాడి ఆడుకుందాం, యిలా కూచో..."

ఆట మంచిపట్టులో వుండగా, బందరువారు రానే వచ్చారు. ఆ దంపతులని, అంత దూరాన చూడటంతోనే కాముడు పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్లి, 'బందరు నుంచి వస్తున్నారు కాదూ' – అనేసి – ఆవిడ సమాధానం చెప్పేలోపుగానే చెయ్యి పట్టుకుని, 'అదే మా ఇల్లు! మా యింటికే ముందు వస్తున్నారు. భోంచేసి పెళ్లివారింటి కెళదాం! నేనూ వస్తాను...' అంటూ ఇంటివేపు తీసుకు వచ్చింది.

ఆయనకు – అంటే లచ్చమ్మగారి పెనిమిటి రమణయ్యగారికి, అప్పన్న ప్రత్యుత్థానం జేశాడు.

జరిపే తీరున మర్యాదలు అన్నీ జరిపారు. ఆ పిల్ల సంబరం, ఆ తెలివి తేటలూ, ఆ చురుకుదనం, ఆ చక్కదనం, చూచేసరికి, లచ్చమ్మగారికి – తాము వచ్చిన సంగతే మరచిపోయింది.

ఏదో పని గట్టుకుని, యింత దూరం వచ్చినందుకు – వెళ్లకపోతే నలుగురూ ఏమనుకుని పోతారో అని, అవధాన్లుగారి యింటికి వెళ్లడం రావడం జరిగింది. ఆ రాత్రికి వీరింటే వుండి, వారి దోవను వారు వెళ్లిపోయినారు.

5

వచ్చినవారు ముక్తసరిగా మాట్లాడటం, ఆ వున్న కాస్సేపైనా కలివిడిగా లేకుండా ముళ్ల మీదున్నట్టుండటం, కాబోయే అత్తగారయ్యిండీ కూడా ఆ యిల్లాలు పిల్లదాన్ని చేరదీసుకుని దగ్గర కూర్చోబెట్టుకోకుండా ఓ మారు చూసి ఊరుకోవడం, తరువాయి ఫలానా అప్పుడు తీర్చుకుందామని, తామై చెప్పవలసిన విధాయకం కాగా – ఆ మాట ఎత్తకపోవడం, ఇహ తానే అడిగేసరికి వెనకనుంచి కబురు చేస్తాం అని చెప్పి తప్పించుకోవడం వీటన్నింటినీ బట్టి అవధానులుగారికి ఎక్కడో బెడిసినట్టుంది, అని అనిపించినా, గుంభనగా ఊరుకున్నారు.

వారం అయింది, పక్షం అయింది. బందరు వారు పలకలేదు.

ఇప్పుడేమి చేయడం?

తన మొగం ముందు అనకపోయినా, ఊరిలోవారు ఎవరికి తోచిన విధంగా వారు అనుకోవడం మానుతారా...!

ఆడపిల్లను కన్న తండ్రి కనుక, అహం జంపుకుని, – తానే వెళ్లి, వారిని కదలేశాడు! రమణయ్యగారైతే నీళ్లు నమిలాడుగాని, లచ్చమ్మగారు

మట్టుకు, మాటకు తడుముకోకుండా, – "చూపులకని వస్తూంటే దుశ్శకునమైంది – యీ యేటికి మా పిల్లవాడికి పెళ్లి చెయ్యం" అని కుండ పగలేసినట్టు చెప్పింది –

మారు మాటాడకుండా తిరిగి వచ్చేశాడు !

వచ్చీ రావడంతోనే, అన్నప్ప మీద విరుచుకు పడ్డాడు! "పప్పూ అన్నంలో ఏం కలిపి పెట్టావు బాబూ, ఆ బందరువారికి. చక్రం యిట్టే తిప్పేశావ్–" అన్నాడు. అన్నప్ప తెల్లబోయి – 'అయ్యో! యిదేం పాపం!' – అని, – ఆయన విపులంగా, దులపడంతో, – విషయం అర్థం చేసుకుని, – ఆ పూటే బందరు పరుగెత్తాడు! ఇక్కడ జరిగినది యావత్తున్నూ ఏకరువుబెట్టి – "అయ్యా రమణయ్యగారూ! నేను యీ రోజు వరకూ ఏదో ఆ రాముణ్ణి నమ్ముకుని కాలక్షేపం జేస్తున్నాను. కాస్త తీరిక ఉన్నప్పుడు, ఏ భాగవతమో, భారతమో చేతబట్టుకుని, – మా పెద్దల వల్ల నాకు అబ్బిన విద్యాలేశంతో పిచ్చాపాటిగా నలుగురూ వినేట్టుగా వాగుతూ పోవడమే కాని, మరో ఊహ నాకు ఉండదు! ఏదో, నాళ్ళ నడుమ, మంచిగా బ్రతుకుతున్నాను.

ఉన్నట్టుండి, – యిలా మిన్ను విరిగి మీద పడ్డది. నేను పేదవాణ్ణే అయినా నా పిల్ల కలిగిన యింట పడి సుఖపడాలని ఉండటం అలా అనుకోవడం దోషం కాదు గద!

నేను రామావధాన్లుగారి ఆశ్రితవర్గంలో వాడిని; వారు, మా గ్రామానికి, రాజావారెంతో, వీరూ అంతే. వారి పిల్లదానికి సంబంధం నిశ్చయమైనప్పుడు, – అది తిరగదోడి, నా పిల్లను కట్టబెట్టాలనే మహాపాపం నేను కలలో అన్నా జేస్తానంటారా?

అవధాన్లుగారు అలా అభిప్రాయపడినందుకు ఆ బాధ సరే! – కాని, అదో బాధ కాదు! ప్రారబ్ధం!

ఇంతకూ నేను మనవి జేసేదేమంటే – లోకం తీరు, మీకు తెలియనిది, కాదు! పిల్లకు ఏదో అవకరం ఉండటం చేతనే మీరు, మేలుకుని వెనకడుగు వేశారని నలుగురూ అనుకోవచ్చు! యిక మరో సంబంధం ఎక్కి వస్తుందా?

అయ్యా! అవధాన్లుగారి అమ్మాయి బహు లక్షణవతి, యోగ్యురాలు. జాతకాలు చూచుకున్నారు గదా! మీకు తెలియందేముంది. మీ కోడల్ని చేసుకోక తప్పదు!"

యిలా ప్రాధేయపడగా, దైవం అతని పాలిట ఉన్నాడో యేమో, లచ్చుమ్మగారు, మెత్తబడింది! అప్పుడు అసలు విషయం బయట పెట్టింది.

వీళ్ల కాముణ్ణి చూసి, ఆవిడ ముచ్చటపడిన మాట వాస్తవం! అందుకే, అవధాన్లుగారి సంబంధం వద్దన్నది.

అప్పుడు అన్నప్పగారు అన్నాడు కదా, "అమ్మా! నా పిల్ల మేలుకోరి, ఆ పిల్లకు ద్రోహం జేస్తానా? యింతకు పూర్వం నేనూ పేరాశకు బోయినాను. అవధాన్లుగారి పిల్లవాడికి మా అమ్మాయిని చేసుకుంటారేమో, అనుకున్నాను. ఇంత జరిగిన మీద యిహ అడిగేందుకు నాకు నోరు రాదు. మా కాముడి మీద మీకు వాత్సల్యం కలిగింది గనుక, మీ యెరికనే ఎక్కడన్నా, ఓ సంబంధం చూసి మీ కళ్ల ఎదుట ఉంచుకోండి!"

వెంటనే లచ్చుమ్మగారు అందుకుని, "నిక్షేపంలాంటి సంబంధం సిద్ధంగా వుంది. నాకు ఓ ఆడపిల్ల లేకపోయెగాని, ఉంటే పారుబోనిచ్చే వాళ్లమా! పిల్లవాడు మీ అమ్మాయికి యీడుజోడూ, ఎదిగిన కొద్దీ మాంచి యెత్తరి అవుతాడు. మీ పిల్లకన్నా ఇంకా ఓ చాయ ఉంటాడు! మీరు మెచ్చే తెలివి తేటలున్నాయి. పెద్దల చెప్పుచేతల్లో ఉంటాడు. శాస్త్రం జదువుతున్నాడు. ఇంకేం కావాలి! మీరు సరేనంటే, తరలి వస్తారు."

ఇతగాడు వెంటనే సరేనన్నాడు.

అన్నప్పగారి మంచితనాన అయితేనేం, అవధాన్లుగారి పుణ్యం బాగుండబట్టి అయితేనేం, బందరువారు మొదట అనుకున్న ప్రకారం అవధానులుగారి పిల్లదాన్నే చేసికోవడం జరిగింది.

అన్నప్పగారితో బాటు, బందరువారూ బయలుదేరి అవనిగడ్డ వచ్చారు. యకాయకీని, అవధాన్లుగారి ఇంటికే వెళ్లి 'నిశ్చయం జేసికుందాం' అన్నారు. అవధానులుగారు కాదంటాడా? అసలు ఇంతదూరం వచ్చినాకా సంబంధం

యిట్లా అయిందేమా అని, ఆయనకు మనసులో ఓ చెంపను, పీకుతూనే వుంది. కాని కబురన్నా చేయకుండా వీరిలా ఊడిపడడంతో 'వీళ్లేం తలతిక్క మనుషులా' అని మొదట అనుకున్నా, మంచికే వచ్చింది గనుక, పొంగి పోయినాడు. తనను చూసి బెదిరిపోయి వాళ్లు దారికి వచ్చారనుకున్నాడు. బాగుంది దానికేం. ఆయన మనిషికాని, దేవుడు కాడుగా!

కాని అన్నప్పమీద ఆయనకు గుర్రుగానే వుంది. ముభావంగానే ఉంటూ వచ్చాడు. పెళ్లి అయిదురోజుల పాటూ అయినా, అన్నప్పమీద వెనకటి ఆప్యాయత కనబరచకపోవడం అటుండగా యితగాడు మామూలు ప్రకారం యెంత పూసుకు తిరుగుతున్నా, ఆయన దూరదూరంగానే ఉంటూ రావడంతో, రమణయ్యగారివంటి సాత్త్వికుడికే వళ్లు మండుకొచ్చి, పట్టుకు కడిగేద్దామనుకున్నాడు. కాని, అందుకూ మళ్లీ అన్నప్పగారే అడ్డం వెళ్లారు.

"నా విషయంలో పొరబాటు బడ్డామని యెన్నటికైనా, యిప్పటి తామసాలుడిగి యోచిస్తే, వారికే తెలిసి రావచ్చును. నా మీద యెప్పటి దయ రావచ్చును. అంతేకాని, అంత మనిషిని పట్టుకుని, నీవీ తప్పు చేసేవయ్యా! అని మీరు నిలవదీస్తే వారికి, చిన్నతనం కాదూ! వీడి మూలానకదా, మనకి తలవంపులు జరిగినవని, ఎల్లకాలం నా మీద కచ్చుగా ఉండదూ? అయ్యా! మేము ఒక గడ్డ మీద ఉండవలసిన వాళ్లం. యెవరి తీరున వారిని ఉండనీయండి! వారు అన్నారని నాకు కించలేదు. శుభకార్యం శుభంగా నెరవేరేందుకు, యిలాటి నిష్ఠూరాలు రాక మానవు. ఎవరో ఒకరు మాట పడకా తప్పదు. కనుక జరిగింది మరిచిపోయి, మీ వియ్యాలవారి మీద ఎప్పటి అనుగ్రహమే ఉంచండి!..."

అంతటితో రమణయ్యగారు, ఊరుకున్నారు.

అవధానులుగారి ఇంట వివాహం జరిగిన మరో ఆరు మాసాలకే – కాముడికీ పెండ్లి అయింది. వరుడు ఆనాడు అనుకున్నదే కదా – ఎగ్గెన్నగారి కుమారుడు సదాశివుడు. ఒక్క కూతురు కావడంతో, అన్నప్పగారు దేవదుందుభులు మ్రోగినంత వైభవంగా యింట శుభకార్యం చేశాడు.

పిల్లదానికి పుట్టింటి పసుపూ కుంకం క్రింద తనకున్న మూడెకరాలన్నర భూమిలోనూ, చెరువు క్రింద చేను, రెండున్నర పై చిలుకుది దఖలు పరచాడు.

ఆ సందర్భంలో అవధాన్లుగారే అన్నారు.

"అన్నప్పా, నీ పిల్లదానికి నీ విచ్చుకుంటూంటే ఎవరు కాదంటారు. కాని, కాస్త వెనకా ముందూ పారజూసుకో! మీది ఇంకా కనీపెంచే యీడూ! ఒకరో అరో పుట్టుకొచ్చారే అనుకో! అప్పుడు పస్తాయించవలసి వస్తుందేమో..."

అందుకు అన్నప్పగారు, ఏమన్నారంటే –

"పస్తాయించను! – వస్తులుంచను, మాకు సంతానం ఇచ్చేవాడు అన్నోదకాలకు లోపం చేస్తాడా? చేశాడే అనుకుందాం! అప్పుడు మట్టుకు? మీ వంటివారు, యాకను ఒక్కపూట పరిహరించే దాంతో, మా వంటి వాళ్లం పదిమందిమి బ్రతకవచ్చు. అంటే నా బిడ్డలు ఊరి వారి ఎంగిలాకుల మీదకి ఎగబడతారనికాదు. పరువుగా బ్రతికితే చాలు, పరగడుపైతేనేం!"

అవధాన్లుగారు 'ఓహోఁ వీడు నాకు సమాధానం జెప్పే స్థితికి వచ్చాడుగా' అన్నచూపు చూసి పైకి మటుకు అది గద్దింపూ, గణ్యతా కాకుండా 'ఆహాఁ!' అని ఊరుకున్నారు.

6

అన్నప్పగారికి మరుసటి సంవత్సరమే మగపిల్లవాడు కలిగాడు, యీ బుచ్చన్న! అది, తల్లి వంక వారి పేరు : అనంతలక్ష్మి తాతగారు బుచ్చన్నగారని, యజ్ఞయాగాదికములు చేసినవాడు, మరొకరి ఎదుట చేజాచకుండా నూటొక్క కన్యాదానం చేయించినవాడు. దానాదీనా పిత్రార్జితం హరించుకుపోయినా, ఏ మాత్రమూ తొణక్కుండా అప్పటికి అరవయ్యేళ్లు దాటినా, ఉపాదానం చేసి ఏరోజు గ్రాసం ఆరోజు సమకూర్చుకుంటూ నూరేళ్లూ బ్రతికాడు. ఎన్ని వందలమందో ఆయన దగ్గిర సంత చెప్పుకున్న

విద్యార్థులు పెద్ద పెరిగి, 'వేదపండు'లైనారు. ఆయన కొడుకు లక్ష్మణ చైనులు తండ్రి వద్దనే విద్యాబుద్ధులు నేర్చి, ఆయన ఆజ్ఞ ప్రకారం కలవారి యింటికి ఇల్లరికం వెళ్లాడు. ఒక్కడే కొడుకు, అలా సిరిసంపదలతో వున్నా బుచ్చన్నగారు అవతలవారి పెట్టుపోతలకు ఆశించక పోవడమే గాకుండా, ముందుకు అలా ఖరారు చేసుకునే ఆ వియ్యానికి అంగీకరించాడు. ఆ కాలం వేరూ – ఆ మనుషులే వేరు.

లేక లేక మగపిల్లవాడంటూ కలగడం, గండాలన్నీ గడిచి వాడు బాగుండటం కన్నవారికే కాదు, కంట జూసిన వారికల్లా ముచ్చటే కదా!

పిల్లవాడు కళ కళలాడుతూ వుంటాడు. తెలివితేటలు వెంట తెచ్చుకునే పుట్టాడు.

బుచ్చన్నకు అయిదోయేడు వచ్చింది. కాముడు కాపురానికి వెళ్లింది. అప్పటికప్పుడే రెండేళ్లాయె అవధానులుగారి కూతురు అత్తవారింటికి వెళ్లి. పిల్లలిద్దరూ బందరులో సుఖంగా కాపురాలు చేస్తున్నారు.

అని, ఇక్కడివారు అనుకున్నారు. అంటే కాముడు సంసారంలో వచ్చిన లోటేమీ లేదు. కాని అవధానులుగారి కూతురి కాపురమే – అస్తావిస్తమైంది. అదెక్కడి ప్రారబ్ధమో కాని, పిల్లవాడి కా పిల్లది సరిపడలేదు. మొదటి నుంచి అంతే – కాని, ఉంచగలిగినంత కాలం గుంభనంగా ఉంచారు. ఇహ, అతగాడు మరీ బరిమీరిపోయి, బాహాటంగా మరో కాపురం పెట్టడంతో యీ పిల్ల అక్కడ ఒక్కక్షణం ఉండలేక అత్తమామలతో చెప్పేసి, పుట్టింటికి వచ్చేసింది. అవధానులుగారు మొదట కత్తులు దూశాడు. కాళ్లూ గడ్డం పట్టుకుని చూశాడు. ఎటూ లాభం లేకపోవడంతో గుండె రాయి చేసుకున్నాడు.

కూతురి కాపురం ఆ తీరైనందుకే ఆ బ్రాహ్మడు యిదౌతూంటె – కొడుకిక్కడ నిక్షేపరాయుడుగా తయారయినాడు. అక్కడ అల్లుడు చేసిన నిర్వాకమే, ఇక్కడ వీడూ జేశాడు. దాంతో అవధానులుగారు మరింత దిగదీశారు.

తనకు సిరి–సంపదా అన్నీ వుండి, కుటుంబము యీ తీరు గావాలా? సాలుకు చేరెడు గింజలొచ్చే యీ అన్నప్ప తానూ ఓ మనిషినే అంటూ

తలయెత్తుకు తిరగడమా! వీడి కొడుకు ఆ పిదప కాలాన బుట్టినవాడు పన్నెండేళ్లు నిండాయోలేదో తండ్రి సరసన కూర్చుని పురాణం చదువుతూ, నలుగురిచేత 'ఆహాఁ!' అనిపించుకోవడమా! అక్కడ వీడి కూతురు అల్లుడూ ఊరి మెప్పుగా కాపురం జేయడమా! ఆ యెగ్గెన్న కొడుకు తండ్రిలాగా దర్భపాచలు చంక నెట్టుకుని యిల్లిల్లు తిరగకుండా, నాలుగు సంస్కృతం ముక్కలు చెప్పుకుని, అంతతోబోక, పెద్ద పండితుడని పేరు దెచ్చుకుని, తిరుపతి మహంతువారి పాఠశాలలో ప్రధానాచార్యుడు కావడమా? ఈ అన్నప్ప కూతురు అక్కడ అందలాలెక్కి తిరగడమా?

ఇదీ ఆయన బాధ!

అది ఆనాటికానాడు వృద్ధి పొందేదే కాని, సన్నగిలేది కాదు. ఇలా మరో అయిదారేళ్లు గడిచినయ్. అవధాన్లుగారికి లోకరివాజు ప్రకారమైతే, ఇంచుమించు ఓపాటి నడివయస్సే. అందులోనూ జమిలి యెముక మనిషి – కాని, ముసలి వాలకం ముంచుకు వచ్చేసింది.

ఈ స్థితిలో ఆయనకు వున్న బాధలకు తోడు, ఆ కుమారరత్నం ఆస్తి పంచమంటూ కూచున్నాడు.

ఏడు తరాల నుంచీ ఏకబిగిని వస్తూన్న ఆస్తి – యీనాడు పంపకమా? అవధానులుగారు ఒప్పుకోలేదు. ఆయన కుమారుడు నోరూ చెయ్యీ ఆచుకోలేదు.

ఊరికి ఊరూ ముక్కుమీద వేలేసుకుంది. కాని, తండ్రి బిడ్డల తగాయిదాలో యెవరు తల దూర్చుతారు?

అయితే, యెవరికీలేని జోక్యం, బుచ్చన్న కలిగించుకున్నాడు. కుర్రవాడు మాంచి రెక్కకట్టి – పిక్కకట్టి జవమీదున్నాడేమో – అవధాన్లగారి కొడుకుని పట్టుకుని, ఊరంతా పొర్లుదణ్ణాలు పెట్టించి పొలిమేర మీదికి గొడ్డును తరిమినట్టు తరిమేశాడు.

అందుకు అందరూ లోలోపల సంతోషించారు. కాని, అవధాన్లుగారు ఏమనుకుని పోతాడో అని ఇంకా రవంత బెరుకో, లక్ష్యమో వుండటంచేత, యెరగనట్టు ఊరుకున్నారు.

కాని, అన్నప్పకు, యీ సంగతి తెలిసీ తెలియడం తోటే ఉగ్రరూపం దాల్చాడు. కొడుకును ఒంటరిగా పిలిచి, –

"ఒరే బుచ్చీ – నీకు యింకా చిన్నతనం! కాని, బుద్ధులు దొడ్డవి! నీవు యీ గ్రామానికి, జమీందారువా, తప్పు చేసినవాడిని దండించడానికి?–

కొడుకు యెలాటివాడు కాని, తండ్రికి వాడిమీద మమకారం పోదు నాయనా!

అవధాన్లుగారు ఒకరిచేత వేలు వంపించుకోవలసినవారు కారే! వారు సజీవులుగా ఉండగానే, వారి కుర్రాణ్ణి మరొకడు కుక్కను బాదినట్లు, బాదాడంటే ఆ తండ్రి మనసు ఎంతో క్షోభిస్తుంది?

మన గ్రామంలో నీవు ఒక్కడవే బలవంతుడివా? వాడు, యీ కచ్చ మనసులో పెట్టుకొని, పదిమంది పాలేరాళ్లని నీ మీదకి ఉసి గొలిపాడనుకో, అప్పుడు నీవు యేమౌతావ్? నా స్థితి ఏమౌతుంది? యిది ఆలోచించావా? నీకు నా మీద భక్తిశ్రద్ధలు, మనలాగే అందరూ అన్యోన్యంగా వుండాలని ఆశించడం, మంచిదే. కాని, ధర్మం నాలుగు పాదాలమీద నడుస్తుందా?

మనకు చేతనైతే, ఆ తగాయిదా మాపుచేసి, వాళ్ల సంసారం చల్లగా ఉండేట్టు చూడాలి. కుమార్తె కాపురం ఆతీరై కొడుకు యీతీరైనందుకే, ఆయన పాతాళానికి క్రుంగిపోయి ఉన్నాడే. యిలాటి అఘాయిత్యాలు జరిగితే, మరిక, ప్రజల మొగం చూడగలడా నాయనా! మన యిరుగూ పొరుగూ బాగుంటేనే మన బాగూను. యిప్పటికి అయిందేదో అయింది! నీకు అభిమానం యెక్కువ! నిన్ను పోయి వాడి కాళ్లు బట్టుకోమంటే – పోవు! నీవు చేసిన పొరబాటు సరిదిద్దడానికి నేను ప్రయత్నం జేసి చూస్తాను.

మరో మాట!

మనలో మాట! యింతకూ వాడు చేసిన మహాపరాధం ఏమిటి? తన మనసుకు నచ్చిన పిల్లతో కాపురం చేస్తున్నాడు. అనుకూల దాంపత్యం – పిల్లాపాపా కలిగారు.

ఇహ బ్రాహ్మణీకం అంటావా!

చిత్తశుద్ధి – సదాచారం, వినయం, వివేకం – యివి బ్రాహ్మణ లక్షణాలు. అంతే కాని, ఫలానా యింట్లో పుట్టడం కాదు. యిప్పటి మన సంకుచిత దృష్టితోనే చూస్తే – మన లెక్క ప్రకారం, మంత్రద్రష్టలైన ఋషుల్లో, యెంతమంది బ్రాహ్మణులున్నారు. ఒక్కడో అరో మినహాయిస్తే – తతిమ్మా వారందరూ, అనులోమ ప్రతిలోమముల ఫలితాలే కద!–

ఈ అవధానులుగారు మట్టుకు తక్కువవాడని మనం యెందుకు అనుకోవాలి! ఏవో పుల్లవిరుపు మాటలని, రెచ్చగొట్టక పోతే, వాడు తండ్రిమీద చేయి చేసుకుంటాడా? వాడి పెంపకం అలాటిదా?

వాడు చెడ్డవాడని వాదురానే వచ్చింది!

కాదు. వాడూ సద్ధర్ముడే అని, రుజువు చేయగల్గితే మనం ధన్యులమే! మనం పాలెం పోయి వద్దాము రా! సాహసమంటే చేతికి చిక్కిన అభాగ్యుణ్ని పట్టుకు చెండాడటం కాదు, చేసిన తప్పు తెలుసుకుని చేతులు జోడించడం!"

బుచ్చన్న మారుమాటాడకుండా తండ్రి వెంట బయలుదేరాడు.

పాలెం అక్కడికి క్రోసున్నర వుంటుంది. పెళ్లి నడకలు నడిచినా, సంధ్యావందనం చేసినంతసేపు పట్టదు.

దారి వెంట, కాలు సాగేందుకూ, కాలక్షేపముగానూ –

రామకథలో స్వారస్యాలు ఏకరువు బెడుతున్నాడు అన్నప్ప.

శ్రీరామచంద్రుడంటే ఆయనకు గౌరవమే! కాని, ఆ సీతమ్మ తల్లంటే తగని భక్తి. శ్రీమద్రామాయణము యెన్ని విడతలు పురాణం జెప్పినా – అది సీతమ్మ కథగానే చెప్పాల్సిందే.

అన్నగారి ఆజ్ఞ ప్రకారం సీతమ్మను రథం మీద తీసుకు వెడుతున్నాడు లక్ష్మణస్వామి. ఆ తరుణంలో రాముడు కనిపిస్తున్నాడా అతనికి.

ఉహుఁ! కళకళలాడుతూ, పరిపూర్ణ బింబంవలెనున్న ఆ తల్లి మొగమే!

ఎందుకా కలకల?

మళ్లీ యింత కాలానికి – తన మనసు, మమత మన్నించి, తన మనోనాథుడు అనుమతి శాయంగా, ఆశ్రమ వాటికలలో మునికన్యలతో

కలసి వెనకటి ముచ్చటలు తలపోసుకుంటూ ఆనందంగా కాలం గడపేను గదా అనే భావనలో!

ఆ తల్లి, అమాయకంగా, అలా పలుకుతూంటే లక్ష్మణుడి మొగంలో కళలు దిగజారుతున్నాయి. దుఃఖము ఆపుకోలేకపోతున్నాడు.

లక్ష్మణుడి స్థితి గమనించిందాయెను సీతమ్మ తల్లి!–

"ఏం నాయనా! – ఆ విన్నదనం ఎందుకు? –

నీ మోమున ప్రస్ఫుటమౌతున్న విషాదానికి హేతువేమిటి?–

మన అయెూధ్యానగరము ఎప్పటి వలెనే సూర్యకాంతితో తేజరిలుతూంది కద! – మన ప్రజల ఆనందమునకు ఎట్టి అభ్యంతరమూ కలుగలేదు కద! రఘువంశ తిలకుని పెదవుల నిత్య మందహాస రేఖ మాయలేదు కద! నేను అనుదినమూ పాదములొత్తి సేవించుకొనే, మీ తల్లులందరూ సుఖులేకదా?"

'ఆ తల్లి యిలా అడుగుతూ పోతూంటే లక్ష్మణుడి మనసు ఎలా ఆక్రోశించింది?' అమ్మా, ఎవరికేమి అనర్థం వాటిల్లిందో అని అల్లాడి పోతున్నావే గాని, ఆపద నీకే రానున్నదనే భావనే లేదు గదమ్మా తల్లీ!

బుచ్చీ! అది ఉత్తముల లక్షణం

వారికి, తమ బాగోగులమీద ధ్యాస ఉండదు!

కావలసినది – ఎదుటివారి క్షేమమే!

కాలమది కాకపోయినా – నేటికైనా! మనకూ ధర్మమదే!

మరో విశేషం!

శ్రీరాముడు, అశ్వమేధయాగం తలపెట్టినాడా? అది సలక్షణంగా, సానుకూలం కావాలంటే, సహధర్మచారిణీ, ఏదో ఓ రూపాన సరసను ఉండాలి కద!

కనుక, – అయోధ్యలో వారికి అవసరం కనక జానకి!

వారు స్వయంభువులు కదా!

ఆ తల్లి రూపురేఖలు బ్రహ్మ తీర్చిదిద్దినవి కావు గదా?

యిక, మరి, యేశిల్పికి సాధ్యమౌతుంది?'

ప్రతిమ లేనిదే – యాగం జరుగదు!

ఆ శ్రీరాముడికి భార్యా వియోగంతోబాటు – యిదో బాధ!

అప్పుడేం జరిగింది? వాల్మీకులవారి ఆశ్రమంలో ఉన్న ఆ తల్లికి, యీ వర్తమానం తెలియంగానే, మహర్షికి విన్నవించి, వారు అనుమతించిన మీదట, తన మూర్తిని తానే రూపొందించి, అయోధ్యకు పంపింది!

ఈ రూపేణా అయినా, స్వామివారి సరసను నిలిచేందుకు నోచుకున్నాను కదా, అనుకున్నదిట ఆ ఆనందమూర్తి!

ఆ ప్రతిమను; చూసీ చూడటంతోనే, ఆ మహానుభావుడికి మతి పోయింది!

తాను నిర్దయుడై పరిత్యజించాడు!

కాని, ఆ సాధ్వి చిరునవ్వుతో, తనను వెదుక్కుంటూ వచ్చింది!

జీవకళ లుట్టిపడుతూన్న ఆ మూర్తిని చూసి, ఆ ప్రసన్నత జూసి, –

ఈ రూపాన వచ్చి, నన్ను మన్నించానని మౌనాన పలుకుతున్నావా, అనుకుంటూ, ఆ సరసను స్వస్థచిత్తుడై, యాగం కొనసాగించినాడు కాదూ?

చూశావూ బుచ్చీ!

అపవాదుకు విలువ యిచ్చి – అడవి పాల్జేసినాడు.

తానిక లేనట్టే భావించి ప్రతిమను చేయించ తలపెట్టినాడు!

అందుకా యిల్లాలికి కోపమా? –

ఎబ్బే! వారి ధర్మ నిర్వహణలో, యవ్విధమైన లోపమూ రాకుండా, చూడటం తన ధర్మం కనుక అలా చేసింది!

ఉత్తమ జన్మంటే – అదిరా! –

–యిలా, పలుకాడుకుంటూ పాలెం జేరుకున్నారు!

7

ఆ ప్రాంతమంతా యీ ఉభయులకూ, కొట్టినపిండి! ఫలానా వాళ్లు ఎక్కడ ఉంటున్నారని ఎవరినీ అడగవలసిన పనిలేదు!

ఈ సుబ్బరామయ్య, అంటే అవధానులుగారి కొడుకు, చేపట్టిన పిల్లదాని పుట్టుపూర్వోత్తరాలూ తెలుసు!

దాని పేరు, లచ్చి, యిప్పుడు లచ్చమ్మ! చెడ్డదేం కాదు–

మన కులం కాదన్న మాటే కాని, వేరు కులం అయినా ఏ కులంలో గాని, శ్రోత్రియులంటూ ఉంటూనే ఉంటారు.

వాళ్ల లెక్కలో, యిది బ్రాహ్మణ్ణే కట్టుకున్నా, చేసింది కులం తక్కువ పనే!

దానికేం!

లచ్చి – తల్లిదండ్రులు లేక, మేనత్త పోషణలో పెరిగింది.

ఆ మేనత్తకూ, అటూ యిటూ ఎవ్వరూ లేరు!

ఓ కుంటభూమి, ఉండటానికో జానెడు కొంపా.

మేనత్త కత్తిలాంటి మనిషి! ఆ పెంపకం ఆలాంటిదే!

కనుక, లచ్చి చేను గట్టున చెంగు ఎగరేసే రకం కాదు!

పెద్ద ఖామందు కొడుకని జడిసిపోలేదు !

వగలు పోలేదు!

పిల్ల కనుముక్కు తీరు బావుంటుంది!

పదాలు పాడటంలోనేమీ, పాడుతూ చిందెయ్యటంలో నేమి–

రంభా ఊర్వశీ దాని ముందు ధూపానికి రారు!

అదేం ఘోషామనిషి కాదుగా, – అందరి కంటా పడ్డట్టుగానే వీడి కంటా పడ్డది! మరి, వీడు ఒకడివంటివాడు కాడుగా,–

ఒకరికొకరు ఎలా మచ్చిక అయినారో, – దైవానికి తెలియాలి!

వీళ్లిద్దరూ వెళ్లి– ఆ మేనత్తను ఎలా ఒప్పించారో, ఒప్పించారు! గుళ్లో ప్రమాణాలు జేసుకున్నారు!

అక్కడ యిల్లరికమున్నాడు!–

పాలెంలో మనుషులు,– వ్యవహారం యిలా ముదిరితే,– కలిపించు కోకుండా ఊరుకున్నారా?–

ఆదిలోనే, – ఒకరిద్దరు, మరీ చనువున్నవాళ్లు, – సుబ్బరామయ్యను –తగుపాటిగా మందలించారు!

"అది,– పెళ్లీ పేరంటం కావలిసిన పిల్ల !–" అని చూశారు!–

"ఆ మాత్రం నాకు తెలియదా?"– అన్నాడు సుబ్బరామయ్య!–

కొన్నాళ్లకు,

"దానికేదో మతోయినట్లుంది! కళ్లన్నీ నీ మీదనే ఉంటాయి! కాలుజారితే దాని బతుకు గంగపాలేగందా"– అన్నాడు, వీళ్ల యోగక్షేమం కోరే, మరొకడు.

"గట్టుమీద ఉన్నదానికి కాలెందుకు జారుతుంది!"

"నీవు– దిగలాగితే,–"

"నాకా సత్తువ లేదు!"

"సత్తువ లేకపోతే ఏం – సంబరం ఉండచ్చుగా–"

"నేను సంసారుల కడుపున పుట్టాను కాని, – సాని కడుపున పుట్టలేదు–"

"అంత మాటెందుకు లెగుండి! – సాఁయితె జెప్పినట్టు– చెట్టునున్న, పండు చేతి కందితే...."

"నీతిలేనివాడు,– నెమరేశాడు ! ఉన్నవాడు,– ఖామందును అడిగి, – హాయిగా అనుభవించాడు. అర్థమైందా? నేనేం దొంగ మెతుక్కు రాలేదు. మీ అందరూ ఒప్పుకుంటే లచ్చుమ్మను పెళ్లి చేసుకుంటాను."

"ఆఁ అదయ్యేపనా? మీరిమో బ్యామ్మర్లుగందా?"

"మరో తిట్టు నీ నోటికి రాదా?

తెలిసి కూశావా? తెలియక అన్నావా?

బామ్మడంటే మా బావ!

వాడితో నన్ను జమేస్తావా?

నేను బ్యామ్మడినీ కాను, బట్టునూ కానూ.

సాదా మనిషిని.

ఏదో పెళ్లీపేరంటం జేసుకుని పది కాలాలపాటు బాగుందామను కుంటున్నాను, కాదంటారా?"

"ఇది యిద్దారమే! మీ బాక్కు మేం అడ్డం రాం లెగుండి. అరుడు మెచ్చితే నరుడూ మెచ్చాడని, ఆ పిల్లకాయ సమ్మతమంటే మాకూ సమ్మతమే."

"కనుక్కోరాదూ?"

"కదిలిస్తే కరవరాదూ? అయినా, మేమేం కళ్లు మూసుకుని లేం లెగుండి!"

"మరి–"

"దాని మేనత్త రత్తమ్ముందే! దాందో గొడవ! మోటు మనిషి. దాందంతా అదో చాదస్తం. కులం మాటకొచ్చి యీ మనువు సొసాయించ దంటుందేమోనని బయ్యం!"

"అందాకా వస్తే మంత్రం వెయ్యనే"

"మంత్రించండి, మాయజేయండి! మా మరేద మటుకు దక్కించండి."

సరాసరి సుబ్బరామయ్య, రత్తమ్మ యింటికి వెళ్లాడు.

ఇంటి ముందర వేపచెట్టుకు పాడిబర్రె కట్టేసివుంది.

పెయ్యదూడ ఉండుండి మిడిసి పడుతూ, అందినంత మేర పులు కొరుకుతూ కలేదిరుగుతూంది.

రత్తమ్మ ఎవరినో బాడించుకుంటూ కోడెదూడను కట్టుకొయ్య దగ్గరకు లాక్కుని వస్తూంది.

లచ్చి, జాజి పందిరి పక్కను చపటా మీద కూర్చుని, కోళ్లకు చిట్టుండలు విసురుతూంది.

ఇతగాడిని అల్లంత దూరాన చూడంగానే వల్లమాలిన సంబరమేసి వొంటికి వయారమొచ్చి కంటికి చిలిపితనం వచ్చి కోళ్లను యిటుకేసి తరిమికొట్టి మేనత్తచాటుకు పరుగెత్తింది.

రత్తమ్మ వచ్చిన మనిషిని నిలవేసి జూసింది.

"ఏం పిన్నమ్మా!" అన్నాడు

"ఆఁ ఆఁ" –అంది.

"బాగున్నావా?"

"లేకుంటే ఎల్దునయ్యా! నేనే లేకపోతే పెంచుతూన్న పెట్టను బైరు

తన్నుకుపోవే! ఏవయ్యోయ్ అవధానులుగారి కొమారుడా, మాలాటోళ్లచేత ఛస్ అనిపించుకుంటావా?"

"సెబాస్ అనిపించుకుంటనులే!"

"ఏంజేసి?"

"నీవు పెట్టిన భోజనం భోంచేసి!"

"మమ్మన్నిట్టా బతకనియ్యవా?"

"ఊహుఁ ఇంతకన్నా బాగా బతకాలి! చూడు రత్తమ్మా! పిన్నీ అని పలకరిస్తే గుర్ర్‌మన్నావ్! నేను యీ జన్మంతా ఆ మాట మీదనే ఉండటం ఖాయం !కనకుండా కొడుకు దొరికితే ఔరా బిడ్డా! అనవేం! ఈ పొద్దునుంచీ నువ్ పెట్టింది తింటా! యీ నీడనే వుంటా! కాదంటావా? నా సొత్తును ఎగరేసుకుపోయి ఏ సాయిబ్బుల్లోనో, కిరస్తానీల్లోనో కలుస్తా! నేనొక్కడ్నే కాదు! కొంగూ కొంగూ ముడేసుకుని–"

రత్తమ్మ పకపక నవ్వుతూ, "అయే బాపనబుద్దులంటే! అలుసుందికదా అని అడలగొట్టడం! యెనకటికి ఓ రాజు కూతుర్ని ఎవరో శాపం బెట్టినారంటగాదూ! నీవు, బాపనయ్యను కట్టుకుంటవ్‌పో! అని, మన అన్నప్పగారు సదివితే విన్నానులే! నా యెర్రిగూలా, మా లచ్చికిగాని అసుమంటి గాచారం బట్టిందో, సాయ్‌రంగ! పిల్లకీ నాకు, ముక్కలేందే ముద్ద దిగదే, బతికిన నూరేళ్లూ పప్పూ బువ్వ తినేతలికి దీనితిక్క యింకేడిది? గుళ్లో కూకుండి అనుకుంటినేమో సాంవోరు, నా నెత్తడిశారు! యింతకూ యిది మనిషి చేసింది కాదులే, దేవుడు రాసిందే" అనేసి సుబ్బరాముణ్ణి ఆ యింటివాణ్ణి చేసింది.

రత్తమ్మకు, ఓ కుంటభూమి ఉంది.

పది మామిళ్లూ, పది కొబ్బిళ్లూ, వాటి మీద ఎంతలేదన్నా, సాలుకో పది పరకలు తేలచ్చు! అదీ గాకుండా, అంతో యింతో, నాళ్ల నడుమనే పావలా వడ్డీకి తిరుగుతూంది. ఓ పది తులాలు బంగారం; చిన్నం– చితుకా చేరిస్తే, ఓ ఇన్నూరు తులాల వెండీ తేలకపోదు. అదీ, ఆ కుటుంబానికి ఉన్న నికరం.

ఇంతకు ముందంటే, ఆడకూతుళ్లు, యిద్దరే, ఒకరో అరో మనిషిని జీతానికి పెట్టుకుని, ఔక్కలు విరుచుకునే వారు! యిప్పుడు, మగదక్షత ఏర్పడటంతో గిద్దెడు రాలే చేను తవ్వెడు రాలడం మొదలు పెట్టింది. అదీ గాకుండా, నా అన్నమనిషి, ఒకడు అమరడంతో, అతగాడు డబ్బు విలువ తెలిసిన మనిషి కావడంతో బాటు, తిమ్మిని బ్రహ్మిని చేయడంలో ఆ తండ్రి నోట్లోంచి ఊడిపడ్డవాడు అవడంచేతనూ, తానేదో, తనమానాన ఉండకుండా అందరికీ తల్లో నాలుకగా మెలుగుతూ, ఉన్నంతలోనే మంచి అనిపించు కుంటున్నాడు.

పాలెంలో చీమ చిటుకు మంటే, గ్రామంలో చప్పుడౌతుంది!

అక్కడ భోగట్టా యెప్పటికప్పుడు ఇక్కడివారికి తెలుస్తూనే ఉంది ఆ పెళ్ళి వరకూ గుట్టుచప్పుడు కాకుండా జరిగి పోయిందంటే అందుకు సుబ్బరామయ్య మోరకింపే కారణం! "బ్రాహ్మడు, మంత్రాలు చదివి, అక్షింతలు వేస్తే, మా యింట ఆ పెళ్లి అచ్చి రాలేదు. దేవుడిదే పెద్దరికం అయినప్పుడు మరో దేవిరింపు యెందుకు?" అని ఆ తంతు తప్పించేశాడు. మేళాల్ తాళాల ప్రసక్తి వస్తే – "మా పిల్లకాయల పెళ్లి, భూమ్యాకాశాలు దద్దరిలేట్టు చేద్దాం! యిప్పటికి మటుకు లఘువుగానే పోనీయండి" అన్నాడు.

ఆ యింటి విషయం అతి గుంభన గనుక, ఆదిలో తబిసీళ్లు తెలియక వీడే యింత ఉడకేసి వాళ్లకు పెట్టి, తాను తింటూ అతి గడుసుగా బండి నడుపుకొస్తున్నాడనుకునేవారు. అది కాకపోయినా అబద్ధమున్నూ కాదు. వీడికి తిండిపుష్టి ఉంది. మాంచి భోజనప్రియుడు. వాళ్లకేమో శాకపాకాలు వీడికి రుచించేట్టు తయారు జేయడం చేతకాదు. కాకపోవడంతో కొన్నాళ్లపాటు స్వయంగా మడిగట్టుకుని చేసి చూపించక తప్పిందికాదు. లచ్చి, చూపిస్తే అందుకు పోయింది! యిహనేం?–

అదీ, లోగడ కమామీషు –

8

అన్నప్పా, బుచ్చన్నా అక్కడికి జేరుకునేసరికి యింట్లో లచ్చి ఒక్కర్తే ఉంది. తొట్టిలో పిల్లవాడు సరే, తొలిచూరు ఆడపిల్ల ఏణ్ణర్థపుది – గుమ్మం ముందు, తువ్వాయితో బాటు గంతులేస్తూంది.

అది మునుపటి యిల్లు కాదు!

కళగా ఉంది !

గుమ్మం దగ్గిరగా వెళ్లి, "ఇంట్లో ఎవర్రా!" అని అన్నప్ప కేకవేశాడు. లచ్చి లోపలి నుంచి వచ్చింది. దాని ముందు బ్రాహ్మణపిల్ల ఎందుకు?–

వీళ్ల యిద్దరినీ చూసి ముందుకేసిన అడుగు వెనక్కు వేయబోయి, అంతలో ఆగింది, యీయనవంక జూసి తల వంచుకోబోయింది.

"ఒసే అమ్మాయ్" అంటూ అన్నప్ప దగ్గిరగా వెళ్లి, 'పిల్లవాడు, వాడి పోలికా, నీ పోలికా?' యిలా, నయాన పలుకరించే సరికి, లచ్చికి జంకు తీరి, "మీరే చెప్పండి!" అంది.

"ఆఁ హాఁ – కాని, ముందోమాట చెప్పాలి! అందుకే పనివేళా వచ్చాను.

ఒకానొక సమయంలో యీ సుబ్బరాముడు, నా అల్లుడైతే బాగుండు ననుకున్నాను.

అనుకున్నట్టు జరగలేదు కాని,

ఆ వరుసమట్టుకు మారలేదు.

వాడెప్పటికి నా అల్లుడే – అంటే, నీవు – నా కూతురివి!

యిది, బులిబుచ్చికంగా అంటూన్నది కాదేవ్!–

సయాం – మా రెండో పిల్లవు! అన్నమాట !

పద! మీ చిన్నభడవాను చూపించు" – అంటూ అడుగు లోపలికి వేశాడు. ఈ చెంపను తొట్టిలో పిల్లవాడు ఉన్నాడు. "వీడికిప్పుడు ఎన్నోనెలే! ఆర్నెల్లు వెళ్ళినాయ్ కాదూ?" అన్నాడు. లచ్చి తడుముకోకుండా, "యీ

బహుళ పంచమికి యెనిమిదో నెల వస్తుంది” అనడమేమిటి అన్నప్ప పకాలుమని “వీడెక్కడ దాపురించాడే నీకు? నీ బతుకు బ్రాహ్మణకూడు చేశాడు...” అంటూ పిల్లవాడి బుగ్గమీద వేలితో మీటేసరికి తొట్టిలో వాడు విద్దెంచేయడం ఆరంభించగా “ఒరే ఒరే! నేను అబ్బవంక చుట్టాన్ని కానురా, అమ్మవంక చుట్టాన్నిరా” అని, పిల్లవాడిని చేతుల్లోకి తీసుకుని, “యిలాంటి నిక్షేపం యిక్కడ ఉంటూండగా, తానక్కడ జంఝాలు సాగదీసుకుంటూ, అలా అఘోరించడం దేనికో, ఎందుకైనా ప్రాప్తం అంటూ ఉండాలి!” అని సంతోషాన ధుమధుమలాడి – “యింతకూ అసలు కథానాయకుడేడి? చేని దగ్గరకు వెళ్ళాడా? ఒరే బుచ్చీ నీవు అలా పోయిరారా! తంతే పడు! అంటే – మింగు! యివాళ మీ యింట్లో వారం జెప్పుకున్నాం అంటే వాడే పరుగెత్తుకు వస్తాడు! నీవు, నింపాదిగా రా!” యిలా అని, బుచ్చన్నను అక్కడ నుంచి పంపించివేసి, –

“అమ్మాయ్! నీవు అడక్కపోయినా, నీ మనసులో ఏమనుకుంటున్నావో నాకు చూచాయగా అయినా తెలియదా?

చెపుతా విను –

మన గ్రామంలో, ఏ దౌర్భాగ్యుడో తప్ప తతిమ్మా గృహస్థులందరికీ, మీరు ఇక్కడ యిలా సుఖంగా ఉండటం యిష్టమే!

అయితే, యీ మాట చెప్పడానికి, యిన్నాళ్లు పట్టిందేం అని నీవు అడగవచ్చు.

ఆ మనిషికి వెరచి కాదు.

ఏనాటికైనా, దారికి రాకపోతాడా, అని తాత్సారమ్ చేశామ్.

దాంతో మునిగింది!

వీడు, అక్కడికి అందుకోసమని రావడం; ఓ తప్పు.

ఆయబో, ఆ రగడ మరో తప్పు!

వీటన్నింటికన్నా – మా బుచ్చిగాడు, వెర్రిచేష్ట చేయడం శుద్ధ తప్పు.

అవునమ్మా! యీ సుబ్బరాముడి నైజం నాకు తెలియదా, నీ మంచి

తెలియదా? వాడికి ఏవేవో నూరిపోసి, తండ్రిమీదికి దండు పంపించావని యెవడనుకుంటాడు?

అప్పుడు అన్నీ వదులుకునే యిక్కడికి చేరాడు.

కాని, మనమేం సన్నాసులమా? పిల్లాపాపా అంటూ కలగడంతో, ఓ అచ్చటా ముచ్చటా అంటూ ఉంటుంది కదా!

అక్కడ కట్టుకుబోయేంత ఉంది.

అది, ఎవరు తినను? ఇప్పుడిన్ని మల్లాగుల్లాలు పడ్డా ఉత్తరత్ర, వీళ్ళకు కావలసిందే కదా.

వీళ్ళ తగాయిదా ముదరడానికి, డబ్బే అయిుండదు.

ఆయన మోరకిస్తేనేం, వీడూ మొండికేస్తే, మూడు కోరట్లూ లేవా? జడజీలు ముసలాయన పిలకట్టుకోరా?

అసలు, అది కాదు.

ఆయనేదో పొల్లుమాట అనుంటాడు.

వాడిని నొప్పించాలని, నిన్నూ నీ పిల్లల్నీ అనుంటాడు. అలాటి స్థితిలో, వీడికి ఒళ్ళు తెలుస్తుందా, చెయి విసరక ఏం జేస్తాడు? ఉప్పూ పులుసూ తినేవాడు.

ఎదుట ఉన్నవాడు, తన గర్భవాసాన పుట్టినవాడే, వంశానికి ఒక్కడే, అనే ఇంగితం అన్నేళ్ళొచ్చి, పధ్నాలుగు శాస్త్రాలూ పారజదివిన, ఆ మనిషికే లేకపోతే, బొడ్డూడని వెధవాయ్, వీడికెందుకుండాలి?

యింతకూ అన్నిందాలా ఆ తల్లికి వచ్చింది!

ఆయనకు యెదురు చెప్పలేదు.

వీడిని కంట జూసికోలేదు.

దైవం ఆవిడపాలిట ఉంటే, యిప్పుడింత ఎండ మండినా, చప్పున చల్లబడుతుంది...” అని పిచ్చాపాటిగా చెప్పుకుపోతున్నాడు. లచ్చి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ, “అంతకూ కారణం నేను, తల్లికీ బిడ్డకీ ఎడబాటు చేశాను. తండ్రినీ బిడ్డనూ పరాయివాళ్ళను చేశాను. యిప్పుడు, నేనేం జేసేది? యీ పాపం యెలాపోతుంది?...” అంటే –

"అమ్మాయ్ – నిండినింట కూర్చుని యీ రాగాలెందుకే!
నవ్వుతూ ఉండు! నాపచేను అదే పండుతుంది!
పిచ్చిదానా! నీవు చేసిన పాపం అల్లా, ఒక్కటే!
పిల్లా పాపతో, యిల్లా పచ్చగా ఉండటం.

యిలాటి పాపానికి ఒడిగట్టేందుకైనా, ఎంత పుణ్యం జేసుకోవాలే! యీ స్వస్తికేంగాని, పెందరాడే కాస్త పప్పూ అన్నం బెడుదూ. చుట్టాలొచ్చారని, నవకాయ పిండివంటలూ జేసేవ్. వంకాయ నాలుగు పచ్చాలు చేసి పోపులో వేసి, ఆనపకాయ మీద యింత నువ్వు పప్పు చల్లి, అరటిదూట మొఖాన యింత ఆవెట్టి, తోటకూర కాడల్లో యింత పిండి, బెల్లం పారెయ్. కొబ్బరీ, మామిడీ, అల్లం యీ పచ్చళ్లు చాల్లే– పెరుగులో తిరగబోత పెట్టి, దాన్లో పది గారెముక్కలు పడేయ్. రవంత శెనగపిండి కలిపి, మిరపకాయలు ముంచి చమురులో వెయ్. సరే క్షీరాన్న మంటావా, అదో వంటా? ములక్కాయలు మరి కాసినివేసి, పులుసో పొయిమీద పడేయ్, యీ పూటకు యిల్లా లఘువుగానే పోనీయ్. ఇదిగో! నేనూ స్నానం జేసి వస్తున్నాగాని, ఈలోగా, ఓ అరతవ్వెడు గోధుంపిండి తడిప్పెట్టూ, రత్తమ్మొస్తే నాలుగు వత్తి అలా పడేస్తుంది... మధ్యాహ్నం పంటి క్రిందకు వుంటాయ్!"

లచ్చి నవ్వడం మొదలెట్టింది.

– వంట, రసకందాయంలో ఉండగా, రత్తమ్మ ఇంత బచ్చలకూరా, ఇన్ని వామనగాయలూ, పట్టుకుని వచ్చింది. అవి చూడగానే, అన్నప్ప "రత్తమ్మప్పా! నాకు బచ్చలకూరంటే ప్రాణమేననుకో, నాలుగు వెల్లుల్లి రెబ్బలందులో రాల్చి, దిమ్మ తిరిగేట్టూ, తిరగబోతెడితే, ఆహాఁ! యింకా పంచభక్ష్య పరమాన్నాలెందుకు?ముఖ్యంగా బొబ్బట్లలో నంజుకునేందుకు! మాంచి వనరు! యింకా అలా నుంచుంటావేం! మడిగట్టుకో! నీవు కూడా చెయి చేసుకోకపోతే, యీ యిద్దరి వల్లా అయేట్టు లేదు."

రత్తమ్మ యీ మనిషి ఇక్కడ ఉన్నట్టుండి, ఊడి పడటం, యీ వాలకం, యీ మాటలధోరణీ చూసి, ఏమనుకుందోగాని అన్నప్పగారంటే, సకల

మంచివాడని, అందరూ యెరుగున్నదే గనుక, ఆయన వచ్చింది, మన మంచికేగాని, మతిబోయికాదు అని రూఢి చేసుకుంది.

ఆ మాటా ఈ మాటా మీద ఆయన ఆంతర్యం తేలడంతో, ఆ మనిషి ఆనందం చెప్పనా!

సరే, వీరిక్కడ యిలా ఉంటుండగా –

9

ఇంతలో, బుచ్చిగాడు, ఏంజేశాడు చెపుమా! వెళుతూ – వెళుతూ, సుబ్బరాముడి కూతుర్ని చంకనేసుకుని మరీ వెళ్లాడు.

దారిలో ఒకరిద్దరు ఆసాములు – వీడివంక చోద్యంగా చూశారు. కొందరు చూసి చూడనట్టూరుకున్నారు.

–పొలాలకి అడ్డంబడి సుబ్బరాముడు వస్తున్నాడు.

దూరాన్నుంచి, వీడిని చూసి ఓ పొల్లుకేక పెట్టి, ఉరుక్కుంటూ వచ్చాడు. చేత కర్ర ధాటిగా పుచ్చుకుని, "దించరా, నా కూతుర్ని దించు!..."

"మామ చంక నెక్కింది. మరి దిగుతుందా?"

"ఈ బంధుత్వాలు యెప్పటి నుంచి."

"మాకు బుద్ధొచ్చినప్పటి నుంచి."

"అహఁ – మీ నాయనకూడా, అఘోరించాట్టగా"–

"ఆఁ – పురాణం జెప్పుకుని బతికేవాళ్లం – పూట గడిచినా గడిచినట్టేగా, పైగా, మీ యింటిని పడి మేయడం, మాకు మామూలేగా!"

"ఇంత సిగ్గులేని ఘటానివేంరా? అవాళ నన్ను పట్టుకుతన్ని, యివాళ నా నెత్తినెక్కడానికొచ్చావ్? ఇప్పుడు నీ కాళ్లు విరగేస్తే యెవరు దిక్కు?"

"నువ్వే! చంకనేసుకుని, ఇంటికి జేరయ్యాలి. బావా! లోకం గుడ్డిదైనంత మాత్రం చేత గుర్రం గాడిదా ఒకటవుతాయా? రెండూ గడ్డితినే జాతిలోవే అయినా, దానికి దాణా అధికం కనుకనే, అవాళ నేనలా ఓంగ్రించినా, నీవో

సకిలింపు సకిలించేసి ఊరుకున్నావ్, బ్రహ్మసమాజంలో చెప్పినట్లు, దేవా నీవు ఉత్తముండవు – నేను పాతకుండను…”

అనేసరికి – సుబ్బరాముడు, మొగమంత జేసుకుని, వీడిని, ఓ చరుపు చరిచి, “చెల్లేశావు? పోఁ – మీ నాన్న మొగంజూసి ఊరుకున్నాను గాని, యీ పాటికి నీ పిలక ఉత్తరించి వుండనే”–

“ఉందువే!

నా పిలక ఉన్నా, ఊడినా, ఒకటే! బావా!

నీ పిలకంటావా, బహుభద్రంగా వుండాలి సుమా!

ఆ వచ్చే అల్లుడికి, అందియ్యద్దూ–”

“ఒరేయ్! అప్పుడైనా నాది పైచేయేరా!

ఆ వచ్చే ఏబ్రాసి యెవడో, వెదుక్కుంటూ మా కాళ్ళ దగ్గిరకు రావలసిందే–”

“నీవు పాలెం వచ్చినట్లు–”

“పళ్లు రాలేను!”

“మనం రాలుగాయలమే!”

“ఏరోయ్! మీ నాన్న చెప్పాడా, ఈ స్వస్తి?”

“స్వబుద్ధే! ఒకళ్లు చెపితే వినేరకమా మనం?”

“వినక, మనం – చెడ్డదేమిషోయ్!”

“సరేలే, ఒరే బుచ్చీ, మనం ఇక్కడ, ఇలా చెడుగుడాడుతూంటే, వీడు ఏమైనాడో అని, మీ నాన్న బెంగెట్టుకునేను; ఊఁ – అడుగటెయ్!”

“ఓయబ్బ! అల్లుణ్ణనుకున్నావా? ఆజ్ఞ పెడుతున్నావ్?”

“కావా ఏమిటి? నను పాణిగ్రహణం బొనర్చికదా, నా నాథుడవ్ నీవ, వగయిరా వగయిరా భాగోతంలో లేదూ? అయ్యో పాపం కదా అని, చెయి చాపితే వెంటనే ఒడిసి పట్టుకుని అహో ప్రాణనాథ అంటే! కావాలని చంకనేసుకున్నావ్! మా గడ్డుగ్గాయి? నిన్ను వదిలిపెడుతుందా? శాశ్వత బ్రహ్మకల్పంగా నీకీ సవారీ మోత తప్పదు.”

"తమ దయ. ఓ పదేళ్ళపాటు పాలూ మీగడా వేసి పండల్లే పెంచు. ఏదో పండక్కు, వచ్చినట్టే వచ్చి బావుకుపోతాను.

ఈ లోపుగా–

కాశీ వెళ్ళి, కాసిని శాస్త్రాలు నోటబట్టి–"

"గడ్డం మీసం పెంచుకుని, కావడి వేసుకొస్తావా? నిన్ను చూసి బూచాడనుకుంటే?"

"మన పుణ్యం బాగుందని ఒడ్డున పడతాను."

– ఇద్దరూ నవ్వుతూ, త్రుళ్లుతూ ఇంటికి జేరుకున్నారు.

ముందు సావడిలో రత్తమ్మ పిల్లవాడిని ఒళ్లో కూర్చోబెట్టుకుని వుంది. అన్నప్ప భామవేషగాడల్లే తిప్పుకుంటూ, తారంగం పడుతూన్నాడు. వీళ్ళను చూడంగానే –

"ఏమయ్యా, సుబ్బరాముడూ, ఏ వేళనగా వెళ్లావ్ ఇప్పుడా రావడం? ఇంటికి అతిథీ అభ్యాగతీ అంటూ వస్తే, నీవు దయ చేసేదాకా నోట్లో వేలేసుక్కూర్చోవలసిందేనా? అవునులే –

పెద్దలు ఊరికే అన్నారా? 'కారుణ్య వార్తాక్వ హిరణ్య హర్తుః' అంటే ఏమిటో తెలుసునా రత్తప్పా! 'బంగారం దొంగిలించువాడు పరులమీద జాలి దలచునా?' అని.

తేరగా దొరికింది వీడికీ బంగారు తల్లి.

ఆకలి దప్పిక లుంటాయా?

ఈ అన్నప్పలాంటి లాకా లూకాయిగాళ్లు కంటి కానతారా? ఇహనైనా వేగిరం తెమిలి వచ్చి, ఇంత ఆపోశనం వడ్డించు"–

అందరి భోజనాలూ అయినాయి.

"ఒరే బుచ్చీ, నీవిహ ఇంటికి నడు, నేను తెల్లవారేసరికి వస్తానని అమ్మతో చెప్పు!" అని పంపించివేసి, ఇంట వున్న వారందరూ పిచ్చాపాటి అనుకుంటూండగా, ఆసాములు ఒకొక్కళ్లే, అన్నప్పగారిని చూడటానికి వస్తూండటంతో, యీ సభకు ఇల్లు చాలదని, అందరూ కలసిపోయి నిమ్మతోట మలుపులో మెరాబాలో చదికిలబడ్డారు.

10

కాస్సేపట్లో ఊరు మొత్తం అక్కడుంది. "అయ్యా, నాలుగు మంచి ముక్కలు మా చెవిని వేయం" దన్నారు. అంతకంటేనా అంటూ అన్నప్పగారు అందుకొని, సీతమ్మవారిని స్మరించుకుని –

"జనక మహారాజులవారు యజ్ఞంచేయ తలపెట్టి, అందుకుగాను ఏటి ఒడ్డున భూమి దున్నించుతూండగా, యజ్ఞం చేయకముందే యజ్ఞఫలం దక్కినట్లు, ఆయనకు సీతామహాదేవి లభించడమున్నూ–

అంతకు కొన్ని సంవత్సరాలకు క్రితం, దశరథ మహారాజు ఎవరో అయ్యను బ్రతిమాలుకుని తీసుకుని వచ్చి, పుత్రకామేష్ఠి అంటూ ఒకటి చేసి, సతమతమైన మీదటకాని, ప్రసాదమంటూ లభించకపోవడం, ఆ లభించనప్పుడైనా ఇంట ఒకరికి ముగ్గురు ఆడంగులు కావడంతో యెవరి మనసూ నొప్పించకుండా యెలా పంచి పెట్టడయో తెలియక, కొంత గజిబిజి కావడమూ, తరువాత వాళ్లలో వాళ్లు సర్దుకుపోవడం, సంతానవతులు కావడమున్నూ జరిగింది కదా!

దశరథుడంటే ఆడంబరం కోసం భుజకీర్తులు కట్టుకుని అవలంబనంగా, అంటే, చేతికర్ర మోస్తరుగా, ఖడ్గాన్ని వాడుకునే మనిషా? దేవతలకి, అసురులకీ, అక్కడ మాటామాటా ముదిరేసరికల్లా, వెంటనే ధనుర్బాణంబులతో తాము వేగిరం వచ్చి, యీ ముప్పు దాటించవలసినదని, వీరికి వర్తమానం రావలసినదే కదా!

అలాంటి వాడికి, కడుపున ఓ నాలుక్కాయలు కాయడానికి, యీ ఒక్క ప్రత్యుపకారం, యీ రవంత వరం, ఆ దేవతలు చేయగలిగారా, ఇవ్వగలిగారా? ఊహుఁ– వీరు ఆ యజ్ఞ పురుషుడైన ఆదినారాయణమూర్తికి అర్జీ దాఖలు చేసుకోవడమూ; వారు మంజూరు చేసిన మీదటనే, ఫలసాయం చేతికి అందడమున్నూ జరిగింది కదా!

ఈ దేవతలున్నారే, వీరిలో ఒక్కరికి సంతానం వుందా?

కనుక మరొకరిని, అలా దీవించేందుకు తగిన యోగ్యతా లేదన్నమాటేగా, అవునయ్యా, మనకే లేనిది, ఇంకొకరికి ఏం బెడతాము!

వీళ్లు అన్నందినే మనుషులా? అమృతం ద్రావినవాళ్లు!

ఇరవై అయిదేళ్లకు మించి పైకి యెదగనివాళ్ళు!

కన్ను మూయడమన్నదే లేనివాళ్లు, కల్పవృక్షచ్ఛాయను కలకాలం వుండవలసినటువంటివాళ్లు,–

కాని, వీళ్లకు ఈ సంతానం లోపం ఏమిటంటారా? చెట్టును పెంచేవాడికి, యెన్నటికన్నా కాయంటూ కంటికి కనిపిస్తుంది కాని, యెదిగిన మొక్కను తెగేసేవాడికి ఫలమేమిటి, దొరికేది పొయిలోకి వంటసరుకేగా? యీ దేవతలున్నారే, వీళ్లు యుద్ధకాములు. మాట్లాడితే ఆ అసురుల మీదకి ఒంటి కాలిమీద లేవడం; భంగపడి, ఏ కొండల్లోనో దాక్కోవడం, వాళ్ళకు పరిపాటైపోయింది. ఆ దేవరాజున్నాడే, దేవేంద్రుడు ఒకనాడు ఇంటిపట్టున వుండి, వేళపట్టున ఇంత అమృతం పుచ్చుకొన్న పుణ్యానపోయినాడా? ఇల్లూ వాకిలీ పెళ్లాం బిడ్డల్నీ వదలిపెట్టీ, తన చిరునామా పగవాళ్లకు తెలియరాకుండా, యెక్కడో తల దాచుకోవడమే కాని!

తెలిసిందా బాబూ? అందరినీ చల్లగా చూడాలి అనే అభిప్రాయం మీద వున్న ఆదివిష్ణుమూర్తివారు హాయిగా పాలసముద్రం మీద పవ్వళించి, వున్నాడు!

యెదుటివాడు, నోరెత్తితే, మూడో కన్ను తెరుస్తానని అట్టహాసం చేసేటటువంటి సదాశివుడు కొండల్లో కోనల్లో వుంటున్నాడు.

అయితే, ఇద్దరికీ పిల్లా పాపా అంటూ యెందుకు లేకుండా పోవాలీ అని అడగొచ్చు. వీరుభయులూ కూడా, అప్పుడప్పుడు చేతికి పొరపాటున అందినటువంటి అసురులను శుంఠంతాం చేయడమే కాకుండా, వారి తాలూకు మహానగరాలను మూడింటిని భస్మీపటలం చేయలేదూ, అది ఊరికేపోతుందా?

యత్కించిత్ పుణ్యాన – ఇల్లు పాలసముద్రమే ఐంది. కాని, పిల్లా

పాపా లేకపోయినాక, ఆ పాలెవ్వరు త్రాగను?

సరే సదాశివుని విషయం అందామా, –

వీరూ, ఆ కుబేరుడూ, ముప్పొద్దులూ భుజాలు రాచుకుంటూ తిరిగేవారయినా ఈ గృహస్థుకు సదా గోచిపాతకైనా కొరతే!

ఇదంతా యేమిటంటారు?

చేసిందానికి చక్రవడ్డీయే కదా!

అది అలా వుంచు, జన్మంతా తీన్‌తార్‌గా వున్న ఆ దేవేంద్రుడికి పిల్లలున్నారు గదా అనరేం?

లేకేం నిక్షేపంగా వున్నారు.

ఒక్కడే మొగపిల్లవాడు జయంతుడు. అతగాడు మన్మథుడంతవాణ్ణి అందచందాలలో 'అలా ఆగరా బుల్లోడా!' అనగలిగిన ధీమా ఉన్నటువంటి వాడు. పైగా అది దేవరహస్యం కనుక మనకు సిసలుగా వైనం దెలియదు కాని, రంభ వున్నదే, అంటే యెవరు? ఆ అప్సర స్త్రీలకు అందరికీ నాయికసాని. ఆవిడ మనవాడి విషయంలో అమిత కుతూహలం కనబరుస్తుందట! అదెలా? వాళ్లకి మనలాగా మాటిమాటికి రెప్పవాల్చే అగత్యం లేదుకనుక యెంతసేపైనా నిలకడగా చూస్తూనే వుండచ్చు. కానీ వున్నవి రెండు కళ్లే గదా! వాటి వల్ల నేమౌతుంది! కాబట్టి దేవరాజును నాట్యంజేసి మెప్పించి కొన్ని యుగాలపాటు ఆయన ధరించేటటువంటి ఆ వెయ్యి నేత్రములున్నూ యెరువు తీసుకుని చూసిందై, అప్పటికి గాని కొంతవరకు తృప్తి చెందినది కాదట!

అలాటివాడు మంచి హోదాలో వచ్చినట్లు కాని వారసత్వంగా అన్నా ఆ ఉన్న ఒక్క లోకాన్నే పరిపాలించినట్లుగాని వినమే!

యిహ పిల్లదాని విషయం.

పేరు మట్టుకు జయంతి అని తెలుసును కాని, పెళ్లైందా? అయితే ఎవరి కిచ్చారు? ఏమన్నా కులగోత్రాభివృద్ధి కలిగిందా? ఏమీ తెలియకపాయె! అంతవాడి కడుపున పుట్టడమేమిటి; అలా నామరూపాలు

లేకుండా, సదరు జనాభాలో కలిసిపోవడం ఏమిటి?

ఏమిటిదంతా? –

తండ్రులు ఏవో అవకరపు పనులు చేయడం – అది, పిల్లలనెత్తి అడచడం తప్పుతుందా?

మరో సంగతి చూడండి! మన్మథుడు, శ్రీమహావిష్ణువుకు పుత్రుడువంటి వాడుకదా! వంటివాడు కదా ఏమిటి – ఆ తలిదండ్రుల యొక్క అనంత ప్రాణాలు వాడిమీదనే కదా! కన్న మమకారం కన్న, పెంచిన మమకారం మరింత పట్టిపీడించేది కదా? అతి గారాబంగా, దివ్యాతిదివ్యంగా, వాడిని పెంచడంచేత, వాడో కొరకరాని కొయ్యగా తయారై కాస్త లేత హృదయమంటూ కనపడితే, అందులోకి అమాంతం జొరబడి అక్కడే తిష్ఠ వేస్తూ – కంటికి నదరైన ఆడకూతురుగాని, బుద్ధి రెపరెపలాడే మగపిల్లవాడు కాని, కనపడ్డారో, ఉన్న బాణాలన్నీ వాళ్ళమీద డ్రిమ్మరించి, కుయ్యోమొర్రో మనిపించడం – యిలా ఆకతాయితనం చెలాయిస్తూ వచ్చాడా లేదా? అది విష్ణుమూర్తి వారి మీద ఉండే భక్తి గౌరవాలచేత నైతేనేం, చేతగానితనాన అయితేనేం, ముల్లోకాలవారూ ఆ బాధలు సహిస్తూనే వచ్చారు కదా!

– కాని, సదాశివుడి మీద, యీ చిలిపితనం చేయబోయేటప్పటికి వాడేమైనాడు?

భస్మమైనాడు. అదేం పాపం అంటారా?

అంతే మరి.

మన్మథుడంటే సాంబశివుడి కేమన్నా పరాయివాడా?

విష్ణుమూర్తికీ తనకూ మమేకం గదా!

పైగా, త్రిపురములను దహించే సందర్భం వచ్చేటప్పటికి అప్పటికి వారి కుండుకున్న మందుగుండు సామగ్రి చాలకపోవడంతో, విష్ణుమూర్తి – బాణమైతేనే కాని, అది సాంగం కాలేదు కదా!

అల్లా తనకు, అవసరానికి అక్కరకు వచ్చినవాడి పిల్లవాడే అని జాలి దలచాడా? మీదికి ఒక బాణం వేశాడో లేదో, అదే మూడో కన్ను తెరిచాడు!

యిదంతా ఏమిటంటారు :

చేసింది తండ్రి! చెడింది కొడుకు !

కనుక, దేవాధిదేవులే కాని, మామూలు దేశవాళీ మనుషులే కాని, ఎదుటివారి మేలెంచక బోతే, తమ పిల్లాపాపలతో, చల్లగా ఉండటమనేది కల్ల! ఎక్కడోకొడితే, ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అది ఎక్కడో తగులుతుంది సుమా!

ఆఁ – బండీ డొంక పట్టింది! రాదారి మళ్లిద్దాం!

ఈ దేవేంద్రుడికి, పిల్లలెందుకు ఉన్నారూ – అనే మీమాంస వచ్చింది! అనుకూలవతియైన భార్య యింట్లో మెలగుతూంటే, మరే యితర వ్యాపకాలూ లేని మగవాడైతే, పిల్లలు కలుగక ఏం జేస్తారు? యింద్రుడు మొదట్లో బుద్ధిమంతుడే, కాని, యీ యుద్ధాల రగడలో పడిన తరువాత, యింకా యింటి మీద ధ్యాస ఉంటుందా?

నేడో రేపో అక్కరకు రావలసిన పిల్లలున్నారని జ్ఞాపకం ఉంటుందా –

తన పరిస్థితి అట్టిట్టయితే, వాళ్ళ భవిష్యత్ ఏం కాను, అనే జ్ఞానం ఉంటుందా? లేదు కనుకనే, ఒకసారికి పదిసార్లు ఓడిపోవడం సంభవించిన మీదటనైనా, వివేకం తెచ్చుకోకపోగా, తనంతవాడు, లేడనే ధీమా కొద్దీ గౌతములవారి ఆశ్రమ ప్రాంతంలో, ఏదో కోడికొక్కిరింపు చేయడంతో, అటు దేవతలలోనూ, యిటు మనుష్యులలోనూ కూడా తల ఎత్తుకు తిరగడానికి, వీలులేని స్థితికి రావడం మనమందరం వింటూన్నదే కదా!

కనుక, మనిషికిగాని, దేవుడికి గాని, ధర్మం అనేది ఒక్కటే –

బాగోగులు కూడా సరిసమానమే !

సరేనయ్యా, దేవతల మీద పెట్టి మనుషులకు బుద్ధి చెప్పాలా? మొఖాన అనేస్తే పోదా? అంటారా?

మాట వరుసకు ఎల్లయ్యా నీవు, ఫలానా పుల్లయ్యని చూసి నేర్చుకోరాదా? వాడి పాటు చూసి బుద్ధి తెచ్చుకోరాదా అంటే వింటాడా?

అలా చెప్పిన వాడిని మన్నిస్తాడా?

ఎదుటి వాడికన్న నేను గొప్పవాడిని! నా కొకడు చెప్పవచ్చేవాడా అనే సర్వజ్ఞత్వం, అంటే ఒక విధమైన గోరోజనం – హక్కు – భుక్తం చేస్తుకున్న మనుషులు అన్ని కాలాల్లోనూ ఉంటారని తెలుసును గనుక, ఏనాడో ఆ మహారుషులు, దేవతల మీద పెట్టి, మనకిలా బుద్ధి చెప్పారు! రుషులు చెప్పినదానికి విలువ ఉన్నదని నమ్మకం ఉన్నవాళ్లు బాగుపడుతూనే ఉన్నారు.

వయస్సు చిన్నదైనా, తన మంచి తాను తెలుసుకోవడమే కాకుండా, నలుగురితోనూ మంచిగా ఉండటం మన మంచికే అనే గ్రాయకం ఉన్నవాడు, హాయిగా తల ఎత్తుకుని తిరుగుతున్నాడు.

తమకు తోచక – యింకొకరు చెప్పితే వినే నేర్పు లేక ఎవరి దోవను వారు బాగుండటం సహించే ఓర్పులేక విస్సన్న చెప్పిందే వేదం అనే మొండి పట్టుమీద ఉండేవాళ్లు – ఎంత వయస్సు వస్తే ఏం లాభం, ఎన్ని సంపదలుండి ఏం ప్రయోజనం, – కన్నబిడ్డలను దూరం జేసుకుని, యిహానికి పరానికీ దూరమైపోతున్నారు.

మనుషుల పేర్లతో మనకు నిమిత్తం లేదు.

ఇది మన కళ్ల ఎదుట జరుగుతున్నదే.

నాగేటి చాలులో పుట్టి, మిథిలానగరం అనేటటువంటి రుషివాటికలో పెరిగి, తన అత్తవారి వంగసమైన ఆ రఘువంశానికే, ఆ సూర్యభగవానుని యొక్క కులానికే, శాశ్వత కీర్తిప్రతిష్ఠలు చేకూర్చినటువంటి, ఆ సీతామహాదేవి, ఆజన్మ పరిపూత, ఆ జనక రాజర్షి కుమార్తె, విశాలమైన నేత్రములు కలిగి చల్లని చూపులు చూసే తల్లి ఆ మైథిలి ఆ వైదేహి – మన యీ దంపతులను, వారి సంతానమునూ, నిత్యదీవెనలిచ్చి రక్షించును గాక – శ్రీజానకీ వల్లభ స్మరణం…"

యిలా కాలక్షేపం జరిగింది.

11

అప్పటికి – ఏమంత ప్రొద్దు పోలేదు.

భోజనం వేళే కాలేదు.

అయితే మట్టుకు – తనకా ప్రమేయం లేదాయె?

రెండు అరటిపళ్లు తుంచి నోట్లో వేసికోవడం.

ఒక్కక్షణం ఆగి, యింత మజ్జిగ పుచ్చుకోవడం! అంతే ! నాలుగు అడుగులు నడిచారో లేదో – ఉన్నట్టుండి "నాయనా! యిటు యింటికి నడుస్తాను –" అన్నాడు అన్నప్ప!

"అదేం ఒక్క పూటతోనే మొహం మొత్తిందా?"

"అదేం మాట! యింత రాజాంగంగా యింటి దగ్గిర మాకు సాగుతుందా! గాలి అటు మళ్లింది! కాలూ అటే సాగుతూంది!"

"ఔను, బాలకుమారుడి వాయెను!"

"కానుషోయ్! – వయస్సంటే వంటిమీదికి వచ్చింది కాని మనస్సింకా మనుగుడుపుల్లోనే ఉందన్నాట్ట వెనకటికి నా వంటి వాడెవడో! – నాయనా, యిది యివాళ్టి ముచ్చటా? యీ శుద్ధ తదియకు, సరిగ్గా, మా అన్యోన్యానికి అర్ధషష్టిపూర్తి, దాంపత్యం అనేది, తమలపాకు లాటిది. ఆదిలో,– లేతలౌజు,– ఆపై కవటాకు, పైపై పండుటాకు! దాంపత్యమంటే, తాంబూలమంటే, ఆద్యంతం రసవంతమే కాదుషోయ్!"

"ఆహాఁ! నిన్ను ఆపనుగాని, అటో అడుగేస్తే – మనవాళ్లతో చెప్పి వెళ్లవచ్చునుగా!"

"వెళుతున్నది కాశీయాత్రకా! యిహనుంచి వారానికి ఓ విడతో రెండు విడతలో, వస్తూండేవాడినే కద?"

"యీసారి ఒక్కడివే వస్తావా? అత్తయ్యను కూడా వెంటబెట్టుకు వస్తావా?"

"ఒరేయ్ – నీ వూహ నాకు తెలియదనుకున్నావా? ఉండదూ ! అది

సహజం;

ఆ యిల్లాలికి మటుకు ఉండదూ?

కాని, యీ మ్లేచ్ఛుడు, కలిసొస్తేనా?

కాని, యీ ఆగడం ఎంతకాలమో, అదీ చూద్దాంగా!

అబ్బాయీ! అందరూ నీ మేలు కోరేవారే.

అది మరచిపోకు!

అటు నుంచి నరుక్కొచ్చేందుకు, నేనున్నాను.

యిహ, నన్నుపోనీ."–

సుబ్బరాముడికి కళ్ల వెంట నీళ్లు తిరిగాయి.

"మామా! నా మూలంగా మా నాన్న నలుగురి నోళ్లలోనూ పడాల్సి వచ్చింది. సంతానం కలిగితే ఉత్తమగతులు కలగడం మాటేమోకాని, బతికుండగానే యిలా అధోగతి పాలుకావడం, యిది వారి పాపమా, మా పాపమా! కావాలని కాళ్లు గడిగి పిల్లనిస్తే, ఆ దౌర్భాగ్యుడు అట్లా చేశాడు : వాడంటే పరాయివాడు : కడుపున పుట్టిన నేను చేసిన నిర్వాకమేమిటి? ఎవరి కుదురులో, వారుండటమనేది తరతరాలనుంచి వస్తూందే, దాన్ని తలక్రిందులు చేయడానికి, అది మన మంచికేగానీ, నేనేం మంత్రద్రష్టనా, మహర్షినా? అదీగాక ఆదిశంకరుడంటే విషం బుచ్చుకున్నా నిభాయించుకున్నాడు కాని, అది అందరికి సాధ్యమౌతుందా? మా నాన్న అట్లా అయిపోవడానికి నిజం చెప్పాలంటే నేను కారణం కాదా? మా మట్టుకు మేము లక్షణంగా ఉన్నాం, కాని, మా వాళ్లను తలచుకుంటే, నాకు నిద్ర పట్టదనుకో, మొన్న యీరగడ జరిగినప్పటి నుంచీ మరీ అయోమయంగా ఉంది. దీనికి విమోచన ఏమిటి? ఎన్నటికీ? లేక, యీ జన్మకు యింతేనా?"

"యిహ ఆపు! పై గ్రంథం నాకు అర్థమయింది.

దా, యిలా కూర్చుందాం! – నిలవేసి అడిగావ్ నిజమే. యిది నిలుచున్న పాళాన తేలేదా? ఎదుట వారికి లేకపోతే మనకన్నా నిదానం ఉండాలి కద?

ఆఁ, ఏమన్నావ్? యీ జన్మకు యింతేనా అని కాదూ, అదేమిట్రాబ్బాయ్! హిమాలయ పర్వతం మీద విరుచుకుపడ్డట్లు అలా యిదౌతావ్! నీ చేతిలో పని! అనుకుంటే క్షణం పట్టదు! యీ కామాటం దులిపేసుకుని పోయి ఆయన కాళ్లట్టుకుని, 'బుద్ధొచ్చింది నాన్నా' అంటివట్టాయెనా వెంటనే కావిలించేసికుని, దర్భ కాల్చిపెట్టి మళ్లీ తమలో కలుపుకుంటారు.

ఆరాధనాయ లోకానాం – వగైరాలు ఏకరువు పెట్టి – ఆనాడు శ్రీరామచంద్రులవారు అలా చేయగా లేంది – ఆ పేరే పెట్టుకున్నందుకు, – నీవు తక్కువ తింటే ఎట్లారా?

నీకు నీ తండ్రే లోకం – వారి శ్రీచరణ సన్నిధిని కూర్చుని భజన చేస్తూ, ఆ ఆస్తికి వంగి వంగి సలాములు చేస్తూ, జన్మంతా మైనారిటీ వెళ్లనట్టుగానే, కాలం వెళ్లమార్చుకునేందుకు పుట్టావు గాని, పిల్లాజెల్లాతో ఉండి, నేనూ ఓ మనిషినే? అనిపించుకునేందుకా?"

"మామయ్యా! ఏడ్చేవాడిని పట్టుకుని యద్దేవా చేస్తావెందుకూ?"

"చెంప వాయగొట్టేందుకు చెయిరాక! ఒరే నాయనా! ఏడ్చే మగవాడిని నమ్మరాదని పెద్దలు అంటారు రా! అందరూ ఈ అన్నప్ప లాటివాళ్లే ఉంటారా – నీ మంచి అర్థం చేసుకుంటారా? ఇలాగే మరో ఆసామి ముందు బిగలా పడ్డావనుకో! అప్పుడు చటుక్కున వాడు ఏమనుకుంటాడు?

వీడికి యింటి దగ్గర లప్ప పడేడుస్తూంది దాన్ని పాముకోకుండా, యీ బలుసాకు బతుకేమిటని, – ఆ ముందున్న మోజు కాస్తా తీరిపోవడంతో అయ్యమీద సాకుబెట్టి ఈ ఎత్తు వేశాడు. ఎప్పుడో దాని పుట్టే ముంచుతాడు. అసలు వెలనాటివాడంటేనే వేయిళ్ళ పూజారి. అందులోనూ నల్ల బ్రాహ్మడు!..."

"రామ రామ!"

"అనుకోగానే వాడు దిగి వచ్చి నీ పక్షాన సాక్ష్యం యివ్వడు. ఇది వెంకయ్యతో, పుల్లయ్యతో కూడిన పని. దమ్మిడి చెయ్యని వాడల్లా

ఆడిపోసుకుంటాడు. ఎందరి నోళ్లని మూస్తావ్? అయినవాడూ కానివాడూ కోడై కూస్తూంటే నీకు అన్నం సయిస్తుందా? నీ నిజాయితీ యేమిటో నీ మనసుకు తెలుసు. నీ లచ్చుమ్మకు తెలుసు. బయటవాళ్లకి నీ ఆంతర్యంలోకి జొరబడాల్సిన అవసరం ఏముందిరా! మన నోటి వెంట ఒక్క ముక్క రావడం తరువాయి; దాని సంగతేమిటి – సందర్భమేమిటని నిదానంగా ఆరా తీసి ఆపేక్షపడేవాళ్లు ఎంతమంది వుంటారు?... సందు చిక్కితే చాలు; పట్టుకుని దూదేకినట్టు ఏకడానికి ప్రతివాడూ సిద్ధమే! అదీ గాకుండా కాస్త పచ్చగా వున్నవాళ్లు కాలు జారితేనో, నోరు జారితేనో వెక్కిరించని వాడు – అంటూ నూటికీ, కోటికీ ఒక్కడుండేనేమో! ఇది గుర్తుంచుకో!

నీ మానాన నీవు యిల్లు విడిచి వచ్చావ్!

ఈ నిర్వాకం జేశావ్! ఇంతవరకూ బాగానే వుంది.

ఇహ ముందైనా నీవూ, నీ పిల్లలూ లక్షణంగా ఉండాలి అంటే – ముందు నీ మంచి నీవు చూసుకో! అవతలి వాళ్లకోసం అఘోరించడం మానెయ్!

అవునురా! తనకు కానివాడు తండ్రి పినతండ్రితో సమానం!

ఆవేశం మీద అంటూన్నది కాదు; ఖచ్చితం!

వారి పుణ్యం బాగుంటే మనుమల్నీ, మనుమరాళ్లనీ ఎత్తుకునే యోగమంటూ ఉంటే, ఇప్పుడు బిర్రబిగిసినవారే దారికి వస్తారు.

రారో – ఎక్కడి వారక్కడే గుప్ – చుప్ మరో ఆలోచనే వద్దూ అంటా!

ఏం?"

"అలాగే మామయ్యా?"

సుబ్బరామయ్య యింటి దారి పట్టాడు. అన్నప్పగారు వాడి వంక ఓ క్షణం పరకాయించి – ఛ్ఛ! గండభేరుండం కడుపున గంగిగోవు పుట్టింది!– అనుకుంటూ నడక సాగించాడు.

మధ్య మధ్యలో మనిషికి నవ్వొస్తూంది. ఉన్నట్టుండి ఆశ్చర్యం వేస్తుంది.

తాను ఎందుకలా చేసినట్లు? అవధానులుగారి కొడుకును వెనకేసుకు రావడం, ఆయన మీద కసి దీర్చుకునేందుకా? –

కసి ఎందుకుండాలి?

ఆయన కుమార్తె వివాహం సందర్భంలో తన మీద అకారణంగా అభాండం వేశాడని – ఆ రోజుల్లో తాను పైకి అనకపోయినా కొంత మంటగా ఉన్నమాట నిజమే! కాని, అది యిందాకా కూచో వచ్చిందా; ఎబ్బే! అదేం కాదు.

అయితే అవధానులుగారి కుటుంబ వ్యవహారాల్లో తాను యిన్నాళ్లూ లేనిది ఇప్పుడు జోక్యం కలిగించుకోవలిసిన అగత్యం ఏం వచ్చింది? బుచ్చిగాడి దుండగీడుతనం మరిచిపోయేందుకు సుబ్బరాముణ్ణి దువ్వాడా?

లేదు అని అట్టె తీసిపారెయ్యడానికి వీలులేదు.

ఏమాటకు ఆమాటే చెప్పుకోవాలి. అవధానులుగారు కొండ విరిగి మీద పడినప్పుడల్లా తన గోడు ఇంకోడి దగ్గర మొరెట్టుకున్నాడో! క్రుంగుతున్నాడో, కుములుతున్నాడో ఆయన బాధ ఆయన పడుతున్నాడు కాని, దండోరా వేయిస్తూన్నాడా?

ఇంకొకళ్ల పెట్టుపోతల కేమన్నా ఆశిస్తున్నాడా?

దైవం తన కింత యిచ్చినందుకు ఎంత మందిని ఎన్ని విధాల కనిపెట్టలేదూ! ఎవరిమాటో ఎందుకు... తానూ వారివల్ల ఏదో పేరు మీద కాసో వీసమో ఉపకారం పొందినవాడే కదా? –

వాళ్ల చిట్టెమ్మ కాపురం అస్తావిస్తం అయినప్పుడు లోకరివాజు ప్రకారం నలుగురితో బాటూ తానూ – అయ్యో పాపం అని ఊరుకున్నాడే కాని; కత్తో, గండ్రగొడ్డలో చేతపట్టి బందరు పరుగెత్తాడా?

అధమం అవధాన్లగారితో బాటు తానూ రాత్రిళ్లు అభోజనం ఉంటున్నాడా?

ఈ సుబ్బరాముణ్ణి మట్టుకు చిన్నప్పటినుంచీ తానేం మహా ఎత్తి ముద్దుచేశాడా? ఇవాళ ఇంత ఆపేక్ష అమాంతం పుట్టుకు రావడానికి హేతు

వేమిటి? ఎన్నేళ్ల బట్టో పరిచయం ఉండుగాక! ఎదుటి వాళ్లంటే తనకు ఎంతో గురి వుండుగాక! ఎవరి హద్దుల్లో వారు ఉంటూనే కాలక్షేపం జేయడం జరుగుతూన్నది. కాని, ఇలా ఒకరి యింట్లో ఒకరు జొరబడి వరుసకలిపి, బ్రాహ్మణార్థం చేసి వాళ్ల కూనా గుడ్డనూ నెత్తికెక్కించుకుని – ఈ ఆర్భాటాలు ఎన్నడయినా ఉన్నాయా? వాళ్ల యింట్లో తిష్ఠ వేసి తిండి తింటేనేకాని, తనమాట నమ్మరేమోననీ, తన మంచితనం రుజువు కాదేమోననీ తాపత్రయంకొద్దీ గాకపోతే–

తానేం వీరికి అమ్మవంక చుట్టమా, అబ్బవంక చుట్టమా? బుచ్చిగాడు యీ లొగ్గిడి చేయకపోతే, రేపీ పాటికి మళ్లీ తండ్రీ కొడుకూ ఏకమైతే పట్టుకుని ఒక్క ఊపు ఊపుతారేమో అనే భయం లేకపోతే తానిలా ముందుకు దుమికేవాడా!

యదార్థానికి ఇది తన పుచ్చె కాచుకునేందుకు చేసిన లౌక్యం కాక మరేమిటి!

అయితే యిలా ఊబిలో దిగడం లౌక్యమౌతుందా?

ఊళ్లో వాళ్లకి ఏమని సంజాయిషీ చెప్పడం?

కులం మాటేమిటి? వెలేశామని మొగం మీద అనకపోయినా, అందరూ ముభావంగా వుంటే? యీ పై తాను ఊళ్లో ఉండడమా? కాలికి బుద్ధి చెప్పడమా? మరెక్కడి కన్నా పోతేమటుకు వాళ్ళ నడుమ ఎలా ఉంటాడు?

ఛస్! ఏమిటీ వెర్రి ఆలోచనలు?

ఎవడు నన్ను వెలేసేది? ఒకరి దయాధర్మబిచ్చాన బతుకుతున్నానా? బలాబలాలు తేల్చుకోడం దాకా వస్తే ఒక పట్టు పట్టనా?

మంచికి పోతాం! మనకీ చింతేమిటి....?

అనుకుని జుట్టు ఝూడించినట్టు తల విదిలించి యిలాటి ఊహలన్నీ దులిపేసుకున్నాడో లేదో ఊరి మొగదలకు వచ్చేశాడు. అంతవరకూ గమనించలేదు. కాలికి అలవాటైన దారి గనుక గతుకుల బడకుండా వచ్చేస్తున్నాడు.

12

చీకటి చిక్కబడ్డది –

ఎదురుగుండా రెండు లాంతర్లు ఊగుతూ హడావుడిగా వస్తున్నాయి. ఏమా అని తానూ అంగ భారీగా వేశాడు.

మొహాలు కనిపించాయి. ఏమిట్రా అన్నాడు.

"నీ కోసమే మామా!

మా బుల్లక్కయ్యకు నెప్పులొస్తున్నాయ్.

పొద్దున్నుంచీ –

మరీ మూగతీతగా ఉంది;

కాస్త తీర్థం యియ్యి"

అన్నప్ప 'ఆః! ఆః! నిమిషంలో వస్తా' అంటూ పరుగు పరుగున యింటికి వెళ్లి నూతెడు నీళ్లూ స్నానం చేస్తూ జపం కానిచ్చి తీర్థం చేతబట్టుకుని బుచ్చిగాడ్ని లాంతరు పట్టుకోమని, వెంకటపతిగారి యింటికి వెళ్ళాడు. ఇంటిముందరే ఆయన వెర్రెత్తినట్టు తిరుగుతున్నాడు. అన్నప్పను చూడగానే 'బావా! నీ కడుపు చల్లగా మమ్మల్ని ఒడ్డున పడెయ్ తండ్రీ! సంజెవేళ నుంచీ అక్షులూ పక్షులూ ఆలకిస్తున్నాయ్. వినలేక పోతున్నాం!' అంటూ వెనువెంట లోపలికి వచ్చాడు; నడవలో, ముందు సావడిలో క్రిక్కిరిసి ఉన్నవాళ్లు దారి ఇచ్చారు. వసారా గది గుమ్మంముందు వెంకటపతి అప్పగారు, జానకమ్మ అప్పుడే స్నానం చేసినట్టుంది. ద్వారబంధానికి చేతులు జాపి – 'మా తల్లే మా అమ్మే, భయం లేదమ్మా! లేదమ్మా! ఇహ ఎంత సేపో కాదమ్మా' అంటూంది. అన్నప్ప చేతిలో తీర్థం పంచపాత్ర అందుకుని లోపలకు ఒక్కగంతు వేసింది. ఒక్క నిముషం నిశ్శబ్దము – పిల్లది దద్దరిల్లేట్టు మూల్గింది. కొండలపెట్టు కెవ్వుమంది. 'వెంకటపతీ! ఏడుకొండలవాడా! తండ్రీ!' అన్నాడు. 'ఒరే! నీకు మనవడుట్టాడురా!' అని జానకమ్మ కేక పెట్టింది. 'ఇహ మీరందరూ పొండవతలికి!' అంటూ విసవిస యివతలికి వచ్చింది. వెంకటపతి

గుణకారం మనిషి కావడంతో, వేళ్లు లెక్కపెడుతూ పిల్లవాడి జాతకం ధ్యాసలో పడిపోయినాడు. అన్నప్పకు అది తెలుసును గనుక పలుకరించకుండా చక్కా వచ్చేశాడు.

బుచ్చిగాడికి అప్పటికప్పుడే నిద్ర తూలుతూంది. వాళ్లమ్మను చూసి 'మగపిల్లాడు' అని కేకేసి, ఇంట్లోకి వెళ్లి నిద్రకు పడ్డాడు. అనంతలక్ష్మి పొడి ధోవతి తెచ్చి యిచ్చింది. పింజ పట్టుకు దులిపి కట్టుకుని, తల ఒక్కసారి తుడుచుకుని ఇద్దరూ ఒక్కచోట చతికిలబడ్డారు.

"పోన్లేండి పాపం! రాకరాక కానుపొచ్చినందుకు దానమ్మ కడుపు చల్లగా – నేను రెండు మాట్లెళ్ళి చూసొచ్చాను. ఎందరుండి ఏం చేస్తాం – దాని బాధ అది తీయాల్సిందే! ఆడపుటక మరి! ఆ నారాయణమూర్తి తిన్నగా చూడబట్టి–"

అన్నప్ప ఫెళఫెళా నవ్వాడు; "ఆసి నీ అన్నగారిల్లు బంగారంగాను – మాటలో మాంచి చమత్కారం వేశావ్‌లే!" అన్నాడు.

ఆ పిల్లదాని పెనిమిటి పేరు నారాయణమూర్తి. మనిషివి అన్నీ మంచి లక్షణాలే. కాని రవంత మొరికవుంది. ఎప్పుడూ జపాలూ, తపాలూ, ఏకభుక్తాలూ, ఏకాదశులూ, చాతుర్మాస్యాలూ – అంటూ అదే ధ్యాసలో ఎప్పుడూ ఏ కొండమీదో ముక్కు మూసుకుని రావడంతో ఎరక్కపోయి వీడికి పెళ్లి చేశామని తలిదండ్రులే వాపోవడం దాకా వచ్చింది. అలాటివాడు ఉన్నట్టుండి ఆ తతంగం యావత్తూ కట్టిపెట్టి ఇంటిపట్టున అంటిపెట్టుకుని ఉంటూండటంతో పిల్లది కాపురానికి వెళ్లిన పుష్కరానికి పుట్టింటివారు సూడిదెలు చేయడం అంటూ రావడం...

"మంచి రోజు చూసి ఓ పావు సవరపెట్టి, రెండు ఒత్తులు, వేలికో చుట్టూ చేయించి మీ చేతిమీదుగా యిస్తే బావుంటుందేమో!" అని అందుకుంది అనంతలక్ష్మి.

"లక్షణంగా ఉంటుంది. కాని పసిగుడ్డు. ఇప్పటినుంచీ వాడికి ఇవన్నీ దిగేస్తే వామనమూర్తి కాడుటే! ఎదగనీయాలి. యింతకన్న రెండు కాసులు

మనవి కావనుకుంటే ఓ గొలుసొస్తుంది. సీతారామ పతకం వుండనే వుందికదా! అది దాంటో వేయించి ఇస్తే రక్షగానూ ఉంటుంది; బహు రమ్యంగానూ ఉంటుంది. పిల్లవాడిని రొమ్ము నెట్టుకున్నప్పుడల్లా ఆ తల్లి దీవెన వాడికి సోకుతూ ఉంటుంది, అవునా కాదా."

"ఆహాఁ! ఈ ఉంగరం చూడండి – ఆరోజు కారోజు తగని వదులౌతూంది. వాళ్ల బుల్లెమ్మకు సరిగ్గా సరిపోతుంది. అలాటి ఛాయ ఉన్నవాళ్ల చేతినుంటే మంచి రాణింపు – దాని కిద్దామని వుంది."

"తప్పకుండా! మొత్తానికి సారెట్టినట్టు పెట్టేట్టున్నావ్!"

"తప్పుటండీ! నేను కాపురానికి వచ్చిన కొత్తలోనే కదూ వాళ్లమ్మ దాన్ని ఎత్తుకు వచ్చింది. పట్టి బలవంతాన వాళ్లమ్మ లాక్కుంటె వెళ్లడమే కాని, దానికి మాలిమంతా నా దగ్గిరేగా! మన కాముడ్ని ఎలా ఆడించేది – దాన్ని పెళ్లికూతుర్ని చేసింది మనం కాదుటండీ! కడుపున పుట్టకపోతే మటుకు అది మనపిల్లే! కాముడికి ఓ కార్డుముక్క రాసేయండి! సంబర పడుతుంది; అక్కడ నుంచి ఇంత తీర్థం, ప్రసాదం పంపిస్తుంది."

"అది పంపించాలా? పిల్లాడికి ఏ అయిదోనెలో రాగానే తీసికెళ్లి వెంకన్న ముందు పడేయకుండా వీళ్లూరుకుంటారా? వాళ్ళ అత్తా మామా, ఇప్పటికి ఎందరి దేవుళ్లకు మ్రొక్కుకున్నారో?

తీరిక చేసుకుని బయలుదేరి పోయి, సక్రమంగా అన్ని మ్రొక్కులూ తీర్చుకుంటూ వస్తే – మళ్లీ యింటికి వచ్చేలోపుగా ఏ దేవుడు తిన్నగా చూసినా మళ్లీ వేవిళ్లు తప్పవ్! అవును మరి – వాళ్ళకు బుద్ధి కుదిరి వరాలివ్వడమంటూ మొదలు పెట్టాలే గాని, ఇహ ఓ పట్టాన వదలరు. సాలు తిరిగేప్పటికల్లా ఫలసాయం కంటపడవలసిందే..."

"అలాగే! అలాగే! మీ నోటి వాక్యాన – ఒక యిల్లు పదిళ్లయితే, వల్లమాలిన సిరీసంపదా ఉన్నందుకు–"

"యీ తరానికి బువ్వకు లోటుండదు, యింట పుట్టిన వాళ్లందరూ, వీళ్లలాగానే కాలుమీద కాలు వేసుకు కూర్చోవడం మరిగితే, పరువుకూ

లోటుండదు! ఆపై మాటంటావా, గచ్చకాయలు చిమ్ముకున్నట్లు – తలొకడూ, తలోదారీ! జానే! 'అమ్మకన్న నలుగురూ సంగీత పాటకులే అవుతారా?' అన్నట్లు, పుట్టింది రాజుల యింటనే అయినా, పూటకూళ్లు పెడుతూ, కాలక్షేపం చేస్తున్న మనుషులని మనం చూడటంలా? కారణం ఏమంటావ్! చేతకానితనం : ఓ ఆసామీ ఆవాలు ముద్దచేసి, పదిమంది కొడుకులకే హస్తార్పితంగా, యిచ్చాడనుకో, ఒక్కొక్కడికి ఏం వస్తుంది? తలొక పన, అక్కడే తరుగు ప్రారంభం, పరక పడుతూంటే, మరో సందెడు కావచ్చును. కాని ఆ ఉన్న రవంతా నెమరేస్తే?

మన బ్రాహ్మిగాళ్ల పని అలాగే ఉంది; వేళకో తవ్వెడు గింజలు ఏరి తెచ్చుకుని, దంచుకుని బొక్కినన్నాళ్లూ – అర్థాకలి మీద ఉండటంతో, ఆర్షవిద్యలు ఒంటపట్టుకుని ఉన్నాయి: యీ జమీందారులూ, ప్రభువులూ, మడులూ మాన్యాలూ అంటూ యిచ్చి, సగం చెడగొట్టారు. దాంతో రాజసాలకుపోయి, మరోసగం మనవాళ్లు చెడ్డారు. యిది యిలాగంటిదీ. అని తెలిసిన వేత్తగనుకనే మా తాతగారు జన్మంతా ఒక్క తీరుగా వెళ్ల బుచ్చుకున్నాడు; కాని ఆ బుద్ధి నూటికి ఒక్కరికుందా?

కళ్ల ఎదుట చూస్తోనే ఉన్నాంగా! మన అవధానులుగారి తాతగారు – ఘనాజటా చెప్పి రెండు చేతులా ప్రోగుచేశాడు; తరానికి ఒక్కొక్కరే కావడంతో యింతవరకూ కూచొని తింటున్నా ముద్ద, ముద్దగానే వుంది. మరి, యీ తరంలో అల్లాకాదుగా, మూడు నిద్దర్లకే ముగ్గురు పిల్లలున్నట్లు, ఆకు దూసిన మల్లెపందిరికి మల్లే, మొగ్గమీద మొగ్గ తొడుగుతూంది! కనుక తండ్రిలాగా కాకుండా సుబ్బరాముడు జాగ్రత్తపడాలి!..."

"అందుకే నన్న మాట మీరు పనిగట్టుకుని వెళ్లింది. నిలుచున్న పళాన యీ ఒక్కముక్క అతగాడి చెవిని వేసి చక్కావచ్చారా! లేక అక్కడ చిద్విలాసంజూసి ఒళ్లు మరచిపోయినారా?"

"అలాగేవుంది వాళ్ళ అన్యోన్యం – బుచ్చిగాడు చెప్పలా?"

"వచ్చినప్పటినుంచీ ఒకటే పాట! ఆ వంటను వర్ణించడమే, నాన్న

చెయి చేసికోవడం, అది నలభీమపాకం కాకపోవడమూనా! నాయనా, అంటేగాని వాడు ఊరుకోందే! – చూశారూ వాళ్లింట్లో తినివచ్చాడని నేనేమని పోతానో అని హడులుకుంటూ వచ్చాడు.

నేనెందుకు కంటానండీ! ఆనాడు అక్బరుసాయిబు సూర్యనమస్కారాలు జేయగాలేంది, అన్నీ తెలిసిన మా వారు శూద్రులయింట ఆపోసనం పుచ్చుకుంటే ఏం దోషమా అంట!"

"ఆసి నీ యిల్లు ఉన్నచోటే ఉండ! నన్ను మ్లేచ్ఛుడంటావుటే!"–

"–ఏమన్నా, –మీకు చెల్లుతుంది. కాని – నాకు అంత తెలివి తేటలుంటే యింకా ఏం! ఆ వాల్మీకులవారే, మీరు చెప్పిన మాట వింటూ, – రామాయణమంటే సీతమ్మవారి చరిత్ర అని ఒప్పుకుంటున్నారే, – మీకు చెప్పగలవారెవరండీ!"

"అంటే నావన్నీ తప్పుడు కూతలంటావా?"

"రామ రామ! నాకేమన్నా యీ రెండు కళ్లూ ఉండాలా, అక్కరలేదా? – భారత, రామాయణాలు, – తరచి తరచి చదివినవారు కనుక – ఎదుటివారి తప్పు లెన్నడం, – మీకు అవలీల...

"యిన్నాళ్ళు కాపురం చేసినా – మీ అంతదాన్ని నేనెలా అవుతానండీ! – ఏదో ఎరక్కపోయి అన్నాను!"

"ఓయబ్బ: – ఏమీ ఎరుగనట్టే ఉండి, ఎక్కడో అంటపొడుస్తావు! – నీ, ముసిముసి నవ్వులు చూసే, ఆనాడు – ముద్దరాలి వనుకుని,"–

"మోసపోయినారా?"

"మురిసిపోయినాను, ఆ మురిపం, – ఆనాటికానాడు, – అతిశయిస్తూందే కాని, – ముదిమి రావడం లేదు సుమీ; మనం ఆదికాలంనాడు, ఎంత ఒకరికొకరంగా ఉండేవారమో, – ఆ సుబ్బరాముడూ అదీ కూడాను అంత అన్యోన్యంగానూ ఉన్నారు! – అది చూసే ఒక పట్టాన వదలి రాలేకపోయినాను! – నిజానికి, యీపూట కూడా, అక్కడే ఉండేవాడినే కాని, యివాళ నీ పుట్టిన రోజు కాదూ, జ్ఞాపకం రావడమేమిటీ! – ఠెక్కలు

కట్టుకు రావడమేమిటీ! అవునుగాని, తలంటోసికుని కొత్తచీరె కట్టుకున్నావా లేదా? ఆఁ ఆఁ – నేను చూడనే లేదు సుమా! – బుగ్గను చుక్క లేకపోతేనేం, యిప్పటికి, చంద్రబింబమే! ఏదీ, ఆ విదిలించి కొట్టిన ఆ చేతి మీదుగనే, రెండు ఆకులు చీల్చి యిద్దూ!"

"ఫలహారం మాట?"

"మరచేపోయినాను సుమా! ధ్యాసంతా తాంబూలం మీదే ఉండటంతో; ఆకలిదప్పిక లనేవి, అనవసరంగా, మన జోలికి రాకూడ దనుకున్నాయి... నిద్ర కూడా ఓ ఝామున్నర సేపన్నా మన దరిదాపులకు రాకుండా ఉండేందుకు దారిలోనే ఖరారు చేసుకున్నాం కనుక, వేగిరం కడుపులో చల్లబడేస్తివా, కాస్సేపు కృష్ణారామా అనుకుంటూ కూర్చోవచ్చు."

అనంతలక్ష్మి – నవ్వు మొగం, అటు తిప్పుకుని లేచి యింట్లో కెళ్లింది. పాలూ పళ్లూ చక్కబెట్టుకుని వస్తూండగా, బుచ్చిగాడు లేచి కూర్చుని – 'అమ్మా, తెల్లవారిందిటే!' – అన్నాడు. ఆవిడ నవ్వుతూ – "కలొచ్చిందా బుచ్చి! – యింకా మీ నాన్న ఫలహారమే కాందే! కాస్త దాహం తాగి పడుకో, నాన్నా, – !"

'ఉహు – నా నిద్దరయిపోయింది, కాస్సేపు నాన్న దగ్గిర కూర్చుని చదువుకుంటాను!" అంటూ లేచి యివతలకు చక్కావచ్చాడు బుచ్చిగాడు. వాడి వెనకాతలే, – అనంతలక్ష్మి, – వచ్చి – అన్నప్ప వంక చూడకుండా, – పాలూ పళ్లూ అక్కడ ఉంచి– లోపలికి వెళ్లిపోయింది. అన్నప్ప కొంచెం చిరాకుగా, – రవంత బద్ధకంగా, – "ఏదీగాని వేళ యిప్పుడు – చదువేవిఁ ట్రా వాజమ్మా – ఒక్కపూట పాఠంపోతే – మునిగిపోదులే! – పవలంతా నడిచి నడిచి ఉన్నావు – మలికునుకు తీయకపోతే, రేపంతా బద్ధకంగా ఉంటుంది" అన్నాడు.

"ఉంటే ఉంటుంది లేస్తూ – యీ నిద్దర అప్పుడు పోవచ్చు. పోన్లే... నీకు నిద్దరగా ఉంటే నీవు పోయి పడుకో! – నేను కూచుని చింతన చేసికుంటాను."

అన్నప్ప వాడి వంక చూసి, – పకపక నవ్వి "ఒరేవ్, – నీకున్నపాటి ఓపిక, నాకూ ఉందిలేరా! చిన్నప్పుడు నేనూ యింతేలే! – అంచేతే యీనాటికీ, అడుగూ బొడుగూ నాలుగు ముక్కలు ఒంటపట్టి ఉన్నాయి – ఊఁ కానీ..."

యిద్దరూ ఓ పొద్దు వేళకి, తెలియకుండానే నిద్ర – పోయినారు.

13

మరునాడు మధ్యాహ్నం –

గంటయ్య అన్నప్పను వెదుక్కుంటూ వచ్చాడు.

గంటయ్య అంటే అవధాన్లుగారి మనిషి! వాళ్ల కుదురుకల్లా మోతుబరి – పెద్దవాడు! తన దోవను తాను పోవడమే కాని, ఎందులోనూ జోక్యం కలిగించుకునే మనిషి కాడు. లచ్చికి ఓ వేలు విడిచిన మేనమామ! ఐతే రెండు కుటుంబాలకూ అంత సయోధ్య మొదటి నుంచీ కూడా లేదు. ఆయన పాలెంలోనే పుట్టి పెరిగినా, పక్క ఊరికి ఇల్లరికం వెళ్లాడు. అన్నమాటే కాని, తెల్లవారి లేస్తే యిక్కడే వుంటాడు. అన్నప్పతో ఆయనకు మంచి విహితం. ప్రత్యేకం వాళ్ల ఊరు తీసుకు వెళ్లి యీయనచేత రామాయణం చెప్పించాడు. ఘనంగా ఉత్సవం జేశాడు...

"ఏం మామా! ఏం జేస్తున్నావ్!' అంటూ వచ్చి దగ్గిర చతికిలబడ్డాడు. అన్నప్ప ఆయన వంక ఓరగా చూసి, "నేను అనుకుంటూనే ఉన్నాలే, నీవు యెప్పుడో యిలా ఊడిపడతావని – ఇంటి దగ్గర నుంచేనా?" అన్నాడు.

"కాక?"

"కాకో – నిక్కాకో ! నీకు తెలియాలి! మీ అవధాన్లుగారికి తెలియాలి!"

"ఏం మీ అవధాన్లుగారు కాడా?"

"అవునని ఆయన్ననమను!"

"కాదని నీమీద కత్తులు దూశాడా?"

"వేరే దూయాలా? కన్న కొడుకునే వదులుకోంగా లేంది యీ అన్నప్పను నెత్తినెట్టుకుంటాడా?

నిన్న మొన్నటి వరకూ అంతేగా!"

"అది అప్పటి సంగతి. ఇప్పటి కథ యింతేగా!"

"అది యెవరి నిర్వాకం? నీలాటి వాళ్లు ఊళ్లో వుంటూన్నది యెందుకు?"

"పురాణం జెప్పుకునేందుకు!"

"అది నువ్వు చేసుకున్న పుణ్యమనుకో! అంతటితో ఊరుకున్నావా?"

"నీ మానాన నీవూ ఊరుకుని, నా మట్టుకు నేనూ ఊరుకుంటే ఊరు బాగుపడ్డట్టే!"

"బాగుచేసేవాడవు కనుకనే, అక్కడికెళ్లి అల్లా ఎగసన దోసొచ్చావ్!"

"ఎవరు చెప్పారో?"

"ఒకరు చెప్పాలా? పాలెం– పాలెం కోడై కూస్తూంటే."

"పాలెంలో కోడి కూసినా, బ్రాహ్మణవాడ నిద్రలోనే ఉంది!"

"నీవు మేలుకున్నావ్ చాలదూ!"

"గుడ్డికన్ను మూస్తే ఎంత – తెరిస్తే ఎంత! అసలుకు మూలం ఆ ఫాలాక్షుడున్నాడు కదా!"

"ఆయన ఫాలాక్షుడూ బ్రహ్మదేవుడూ అయితే, యెవారమిందాకా వచ్చేదా? పాపం, ఆయనేం జేశాడని?"

"ఏం చెయ్యలేదులే – చెయ్యలేడూలే!"

"అవునులే – అవతల వారికి నీ వత్తాసుందిగా !.... మామా! నీ లౌక్యమేమిటో నాకు అంతుబట్టకుండా వుంది. పాలెం పోయి భజనచేసి వచ్చావ్! ఊరంతా ఒక కట్టుమీదుంది. భూమి పుట్టినప్పటి నుంచీ అందరం ఒక తల్లిబిడ్డలమల్లే వుంటున్నాం కాని, యీ గడ్డ మీద అలాంటి తగాయిదా అంటూ లేదు. ముందేం కానుందో?"

"ఏమి కాదు. పడితే బాగుపడుతుంది: లేదా ఇంతకన్నా చెడేది లేదు, అందరూ ఒక తల్లిబిడ్డలే అయినప్పుడు, ఒకచోట విస్తరి వేస్తే తప్పొచ్చిందా? విక్రమార్క చక్రవర్తి తండ్రి బ్రాహ్మడు! నాలుగు వర్ణాల పిల్లల్నీ చేసుకున్నాడు. ఎవరూ వంక బెట్టలేదేం!

నాలుగు కులాలు అంటే – అది లెక్క వరుస కాని, ఒక దానికి ఒకటి తీసికట్టని కాదు. తల్లి కడుపున తొలిచూలు బిడ్డ బ్రాహ్మడూ, నాలుగోవాడు శూద్రుడూ అవుతాడా? మన వెర్రి కాని...

చూడు గంటయ్య మామా! చేను గట్టునో, చెట్టు చాటునో చేతి కందిన మనిషిని షికస్తు చేసే శిష్టాచార సంపన్నుల జోలికి యెవడూ పోడేం! ఒక మనిషి నిజాయితీన పోతే, హర్షించలేకపోతే, అదీ ఒక బ్రాహ్మణీకమేనా? సుబ్బరాముడు బ్రాహ్మడు కాకపోతే, లోకంలో బ్రాహ్మడే లేడు! ఇది నా తలతిక్క అనుకోమోకు – అన్నందినే వాడెవడయినా ఆ మాటే అంటాడు.

కడుపున పుట్టిన బిడ్డకి – తన తాతో, ముత్తాతో సంపాయించి పడేసిన ఆస్తిలో రవంత ముట్టజెప్పేందుకు, మా అవధాన్లు బావకు చేతులు రాలేదు.

పోన్లెస్తూ – ఆస్తికి తాను ప్రస్తుతం కర్త కావచ్చు! వాడి అదృష్టానికి తాను కర్తా!"

"అంతేలే!"

"ఈ ఒక్కముక్క చెప్పడానికేనా ఇంత దూరం వచ్చింది?"

"కాదు – నేనూ మీ మనిషినే అని అనిపోదామని వచ్చా!

మొన్నటి దాకా నేనూ మారుతోవనే ఉన్నాననుకో!

నాకు ఈ సుబ్బరామయ్య యిల్లా చేయడము గిట్టని మాట నిజమే! కాని, మా – మా సయోధ్యలు నీకు తెలిసినవే కదా! అది ఎట్లాపోతే యేం అనుకున్నాం!

అది తప్పే అనుకో!

ఇదేదో చితుకుల మంటలాటి దనుకున్నాగాని, అది కలకాలం ఉండే

దీపమని కలగనొచ్చానా? కాని, వాళ్లు సుఖంగా ఉంటూ వుండడంతో – పోన్లే పాపం అనుకున్నాం.

నీవు పాలెం వచ్చావని తెలియడంతో కళ్లు తెరిచాను.

ఇన్నేళ్లకు నీ పుణ్యమా అంటూ ఆ గుమ్మం తొక్కాను.

వాళ్లను చూస్తే ముచ్చటేసిందనుకో!

ఇన్నాళ్ళూ నాకు బుద్ధిలేక పోబట్టి కాని, లచ్చి నాకు పరాయిదా? పెద్దవాళ్లం – పెద్దవాళ్లం ఏనాడో కీచులాడుకున్నామే అనుకో! మా లచ్చి అప్పటికి పుట్టనన్నా లేదే – దీని మీదెందుకూ కచ్చ? నీలాటివాడు పట్టుకుని యింత గడ్డి పెట్టకపోబట్టి, మా బతుకులకి గాచార మొచ్చింది! ఆ రత్తమ్ముందే దాని దిగదియ్యా – అందరి వారడీ తూర్పార బట్టిందిలే! దాన్నోరు మంచిది కాదనుకో గాని, కాని మాటేమంది? పడాల్సినంతసేపు పడ్డాను. నాకుమటుకు రోసముట్టుకురాదూ! – 'అసి పోయే! – నీకు మేనకోడలు కాంగా లేంది, నాకు కాకపోయిందా! నా పెట్టుపోతలింక సూసుకో' అని, సీతమ్మ వారిమీద సత్తెం జేశాను. మామా! మాకున్నదెవరు తినను? వాళ్లే!

నువ్వు ఏమన్నా అను! బ్రాహ్మడంటే దేవుడే అన్నవాడు వెర్రినాయాలు కాదు. నీలాటివోణ్ణి జూసే అనుంటాడు!

అవును మామా!

మా లచ్చి చెప్పడమే కాదు. లోగ్గయ్యాళి రత్తమ్మంటిది నీ పేరు తలవడం చేయెత్తి మొక్కడం!"

"నన్ను ఉబ్బేయడం చాలుగాని, ఎండను పడొచ్చావ్ కాసేపు నడుం వాలుస్తావా? ఓ కునుకు తీసి, కాసిని పేలగింజలు నోట్లో వేసుకుని, ఆనక మీ అవధాన్లుగారిని సేవించబోదువు గాని!"

"మళ్లీ అదే మాటా? కొడుకూ – కోడలూ యింటి కొచ్చిననాడే ఆ గుమ్మం తొక్కడం!"

"నువ్వు కూడా ఇలా శత్రుపక్షంలో జేరితే అవధాన్లుగారు మరీ ఒంటరివాడైపోడూ?"

"అందుకని అయిందానికీ, కానిదానికి పక్క తాళం వేయమన్నావా? అది నా వల్ల కాదు!"

గంటయ్య ఓ కునుకు తీశాడు.

చల్లబాటువేళకు ఇద్దరూ, అలా చేలకేసి వెళుతున్నారు. అంత దూరాన్నుంచి అవధాన్లుగారి కంటపడ్డారు. అది ఉభయులూ గమనించి మరి ఒకరి మొఖాలొకరు చూచుకుని నవ్వుకున్నారు. గంటయ్య అటు వెళ్లిపోయినాడు. అన్నప్ప తిరుగు ముఖమై వస్తూ, ఆలయంలోకి వెళ్లాడు.

మనుష్యులలో నిన్న మొన్నటి కలుపుగోలుతనం కనిపించలేదు. కొందరు మామూలుగానే పలుకరించారు కాని, తతిమ్మావాళ్లు చూడనట్టు తప్పించుకుపోయినారు. అర్చకుడు ముఖం ముడుచుకుని తీర్థం యిచ్చాడు.

అన్నప్ప, 'ఆహా' అనుకున్నాడు. ఊళ్లో చీలికలు ప్రారంభమైనాయా అనుకున్నాడు.

14

రెండు రోజులైంది -

వారం అయింది -

మబ్బు చాటున యెండ మండుకు పోతున్నట్లు - ఊరంతా యేదో కానరాని చుర - చుర !

ఉన్నట్టుండి అవధాన్లుగారు - తానొక్కడూ రామేశ్వరం వెళ్లాడని తెలిసింది. అదివరకు ఆయనకు అలాటి అలవాటులు లేవు. ఆయన అలా బయలుదేరి వెళ్లిన మూడోనాటికి అన్నప్పకు వారి యింటి వద్దనుంచి వర్తమానం వచ్చింది. తానూ, అనంతలక్ష్మి యిద్దరూ వెళ్లారు.

ఇల్లు, తాననుకున్నట్లుగానే చాలా చిన్నబోయి వుంది. ఇంట్లో మనుషులు బూరుగుమానుల్లాగా అవుపించారు.

ఎన్నడూ లేనిది పట్టపవలు- వీధి వాకిలి తలుపు దగ్గిరగా వేసి వుంది. అన్నప్ప మనసు చివుక్కుమంది. గుమ్మానికి వున్న తోరణము, మామిడిమండలు ఎండి ఏరింపులై వున్నాయి. అనంతలక్ష్మికి కంట నీరు తిరిగింది. మండిగానికి, ద్వారబంధానికి పసుపూ, కుంకం పెట్టి యెన్నాళ్లయిందో?

అన్నప్ప తలుపులు బార్లాగా తీసి, "అక్కయ్యా! శాంతమ్మక్కయ్యా!" అంటూ నెమ్మదిగానే పిలిచాడు. లోపల నుంచి మాట వినబడలేదు. సరాసరి యిద్దరూ పటమటింట్లోకి వెళ్ళారు. ఎదురు వారను గోడకు రామపట్టాభిషేకం పటం – నిత్యమూ శాంతమ్మ పూజ చేస్తుంది.

దీపారాధన కునికిపాట్లు పడుతూంది.

శాంతమ్మ కళ్లు తుడుచుకుని, ఇటు తిరిగింది. అన్నప్పకు యెవరో చెంపపెట్టు పెట్టినట్లనిపించింది. ఈ తల్లి ఇలా ఐపోయిందని ఊహించనేలేదు.

మొగవాడు కనుక – మొగం చిట్లించుకుని మనసు ఉగ్గబెట్టుకున్నాడు. అనంతలక్ష్మి 'వదినా!' అంటూ బావురుమంది.

"ఛస్! ఊరుకో! ఏమిటిది – నిండినింట్లో కూర్చుని. మా అక్కయ్యకేం – లక్షణంగా మనమడూ, మనవరాలూ...! ఇదిగో నీక్కాదూ చెప్పేది?" అంటూ అనంతలక్ష్మిని గదమాయించడంతో ఆవిడ సంబాళించుకుంది. శాంతమ్మగారు అనంతలక్ష్మి వెన్నుచరచి. "ఎందుకే పిచ్చిదానా! తమ్ముడు చెప్పినట్టు నాకేం లోటే?" అంటూ అన్నప్పతో "నాయనా! నాకు తోడబుట్టిన వాడంటూ లేనికొరత ఏనాడో తీర్చావు. మా మీద నీకు యెప్పుడూ ఒకే తీరే – ఆపేక్ష. సొంత మేనమామ వుంటే మటుకు పిల్లవాణ్ణి ఇలా ఆదుకునేవాడా; నీ కన్న ఎక్కువగా ఆదరించేవాడా? వాడి విషయంలో నాకు ఎలాంటి చింతా లేదు.

మరి, అమ్మడి సంగతే?

దాంది యెటూగాని బతుకైంది...

ఈయన తామసం జూద్దామా అంటే- ఎక్కు మీదుందే కాని, తగ్గ

మొఖం లేదు. నీ వలా వెళ్లివచ్చావని తెలియడంతో, వారి ధోరణి నీకు తెలిసిందే కదా! ఆయన యెన్ని అన్నా నేను కాని, పిల్లది కాని కిమ్మనలేదు.

ఆయన వెళ్ళడం బందరు వెళ్ళారు.

ఆస్తి దేవుడుపేర వ్రాసి, యిల్లు పాడేస్తారుట!

రామేశ్వరం వెళ్లి అటునుంచి కాశీ వెళతారట.

మరి, తిరిగి రారట! ఇదీ శపథం...

మమ్మల్ని, వస్తే కాశీ రమ్మన్నారు; లేదా కృష్ణలో కలవమన్నారు. మా ఇల్లు ఈ స్థితికి వచ్చిందయ్యా!

నేనుగాని, అదిగాని వాళ్ల మొగం చూడరాదని పితృపితామహుల మీద ఒట్టేసి మరీ వెళ్లారు.

ఒట్టేయకపోతే మటుకు వారి మాట యీ జన్మకు కాదనడమే!...

సరే, మా కాలం ఎలాగో వెళ్లబుచ్చుకుంటాం!

మరి, దీని విషయం యేమిటి!

అప్పట్లో కాపురం అలా కావడంతో రోషమనుకో, అభిమానమే అనుకో! చిన్నతనం కావడంతో అక్కడ వుండలేక పోయింది.

అంతేకాని, అత్తమామలేం తన్ని తగలేయలేదు.

అల్లుడయినా గ్రహచారం కొద్దీ ఈ లోపం చేశాడు కాని, దాన్ని పల్లెత్తుమాట అని ఎరుగడట!...

ఏది యేమైనా ఆడపిల్లకు అత్తింట లేని సుఖం పుట్టింట వుంటుందా తండ్రీ! అదీ – రాత!

వీళ్ల నాన్న పిల్లవాడి విషయంలో యిలా ముఖబంధాలు తెంచుకోవడంతో, దాని మనసు ఏమనిపించిందో 'అమ్మా! ఎవరు వద్దన్నా, యెవరు కాదన్నా నా కాశీ రామేశ్వరాలు బందరులో వున్నాయి. మా అత్తమామలు యే అగచాట్లు పడ్డా, ఆపేక్ష అంతఃకరణలు వదులుకోలేదు. కొడుకుతో సంబంధము తెగ్గోసుకోలేదు. ఇప్పటికీ వారు తల యెత్తుకునే తిరుగుతున్నారు. ఈ పట్టెడన్నం వారు పెట్టకపోరు. నేనిహ అక్కడే పడుంటా' అంది.

అదీ నిజమే! ఒకందుకు మంచిదే...

నువ్వేమంటావ్ తమ్ముడూ" అన్నది.

అన్నప్ప నవ్వు మొగం జేసుకొని, "అనదలచుకుంది యేనాడో అనేసి వుండేవాడిని. కాని నీ మొగం చూసి ఊరుకున్నాను. ఇహ వెనకాడేది లేదు – ఇదిగో అనేస్తున్నాను. బిడ్డలకున్న యింగితం మా బావగారికి లేదు. ఇంతకూ అమ్మడేదీ – ఇంట్లో లేదా?"

"యింటోనే ఉన్నాను! వింటూనే ఉన్నాను మామయ్యా!" – అంటూ, వాళ్ల అమ్మడు, – అంతసేపూ తలుపు చాటున కూచున్నదల్లా లేచి, – యివతలకి చక్కా వచ్చింది. ఆ పిల్లదాన్ని చూడగానే అన్నప్పకు కళ్లనీళ్ల పర్యంతం అయింది – 'మహాశ్వేతల్లే ఉన్నవే మా తల్లి!' అనుకున్నాడు.

"అన్నప్పమామా! అప్పుడు మించి పోయిందనుకున్న సంబంధం సానుకూలం చేసింది నీవు! నీ దగ్గిర దాపరికం ఎందుకు?

యింతవరకూ, వీళ్లెవరికీ చెప్పలేదు.

తప్పేదన్నా ఉంటే, నాది! వారిది కాదు!

నాకు, పిల్లలంటే అసహ్యం –

ఆయనకు – ప్రాణం! యిరుగువారి పిల్లలనూ, పొరుగువారి పిల్లలనూ ఎప్పుడూ చంక నేసుకునే ఉండేవారు! నేను చీదరించుకునేదాన్ని, ఆయన నవ్వి ఊరుకునేవారు.

అన్నాళ్లాయె కాపురానికి వచ్చి, అలా ఏ పోణిమి లేకుండా ఉంటే, యింట్లో వారూరుకున్నా, యిరుగమ్మ లూరుకుంటారా? చీటికిమాటికి వారు కవ్వించా, నేను కజ్జాలాడా! మాకిదే కాలక్షేపమనుకో!

ఒకనాడు ఒక మనిషి గుమ్మం ముందు కొచ్చింది. నిండు నెలలది. పైగా వెంటో పిల్లా! 'చెయి జూస్తా సకినెం జెపుతానంది,'– 'పొమ్మన్నాను! బిడ్డ అంకిలి మీదుంది. గుప్పెడు గింజ లేయి తల్లీ!' అంది – యిహ నోరు జేసికున్నా – ఏమన్నానో, నాకే తెలియదు! అన్నీ పడి అదేం తొణకలా!

ఉండుండి, 'యీ యింట బిచ్చ ముట్ట దీయవ్వకు బిడ్డ లుట్టరు!' అనేసింది! నా కేకలకు మా అత్తగారు యివతలికి రావడంతో దాని మాట

విని, 'ఆc, ఆc – ఎంత మాటన్నావే!' అని ఒకటే విలవిల! ఒక్క అంగలో యింట్లోకి వెళ్లి, చాటలో బియ్యం దెచ్చింది. 'అమ్మీ! అమ్మీ! అన్న మాట తిప్పకోవే! నీ కడుపు చల్లగా, నీ యిల్లు చల్లగా నీ బిడ్డకు బువ్వెడతా, నీక్కోకెడతా, మంచిమాట చెప్పవే! అనవే!' అంటూ దాని వెంటపడ్డది. ఎలాగయితేనేం చెయి పట్టుకుని, తీసికొచ్చి అరుగు మీద కూర్చోబెట్టింది.

అది, ఆ చాట అక్కడ బెట్టింది, చేత్తో కోరాడుతూ, దాని దేవతల్ని తలుచుకుని, తలుచుకుని, యిహ చెప్పుకొచ్చింది చూసికో–

నేను ఏణ్ణర్థం దాన్నై ఉన్నప్పుడు, నిద్దర్లో పందిరి మంచం మీద నుంచి దొర్లిపడితే, మోకాలు మోరు కట్టడం, తొలిచూలు మొగపిల్లవాడు కాకపోయెనని నాన్న ధుమధుమలాడటం, నాకు మూడో ఏట, జ్వరం కాస్తే – నాన్న కళ్లనీళ్ల పర్యంతమై, అందరు దేవుళ్లకీ మొక్కుకోవడం, ఆనాటి నుంచీ నన్ను అతిగారాబం చేస్తూ క్రింద దించకపోవడం, అవుతుందన్న సంబంధం, బెసిగిపోయి నట్లనిపించి, మళ్లా కలిసిరావడం, యిలా ఒకటేమిటి, అన్నప్రాశన నాటి నుంచి, ఆపోసెనం దాకా అన్నీ ఏకరువు పెట్టింది – దానికి ఎలా తెలుసు యివన్నీ? ఏదో మహిమో, మంత్రమో లేకపోతే!

యిలా అన్నీ చెప్పుకొచ్చింది కాని, అన్నమాట తిప్పలేదు, ? రక్ష కడతాననడం కాని, రాగి దమ్మిడీ పుచ్చుకోవడం కాని లేదు! చేటలో బియ్యం, తలో గుప్పెడు కనకదుర్గమ్మ తల్లిని తలచుకుని, అందరికి వెయ్యమంది!

'నీవు చేసిన పాపం లేదు – కాని, యీ జలమాన నీకు ఆ పుణ్యం లేదు! ఆ యమ్మనే నమ్ముకుంటే, పువ్వల్లె బతుకుతవ్! మళ్లీ పై వేసంగి కొస్తా, ఏడనున్నా, పచ్చగా ఉండు!' అంది! దాని దోవను అది వెళ్లిపోయింది.

దాని మాటలు విన్న మీదట, మా అత్తగారికి, మతిపోయినట్లు కాదూ? అయితే, ఆవిడ కాని, మా మామగారు కాని, నన్ను గాని, మన వంగసాన్ని కాని, ఒక్క పొల్లుమాట అనలేదు! అనకపోగా, ఎప్పటికన్నా మరింత ఆపేక్షగా చూచుకునేవారు!

కాని, నాది ఊరుకునే స్వభావం కాదుగా! నేను గొడ్రాలిని కావడం అనేది, అదో గొప్పగా తోచింది! మాటిమాటికి మావారిని ఉడికిలించేదానిని, 'ఎల్లకాలం మీరు ఎవరి పిల్లల్నో ఎత్తుకు మోయాల్సిందే – యింట్లో ఆ పోణెం లేదుగా' అంటూ వెంటాడి వేపుకు తినేదాన్ని కాని, నావన్నీ పసిపిల్ల చేష్టల క్రింద కట్టి, నవ్వి ఊరుకునేవారు. 'యింట్లో నువ్వుంటే చాలదా? వేయిమంది పిల్లల పెట్టూ – నీవు గొడ్రాలివైనా, కొండముచ్చువైనా, యింటి కోడలివి కనుక, యింట్లోవారు కాని, బయటవారు కాని, నిన్ను పల్లెతుమాట అనరు! దేశంలో అందరూ పిల్లలు కనాలని సర్కారు శాసనం లేదుగా! నిజం మాట కొస్తే నేనిలా అయితినే అని నీకు తెలియకుండానే, మనసులో ఏదో మూల వేదన ఉంది! అదే యీ రాలుగాయతనానికి కారణం!'

కాని, అలా మంచిగా చెప్పిన కొద్దీ మరీ అలుసయినారు! ఆయన మాటలు ఆయనకే తిప్పికొట్టేదాన్ని – 'పిల్లా పాపా లేకపోయారని బెంగ, మీకు గాని నాకు లేదు. కాని యింటికైన మగవాడికి ఏదోలోపం ఉండబట్టే, అది కప్పిపుచ్చుకునేందుకు, ఆడకూతురి మీద యీ నెపం వేసి యిదో నాటకం ఆడుతున్నారు. అని అందరూ ఎక్కడ అనుకుని పోతారో అనే భయం కొద్దీ నన్నిలా యాగి చేస్తున్నారు, మీ వేషాలు నాకు తెలియక పోలేదు! మీకు అంతఇదిగా ఉంటే ఊరి మీద పడి కనండి, నేను కాదనను' యిలా గొండాడేదాన్ని. ఆయన సహించినంత కాలం సహించారు, చివరకు ఆ రవంతముక్కా, అనేశారు!

'నీవు యిలాగే రాపాడుతూ ఉంటే, ఎప్పుడో అంత పనీ చేస్తా! చూస్తూ ఉండు!'

అబ్బో! ఈ ఉత్తరకుమార ప్రజ్ఞలకేం – పరాయి మనిషి యెదుట పడితే, పెళ్ళికూతురుకన్న యెక్కువగా సిగ్గుపడతారే! మీరింత నిర్వాహకం చేయకేం నేను చూడబోను!

'అలాగేఁ?' అని ఆయన నవ్వేసి ఊరుకున్నారు.

కాని, నేను ఊరుకుంటేనా? ఆయన ఒంటరిగా కనుపించడం తరువాయి, ఇహ రగడ మొదలూ! నానోట శని వుంది – అలా అనిపించేది.

నే నంటూండటం ఆయన పడి ఊరుకుండటం – ఇలా కొంతకాలం జరిగింది. లక్ష్మాయి మనుమరాలు ఊళ్లో దిగింది.

15

లక్ష్మాయ్ అంటే, మాకు పాలూ, పెరుగూ పోసే మనిషి. అది యేనాటినుంచో వస్తూన్న వాడిక! దాని మనమరాలంటే కూతురిబిడ్డ. తండ్రి పటాలంలో పనిచేసి పింఛ నుచ్చుకున్నాడు. దానికి వయసు రాగానే, అందులోనే పనిచేసే కులంవాడికే యిచ్చి చేశాడు. కాని రాత బాగుండక పోబట్టి, ఇది కాపురానికి వెళ్లకుండానే యెక్కడో మందుసామాను ప్రేలి, ఆ పిల్లవాడు ఆహుతై పోయినాడని పైకి అనే కబురు. కాని లోపాయికారీన మట్టుకు వాడేదో నేరం చేశాడనీ, దాంతో వాడు మునగడమే కాకుండా పిల్లనిచ్చిన మామనుకూడా ముంచాడనీ, అంతటితో యీ మనిషి – అంటే రోశెయ్యనాయుడు యీ గత్తరలో వాడి పేరు కూడా రాయించి, మళ్లీ కలలో కన్నా రావద్దుసుమీ అని, ఆ శాల్తీని అక్కడ నుంచి మాయం చేశాడనీ అలా కొందరు చెప్పుకుంటారు. మొత్తానికి వాడు వాళ్లలోనే జమ! ఈ రంగడుందే చిన్నతనం నుంచీ ఆ దేశాల్లోనే ఉండటంతో, మాటా మనిషి అంతా అక్కడవాళ్ల పద్ధతే. ఏమాట కామాటే చెప్పాలి. అందచందాలెంచడమంటూ వస్తే, దానిముందు నేనెంత!

చిన్నప్పటినుంచీ కూడా దానికి మా ఇంట్లో తగని మాలిమాట? మూడేళ్లకో నాలుగేళ్లకో ఒకసారి సెలవు మీద వస్తూ వుండటంతో, అది అందరికీ పాతకాపే! నేను మట్టుకు అదే తొలిసారిగా చూడటమేమో – బహు అబ్బురమేసింది.

అందరితో మల్లేనే, నాతోనూ అంత చనువుగానూ వుండేది. ఆయన సంగతి సరే, చెప్పనే అక్కరలేదు. ఒకరినొకరు చెవులు పట్టుకుని ఆడించడమే! అయినా, దాని నడతలో ఏమీ యెబ్బెట్టులేదు.

అది యెప్పుడూ నవ్వుతూ తుళ్లుతూ వుంటుంది. ఆ బతుకు అలా అయిపోయిందే అని, ఏ కోశానా విచారమేలేదు. ఒకవేళ ఉన్నా పైకి కనబడేది కాదు.

అలా తుళ్లుతూ – మిళ్లుతూ తిరుగుతూంటే, నాకు ఒకొక్కప్పుడు ఒళ్లు మండుకువచ్చేది. 'ఇది లక్ష్మాయి మనమరాలు కాదు, రావణాసురుడి చెల్లెలు!' అనిపించేది.

కాని, దానిది చప్పునాతి బుద్ధికాదు.

ఎప్పుడూ కేరింతలాడుతూ వున్నా – నీతి – నిజాయితీ వున్నదే కాని, హద్దు మీరే మనిషి కాదు; వగలమారి అసలే కాదు.

దాన్ని, నేనే కవ్వించాను.

ఏమే రంగా! నీ ముద్దులూ – మురిపాలూ యెల్లకాలం మాకు చూపిస్తే యేం లాభమే? ఓ ఇంటిదానివైతే ఆడపుటక పుట్టినందుకు అదీ ఫలం పాటు! ఏమంటావ్?

అది విరగబడి నవ్వింది.

'అయ్యో రాతా! అక్కయ్యమ్మా! చిన్నప్పటి నుంచీ నేను ఈ ఇంటిదాన్నే. మీరంటే నిన్న మొన్నొచ్చారు కాని!' అన్నది. అంతలో ఆ నవ్వు ఆపి నా వంక తేరిపార చూసి, మళ్ళీ ఒక్క నవ్వు నవ్వి, ఎదటి మనిషి బాగుండాలని కోరుకుంటావ్ నీదేం పుటకమ్మా! ఇంటికైన మొగాయనతో ఇలా ఇచ్చాకాలాడుతూంటే, మరో ఆడకూతురైతే సిగట్టుకీడ్చేది కాదూ! నీ బుద్ధి మంచిది కనుక నా పుణ్యం మంచిదైంది. నీ ఇంట తిరగనిస్తున్నావ్! లేకపోతే నేనేమౌతాను...!'

వెనకటి కథంటావా?

అదేదో కలొచ్చినట్టుంది కాని, నాకు దుఃఖం లేదు, విచారం లేదు.

దోవెంబడి పోతూంటే, ముక్కూ మొహం యెరగనోళ్ళు ఎందరో ఎదురొస్తారు? అందరూ యాదుంటారా?

మరి, ఆ మనిషి తీరుగా వుంటే అప్పుడిల్లా అనేదానవేనా అంటావా?' ఏమో, ఆ కథెట్లా వుండేదో!...

అలా మద్దెంతరగా ఎవరో – ఎందుకో వచ్చారు. నాకు ఎరిక లేకుండానే తన దారి తాను జూసుకున్నాడు.

ఆ మొగంకేసన్నా తిన్నగా చూడందే...

అంటే, నీకు ఇష్టం లేకుండా మీవాళ్లు జేశారా అనొచ్చు. ఇష్టంలా – అనిష్టంలా ! నాకు అప్పటికి వయసొచ్చి వంటిమీద వొళ్లొచ్చింది. కాని, ఇలాటి ఊహ లుట్టుకు రాలా! ఇప్పుడిప్పుడు మీరు సుఖంగా ఉండటం చూసినాక పండగ బువ్వ దిన్నట్టుంది...

ఇంకా యేమో అనబోతూండగా దాని మాట అందుకుని, 'ఉందిగా! నీ వాలకం చూస్తే యెప్పుడో మా ఆయన్ను యెగరేసుకు పోయేట్టున్నావ్!' అనడమయితే నవ్వుతూనే అన్నాను కాని, ఆ మాటలో కొంచెం విషముంది. వినీ వినడంతోనే దాని ముఖంలో కళ మారింది. కాని ఏమనలా!

'నీవు – నాకు వెరచి దూర దూరంగానే వుందామనుకున్నా, ఆయన ఊరుకోడులే! ఊరుకునే మనిషి కాదులే!' అని తాళం వేశాను. వినీ విననట్లు 'ఊఁహూ!' అంది.

'నేను అంతటితో నన్నా ఊరుకుంటేనా?'

'పిల్లల కోసం మొగం వాచిపోతున్నారు. సరిగ్గా సమయానికి అందుకున్నావ్. మంచిరోజు చూసి, ఇంటినిండా కనిపడెయ్యండి! తలారి రాముడి సంతానమల్లే!' ఇలా ఎగసనదోశాను.

అది మళ్ళీ మరో విడత నవ్వింది.

'తలారి రాముడంటే – బాలనాగమ్మ కోటకాపలా మనిషి కాడూ! వాడికి ఇద్దరు పెళ్లాలు! ఇది ఈచుకు పోయిందని దాన్ని కట్టుకుంటే అది చూపుల గొడ్డే అయింది. ఆ మాయదారివాడు మంత్రం బెట్టినా – తలుపుకీ, దర్వాజాకీ బిడ్డలుట్టారు కాని, ఇద్దరాడకూతుళ్లూ నీళ్లోసుకున్నారా! ఇక్కడా అదే లెక్కయితే, మరో పెయ్యను తోలి పెడతావా?' అంది. అందులో యెత్తిపొడుపు నాకు అర్థమయితేనా?....

'అదేమిటి – గొడ్డూ గోదా! వారికెందుకే!' అలా అనడం అదో శాణాతన

మనుకున్నాను. అది ఫెఢీలుమని –

'ఎందుకేమిటి? రాత! ఇప్పుడో గొడ్డుతో వేగడంలా?...'

అప్పుటికి నాకు అర్థమయింది – 'నన్ను గొడ్డనంటావా?' అని ముఖం కండలు చించుకున్నా.

'అక్కయ్యమ్మా! నేను గొడ్ల మధ్య పుట్టాను. గొడ్లలో పెరిగాను. కాని గొడ్డులాగా పెరగలా! అదే నాకు – నీకూ తేడా!

నీవూ నెయ్యీ అన్నం తిన్నా, మనిషివి కాలేదు.

మనిషల్లే మాట్లాడటం లేదు!'

అని, చివాలున లేచి వెళ్లిపోయింది.

నేను – అంతలో అన్నా బుద్ధి తెచ్చుకోవచ్చా? ఊహుఁ....

అది అవాళ నుంచీ మా ఇంటికా రాలేదు.

రెండు మూడు రోజులంటే, ఇంటో లేదేమో అనుకున్నారు. ఆ తరువాత? లక్ష్మాయిని అడిగితే, అదేం చెప్పింది కాదు. 'దానివన్నీ అవో కళాకళలు!' అన్నది, చివరకు మా ఆయన దాన్ని వెదుక్కుంటూ వెళ్లారు. అక్కడేం జరిగిందో! అదేం చెప్పిందో తెలియదు.

ధుమ ధుమ లాడుతూ వస్తారు. నన్ను నానా మాటలూ అంటారు, అని – అందుకు ఒడికట్టుకునే ఉన్నాం!

కాని మామూలుగానే వచ్చారు. మామూలుకన్న అమిత శాంతంగా వున్నారు. అదివరకెన్నడూ లేని ముచ్చట – నన్ను చూసి కన్నెగర వేసి, చేరువకు పిలిచారు. నాకు ఉన్నట్టుండి భయం వేసింది. తల వంచుకుని ఆయన వెంటనే నడిచాను. ఇద్దరం తోటలో చివ్వరగా వున్న బాదం చెట్టు క్రిందకు పోయి నిలుచున్నాం. నా కవళిక గమనించి ఆయన నవ్వారు. నవ్వుతూనే అన్నారు, 'భార్య గయ్యాళైన – ప్రాణనాథుని తప్పు; కూతురు చెడుగైన మాత తప్పు!' అని వెనుకటికి యెవరో పద్యం కట్టారు. మీ తల్లిని అంటే మా తల్లిని అన్నట్టుకాదా! కనుక లెక్కప్రకారం తప్పు నాది! అది ఖాయం...

కాని అది యెలా దిద్దుకోవాలో నాకు తెలియడం లేదు. నీవు

నవ్వులాటకే అన్నావనుకో! కాని రంగడు చాలా నొచ్చుకుంది. అది నీ తప్పు అని నేననడం లేదు.

అది సహజంగా అభిమానవంతురాలు!

ఇంకోరిని అనదు! తాను పడదు.

మాట పట్టింపు వచ్చిందా – మళ్లీ మొగం చూడదు.

ఇప్పుడే కాదు – చిన్నప్పటి నుంచీ అంతే! దానిది మరో కులం అయితేనేం – మనింట్లో పిల్ల – మన పిల్ల! అది నిన్నుగాని, ఇంత జరిగినా పల్లెత్తుమాట అనలేదు. నేను యెంత బ్రతిమాలినా అసలు యేం జరిగిందో ఓ పట్టాన చెప్పిందా? చివరికి నేనే మొండికేసి – చెప్పకపోతివో – అన్నం నీళ్లూ మానేసి ఇక్కడే పడుంటాను అనేసరికి, నా తత్త్వం దానికి తెలుసు కనుక అప్పుడిహ బయట పెట్టింది. ఎలా? ఒక్కొక్క మాట చెప్పడం వలవలా యేడవటం! అది కంటనీరు పెడితే మన ఇంటికీ మనకూ క్షేమం కాదు. కనుక!

నిన్ను పోయి దాని కాళ్ళు పట్టుకోమనడం లేదు. గడ్డం పట్టుకుంటే చాలు – కరగిపోతుంది.

అది కరగితే యెంత; అరగితే యెంత? నేను పెద్ద అవధానులుగారి కూతుర్ని! ఎవత్తో అలగా దాన్ని బతిమాలాల్సిన అవసరం నాకేం? అని అజ్ఞానం కొద్దీ అనిపించవచ్చును.

వెనుకటికి చదువుకునే రోజుల్లో మాకో పద్యం చెప్పారులే! మహాభాష్యం చదవకపోతే పదమంజరి చదవడం దండుగ! భాష్యం చదివాక పదమంజరి చేతపట్టడం దండుగ! దీనికి నీవు పెడర్థం తీయచ్చు. అది లేనప్పుడు నీ వుండటం దండుగ! అది మళ్లీ మన ఇంటికొస్తే నీవు అప్పుడు శుష్కదండుగ! అని నా ఊహ అని నీవు అనుకోవచ్చు.

అదేమీ కాదు, కాని –

ఒక్కటి మటుకు నిజం!

అంటే నా బుద్ధికి అలా తోస్తుందనుకో! ఏ యింట దీపం ఉండదో – ఆ ఇంట వుండేది మనుషులు కాదు; గబ్బిలాలు. పరిస్థితులు ఇలాగే వుంటే,

నాకీ ఇంట్లో వుండేందుకు ఎలా మనస్కరిస్తుంది? నాకే కాదు. మా వాళ్లకు మట్టుకు? ఎప్పుడో అప్పుడు జాఃపరమేశ్వరా అంటారు. అవును వాళ్ల సుఖం వాళ్లు చూసుకోవద్దా? ఈ ఇంట్లోవాళ్ళకు ఏం తోస్తుంది! కోరి తెచ్చుకున్న కోడల్నీ పొమ్మంటారా? వారే మంచిరోజు చూసి తప్పుకుంటారు.

ఎవరి దారిన వారు పోయినా, మిగిలిన ఒక్కరికీ, అన్నోదకాలకుగాని, ఆస్తిపాస్తులకుగాని, ఏమీ లోపం జరుగదు! పిలిస్తే పలికేవాళ్లు మటుకు ఉండరు!

ఉండకపోతే మటుకేం! మనకు మరో మనిషి పొడగిట్టదుగా!"

ఆయన యిలా అంటూంటే – నేనూ మనిషినే కాని, మందలో గొడ్డును కానుగా! గొడ్డంటిది, చిరాకెత్తితే, కొమ్ము విసురుతుంది. మొగం పగిలేట్లు తన్నుతుంది! నాకు మటుకు రోషం రాదూ?

నేను చేసింది – బుద్ధి తక్కువ పనే కావచ్చు; కాని, కాకి పొడిచినట్లల్లా పొడవాలా? తనేం మొగవాడు కాడూ – చేతికొద్దీ ఆ చెంపా యీ చెంపా వాయిస్తే, తన అక్కసూ తీరేది, యీ రగడా చల్లారేది! అంతేకాని, యీ కూసుచిప్పిళ్లేమిటి?'

అవును అన్నప్ప మామా! ఆయన అల్లా సన్నాయి నొక్కులు నొక్కడంతో, నాకు ఆ తీరు చూసి అసహ్యం వేసుకొచ్చింది! అప్పుడు యెదుటి మనిషి మీద ఏం లక్ష్యం వుంటుంది?

కానీండి! యెలా కావాల్సివుంటే అలా అవుతుంది! ఇది లక్షణంగా కాపురం చేసే, సంసారి కొంప అనుకున్నాను కాని జంగాల మఠం అనుకోలేదు.

నన్నీ బెదిరింపు లెందుకు?

మీ యింట దీపం పెట్టి – యిల్లు దిద్దుకునేందుకు, మీకూ, మీ పెద్దలకూ చేతనైన సేవచేసి నలుగురిచేత ఔననిపించుకునేందుకూ, వచ్చాను గాని, ఎవరిదారిని వారుపోతే, యింటి కాపలాకు కాదు! నా కన్న ఆ రంగడు ఎక్కువైతే – దాంతోనే ఊరేగచ్చు! నెపం నా మీద వెయ్యక్కర్లేదు అన్నాను! యిందులో తప్పేముంది?

16

"ఆహా! అదా కథ!" అన్నాడు అన్నప్ప!

"కథ యిదే కాని, తరువాత కమామీషు నీవు అనుకుంటూన్నది కాదు! ఆయన దానింట కాపురం పెట్టలేదు! వీరందరూ కలసి - ఒక తగిన సంబంధం చూసి, దానికి పెళ్లి చేశారు. పిల్లా పాపా కలిగారు లక్షణంగా వుంది.

అని ఆ నోటా ఆ నోటా వినడమే. మళ్లీ నాటికి నేటికి అది నాకంట బడలేదు.

మా ఆయనిది, కాల్చుకు తినే శత్రుత్వం! పైకి మంచిగానే కనబడుతారు. పలుకరిస్తే మామూలుగానే మాట్లాడుతారు. కాని, తనకైన మనిషి యింట్లో వున్నది, అన్న ధ్యాసే పోయింది. దాంతో, నా సణుగుడు నేను ప్రారంభించాను; ఆయన నా కన్న మొండి. యిన్నేళ్లొచ్చి, బడిపంతులు ఉద్యోగంలో చేరారు. పవలంతా అక్కడ! చీకటితో వెళ్లడం, యింటికొచ్చి రెండు మెతుకులు ఆదరాబీదరా నోట కొట్టుకుని, పోయి రంగడింటో దాని పిల్లల్ని ఆడిస్తూ కూర్చోడం, ఏరాత్రికో యిల్లు చేరడం, నేను అంత సేపటిదాకా కళ్లల్లో వత్తులు వేసుకుని కూర్చుని, పలకరించబోతే గుర్రు తీయడం - కొన్నాళ్లు ఆ ముచ్చట.

కాని, అదెంతకాలం?

తెల్లవారితే సంవత్సరాదనగా, అవాళ, నిసిరాత్రి వేళకు వచ్చారు. రావడం నిద్రమత్తు మీద కాదు. యెన్నాళ్లుగానో లేంది, తమంతట తాము పలుకరించారు.

'యివాళ్లకి సరిగ్గా మూడేళ్లు! యీ ముచ్చట ప్రారంభమై! యిహ యెల్లకాలమూ యింతేనా, మార్పంటూ రావడం వుందా?' అన్నారు.

'మార్పంటే -మీలోనా, నాలోనా?' అన్నాను. ఆ, ఆనడం కొంచెం నిర్లక్ష్యంగానే అన్నాను, చెప్పొద్దూ! అయినా ఆయన లక్ష్య పెట్టలేదు -

'సయోధ్య అనేది – ఒక్కరితో కూడిన పని కాదు – యీ సంగతి నీవు, యికనైనా గమనించడం మంచిది!'

'గమనించి ఏం చేయమన్నారు? దాని కాళ్లు కడిగి నెత్తిన చల్లుకోమన్నారా? యెవత్తో పరాయిదాని కోసమేనా, యీ తపనంతా? మీరన్నట్టు, అది మనింటో పిల్లే. మన పిల్లే – నేను కాదనడం లేదు, కాని ఆ యింగితం కాని, మన యింట తిన్న విశ్వాసం కాని, దానికుండద్దూ? నేను, దాని కంత విషమైతే, నా మొగం చూడద్దు, నాతో మాట్లాడద్దు! అంతేకాని, అలిగిపోయి, సీమరాణీకి మల్లే రేవిణీ వేసుకుని తానక్కడ కూర్చుంటే, నిత్యమూ అక్కడికి పోయి స్వస్తి చెప్పి రావలసిన అవసరం మీకేముంది అంట! మీరందరూ యిచ్చిన అలుసు చూసుకుని, అదిలా వెరపించుకుని తింటూంది! యిది బస్తీ కనుక, ఒకళ్ల జోలి ఒకరికి అక్కరలేదు కనుక – పైగా, శ్రీమంతులు కనుక మీరే ఆట ఆడినా చెల్లుతూంది! యిదే, మా ఊళ్లో అయితేనా – యిలాంటి వేషాలకు పోతే మంచినీళ్లు పుట్టవు! మీ చేతనైతే, ఆవిడను – ఆ గద్దెదించి తీసికురండి! నేనూ మీ అమ్మగారూ ఆరతి పళ్లెం పుచ్చుకుని యెదురు వస్తాం! అంతేకాని, నన్ను పోయి, అక్కడ ప్రాణాచారం పడమంటే, నాచేత కాదు. మీరు నాకు పరువియ్యక పోయినా, మీ గౌరవం నేను కాపాడాలి! ఫలానావారి కోడలినైయుండి, ఆ పాలమ్ముకునేదాన్ని పోయి బతిమాలుకోనా? యిదా, మీరు చెప్పేది?'

అని అనుకోకుండానే నోరు చేసికున్నా! ఆయన అప్పటికీ నిదానించారు!

'నీ వంటున్నవన్నీ నిజమే! మీ గ్రామంలో వారైతే, పాలోసేదాని మనమరాలి మీద జాలిదలచి ఓ పాత పరికిణి యిస్తారు; పండుగనాడింత పప్పూ అన్నం పెడతారు, అది అంతవరకే!

మేం బస్తీవాళ్లం.

మీ పల్లెటి దిక్కు మర్యాదలూ తెలియవు! ఆ పట్టింపులూ మాకులేవు. మా అమ్మకు ఆడపిల్లలంటే మహాముద్దు! యెన్ని నోములు నోచిందో! కాని యీ నిక్షేపరాయనికి వెన్ను చలవ లేకపోయె! అందుచేత రంగడంటే మాకందరికి అంత యిది! యిప్పటికన్నా అర్థం చేసికుంటే బాగుంటుంది'

అన్నారు. నేనన్నాను కదా! 'మీ తత్త్వం యెప్పుడో అర్థం చేసికున్నాను! మనలాటి వాళ్లు ఒకచోట వనగూడబట్టే, ధర్మం ఒంటి కాలు మీద నడుస్తూంది! నన్నింకా నవ్వులపాలు చేయదలచుకుంటే చెప్పండి!'

దానికి ఆయనేం సమాధానం చెప్పలేదు. పండగ ఆ ఒక్కనాడూ యింట్లో మటుకు వున్నారు. మరో వారం రోజులు, ఊళ్లో వున్నారు! అంతే ఆ పైన–

అక్కడికి పది కోసుల్లో ఊరూపల్లెకాని ఓ అద్దాన్నపడవిలో, నౌకరీట!

ఒంటికట్టుగా తరలిపోయినారు! నీవు కూడా రమ్మని మాట మాత్రానికైనా అన్న పుణ్యానపోతేనా? యిక్కడ అన్నీ వేళకు అమర్చిపెడుతూంటే, అయ్యగారి ఆటలు సాగినాయి. నాలుగు రోజుల పాటు, చెయి కాల్చుకుంటే, అప్పుడుగాని తెలిసిరాదు. అనుకుని, నేను చూస్తూ ఊరుకున్నాను! పెద్దవాళ్లు కదా, వారైనా యిదే మనకపోగా, కొడుకుతో షరీకు! అదంతా ప్రారబ్ధం కాకపోతే, మరేమిటి అన్నప్ప మామా!

ఒళ్లు తుడుచుకునేందుకు అంగవస్త్ర మంటిది, ఒకరు అందియ్యాల్సుండె – మరచెంబులో నీళ్లు పంచపాత్రలో పోసుకోవడం, యీ నాటికి చేతకాదాయె! తల్లి, యెదురు గుండా కూర్చుని 'అది కలుపుకో యిది నంచుకో' అని పసిపిల్లవాడికి చెప్పినట్టు చెప్పాల్సుండె! యిలాటి మనిషి అక్కడ యెలా వండుకు తింటారు? నాకు తలచుకుంటే బాధగా వుండదూ? కాని వాళ్లకు అదేం అనిపించినట్లు లేదు! అదెక్కడి పుటకో కాని!

మా మామగారు చూడబోదామా అంటే, యిప్పటికీ, పెళ్లాం వెంటవెంట తిరుగుతూ ఆవిడ భేషంటే భేషూ, ఛస్ అంటే ఛస్సూ అనడమే కాని, తాను ఇంటికైన యజమానినే అనే యింగితమే లేకపోయె. ఆవిడ సరేసరి! గారాల కూచి! నిత్య పెళ్లికూతురు! నిండు ముస్తాబు మీద వుంటుంది! మడిగట్టుకున్నంత సేపూ అయినా ఘుమఘుమలాడుతూ వుండవలసిందే! అంతే కాని పెద్దతరహా ఏకోశానాలేదు. పిల్లవాడు అలా కావడం యేమా అనే దిగులూ – చింత లేనే లేకపోయె.

లేకపోగా, అక్కడేదో పెద్దతోట కొన్నారనీ, అందులో చిన్న ఇల్లు వేయిస్తున్నారనీ, చేరువలో ఓ పదెకరాల చేను, చవకగా వస్తే పుచ్చుకున్నారనీ, అందులో భారీగా కూరగాయలు పండిస్తాడుట అనీ, నింపాది మీద రంగడూ దాని సంసారమూ, అక్కడికే జేరుకుంటుందిట అనీ, గోడకు చెప్పినట్లో, తలుపుకు చెప్పినట్లో, వల్లన వేస్తూండేవారు! ఇదంతా నన్ను సాధించడం కాదూ! ఇంటిలో పెళ్లాన్ని ఇలా యేడిపిస్తూ, ఆయన ఊళ్లో వుద్ధరిస్తాడుట! నేను ఎన్నడన్నా పొరబాటున అక్కడికి వచ్చిపోతానేమోనని ముందుకాళ్లకు బంధంగా దాన్నీ, దాని కామాటాన్నీ అక్కడికి తరలించుకు పోవడమా?

ఇహ నేనూరుకోలేదు. మా అత్తగారిని కదలేశాను. 'ఏమండీ! నేను – కూడా అక్కడికే వెళ్ళదామనుకుంటున్నాను' – అన్నాను. ఆమె అర్థంకానట్టు 'ఎక్కడికమ్మా!' అంది. నాకు మండుకొచ్చిందనుకో – ఫలానా చోటికి అన్నాను. ఆవిడ అతి చురుగ్గా – అలాగా! అంది. చూశావా ఆ గడుసుదనం! అలాగే – అంటే తన పుట్టేం మునిగిపోయిందా? ఆ పళాన పట్టుకుని పప్పు ఎనిపినట్టు ఎనిపేశాను. అది పొరపాటయితే కావచ్చు! పోనీ, అప్పుడయినా ఆవిడ నా మీద జాలి దలచిందా? నేనలాగ గొంతుచించుకుంటే ఆవిడకు చీమ కుట్టినట్టయినా లేకపోగా – పైగా ఆధ్యాత్మ రామాయణం కీర్తన పాడినట్లు, బాసిపట్టేసుకుని – 'అమ్మాయ్! ఇప్పటి కాలంవాళ్ల మాటలు నాకు అర్థం కావే అమ్మా! ఇంతసేపూ నీవేదో చెప్పావ్, అంతా చెవిని పట్టాను కాని, బుర్ర కెక్కందే! మీ యిద్దరూ బుద్ధి తెలిసిన వాళ్లు; నలుగురిలో వున్నప్పుడు బుద్ధిగా పెద్దమనిషి తరహాగానే వుంటారు. అంతవరకే మాకు కావలసింది. ఆలూమగలైన తరువాత చిన్నెలూ చిద్విలాసాలూ లక్ష వుంటాయి. అది మీ మీ ముచ్చట కాని యెదుటివాళ్లకు యేం తెలుస్తుంది? అసలు యెందుకు తెలియాలి?'

ఇలా యేడుపాయల జడల్లడం మొదలుపెట్టింది. రంగు తేలిపోలా? ఆయన ఆ తీరూ, వీళ్లు ఈ తీరూ అయితే నేనక్కడెందుకూ? పాత్ర సామానుతోబాటు పడుండానికి నాకేం? వచ్చేశాను. రావడం మంచిగానే వచ్చాను. వెళ్లొస్తాను. అత్తయ్యా – అన్నప్పుడు కూడా పోనీ, మాట వరసకన్నా

– 'వేగిరం రావే అమ్మా! నీవు లేకపోతే యిల్లు చిన్నబోదుటే!' అనుంటే యెలా వుండేది! నవ్వేసి ఊరుకుంది – వాళ్ల నైజం అంతేగా! సరే, మానాన్న అక్కడికీ లుసుకు – లుసుకూ పోయిరావడం... అదే రాద్ధాంతం అంతా అందరికి తెలిసిందేగా! ఈ రాత ఎందుకొచ్చిందో – యెంతకాలమో! గుట్టు చప్పుడు కాకుండా పడుందాం అనుకుంటే మా సుబ్బిగాడు ఇలా చేయనా: అది చాలనట్లు మా నాన్నకు ఇలా శివమెత్తనా? ఇక్కడ యిన్ని భరించగాలేంది, అక్కడకుబోతే ఎవరేమనుకుంటారో అని జంకు కాదు, మామయ్యా! ఇన్నాళ్లూ మా నాన్నంటే మాకో మేరుపర్వతంగా వుండేవాడు. ఇప్పుడిలా చేశాడంటే నాకు వాళ్ల యెదుట పడేందుకు మొగం చెల్లడం లేదు. కాని ఇక్కడ యింకొక్క క్షణం వుండటానికి మనస్కరించడం లేదు – నన్నేం జేయమంటావ్?" అంది.

అన్నప్ప వచ్చే నవ్వు ఆపుకుని – "అమ్మడూ! నీవే గనుక మొగపిల్లవాడవై వుండి పురాణం చెప్పడం మొదలుపెడితే, నాకు ఈ వూళ్లో ఉప్పూ పత్రీ పుట్టేవి కావనుకో! నీవు చెప్పిన దాన్నిబట్టి చూస్తే పాండవులూ మంచివాళ్లే! కౌరవులూ మంచివాళ్ళే! కాని భారత యుద్ధం వచ్చింది. అలాగే మీ ఇద్దరు మంచివాళ్లే! ఎటొచ్చీ ఏ లోపము లేకపోవడమే మీకున్న లోపం – కాలక్షేపం కోసం గాలితో కజ్జాలాడేవాళ్లు లేరూ? దానికేం నిన్ను వెంటబెట్టుకుని నేను తీసుకువెళతాను. చెప్పకుండా చేయకుండా ఉన్నట్టుండి ఊడిపడటం కన్నా, నేను ముందుగా వెళ్లి ఆ మర్నాడో – మూడోనాడో నీవు బయల్దేరి రావడం మంచిదంటావా? అలాగే చేద్దాం. నీకు తోడుగా మన బుచ్చిగాడు వస్తాడు. శాంతమ్మక్కయ్యా! అమ్మడు విషయంలో మనకిక నిర్విచారం! ఇన్నాళ్ల నుంచీ ఒంటరిగా వుండటంతో ఆనూ –పానూ ఆలోచించుకుంది. పరిస్థితులకు మనం లొంగిపోకుండా వాటిని మనం లొంగదీసుకుంటేనే సుఖం ఉంది; దానికి తెలిసి వచ్చినట్లుంది. ఇహ దాని కాపురం అది చేసుకుంటుంది. నేను తెల్లారేసరికల్లా బందరులో వుంటాను. శన్యుషస్సులో పిల్లదాన్ని ప్రయాణం చేసి పంపించు, ఆ సాయంకాలానికల్లా నేను ఇంటికొచ్చేస్తాను;

వచ్చి అక్కడ ముచ్చట్లన్నీ చెబుతాను. కాస్త స్థిమితం జూసుకుని బావగారి విషయం ఆలోచిద్దాం! ఆయనకు గంగా స్నానం చేస్తేనే కాని కళ్లు తెరిపిని పడేట్టులేవు.” శాంతమ్మగారు అనంతలక్ష్మికి నుదుట కుంకుమ ఉంచి ఫలతాంబూలం ఇచ్చింది. ఇద్దరూ యింటికి తిరిగి వచ్చారు.

17

బస్తీకి ధాన్యం తోలించే రోజులు! అన్నప్ప ఓ బండి మీద పడి, తెలవారుతూండగా మచ్చుల సావడిదగ్గిర దిగి, కాలవకు వచ్చి స్నానం జేసి, పుట్టలమ్మ తోట పక్క నుంచి అడ్డదోవను వచ్చి, కస్తూరివారి సందు తిరిగాడు. కాస్త పదడుగులేస్తే – అదిగో ఆ రావిచెట్టు దగ్గిరే పిశిపాటివారి ఇల్లు! చిదంబరమూ, తానూ చిన్ననాడు, ఒకచోటే ఓనమాలు దిద్దుకున్నారు. వాళ్లది కావడం నడుపూరు! వీళ్ల తండ్రి హయాంలో బందరులో స్థిరపడ్డారు. ఆయన అద్దేపల్లి సోమనాథశాస్త్రులగారంతటి వాడు! కాని, కుటుంబం పెద్దది కావడంతో సంపాదన నిమిత్తమై, సాధారణంగా అనంతశయనం ఆ ప్రాంతంలోనే తరుచు సంచారం చేస్తూ, రెండు మూడేళ్లకోసారి ఇంటిమొగం చూస్తూండేవాడు. బందరులో వైశ్యులందరూ ఆయన శిష్యులు కావడంతో, వాళ్ల ప్రార్థనమీద కొంత కాలానికి దేశాటనం కట్టిపెట్టి, ఊళ్లోనే వుండిపోయినాడు. ఆయన అత్తవారి ఊరు అవనిగడ్డ. అలా దేశం మీదికి వెళ్లినప్పుడల్లా ఆవిడ పుట్టింట ఉంటూండేది. అన్నప్పకీ, చిదంబరానికి అదీ సావాసం! కొన్నేళ్లు పోయినాక ఇద్దరూ మళ్లీ కొల్లూరులో ఉండి వారాలు చేసుకున్నారు. అన్నప్పకా చదువు అంతంత మాత్రమే అంటింది. కాని, చిదంబరం మట్టుకు ఘనపాఠీ అయినాడు. అంతే గాకుండా, ఏడు తరాలుగా వస్తూన్న మంత్రశాస్త్రంలో మళ్లీ తండ్రంతటి వాడనిపించుకున్నాడు.

వీళ్ల నాయనగారున్నారే బుచ్చంభొట్లు, బాల ఉపాసకుడు. ఆ తల్లి ఆయన పిలిస్తే పలికేదని ప్రతీతి! అవును – అలాంటి నిదర్శనాలున్నాయి.

నవరాత్రములలో ఆయన ఏకదీక్ష మీద ఉండేవాడు. సంధ్యావందనం చేసుకునేప్పుడు తప్ప, మళ్లీ పచ్చి మంచినీళ్లు అయినా ముట్టుకునేవాడు కాదు. రాత్రి పూజ ముగిసేసరికి బాగా ప్రొద్దుపోయేది. అప్పుడూ అక్కడ ఉన్నవారి భోజనాలు!

ఒకనాడు, బహుశ సప్తమినాడు కాబోలు – మామూలుగా పూజకని కూర్చున్నాడు. ఝాం ప్రొద్దుపోయింది. కాని, యీయన నోరు మెదపందే! కూర్చున్న వాళ్లకి కునికిపాట్లొస్తున్నాయి. కాని, ఎవరూ నోరెత్తవల్లనా? చివరకు ఆయన దగ్గర అంతో యింతో చనువున్న శివరామావధాన్లు చల్లగా దగ్గిరకు జరిగి, "మావయ్యా! ఇక ఉపక్రమించుదామా!" అనగా – "ఆవిడ యెక్కడికో వేంచేసిందిరా! ఇంకా మనం గుర్తు రాలేదేమో! ఎవరివేళకు వారొస్తారు రానీ" అనడంతో, అందరూ కళ్లు మూసుకుని అలాగే కూర్చునిపోయినారు. మరెంతసేపటికో ఘల్లు – ఘల్లుమని అందెల మ్రోత వినిపించింది. అంతటా ఘుమఘుమ లాడింది! పూజ ప్రారంభమయింది! అంత పుణ్యం జేసుకున్నదా ఇల్లు!...

ఆయన ఎత్తరివాళ్లలోకి యెత్తరి! అందుకు తగినంత బందోబస్తుగానూ వుండేవాడు. అత్తరువూ, పన్నీరు యెప్పుడూ వంటినుండాల్సిందే! కంటికి సురమా, బుగ్గను తాంబూలము! వెంట అటూ యిటూ రెండు జాగిలాలూ! ఆ మనిషి వీధిని నడుస్తూంటే, దేవుడూరేగుతూ వస్తున్నట్టుండేది! వారంటే బహుమందికి భక్తి! కొద్దిమందికి భయం!...

భయం ఎవరికి? బ్రాహ్మలనే లౌక్యులకు! తతిమ్మా వైదికపు వాళ్లలాగా తమర్ని ఈయన అనుసరించాడేమో అని, గుఱ్ఱు – ఏమనుకుంటే ఏం చేసిపోతాడో అని భయం! ఈ విషయం ఈయనకు తెలియకుండా వుంటుందా? కాని తెలియనట్టే వుండేవాడు...

ఒక పర్యాయం, ఈ పట్టణానికి స్వాములవారు దయచేశారు. పీఠాధిపతులు కావడంతో యేనుగులూ, లొట్టిపిట్టలూ ఇలాటి హంగామాతో వచ్చారు. లౌక్యులందరూ నడుం కట్టుకున్నారు. నిత్యమూ పాదపూజలు

మహావైభవంగా జరుగుతున్నాయి. ఊళ్లో బ్రాహ్మణ్యం అంతా అక్కడే వుంటూంది. కాని, వీరు ఆ చాయలకు వెళ్లలేదు. ఎందుచేత అని ఎవ్వరడగ్గలరు?

అలా వారం అయింది : పక్షం అయింది. అక్కడ చేరినవారు యేం చెవులు కొరికారో – ఇక్కడ వీరికి శ్రీముఖం అందింది. ఆ అందటం యెలా అందిందని! సాధారణంగా సంప్రదాయం యేమంటే, స్వాములవారు ఫలానా గ్రామానికి వేంచేస్తారనగా, కొంచెం కద్దనగానే అక్కడి శిష్యులకు శ్రీముఖాలు అందుతాయి. స్వామివారి సన్నిధానవర్తి వాటిని పట్టుకొస్తాడు. చేత్తోకాదు; పాలకీలో ఉంచి! వెంట కొంత సిబ్బందీ ఉంటుంది. ఆ పాలకీ యకాయకిని వచ్చి, ఏదో ఆలయం దగ్గిర ఆగుతుంది. అక్కడికి నలుగురు పెద్దలూ చేరుకున్న మీదట, ఆ వచ్చిన మనిషి ఆ పత్రికను చదివి వినిపిస్తాడు. అందరూ శిరసావహించిన మీదట, వచ్చిన వారందరికీ కుంకుమ, మంత్రాక్షతలు ఇవ్వడం జరుగుతూంది. ఆపై, ఆ తరుణానికి తగు మనుషులు ఇక్కడ నుంచి బయలుదేరి వెళ్లి, స్వాములవారిని దయచేయవలసిందిగా ఆహ్వానించి, వారి వెంట తిరిగి వచ్చి, అంతకు ముందుగానే యేర్పాటు చేసిన విడిదిలో వారినీ, వారి సిబ్బందినీ ప్రవేశపెడతారు. స్వామివారు కటాక్షించే పత్రిక ఒక్కటే అయినా, గౌరవంగా బహువచనంలో శ్రీముఖములు అని వ్యవహరించడం అలవాటు. వారు గ్రామానికి దయచేసిన మీదట, పొరుగూరి పండితులెవరైనా ఆ ప్రాంతాలకు వచ్చి వున్నారని వినికిడి అయితే మర్యాద కోసం వారికిగాను ప్రత్యేకంగా శ్రీముఖం పంపడం జరుగుతుంది. ఊళ్లో ఏ గృహస్థు అయినా భ్రష్టుడైన సందర్భమేదన్నా వుంటే, సభాపతి తనకుగా తాను చేయిచేసుకునేందుకు జంకిన పక్షంలో స్వాములవారికి విషయం మనవిచేసి, అక్కడ నుంచి ఆంక్ష పత్రిక పుట్టించడము కూడా అప్పుడప్పుడు జరుగుతుంది. అయితే అది బహు అరుదు! అది అలాంటిది!

కాని, వీరి విషయంలో ఏం జరిగిందంటే – వీధి వెంట పోతూండగా, ఎరుగున్న పెద్దమనిషి ఎదురుపడి “మీరు దర్శనానికి రావలసిందిగా

స్వాములవారి ఆజ్ఞ అయింది!” అన్నాడు. వీరు వెంటనే “వెర్రినాగన్న! వారు యెన్నటికి అలా అని ఉండరు; పూజవేళకు వచ్చి, అందరితోబాటు ప్రసాదం తీసుకో అని వాడితో చెప్పి రారా!” అనుంటారు. నీకు అర్థంకాక ఇలా అఘోరించావు. సరే – నీ దారిని నీవు పో!” అని నడచిపోతూనే వున్నారు. కబురు తెచ్చిన మనిషి వెంటాడి, ‘ఏమని మనవి చెయ్యమన్నారు?’ అంటూ సణగడంతో, వీరు హుంకరించగా – వెంటనున్న జాగిలాలు అతగాడిని తరిమేశాయి!

ఈయన సరాసరి అక్కడికే వెళ్లాడు. అప్పటికే ఉండవలసిన వారందరూ వున్నారు. స్వాములవారు మటుకు ఇంకా లోపలనుంచి దయచేయలేదు! అందరూ ఒక్క మాటుగా దయచేయండి – దయచేయండన్నారు. వీరు ముందుకు అడుగువేయలేదు, ఒక్క జాగిలం అమాంతం ముందుకు దూకి, స్వాములవారు కూచునే ఆసనం మీద కూచుంది – జనమంతా లబో దిబో! కాని, అదిలించబోతే మీద పడుతుందేమోనని భయం! వీరు ‘హాఁయ్’ అనే సరికల్లా అది తోకముడుచుకుపోయింది. ఇంతలో స్వాములవారు దయచేయడం, ఆసనం అలంకరించడం జరిగింది. ఉన్న జనం వుండబట్టలేక, ఇలా అయిందని మొరబెట్టుకున్నారు. వారు గంభీరంగా వీరి వంక చూసి, సమీపించవలసిందిగా తల వూపారు. పూజ ప్రారంభించారు. ఇక నీరాజనం – ఉన్న కర్పూరం యావత్తూ తెప్పించారు. తాము గంట చేత అందుకున్నారు. ‘అంబా!’ అని గర్జించారు. బుచ్చంభొట్లు, రెండు చేతులా కర్పూరంముద్ద పట్టుకుని, వెలిగించి హరించి పోయేవరకూ అలాగే నిశ్చలంగా వున్నాడు. అంతటా పొగ దట్టంగా కమ్ముకోవడంతో, అక్కడి వాళ్లకు యేమీ కనిపించడం లేదు. రెండు చేతులా తలో ముద్దా తీసుకుని వెలిగించి గిరగిరా తిప్పుతూంటే, అగ్ని చక్రాలు తిరుగుతూన్నట్టయింది. అంతలో చెయి విడవంగానే ఆ ముద్దలు, జాగిలాలు ఎగిరి అందుకుని, మ్రింగివేసి సింహాల్లాగ గర్జించాయి. అందరికి అయోమయం! వీరు గొంతెత్తి దేవీస్తోత్రం పఠించారు. అందరూ

తేరుకున్నారు. తేరుకుంటూండగానే వీరి త్రోవను వీరు వచ్చేశారు. ఇక మంత్రపుష్పం!

స్వాములవారు వెన్నెల్లో మల్లెపూవల్లే వున్నారు. ఆ మౌనం మరి వీడలేదు, ఆ చిరునవ్వు వాడలేదు.

అక్కడనే వుండిపోయినారు.

కాని; మునుపటి తీరున భిక్షావందనం స్వీకరించలేదు. ఎవరికీ దర్శనమీయలేదు. ఏకాంతనిష్ఠ – ఏడాదికి సిద్ధించింది.

బుచ్చెంభొట్లుగారు స్వాములవారి మీద ఏదో ప్రయోగం చేశారనీ, అందువల్ల ఆయన అలా అయిపోయినారనీ గ్రామంలో గుసగుసలు బయలుదేరినాయి. అదీ బ్రాహ్మణ్యంలోనే! కాని, వీరు పట్టించుకుంటేగా – ఇలాటి కథలు అనేకం ఉన్నాయి ఆయన్ను గురించి. ఆ తరం అలా వెళ్ళిపోయింది.

పోతే, యీ చిదంబరం ఉన్నాడే – వీడు ఇంత చదువూ చదివినా, ఇన్ని ప్రజ్ఞలున్నా సంగీతం అంటే మహా వెర్రి. అంతేకాకుండా, భజనపాళీలో మొనగాడు. మరో వ్యావృత్తీ వ్యాసంగం లేదు. తండ్రి ఇచ్చిందే పైతరందాకా చాలు. అదిగాకుండా అత్తవారి వంక నుంచి మరింత కలిసొచ్చింది. ఇంటికి యెందరొచ్చినా, ఎవరొచ్చినా ఇంత భోజనం పెడతాడు. ఎక్కడ సంతర్పణ జరిగినా సరే – తూమెడు బియ్యం, పప్పూ – ఉప్పూ పంపిస్తాడు. అంతేకాని, నగదు రూపంగా ధర్మం అంటూ చెయ్యడు. డబ్బు దగ్గర ఖరాఖండీ మనిషంటామా అదీ లేదు. లేనివాళ్ల పిల్లలకు వడుగులూ, పెళ్లిళ్లు చేయిస్తాడు. ఖర్చుకు వెనకాడడు. కాని, రాగి కానీ ఇంకొకడి చేతులోపెట్టడు. అదీ అతడి తత్త్వం! పిల్లలు లేరు. 'మా నాన్న పేరెట్టావ్ – మీ బుచ్చిగాణ్ణి నాకియ్యరా' – అనేవాడు. 'వాడికి తమ్ముడు పుట్టగానే చంకనేసుకు వెళ్లరా!' అనే వాడు అన్నప్ప. ఎంత కాలానికి ఆ ముచ్చట తీరకపోవడంతో, 'మరెవ్వరినైనా పెంచుకోరాదుట్రా' అంటే – 'మరెవరినో పెంచుకోవడమెందుకురా! మా నాయన యెక్కడ పెరిగితే ఏం? నీ ఇంట వుంటే ఒకటీ – నా ఇంట వుంటే ఒకటీనా?' అంటాడు. అదీ ఆయన ఆపేక్ష!

ఇది వరకల్లా అన్నప్ప చీటికి మాటికి బందరు రావడం వాల్తీ. పిల్లనిచ్చుకున్న తరువాత రాకపోకలు మరింత యెక్కువైనాయి. సహజంగా ఇప్పుడిటీవల వాళ్లందరూ తిరుపతిలోనే ఉంటూండటంతో తన వాడంటూ ఊరి మొత్తానికి ఈ చిదంబరం ఒక్కడే! అమ్మడు కాపురం చేస్తున్న రోజుల్లో అయితే, పేటకు వచ్చినప్పుడల్లా తొంగిచూసి వస్తూండేవాడు. ఇన్నేళ్లుగా అదీ లేదాయె? అంతేకాక, కూతురూ, అల్లుడూ ఇక్కడ ఉంటూన్నప్పుడైనా, తన బస చిదంబరం యింట్లోనే! తానున్న పూటో – అరపూటో అమ్మాయీ – అల్లుడూ వచ్చి తనతో బాటు ఇక్కడ ఉండాల్సిందే!లేకపోతే, యీ చిదంబరం ఊరుకుంటాడా; ఊళ్లో ఉండటమే వస్తే, ఇద్దరూ ఒకర్నొకరు వదిలి ఒక్కక్షణం ఉండరు – ఉండలేరు, ఎందుచేతనంటే, రోజు మొత్తం మీద ఒక్కసారైనా గజకచ్ఛపాల్లాగా కలియబడకపోతే తోచదు. చిదంబరం పక్కా రామభక్తుడు! అన్నప్పగారికి, అతడికీ ఆ విషయానికొస్తే – చుక్క యెదురే కదా! ఈ తగవులాటలో యెన్నిసారులు శ్రీమద్రామాయణం మధించారో?....

తాను అనుకున్నట్టుగానే తలుపువేసి ఉంది. ఈ ప్రబుద్ధుడు యెండ మొగం మీదికొస్తేగాని నిద్రలేవడు. ఆ యిల్లాలు దొడ్లో యెక్కడో ఉంటుంది. పిలిస్తే వినబడుతుంది గనుకనా – వాడి చిత్తమొచ్చి, తలుపు తీసిందాకా జపంచేస్తూ కూర్చోవలసిందే! కొంతసేపటికి లోపల నుంచి వాడి గొంతు వినిపించింది. 'కోదండ రాములూ, మమ్మూ కన్నవారూ – దయతో ఆదరించి, పెంచీ విడానాడాలే... రూ జానకీ లోచన ద్వంద్వ – చకోరానంద చంద్రమా! రమతే మమ తేనిస్వీరామః కామనమో హృది..."

చిదంబరం తలుపుతీసి, అన్నప్పను చూడంగానే "హో హో హో! ఒంటి బ్రాహ్మడా! రాముణ్ని స్మరించుకుంటూ తలుపు తీయగానే యిలాటి శకునమైంది కనుక, ఇవాళ వంకాయకూర వజ్రగా వేగుతుంది. సొరకాయ పప్పు పాకాన పడుతుంది. మజ్జిగ పులుసు మాంచి ఘుమఘుమ లాడుతుంది. గారెముక్క పంటికింది కానుతుంది. క్షీరాన్నంలో దోరగా వేపిన జీడిపప్పు

సమృద్ధిగా పడుతుంది" – అంటూ చదువుకుపోతూండగా, అన్నప్ప మాట కలిపించుకుని "ఇవాళకు యింతకన్న భుక్తాయాసం వద్దురా! తతిమ్మా పదార్థాలు రేపూ – యెల్లుండీ చూసుకుందాం!"

"అంటే, ముక్తసరిగా మూడు పొద్దులు వుంటావన్న మాటేనా! వచ్చేవాడవు బుచ్చిగాడ్ని వెంటేసుకు రాకపోయినావ్!"

"ఎల్లుండి ఉదయానికిల్లా యిక్కడుంటాడు. అవధాన్లుగారి అమ్మణ్ణి వెంటబెట్టుకు వస్తాడు."

"అహఁ! ఏం యిన్నాళ్లకు కథ యిలా తిరిగింది!"

అన్నప్ప పూసగుచ్చినట్టు యిన్నాళ్ల భోగట్టా – చిదంబరానికి తెలియజెప్పాడు. "అవధానులుగారు నీకు తగలలేదా?" అన్నాడు.

"తగిలితే, తప్పించుకుపోయేవాడా?"

"ఇప్పుడు మటుకు యెక్కడికి పోతాడులే!"

"ఇలాటి పుండాకోర్ పనులు చేసేవాళ్లని, ఆ విశ్వనాథుడు మటుకు ఉండనిస్తాడా? అపరాధాలు చేసిన వాళ్లందరూ యానాం పారిపోతూంటే, అవధాన్లుగారు కాశీకే యెసరెట్టారు. ఇలాటివాళ్లు నలుగురు చేరితే, ఆ అన్నపూర్ణ సత్రంలోనూ ఇహ అన్నం పుట్టదు. లేనివాళ్లు లేక అఘోరిస్తూంటే, ఉన్నవాళ్లకీ పొయ్యేకాలమేమిటి?"

తాను మంచా? తన కొడుకు చెడ్డా? ఆత్మావై – అంటూ ఘోషించిన వేదకాలం వాళ్లు వెఱ్ఱి వెధవలా? ఎందాకా వస్తాడో కాని, అప్పుడే ముక్కట్టుకోవచ్చు!"

"ముక్కట్టుకునే కూర్చుని ఉంటాడు."

"కూర్చునే రకమైతే ఇక్కడే కూర్చునేవాడు. కాశీకి పోయినా కర్మం తప్పదన్నట్టు అక్కడా కాలుగాలిన పిల్లిలాగా తిరుగుతూ ఉంటాడు. గీత కాకపోతే, శాంతమ్మ ఇంటో ఉండగా – యీయన మనశ్శాంతి కోసం తెంచుకు పారిపోవడమేమిటి?"

"అవునురా! నీవన్నట్టే గీత! – రాముడంతటి వాడికి తప్పలేదు."

"అంటే, శ్రీరాములవారు కావాలని తప్పిదం చేశాడంటావా?"

"నేననేదేమిటి? వాల్మీకులవారే అన్నాడు. ధర్మం – తరానికో తీరున ఉంటుందా! తరహాను బట్టి మారుతుందా? ఆవాళ రాముడు సరే. ఇవాళ ఏ రామచంద్రయ్యో ప్రజాక్షేమం కోసం పెళ్లాన్ని వదిలి పెడుతున్నాడంటే ఊరుకుంటావా? పైగా, సీతమ్మవారేం అల్లాటప్పా మనిషా? జనకరాజర్షి బిడ్డ! 'సహధర్మ చరీ తవీ!' అన్నప్పుడు తలెందుకు ఆడించాడూ? నా వీలును బట్టి పరిత్యజించే హక్కు కూడా నాకు ఉండాలి సుమా! అనే షరతు ముందుగానే యెందుకు పెట్టలేదు? అగ్నిసాక్షిగా చేసిన ప్రమాణమే లక్ష్యపెట్టకుండా ఉండటం దేవతాలక్షణం కావచ్చునేమో కాని సిసలైన మనిషై పెళ్లాం మీద ఆదరాభిమానాలు ఉన్నవాడైతే యేం జేసేవాడు? మీ రాజ్యమెంత జేసు? మీరెంత జేసు? జనకరాజర్షి కుమార్తెనే గౌరవించలేని మీరు ఓ ప్రజలేనా? అనేసి, హాయిగా ఆవిడను వెంటదీసుకుని అడవికి పోయుండే వాడు కాని, ఆ మహానుభావుడికి అవ్వక్కర్లేదు – బువ్వొక్కటే కావాలి! తన కీర్తిలో చిన్నమెత్తు తరగకూడదు! కావాలనే చేయక, కళ్లు మూసుకు చేశాడంటావా?"

ఇంతలో సీతామహాలక్ష్మి – అంటే చిదంబరం భార్య అక్కడికి వచ్చి, వీరి వాలకం జూసి, "సీతారామ యుద్ధం ప్రారంభమైంది" అనడంతో, ఇద్దరూ సర్దుకుని ఊరుకున్నారు.

"బావగారు పదిరోజుల పాటైనా ఉంటారా?" అన్నది. చిదంబరం మూడు వ్రేళ్లాడించాడు.

"మూణ్ణాళ్ళా – అయ్యోరామ!"

చిదంబరం కనులతో, నొసలితో, మునివేళ్లతో, కలగలుపుగా రకరకాల సైగలు చేశాడు. "వాడి ఎదురుగుండా – రామా! అంటావేమే! ఇప్పుడే పారిపోయేను" – అని ఆవిడకు తెలిసేటట్టు. ఆవిడ చిరునవ్వుతో –

"బావగారేమి అనుకునేవారు కారు! సీతా అని జనకుడు పేరెట్టిన తరువాత, రామా అనక మరేమంటాను? వారికి ఆ మాత్రం తెలుసులేండి!

ఇన్నాళ్లనుంచీ వినేవారులేక ఇదౌతున్నారు. ఈ మూణ్ణాళ్లూ కరువుతీరా ముష్టియుద్ధం చేయండి! కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాస్త కూరా నారా సంగతి చూశారా అంటే, చిటికెలో వంట అవుతుంది" అంటూ ఆవిడ లోపలికి వెళ్లిపోయింది. అన్నప్ప నవ్వుకుంటూ – "బ్రహ్మదేవుడు మా మరదలికి యీ నడుమ ఆ రవంత చెవుడంటూ ప్రసాదించాడు గనుక, సుఖంగా ఉంటూంది. లేకపోతేనా, నీ సంగీత సాహిత్యార్భాటంతో – దారుభూతో మురారిః – అన్న స్థితికి వచ్చి ఉండేదే! ఇంతకూ ఆవిడ అదృష్టవంతురాలు..."

"అంతో ఇంతో – ఆ అదృష్టంలో అరపాలు మనకూ పట్టిందోయ్! మా ఆవిడకు వాళ్ల వాళ్లు ఏరీ కోరీ ఆ పేరెట్టిందుకు, మాయలేడిని పట్టకురమ్మని మారాముళ్లు పెట్టదు. నామీద యెంత తామసం వచ్చినా, భూమి బద్దలు కొట్టదు. అదీ రవంత సుగుణం! కాని అసలు విషయం మరెవ్వరికి తెలియదు. ఈవిడ పుట్టింటి తరపు వాళ్లందరిదీ మాంచి వాగ్ధాటి! ఈ పిల్లదానికి మరో పాలెక్కువ! దాంతో కాపురానికి వచ్చిన క్రొత్త రోజుల్లో చూసుకో, నా స్థితి! వెనుకటికి వేణుగోపాల శతకంలో జెప్పినట్లు, ఆత్రుడౌ విటగాని కతిభాషి లంజైన, – ముప్పొద్దులూ ఆ చిలక పలుకులు వినలేక, దీనికి మందు ఇదీ అని నేను సంగీతంలో పడ్డాను. అయితే, అది మనకు వికటించి, ఆవిడకు గుణమిచ్చింది. మనఘోష వినిపించదు. మనం మటుకు వినక తప్పదు. చూశావట్రా! ఇంతకు పూర్వమంటే, ఆవిడ మాటలే వినాల్సుండేది. మన శాపం కూడా మనమే ఆలకించవలసి రావడంతో, ఇహ మన అవస్థ చూడు! పోనీ – ఊరుకుందామా అంటే, ఆవిడ వెంటనే అందుకుంటుందాయెను! దానికన్న ఇదే కొంత మెరుగని, ఇలా కాలక్షేపం చేసుకొస్తున్నాను. తినగ తినగ వేము అన్నట్టు, ఇప్పుడిప్పుడే నా సంగీతం నా చెవికి ఇంపుగా ఉన్నట్టు భ్రమ కలుగుతూంది. కనుక బతికి పోయినాను కాని, లేకపోతేనా – నాకూ యేనాడో చెవుడొచ్చి ఉండేది!"

ఇద్దరూ కాస్సేపు నవ్వుకున్నారు.

అప్పటికి కాస్త ప్రొద్దెక్కింది.

"నేనలా వెళ్లిరానా!" అన్నాడు ఇతడు.

"నేనూ వస్తున్నాను!" అన్నాడు ఇతడు.

"ఇద్దరం వెళితే, రాయబారం వచ్చామని వాళ్లు అనుకుంటారేమో!"

"వచ్చింది అందుకేగా! ఇందులో లౌక్య మేమిటోయ్ – ఒరేవ్! నాకా మాత్రం తెలియదటరా! నేను నాగేశ్వరస్వామి ఆలయంలో ఉంటాను గాని, నీవు వెళ్లి పని చూసుకునిరా!" అన్నాడు చిదంబరం.

సరాసరి వచ్చి, కొండూరి వారి ఇంటి మీదుగా వాలులోంచి ఆలయం ముందుకు వచ్చారు. పక్కసందులోనే రమణయ్యగారి యిల్లు –

18

ఇంటి ముందు ఒంటెద్దు బండి ఉంది!

బండీలో కొంత సామాను!

రమణయ్యగారు ఒక చిన్నమూట, కిత్తనార సంచి తీసుకువచ్చి, బండిలో పడేసి మళ్లీ ఇంట్లోకి ఒక అంగవేశాడు. అన్నప్ప ఇంటి ముందుకు వెళ్ళేసరికి, లచ్చమ్మ ఆ చేతా యీ చేతా మరికొంత సామాను పట్టుకుని గుమ్మంలోకి వచ్చింది.

"అన్నప్ప బాబూ! ఎప్పుడు రావడం?"

"ఇంతకు ముందే!"

"మహమంచి శకునం! తిరుపతి ప్రయాణం పెట్టుకున్నాం. పడవకు వెళుతున్నాం. మన వాళ్లందరూ బాగున్నారు కదా!"

"ఆహా!"

"అదేమిటి అలా నుంచునే ఉన్నారు – రండి ఇంట్లోకి!"

"వద్దమ్మా! వేసిన అడుగు వెనక్కి వేయరాదు. నేనూ నాలుగడుగులు మీతో వస్తాను. మీరు బండి యెక్కండి!" అంటూండగా – రమణయ్యగారు, "ఓహోహో! ఎన్నాళ్ళకు కనిపించా రన్నప్పగారూ!" అంటూ దగ్గిరకు వచ్చాడు.

"ఎప్పటికప్పుడు వద్దామనుకోవడం, ఏదో పని అడ్డం రావడం - మీరు అసలు ఇక్కడ ఉంటారో వుండరో అని అనుమానిస్తూ వచ్చాను. అబ్బాయి దగ్గిర వుంటున్నారేమో అనుకున్నాను!"

"సరిపోయింది - అక్కడ మాకేం తోస్తుందీ? అబ్బాయంటారా - వాడు వల్లమాలిన కామాట మంతా పెట్టుకున్నాడు. క్షణం తీరికుండదు. మేమక్కడ గోళ్లు గిల్లుకుంటూ యేం జేస్తాం! పైగా మాకు ఇల్లు కదిలే అలవాటు లేదు. మీకు తెలుసుగా! ఇప్పుడంటే, మొన్న విదియనాడు - యీవిడకు స్వప్నమైంది. తాను తిరుపతి కొండ మీద స్వామి దర్శనానికి వెళుతున్నట్టు, వెనుకనుంచీ అత్తయ్యా - అత్తయ్యా అని కేకలేస్తూ కోడలు పరుగెత్తుకు వస్తున్నట్టూ! ఇలాంటి అంకిలేదో ఉండబట్టే, మన ధోరణిలో మనం ఉంటూన్నా, మనఃక్లేశాలు తప్పడం లేదు. ఒక్కసారి వెంటనే స్వామిని సేవించుకు వద్దాం అని కూర్చుంది. అందుకు అభ్యంతర మేముంటుంది గనుకా?"

"ఆహాఁ! నిజంగా ఇది వాడి అనుగ్రహమే! మీరు తిరిగి వచ్చేటప్పటికి మీ కోడలు ఇంటో వుంటే సరిగదా!"

"అన్నప్పగారూ! మాకూ అంతకన్నా కావలసింది ఏముందీ? మిమ్మల్ని చూడగానే ఇలాటి చల్లని కబురేదో పట్టుకొచ్చారనే అనిపించింది సుమండీ! లేకపోతే, ఇన్నాళ్లాయె! ఇటు పదచలనం చేయందే. వస్తూ వస్తూ వట్టి చేతుల్తో రారు కద! వాడే బయలుదేరదీసి వుంటాడు.

మనం మనం మనసులు కలిసినవాళ్లం. అందరూ బాగుండడమే మనకు కావల్సింది. మీది అద్దరి, మాది ఇద్దరీ! కాని, అందరిదీ కృష్ణాతీరమే! అంతే కాకుండా చుట్టరికాలంటూ కలవడంతో మరింత చేరువౌతాంకద! మీ ఊళ్లో పోపు పెడుతూంటే, మా ఊళ్లో ఘుమఘుమ లాడుతుంది. ఎంత వద్దను కున్నా వింతలూ విడ్డూరాలూ వినక తప్పడం లేదు. ఎప్పుడో అప్పుడు పెద్దవాళ్లకు మతిపోవడం సహజమే! అల్లాగే పిల్లలకు బుద్ధి తెలియడమున్నూ!"

"నీవు పైకిలా కనబడుతున్నావే కాని, సామాన్యురాలవు కావు తల్లీ! బ్రాహ్మణ ఇంట పుట్టబట్టి కాని, పరగణా ఏలవలసినదానివి!" అని మనసులో అనుకుని, అన్నప్ప పైకి అన్నాడు కదా!

"అమ్మా లచ్చమ్మగారూ! అన్నీ తెలిసినవారు కనుకనే అరమరిక లుండవని, నేనిలా రావడం జరిగింది. కర్ణాకర్ణిగా మా విషయాలు మీకు తెలిసి వుండవని నేనెలా అనుకుంటాను! ఐనా మీ స్వజనంలో వాడిని కనుక దాపరికం లేకుండా, యావద్విషయమూ మనవి చేస్తాను. ఇంత కాలమూ మీరందరూ యేమైనారు – అంటారా? దానికి సమాధానం యేమీ లేదు. స్వామికి ఇప్పటికి, అనుగ్రహం ఇలా కలిగింది!" అంటూ ఆనాటి నుంచి యీనాటి వరకూ నడచిన కథ అంతా విశదంగా ఏకరువు పెట్టి ఊరుకున్నాడు.

అప్పటికి పడవల రేవు జేరుకున్నారు. లచ్చమ్మగారు యెంతో వుత్సాహంతో బండి దిగింది. రమణయ్యగారు పడవల గుమాస్తాను వెదుక్కుంటూ వెళ్ళాడు.

ఆవిడ అన్నది కదా – "అన్నప్పగారూ! మాకు స్వామి దర్శనం ఇక్కడే అయినంత ఆనందంగా వుంది. మేమింటికి తిరిగి వచ్చేప్పటికి మళ్లీ ఇల్లు కలకల్లాడుతుందంటే అంతకంటె యీ జన్మలకింకేం కావాలి?

ఇద్దరూ గుంభనంగా వుండటంతో ఇందాకా వచ్చింది!

నాకు చూచాయగా తెలిసున్నా, చెవులు మెలేసి కూలేసేదాన్ని కాదూ; కానీయండి, కారణార్థం అలా వుంది.

రంగడి మూలాన వీళ్ళ కాపురం ఇలా కావడం యేమిటి? నవ్వుబాట్ల పని!

పనిలో పని, మీరు వెళ్లి పిల్లవాడిని పిలుచుకు రండి!

వాడు తప్పకుండా వస్తాడు!

నా బిడ్డ ఒకరిలాటి వాడు కాడు!

వాడికి నిజానికి దానిమీద యేం కోపం లేదు.

ఇద్దరిలో ఓ పిసరు మొండితనం వుంది

అయితే, యిహ సర్దుకు పోతారు.

బాబూ! ఆనాడు పెళ్లి చేయించావ్! ఈనాడు మళ్లీ కాపురం కూడదీస్తున్నావ్!

నీ కడుపు చల్లగా...

మళ్ళీ వారం నాటికల్లా తిరిగివస్తాం! ఇంటి దగ్గిర సామాను పడేసి, మీ ఊరు వస్తాం! వచ్చి, మా వియ్యపురాలిని ఇక్కడికి తీసుకు వస్తాము. ఆవిడ ఒక్కర్తె అక్కడ వుండటం యెందుకేమిటి? చూడు నాయనా! అక్కడికి వచ్చినప్పుడు పాలెం వెళ్లి రావడం పడుతుందంటావా?

"వెళ్ళడం యెంతసేపు కాని, అక్కడ భోంచేస్తేనే కాని వాళ్ళు విడిచి పెట్టరే మరి–"

"మరీలేదు, మడీలేదు! నా కోడలు నాకు పనికి రాగాలేంది, దాని తోడబుట్టినవాడు పరాయి వాడవుతాడా? చెడితే అందరం చెడ్డాం! మా వియ్యంకుణ్ణి మట్టుకు అలా కొంగజపం చేస్తూ అక్కడ కూచోనిస్తామను కుంటున్నావేఁ? నేను ఆయన చెల్లెల్ని కానూ, అంతకన్న మొండికేయగలను! ఏమనుకుంటున్నాడో..."

రమణయ్యగారు కాళ్ళీడ్చుకుంటూ వచ్చి "రెండు రోజులదాకా టపాపడవ నడవదుట – రహదారి పడవైతే, సంజవేళకు కదులుతుందట కాని, లాకుల దగ్గిర తణిఖీలవుతున్నాయట! అది బెజవాడకు చేరుకునేటప్పటికి రెణ్ణాళ్లవుతుందో, మూణ్ణాళ్లవుతుందో, చెప్పలేరుట – ఏమిటి చేయడం?"

"పడవల్లేకపోతే ప్రయాణం ఆగుతుందా? జటకా మీద పోదాం! సాయంత్రం బండికే అందుకోవచ్చు! ఓ జటకా కేకేసుకు రండి! సరాసరి కట్టనంటే చౌకు దగ్గర దిగి అక్కడ మాట్లాడుకోవచ్చు!" రమణయ్యగారు మళ్లీ ఎటో పరుగెత్తబోతూండగా, వీళ్లను ఎక్కించుకొచ్చిన బండివాడు "అదిగో, ఆ వచ్చేది పామర్రు జటకా! కేకేసుకు రమ్మంటారా?" అన్నాడు.

"వద్దులే, తిరుగుబేరం ఆయెను! పెళ్లి నడకలు నడుస్తుంది. మమ్మల్ని

చౌకు దగ్గిర దింపు. అక్కడ లక్షణమైన బళ్లు దొరుకుతాయ్. అంచెలంచెలు కాకుండా, ఇక్కడ ఎక్కి అక్కడ దిగడం అవుతుంది. అన్నప్పగారూ, బండిలోకి రండి – కావల్సినంత చోటుంది, ఎలాగో సర్దుకు కూచుందాం.”

“అక్కర్లేదమ్మా! బండితో నడిచాం గనుక యింతసేపు పట్టిందికాని, పట్టుమని పదిబార లెంతసేపు నడుస్తాను? క్షేమంగా వెళ్లిరండి. తిరిగి వచ్చేసరికి లాభం గుమ్మంలో ఎదురౌతుంది–” అంటూ నడకందుకున్నాడు.

19

నాగేశ్వరస్వామి ఆలయంలో, లోపల పూజ జరుగుతూంది. చిదంబరం, ముఖమండపంలో కూర్చుని, నమక పారాయణ చేస్తున్నాడు. ఇతడు రావడం ఓ కంట గమనించి శ్రుతి హెచ్చించాడు. అన్నప్ప అందుకున్నాడు, మరో ఘడియకు యింటిదారి పట్టారు.

నీవు వెళ్ళినపని ఏమైంది – అన్నట్టు అన్నప్ప వంక చూశాడు. ఈతడు నవ్వుతూ, తల ఊగించాడు. ముక్తసరిగా, జరిగిన సంభాషణలో సారాంశం జెప్పి, “నేనేమో అనుకున్నాగాని వాళ్లిద్దరిదీ కానరాని గడుసుతనం – ఆపేక్ష ఒలకబోస్తున్నట్టు మాట్లాడుతూనే నొసలుతో వెక్కిరించడం మానలేదు. పైగా మేము ఎన్నటికి పై మెట్టు మీదివారమే, ఎదుటివారు మా కాళ్ల దగ్గిరకు రావలసిందే, అనే బింకమూ కనబడుతూనే ఉంది. ఇంతకూ అవధానులుగారు వచ్చినప్పుడు ఏం జరిగిందేమిటి?”

“రభస. ఆయనన్నా నిదానంగా విషయం ఏమిటో తెలుసుకుంటే బాగుండేది. రావడమే అగ్గిరాముడల్లే వచ్చాడు. నిప్పులు చెరిగాడు. ఎరిగున్న వాళ్లందరితో చెప్పి యాగీ చేశాడు. అయినా వీళ్లు గంభనగానే ఉన్నారు. అప్పట్లో, ఆయన రాకుండా నిన్ను పంపినా యింత ముదిరేది కాదేమో!ఆ కావేషం మనసులో ఉంచుకోకుండా, ఇంత సాయలా పాయలాగా మాట్లాడారంటే, అది పిల్లదాని అదృష్టమే!

రామశేషయ్య, వీళ్లని మించిన గడుసువాడు – కనుక బయటపడడు. ఇంతవరకూ జరిగినదాన్ని బట్టి చూస్తే, మన పిల్లదానిలోనే కించిత్తు దుడుకుతనం ఉన్నట్టు స్పష్టమౌతూంది కద! ఇకనైన సర్దుకుపోతే సుఖపడుతుంది. సరే, నీవు భోంచేసి ఆవూరు పోయివస్తావన్న మాట! రేపు సంజవేళకల్లా వచ్చేశేయి. రామలింగేశ్వరస్వామివారి ఆలయంలో లోకోత్తరమైన హరికథ! రాధాకృష్ణదాసు మళ్లీ ఊళ్లోకి వచ్చాడు. ఇప్పటికి నాలుగేళ్లాయె, వాళ్లు తునిలోనే ఉంటున్నారు. రాణీగారు యింతకాలం వారిని కదలనివ్వలేదు.

రాజమ్మ దగ్గిర రాణీగారు, ఆధ్యాత్మ రామాయణం, తరంగాలూ, చెప్పుకునేవారట! వారైతే, వీరిని వదిలిపెట్టలేదు – కాని, యిక్కడ మఠం సరిగ్గా సాగదేమోనని, వీళ్లు చక్కా వచ్చారు. నిజమే, వీళ్లు యిక్కడ లేకపోవడంతో సాధువులొచ్చినా సన్యాసులొచ్చినా వాళ్ళ అతీగతీ కనుక్కునేందుకు తగిన మనిషేడీ? వెళ్లేటప్పుడు వెంకటదాసుకు అప్పగించి వెళ్లారనుకో కాని, పెద్దవాడై పోయినాడు: తన చేతిలో ఆడుతున్నంతవరకూ, బాగానే సాగించాడు. కాని, యిప్పుడు పెత్తనం కొడుకులది. వాళ్లు నిక్కచ్చి మనుషులు; తూచి ఖర్చు చేసేరకం. మునపటి కన్న వీళ్ల పని బాగానే ఉందనుకో – ఒకటికి నాలుగు సున్నం గానుగలైనాయి – కడపరాతిలో బాగా కలిసొస్తూంది. పైగా ఇటుక వర్తకం కూడా మొదలుపెట్టారు! మరో రెండు భవంతులు కట్టారు. లక్ష్మి రాగోరుతుందని, యిప్పుడు అడపా వారిలోకల్లా, వాళ్లే శ్రీమంతులు – దీనికి తోడు వడ్డీ – వడ్డీ అంటూ, ఉండనే ఉంటాయి కదా! యింతకూ చెప్పొచ్చిందేమంటే, వీళ్లిలా వేసీ వేయకుండా ఉన్నా, తండ్రి ఏం చేసినా అడుగుతారు: దాంతో దాసుకు కంపరమేసి, అన్నీ వద్దనుకుని – చేతులు కడిగేసుకున్నాడు! 'నా పరిస్థితి యిలా ఉంది, కనుక మీరు తిరిగి వచ్చి పూనుకుంటేనే గాని, లాభంలేదూ, గ్రామంలో మరెవరూ ముందుకు రావడంలేదూ,' అని కబురెట్టాడు. వీరు వెంటనే వచ్చేశారు. మళ్లీ అంతా సవ్యంగా నడుస్తూంది! దేనికైన వాళ్ళు దానికి లేకపోతే – ఆ వెలితి వెలితే!" – అన్నాడు చిదంబరం.

మాధ్యాహ్నికం ముగించుకుని, భోజనానంతరం కాస్సేపు మలిగి, ఎండ జారుతూండగా, అన్నప్ప ప్రయాణమైనాడు. "బండీ కట్టించుకు పోరాదుట్రా" అన్నాడు చిదంబరం : "యీ భాగ్యానికి బండెందుకోయి! – అలా చౌకులోకిపోయి – కావిళ్ల వాళ్లు తగులుతారు; వాళ్లకు నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవిని వేసినట్టూ ఉంటుంది – నాలుగడుగుల్లో వెళ్లిపోతాం! పదికోసులు లోపేగా, పొద్దుపోకముందే జేరుకోవచ్చు! ఏదో యింత నంజి – కాస్సేపు కబుర్లు చెప్పుకు, – ఒక్క కునుకు తీసి, కూరగాయలవాళ్ల వెంటపడ్డానా అంటే – యిదిగో ఊరు..."

నాలుగు కోసులు ఆడుతూ పాడుతూ నడిచి, 'యింకా ఏపాటి లెక్కుంది,' అన్నాడు అన్నప్ప – "అల్లదిగో, ఆ తాటితోపు దాటితే, ఎదరే మనూరు : మరో అడుగేస్తే – రాంసేసయ్యగారి తోట" – అన్నారు వెంట వస్తున్నవాళ్లు – అప్పటికి సంజెవేళ అయింది : "అయ్యగారుండారుగందా అని, కాలు నాన్చేస్తుండాం! కాని, యీ తలికల్లా ఊళ్ళో ఉండమే! పైగా యియ్యాల కూసింత బేగీ బయదెల్నినాం" – అంటున్నారు : "అబ్బీ! నేనూ నడిచే మనిషినేరా, ఫరవాలేదు. అడుగు ఊతంగా వేయండి"....

20

దీపాల వేళకు, రామశేషయ్య యింటి చాయలకు జేరుకున్నాడు : తోట పెద్దదే! అయిదారెకరాల పై చిలుకుండచ్చు –

కోరడిగా కొబ్బర్లూ, నలువంకలా మామిళ్లూ – యిల్లు కూడా సొంతంగానే కట్టుకున్నాడు! తెలివైనవాడే – కాని ఏమిటో ఎందుకో యీ అరణ్యవాసం! వీడి బుద్ధి మంచిదీ, పుటక మంచిదీ కనుక సరిపోయింది కాని, మరోలాటివాడైతే, ఎప్పుడో అమ్మణ్ని ఉసూరు మనిపించుండేవాడు కాడా?

అరుగులు మాంచి విశాలంగా వున్నాయి. తానక్కడ కూచుని పురాణం జెపుతూంటే – బహు రమ్యంగా ఉండేటట్టుంది – యీ తడవ తీరుబడిగా

వచ్చి పదిరోజులు పాటుంటే బాగుంటుంది –

యింట్లో ఎవరూలేరా ఏం చెపుమా?

ఉండటానికి ఎందరున్నారు – ఇతడొక్కడేగా – ఎటో పోయివుంటాడు. అయితే తిరిగి వచ్చేంతవరకూ, దీపం లేకుండా యిలా ఉండవలసిందేనా – ఎబ్బే! అది మంచిపని కాదు.

ఇంతకూ, ఆ రంగడూ వాళ్లూ ఎక్కడుంటున్నట్టూ! యిక్కడేవుంటే, ఆమాత్రం దీపమన్నా పెట్టరా?

అరుగుమీదకు చేరుకున్నాడు.

అతగాడు ఏ వేళ్టికి వస్తాడో?

వచ్చినా రావచ్చు – ఒకవేళ బద్ధకించి ఎక్కడన్నా పడుకున్నా, పడుకోనూవచ్చు; యిక్కడేం బెంగ ఉంది?

తీరా, యీ మనిషి యీ పూట రాకపోతే, కాస్సేపూజూసి, అలా ఆ గుడిసెలకేసి వెళ్లి, కనుక్కుంటే జాడ తెలియకపోతుందా? కబురు చెయ్యొచ్చు!

దీనికి తాత్సారం ఎందుకూ – యిప్పుడే ఒక్క అడగు అటు వేస్తే సరి!–

ఎవరా వచ్చేది?

మనిషి దగ్గిరకొచ్చాడు : వెనకటికి మన ఊరు బండీ కట్టుకువచ్చిన సుబ్బయ్య లాగుంది! వీడిక్కడుంటున్నాడన్న మాట! అహఁ – వాళ్లు వీడి మానాన వీడిని విడిచి పెట్టలేదు! – ఒక కన్నిటువేసే ఉంచారు!

'ఏం సుబ్బయ్యా! బాగున్నావ్!' తాను, వెంటనే గుర్తుకు వచ్చినట్టులేదు – కాని గడుసువాడు కనుక, – 'అయ్యా మీరా!' అన్నాడు!

"నే జ్ఞాపకం ఉన్నానా?"

"అదేమిటి అన్నప్పగారూ, మిమ్మల్ని మరవడమే! అవనిగడ్డలో, అవాళ మీరు పెట్టిన అన్నం, యిప్పటికీ సత్తువిస్తూంది!"

"ఏవో పచ్చడి మెతుకులు! అంతేకాని, నీకేం అమృతం పోశానా?"

"అమృతం ఎందుకు – మీ ఆదరణముందు – ఏమిటి బందరొచ్చి

వచ్చారా? మనూళ్లో మనాళ్లందరూ బాగున్నారా! కాకిచేత కబురెట్టక పోయినారా? బండీ కట్టుకు ఎదురొచ్చేవాణ్ణి! పేటలో మా అయ్యగారు కనిపించారా? ఏమంటారు?"

"మీ అయ్యగారూ, అమ్మగారూ, యీ పాటికి పట్నం బండెక్కుంటారు! తిరుపతి వెళుతున్నారు – మీకు తెలియనే తెలియదా?"

"అద్దెంతరంగా అప్పటి కప్పుడనుకుని ఉండాలి! – మా అమ్మగారితో కూర్చిన ఏపనైనా అంతే కదుండి! – ముందు తెలిస్తే నేను పోయుండేవాణ్ణి కాదూ!"

"యిప్పుడు మటుకేం – మించిపోలేదులే!

ఆ దంపతులతో కాకపోతే – యీ దంపతులతో వెళ్లచ్చు"

"అంటే, మీరేదో మూట కట్టుకొచ్చినట్టున్నారే!"

"లేదులే! అయినా సుబ్బయ్యా! – ఎల్లకాలం యిలాగే ఉంటుందా? వెనుక కీడు ముందుకు మేలన్నారు!

'ఏడుకొండలవాడు తిన్నగా చూస్తే – ఏకం కావడం ఎంతసేపు!"

"మా అమ్మగారలా మొక్కున్నారా?"

"వేరే మొక్కుకోవాలా? ఆవిడ అంతస్థు అలాంటిది! నా యిరుగు నా పొరుగు చల్లగా ఉండాలని మనం సంజెదీపంవేళ మొక్కుకోవడంలా? పిల్లలిద్దరూ తమకళ్ల ఎదుట ఉండాలనీ – మనసులో అయినా ఉండదూ – పైకి కనకపోతే మటుకు?"

"ఎందుకుండదులెండి! కాని,

ఉఁ – యిప్పుడా ఊసు ఎందుకు లెగుండీ!

చేషయ్యగారిని కేకేసు కొస్తాను!"

"కేకలూ వద్దు కూకలూ వద్దుగాని, – కూచుందూ

యిప్పుడు కాకపోతే, యిహ, కాస్సేపటికి, – వచ్చేను యింతలో, మించిపోయే రాచకార్యం ఏం లేదులే! అవునుగాని – ఒక్కసారే యింత అత్తెసరు వేస్తాడా, – ఏపూట కాపూట ఉడకేసుకోవడమేనా?..."

"ఏపూట కాపూటే!

"అహఁ! – ఆధరువులూ అవీ చేయడం, చేతనౌనా?"

"చేతనౌనా? – ఆవిడ చేతి వంట అమృతం కదుండీ!"

"ఆవిడెవరు?"

"అదేంటండి! రంగమ్మగారుండలాఁ?"

"రంగమ్మగారంటే – ఆ, గొల్లవాళ్లమ్మాయేనా?"

"అంతా యిచిత్రంగా, మాట్లాడుతున్నారు అన్నప్పగారూ! రంగడు, రంగమ్మగారెట్టా అవుతుంది?"

"మనవాళ్ళను మనం గౌరవించడంలో తప్పేముందీ?"

"మీలాటివోరు ఏంచేసినా తప్పు కాదనుకోండి! – కాని, అయ్యా మనకళ్లముందోళ్లను పట్టుకుని గారూ గేరూ అంటే, మనసులో ఏదో కచ్చ ఉందన్నమాటేగా,' – అయిదొందలోసి గుర్రాన్ని కొన్నామని అంబారీ యేస్తామా? – అబ్బాయి తాసీల్దారు చేస్తుండా, కన్నోరు, అయ్యా చిత్తం! అంటారా? – రంగడిని పట్టుకుని రంగమ్మ గారంటం యిసుమంటిదే, కాదుండీ!

రంగడు నీడను పుట్టిన పిల్ల – యేళకొచ్చి, యెన్న ముద్దేసుకుని బువ్వదినేందుకే దానికి బద్ధకం! అది వొళ్లొంచి వండకేం?

రంగమ్మగారంటే, మా అయ్యగారికి సయ్యాన, సినతాతగారి మనమరాలు కాదుండీ! అంటే అబ్బాయిగారికి వొదినొరుస! ఆ అమ్మొచ్చింది; మాకింత బువ్వెడుతూంది, యింక బందరేం పని! ఎల్లకాలం, యీడనే ఉండిపోతాం!"

"అలాగే – అలాగే! ఎక్కడుంటే మాత్రం మీకు లోపం ఏమిటి?"

"అవునయ్య! రంగమ్మగారు చెప్పినట్టు – మనిషికి చేసేది – లోటు, దేవుడు చిన్నచూపు చూస్తే – అది, లోపం: నాలికమీద తేనె ఉంటే నరుడికి మంచి, మనసులో పూవులుంటే, దేవుడికి మంచి! అంతే కాదండీ! యీ యింటోరికి, లోటూ రాదూ, లోపమూ ఉండదు."

"ఆహాఁ! – అందరూ కోరేది, అదే!"

"అదే! మీలాంటి పెద్దోరు, సాధారణంగా సత్తెమే పలుకుతారు! కాని, రంగమ్మ గారన్నట్టు, మనిషిని పోలి దేవుడుండడు! దేవుణ్ణి పోలి, మనిషుండడు! కనుకనే, కనుచూపుమేరలో, యింత యిచిత్రం:

అన్నప్పగారూ! మన తోటలో తులసి మొక్కను తెచ్చి యేసుకున్నామను కోండి; దానికి పూలూ కాయలూ లేక పోతేనేం – పూజ్జేసుకునేందుకు పనికిరావడంలా? మామిడి అంటును అల్లా దిగ్గాయించడమేం? నన్నిల్లా చిగుళ్లతోనే సరిపెట్టుకొమ్మంటాడేం? అని తగూలాడుతుందా? మన పుటకిందుకూ అని, మనం దెలుసుకుంటే మనిషికి చింతే ఉండదు! తవురేమంటారు?"

"ఆరి నీయిల్లు బంగారంగానూ! పద్దెనిమిది పురాణాల్లో సారాంశం రెండుముక్కల్లో జెప్పేశావే!"

"అయ్యా! బతుకంతా, రెండు ముక్కల్లోనే వుంది, కాదుండీ?

మంచీ–చెడ్డా! ఆ రెండూ మన చేతుల్లోనే ఉంటాయి.

రంగమ్మగారేమంటారు? ఒరే సుబ్బన్నా, అడవి పక్షుల కెవ్వడాహార మిచ్చెను, మృగజాతి కెవ్వడు మేత పెట్టే – అని పెద్దలన్నారు. అందరికీ ఆకలి ఒకటేకదా! తినే తిండికిన్ని పేర్లెందుకంటావా? అక్కడే వుంది కిటుకు! తిన్న తిండి, విన్నమాట! మనిషికి పడితే మంచీ! – వికటిస్తే చెడ్డా ! మీరూ అంతేనంటారా?"

"అది నాకు అర్థంకాని విషయం!"

"అర్థం కాకపోతేనేం? ఏదో ఓముక్క అనేయరాదు"

"అనడం మహా తేలిక – ఆనక మాట కూడదీసుకో లేక మన పని అవుతుంది."

"అదెంతమందికి తెలుసంటారు?"

"తెలియకపోతే, వాళ్ళకే తెలిసొస్తుంది"

"ఎప్పటికి?"

"యిప్పటికీ! – అనుకో...

నువు చూడబోతే పిట్టంతలేవు, కాని, గట్టివాడివోయ్ సుబ్బన్నా! చీమ కుట్టినట్టు కుట్టావు, నాచేత ఒక్క చిందేయించావు!"

"చిందేసేది నేను! మీరు పలికారు! పండుగ బువ్వ దిన్నట్టుంది!..."

21

దూరాన్నుంచి, పాట వినిపించింది :

'రంగమ్మగారు!' అన్నాడు సుబ్బయ్య!

అన్నప్ప చెవులప్పగించి వింటున్నాడు :

గొంతు బావుంది! మనిషి కూడా, తీరుగానే ఉండచ్చు.

వయసు – ? వీడి యీడుదేనేమో, గొంతు బహులేత మీదుంది! మంచి కాలక్షేపమే...

రంగమ్మగారు, వచ్చేసింది; చేతులో గుండు చెంబు – పాలు కాబోలు!

ఎబ్బే బాలాకుమారి కాదు; తన యీడుది, కళగల మొఖం! వీడి యీడు పిల్లలుండచ్చు! బాగుంది! పోషణ బాగానే జరుపుతుంది!

ఆవిడ, అంత దూరంలో ఉండగా, ఆగిపోయింది. సుబ్బయ్య "రంగమ్మగారూ! – వీరు మన అన్నప్పగారు, అవనిగడ్డ నుంచి వచ్చారు" అన్నాడు.

"అన్నప్పంటే, అవనిగడ్డలో పురాణం చెప్పుకునే వాడేనా?"

యిదేమిటి యిలా అంటుంది! యీవిడ ఎవరు? ఏమిటా పొగరు?

"ఆఁ మరేనమ్మా!"

"–చిన్నప్పుడు, వేదం అఘోరించినవాడవేనా?"

(ఏమిటి? తిక్క మనిషా?)

"కొల్లూరులో తిన్న మొట్టికాయలు గుర్తున్నాయా? లేకపోతే" (తెల్లబోయినాడు)

–రంగమ్మగారు విసవిస వచ్చి, అన్నప్ప నెత్తిన మొట్టింది, ఆయన కెవ్వన – 'రాజమ్మా!' అన్నాడు! ఆవిడ ఒకటే నవ్వు!

'నువ్వా!' అన్నాడు! "సుబ్బయ్యా! చెప్పావు కాదేం! రంగమ్మగారు, రంగమ్మగారంటే ఎవరో అనుకున్నా, మా రాజమ్మ! మా గురువుగారమ్మాయ్! వనపర్తి నుంచి ఎప్పుడొచ్చావ్?"

"ఓరి నీ తెలివి దొంగల్దోలా! వచ్చి, పదేళ్లాయె కాదుట్రా! అవును మరి, ఒకరి కబురు, ఒకరికి తెలియక పోతే, ఇంతే. పెద్ద వాళ్లిద్దరికీ, సంస్థానం వారే ఉద్యోగాలు చూపించారు!'

పెద్దమ్మాయిని, అక్కడే జనగాం యిచ్చాం. దానికి నలుగురు మొగపిల్లలు – చిన్నదాని అత్తారిది – కరీంనగరం – కాని వారు హైదరాబాదులోనే ఉంటారు. యిజారామీద తడవకో నాలుగు సంచులొస్తాయి. అల్లుడు రుమాళ్ల వారని, పేద్ద వర్తకులు. వారికి లెక్కాడొక్కా చూసి పెడుతూంటాడు. బాగానే ముడుతుందట! పోతే ఆ మూడోవాడు, అక్కడే రామానుజాచార్లగారి దగ్గర వ్యాకరణం జెప్పుకుంటున్నాడు. ఇంకొక్క ఏడాది పాటుంటే పూర్తవుతుంది... అటే సంబంధాలు వస్తున్నాయి. వాడికీ మొగ్గ అటే వుంది. యిహ మిగిలింది, మేమిద్దరం. కడసారపుదీ, దానికీ ఏడేళ్లు వెళతాయి. పై సాలుకన్నా ఎక్కడో ముడెట్టాలి కద.

ఏకబిగిన పాతికేళ్లు సంస్థానాన్ని నమ్ముకుని ఉన్నాం. రాజాంగంగానే జరిగింది; యిప్పటికీ అక్కడి వారికి ఆయనంటే గురే! ససేమిరా మీరు వెళ్లడానికి వీలులేదన్నారు! కాని యీాయనకెందుకో గాలి మళ్లింది. 'పుట్టి పెరిగింది – కృష్ణాతీరం! ఎప్పటికైనా అక్కడికి జేరుకోవలసిందే! యావజ్జీవమూ ఉన్నా, యిది మాకు స్వగ్రామం అవుతుందా?' అన్నారు వీరు; అంతేకదా! కృష్ణ నీరు అలాటిదిరా! నీ మటుకు నీవు – బస్తీ చేరుకునుంటే యీా పాటికి కాళ్లా చేతులా సంపాదించకపోదువా! ఉన్నంతలోనే తింటూ అక్కడే ఎందుకు పడున్నావ్! పొరుగూరు పోయి, విందులు కుడిచేదాని కన్నా, యిక్కడ పుడిసెడు నీళ్లు త్రాగి బతకడం మేలననా?

మరి, – మీరెందుకు వెళ్లారని నీ వడగవచ్చు. ఆయనకు దేశం మీదికి పోయి, – కవిత్వం జెప్పి, తోడాలూ పతకాలూ, దిగేయించుకోవాలని. అదో వెర్రి! అయితే, అలాగే జరిగిందనుకో. రాజావారు వీరికి, ముమ్మారు ఏనుగంబారీ వేయించారు. నిజానికి, యీ మనిషికి యిలాంటి ఆడంబరాలు అంటే ఆట్టే యిష్టం లేదనుకో! పైగా, యింకోటీ! 'ఆనాడు, అల్లసాని వారెక్కారు, యీనాడు అంబటిపూడివాడూ యెక్కాడు! దీంతో, దీని పరువూ పోయింది' అన్ని యిలాగే పుల్లవిరుపు మాటలనుకో! ఎదుటివారు ఎంత వారైనా సరే, – మొగం మీద అనేయడమే. రాజాగారితోనే, అంటే, 'ఏలినవారు, రాయలవారంతటివారే, కనుక, నాకీ పెద్దరికం యిచ్చారు! యిది కేవలం తమ కరుణ కాని నా ఘనత కాదు!' అలా అనేశారు: రాజావారికి, వీరి తత్వం తెలుసును కనుక నవ్వుకున్నారు! – ఎప్పుడూ ఆ వరుస అంతేననుకో, కాని, కవిత్వమంటావ్! – అమృతమే! కల్తీ లేదు! అంచేతనే ఒక్కముక్క అర్థం కాకపోయినా, అక్కడి మ్లేచ్ఛులందరూ కూడా అందలం పడతారు…"

"వాళ్లు యిలాంటి అర్థంలేని పనులు చాలా చేస్తుంటారు!"

"ఊఁ మీలాగానే. కన్నబిడ్డలకన్న ఎక్కువగా చూసుకుని, చదువుచెపితే నువ్వు మధ్యలోనే కట్టుతాడు తెంచుకొని పారిపోయినావ్! ఆ చిదంబరం ఉన్నాడంటే, మా నాన్నంతటి వాడైనాడనుకుంటే వాడలా అఘోరిస్తున్నాడు."

"అవధాన్లుగారికి పేరు తెచ్చింది, అల్లుడా, మీరా?"

"రాజమ్మా! అందరికీ మేనత్త కొడుకంటే అలుసుకదా!"

"నీవు అమాంతం అంతరిక్షానికెత్తి పడుతున్నావే! ఏమిటా గొప్ప!"

"నేను నోటితో వాగితే, ఆయన కాగితం మీద వాగుతున్నాడంతేనా? – సాలిజాంద్ర సభామధ్యే… అన్నట్టు – సాయీబుల చేత సమ్మానం జేయించుకుని చంక లెగరేయడమా!…"

"ఆఁ ఆఁ! ఏం పోతరం రా!

అదేం అల్లాటప్పా దేశం అనుకున్నావా? నిలవేసి నిగ్గదీస్తారురా! – జాతి రత్నమైతేనే అక్కడ చలామణీ!

మనం కృష్ణాతీరం వాళ్ళం!

పేరు గొప్పకాదు: ఎక్కడికి వెళ్లినా పెద్దపీట వేయించుకుంటాం!"

"ఓయబ్బ! – ఏటి ఒడ్డున పుట్టిన వాళ్లెవరైనా యింతే!"

"అటు పెన్నలో వాళ్లూ, యిటు గోదావరిలో వాళ్లూ, – ఏడేడు తరాలనుంచీ యిదే రాంభజన"

"వాళ్ళు చేశారంటే సబబుంది! అక్కడ నన్నయ్య, యిక్కడ తిక్కన్న పుట్టుకొచ్చారు..."

"ఆ, – భారతమూ పుట్టుకొచ్చింది! మూడువాళ్లు తిరిగితేకాని ముడిపడలేదు. కృష్ణఒడ్డున కూచుని సంకల్పం జెప్పుకుని, ఒంటిచేతి మీద భాగవతం వ్రాశాడు, ఆ పేద బ్రాహ్మడు! అన్నీ నదులే, కాని, యిదిరా నాయనా తేడా!

ఒరేయ్! వీరు, యింత కవిత్వం కట్టినా, ఒక్క అక్షరం నరాంకితం చెయ్యలేదంటే నమ్ము: సర్వమున్నూ ఆ వేములవాడ రాజేశ్వరుడికే, సమర్పించారు. యిదంతా ఏమిటంటావ్! మా నాన్న చలువకాదూ! పిలిచి పిల్లనిచ్చుకున్నందుకు, అటు ఆయన, బిడ్డల్లాగా చూసుకున్నందుకు, యిటు మీరూ, ప్రయోజకులై పేరు తెచ్చుకున్నారు..."

"ఆహాఁ! అది ఎవరు కాదంటారు!

కాని, రాజమ్మా! యిందులో ఒక్క తిరకాసు లేకపోలేదు!

పెద్దలదీవెన, అన్నప్పుడూ వెన్ను కాయదు!

డొక్కశుద్ధి అయేదాకానే, దానిశోభ! మనిషికి దశ ఎత్తాలంటే, నూటికి నూరేళ్లూ, వాళ్లు వర్ధిల్లాలంటే, ఆడదానిది అదృష్టం! వీడి నిర్వాకం కాదు!"

"సరే, అది కలిసి రానిదయితే?"

"పాడికి బర్రెను కొంటే, ఎగిసితంతే ఏం జేస్తాం?"

"హాయ్ఁ – హాయ్ఁ! ఆడవాళ్ళను పట్టుకుని బర్రెలూ గొర్రెలూ అంటావుట్రా!"

"కలలో అయినా అంటానా? – ఏనాడో నన్ను కన్నతల్లి, కళ్ల ఎదుట

ఉన్న, యీ చెల్లెలు, అవనిగడ్డలో ఉన్న, మీ అనాకారి వదిన, తిరుపతిలో కాపురం జేస్తూన్న మా బంగారు తల్లి కాముడు, ఆడవాళ్లంటే యిలాటివాళ్లు!

అమ్మ! వీళ్ళమీద ఈగవాలడమే!

బ్రహ్మసృష్టిలో, స్త్రీలు అని జంతు విశేషాలున్నాయి.

అవి, జోరీగల గొడ్లు! కొమ్ము విసరడం వాటి గుణం.

కొంప గొడ్లసావిడి క్రింద త్రొక్కి, త్రెంచుకు పారిపోవడం, వాటి నైజం.

ఏం, నేనన్నది అబద్ధమా?"

"పురాణం జేప్పేవాడివీ, పుట్టెడు బుద్ధులు" – అని, రాజమ్మ నవ్వుతూండగా, రామశేషయ్య, యీల వేసుకుంటూ వచ్చి, తనవంక రవంత జంకుతో సంకోచంతో, చూడటం అన్నప్ప కనిపెట్టి, 'ఏం నాయనా క్షేమంగా వున్నావు కద!" అని, మీదకు పూలమాల విరిసినట్టూ, కేకేసి, లేచి వెళ్లి కౌగలించుకున్నంత పనిచేసి, జబ్బలు పుణికి, వెన్ను నిమురుతూ, "నిన్ను చూస్తే, నాకెందుకో వల్లమాలిన ఆపేక్ష" అనడమే, తడువుగా–

"అనుక్షణం చూసుకుంటూంటే, ఆపేక్ష హద్దు మీరుతుందేమోనని, అయిదేళ్లకోసారి దర్శనమిప్పిస్తారు. అన్నీ తెలిసినవాళ్లు!" అనేశాడు రామశేషయ్య.

"అది కాదయ్యా! యింత దూరం వచ్చి, యిక్కడో ఆశ్రమం కట్టుకున్నావ్! ఏదో యోగనిష్ఠలో ఉన్నావ్! అందరికీ అట్టే యిట్టే రావల్లనా? అర్హత తెచ్చుకోవద్దా!"

"ఒరే, అన్నప్పా – యిందులో అంతరార్థం ఏమిటిరా?" అని కలిపించుకుంది రాజమ్మ.

"మాటకు నానార్థాలు కాని, మనసుకా? మనవాళ్లందరూ బాగుండాలనే మన మథన."

"ఎవరికి వాళ్లు ఎక్కడో అక్కడ బాగానే ఉన్నామనుకుంటూంటే మధ్య నీకెందుకురా – మథనా?"

"ఆ బాగేమిటో అర్థం కాకనే!"

"ఆహాc – అయితే, అవనిగడ్డలో ఎలా పుట్టావురా? అయిన దానికీ కాని దానికీ అర్థాలు తీయడం అక్కడి వారికి అలవాటేగా?"

"నీ మాటెందుకు కాదనాలి కాని, మాకు, పోనీ అదే అలవాటే అనుకున్నా – మనదాకా వచ్చేసరికి ఆ మంత్రం పారడం లేదు. పరాయివాడిని పట్టుకుని, త్వం శుంఠ! అనడానికి నీవూ నేనూ సిద్ధమే – కాని, మనవాళ్లే ఏకు మేకులైతే ఏమిటి చేయడం? అసలు విషయం అర్థమయీ కూడా, అనేసేందుకు నోరు రాదే!"

"ఒరే శేషు! వీడిమాట అర్థమయిందా?"

"అర్థంమాట దేవుడెరుగు! – మా అన్నం మాటేcవిటి?"

"యిదిగో, మడిగట్టుకోవడమే! ఒక్కక్షణం ఓపిక పట్టారో, వడ్డించేస్తా!"

"కొంచెం లఘువుగా వడ్డించు, మా తల్లీ!"

"అహc – అదెల్లా! పెట్టేవి నాలుగూ పెట్టద్దూ? –"

22

రంగమ్మగారు, అటువెళ్లంగానే, రామశేషయ్య, అంత కలుపుగోలుతనంగా ఉన్నవాడల్లా, అట్టె ముఖకవళిక మార్చి, "ఏం, యింత దూరం వచ్చారు?" అన్నాడు.

'వీడికింత తలపొగరా?' అని మనసులోనే అనుకుని, పైకి మటుకు, "ఎంత దూరమయినా, – చేరువేగా, –" అన్నాడు, – అన్నప్పు:–

"మీ చిత్తశుద్ధి అలాటిది! కాని, మునుపటి కన్న దూరం పెరిగింది: –"

'నేను రాబట్టా?"

"మీ అవధాన్లుగారు రాబట్టే!"

"ఆc! వచ్చి..."

"కొడుకుమీద కోపంకొద్దీ అల్లుడిని దువ్వజూశారు!"

“యితగాడు దువ్వించుకున్నాడా?”

“జుట్టు చేతికి అందనిస్తే కాశీదాకా దేకించడూ?”

“అందుకే, అందకుండా పొందకుండా, తప్పించుకొచ్చావన్నమాట!”

“అన్నప్పగారూ! తగిన కారణంలేనిదే వచ్చా నంటారా?”

“ఎందుకొస్తావూ? నీవేం అవ్యక్తుడివా? అసహాయుడివా?... కాని, నిన్ను యింటిపట్టున నిలువనీయకుండా చేసిన ఆ కారణం ఏమై ఉంటుందో, ఎంతటిదై ఉంటుందో,... అదే తెలియడం లేదు. నాయనా! రామశేషూ, ఒక్కక్షణం ఊఁకొట్టి అవనిగడ్డ తాలూకు పూర్వపీఠిక అంతా ఏకరువు పెడతాను. అప్పుడు మళ్లీ ముగ్గులోకి వద్దాం...” అంటూ సుబ్బరాముడి పెళ్లినాటి నుంచీ అవధాన్లుగారి కాశీయాత్రదాకా, నడిచిన ముచ్చట యావత్తూ, టూకీగా చెప్పి, అమ్మడు విషయం వచ్చేసరికల్లా మరి కాసిని లేలేత చిలవలూ పలవలూ జేర్చి, పురాణ ధోరణిలో, వలసినచోట వత్తి పలుకుతూ అభినయపూర్వకంగా తన అభిప్రాయమూ, ఆ అమాయికురాలి ఆవేదనా – యిక ఉత్తరత్ర యితగాడి కర్తవ్యమూ, గుచ్చెత్తి విశదీకరించేసరికి ఎంత ప్రొద్దుపోయిందో, రంగమ్మగారు వంటా వార్పూ వగైరాలు ముగించుకుని, ద్వారబంధానికి ఆనుకుని, అన్నప్ప ధోరణి అంతా ఆలకిస్తూ ఉండటం రామశేషయ్య గమనించి –

“భోంచేస్తూ – తరువాయి ఏమన్నా ఉంటే పూర్తి చేద్దురుగాని” అనడంతో అన్నప్ప, “అవునయ్యోవ్! భోజనం వేళ దాటినట్లుగా ఉంది. హెచ్చరించావ్ గనుక సరిపోయింది. లేకపోతే, దంతధావనం వేళకే తెమిలేవాళ్లం. రాజమ్మా! వడ్డించమ్మ!”

“నీ అనుష్ఠానం–”

“రేపటికి వాయిదా వేశా! రెండు చాదల నీళ్లు దిమ్మరించుకుని, చక్కావస్తా! ఆచమనం చేయడం, ఆపోశనం పట్టడం, అంతే, యీ పూటకు! నాయనోయ్! భోజనం దగ్గిర నేను ఊఁకొట్టకపోతే, ఏం అనుకోమాకేం! నాకో రవంత నియమం ఉందిలే! –నీవు మహారాజులాగా మాట్లాడచ్చు, అభ్యంతరంలేదు, నేను మటుకు మాట్లాడనుగానీ,”

"ఒరే, అన్నప్పా! – అదృష్టమంటే, నీ భార్యదిరా! మగాడు, నోరుమూసుకుని పెట్టిందేదో తిని పోతూంటే, యిల్లు దిద్దుకోవడం యెంత సుళువు! అక్కడ మా యిల్లు – కావడానికి కలియుగ వైకుంఠమే – కాని, ఒక్క క్షణం నిశ్శబ్దంగా ఉండదు కదా! ఓ చెంపను నమకాలూ, ఓ చెంపను యమకాలూ అన్నట్టు – ముందు వసారాలో వేదఘోష, యిల్లంతా, మావారి కంఠశోష! అదేం పుణ్యమో కాని, ఆ మనిషి, అరగడియ ఒక్కచోట కుదురుగా కూర్చోడమంటూ ఉంటేనా? అంతటా కలయ దిరుగుతూ, – పనస తొనలు వొలిచి పడేసినట్టు, పద్యాలు విరజిమ్ముతుంటారు! యిహ భోజనాల దగ్గిర చూసుకో, ఆయన ప్రతాపం! ముద్దముద్దకూ కవిత్వమే! బూజంబంతి నాటి ముచ్చట్లు దగ్గిర నుంచీ – త్రవ్విపోస్తూ, మరీ పసిపిల్లవాడి వతు అనుకో! పంక్తికి పదిమంది వచ్చే లోగిలి కదా!పరాయివాళ్ళున్నారని లేదు, బంధువులున్నారని లేదు : ఆ పరిహాసాలకి అంతుండదనుకో! ఎన్నడన్నా, – బిడియం వేసి, కాస్త వెనుకాడానో, అవాళ నా భరతం పట్టారన్న మాటే! ఏదో చిన్నప్పటి నుంచీ మాలిమి కనుక, ఎంత వయసు వచ్చినా, ఎవరూ లేకుండా చూసి, ఎన్నడన్నా ఓ నవ్వుమాట అన్నారనుకో, ముద్దులు గుడిచారే అనుకో, ఎలాగో సరిపెట్టుకు పోవచ్చు. అంతేకాని, – ఎదుటపడటం వ్యవధానం, నన్ను రంభనూ ఊర్వశినీ చేసి వర్ణించడం మొదలెడితే, – ఏం జేసేదంట! వెయ్యేళ్ళూ యిలా గడవాల్సిందేనా?"

"ఆహా! –"

"అంతా విని – ఆహా అంటా వేమిట్రా? మా ఊరొచ్చి ఓ నెల్లాళ్లపాటుండి పోరా తంఢ్రీ! నిన్ను చూసన్నా నేర్చుకుంటే, నేను తెరిపిన పడతాను..."

"ఆయన్ను చూసి, నే నేర్చుకుంటే?"

రామశేషయ్య నవ్వుకందుకుని, "అన్నప్పగారు అయ్యవార్లంగారి పేచీ వేశారు వొదినా!" అనేసి, ఆయనకు అర్థమయేట్టుగా... "యీవిడ చెప్పిన కథే! అయ్యవార్లంగారికి, ఓ శిష్యురాలు దాపురించిందట! పూర్వాశ్రమంలో

భోగాలేలిందిట! వయసు మళ్లడంతో, కూర్చుంటే, ఓ పట్టాన లేవలేని స్థితిలోకి వచ్చింది : అస్తమానమూ తమ సన్నిధిలోనే పడివున్న ఆ మనిషి మీద వారికి ఎట్టకేలకు జాలివేసి, నీ కోరిక ఏఁమన్నారుట! ము–ము–ముత్తి! అన్నదట! ముక్తిమాట పెరుమాళ్లెరుగును గాని, నీ నత్తి నా కబ్బేట్టుంది! మరో గురువును చూసుకో, అన్నారట! – ఏమంటే ఏం లాభం? వినపడదుగా. ఉన్నచోటే ఉంది ! అన్నమాటే అంటూంది. దాంతో వీరికి తామసం హెచ్చి, పో–పో–పోఁ! అనేసరికి, ఆ చేతి విసుఁరుడు చూచి, తన్ను నిలుచోమంటున్నారనుకుని, ఉత్సాహంకొద్దీ, ఉన్న సత్తువ కూడ దీసుకుని చేతనైనంత వయారంగా, చేతులు జోడించి నిలుచోంగా, వారికి మరింత దిమ్మదిరిగి, రెండు చేతుల మునివేళ్లూ ఒక్కపెట్టున విదిలించడం మొదలుపెట్టగా, నాట్యం జేయమని ఆజ్ఞాపించినారనుకుని, ఎలాగో ఓపిక చేసుకుని, శబ్దంపట్టి, చెంగ్మని, రొప్పుతూ రోజుతూ, పళ్లబిగివిని, తీర్మానం జెప్పి, కూలబడి, 'పెద్దింటయ్యా! పెరుమాళ్ళగుపించారయ్యా!' అన్నదట : అంతటితోనన్నా వారు జాలిదలుచకుండా, అలాగే ముప్పొద్దులూ – సేవించుకోమన్నారట!..."

"నాయనా, యీ కథ యింకా ఎంత వుంది!" అన్నాడు అన్నప్ప.

"–ఇప్పుడే అంకురార్పణం అయింది. ముక్తసరిగా చెప్పుకుంటూ పోయినా, మూడురోజులు పడుతుంది. అవునురా నాయనా! ఏ మల్లాచూస్తావ్! మన కళ్లెదటవాళ్ళు ఒక చిన్న విషయం పట్టుకు, జీవిత మంతా సాగదీస్తూ ఉండటం చూస్తూ ఉండలా? చిలవలూ పలవలూ చేసి, చివుళ్లూ పువ్వులూ జేర్చి, మాల అల్లుకుంటూపోతే, దానికి అంతేమిటి? వాగుడులో పడ్డామో, వంట పలాములై పోతుంది. అతిమంచికన్నా, ఓ హద్దంటూ ఉండాలి! అదిగో, చూశావా, అంతదూరం నుంచి అత్తవారి తరపు మనిషి వస్తే, అన్నానికి మొగం వాచేట్టుచేసి పంపినాట్ట అని, అక్కడివాళ్లు – మధ్యను వీడిని ఆడిపోసుకుంటారు. మన చాదస్తం మనతో ఉండేదే కాని, మడిగట్టు కొచ్చి మంచిమాట చెయ్" అని, రాజమ్మగారు వాళ్లను తరిమితేనేకాని, అక్కడ నుంచి కదలందే!

23

అప్పటికి, ఎంత సేపయో వెన్నెల వచ్చింది.

అరుగుమీంచి లేచి, ఆరుబయటికి వచ్చేసరికి, "ఆహాఁ! పెళ్లి పందిట్లోకి అడుగుపెట్టినట్టుంది. ఈ గాలి తిని బతకచ్చు!" అనుకుంటూ పెళ్లినడకలు మొదలెట్టాడు; అన్నప్ప –

రామశేషు, ఆయనతోబాటే అడుగు నిదానించి వేస్తూ, "ఆహాఁ! ఎంతకాలం దిన్నా తరగని పంట! – ఎందరొచ్చినా, ఎవ్వరొచ్చినా అభ్యంతరం అంటూ ఉండదు" అన్నాడు.

అన్నప్ప గొంతు, రవ్వంత ఉలిక్కిపడ్డది. "ఎవ్వరొచ్చినా అంటే...?"

"అంతే ! మీరనుకున్నదే, నే నన్నదీ!"

ఆయన రామశేషు మొగంలోకి మొగంపెట్టి, "నీ కడుపు చల్లగా..." అంటూండగానే, "ఆఁ – ఆఁ మీవంటి యోగ్యులచేత అంతమాటపడే యోగం నాకు లేదండోవ్!" అని, రామశేషు నవ్వుతూనే అన్నా, అన్నప్పకు, ఎందుచేతనో, ఆ ముక్క అలా, అతగాడి నోటి వెంట రావడం మహాబాధగా అనిపించింది. ఒక్కక్షణం, అట్టె మనసు విలవిల్లాడిపోయింది. అమాంతం కావిలించుకునేంత ఆవేశంతో మీదిమీదికి పోబోయి అంతలో నీళ్లు కారిపోయి, మళ్లీ అట్టె నిలవదొక్కుకుని, "నాయనా, ఎంతమాటన్నావ్ నా తండ్రీ! పనిగట్టుకొచ్చావ్ – పరశురామక్షేత్రం ఫలసాయానికి దెచ్చావ్! పదిమందికీ సుష్టుగా అన్నోదకాలు కల్పించావ్! యీ సుకృతం గాలికి పోతుందా? కనుచూపు మేరదాకా, నీవు చేసిన మేలు కనబడుతోనే ఉందిగా! నాలుగు చెంపలా పచ్చగా వుంటే, నడుమ నిప్పచ్చరమౌతుందా! అబ్బాయ్! సీతమ్మ తల్లి స్మరణే జీవితమైనవాణ్ణి, చిత్తశుద్ధిగా అంటున్నాను: నీవున్న చోట కొరతుండదు. వేయిజన్మలకైనా వెలితుండదు..."

రామశేషు, పకపకా నవ్వుతూ; "యింతా పొగడిందీ, యింకా వేయి జన్మలెత్త మనేందుకా? ఎత్తి, ఎవరి నుద్ధరించనండీ!"

"లోకాన్ని–"

"సరిపోయె! – నా ఒళ్లే నేను మోయలేకుండా ఉంటే,–..."

"అంటే–"

"అదో సెమత్కారం లెగుండీ! బావిలో నీళ్లు సల్లారిపోతుండాయి, పదుండీ!" అని సుబ్బన్న కలుగ జేసుకున్నాడు; అంతవరకూ, వాడు వెంట వస్తూన్నది, అన్నప్ప గమనించలేదు; ఛెళ్లున ఆతడి వంక జూసి, "ఆఁహాఁ! ఆహాఁ! అంగోస్త్రంలాగా, అహర్నిశలూ అంటిపట్టుకునే ఉంటావన్న మాట! ఎంత పుణ్యం జేసుకుంటేనోగాని, యిలాటి అంగరక్షకులు దొరకరు! పొరబాటున ఎన్నడన్నా కట్టుకున్నదన్నా, అంటే, కట్టుకున్న ధోవతన్నా తొలగుతుంది కాని, నువ్వు మాత్రం వైదొలగవు! మాకు తోడొచ్చావా నా తండ్రీ! ఏం? మేం, తోడిపోసి పోసుకోలేం?"

"తోడీ పోసుకోలేరు, ఆడీ పోసుకోలేరు:"

"యిక్కడి నీళ్లూ, యిక్కడివాళ్లూ వీళ్లది ఒక్కటే తరహాఁ – అవతలి వారికి, అట్టి చేలోకువ అవడమంటూ లేదు:"

"చూశారూ అన్నప్పగారూ, బందరు ప్రాంతాల్లో అంటే, పైపైన గోకితేచాలు, జలేసుకొస్తుంది. యిక్కడ అట్టాకాదే! గడ్డ మహాగరుసు! తవ్వుకుంటూపోతే కాని తడి తగలదు."

"మనవన్నీ మోటబావులు! సుబ్బన్న చెయి చేసుకోవలసిందే కాని, మనం చేదలేం!" అంటూ పోతున్నాడు రామశేషు:

"వీడి తస్సదియ్య! యిక్కడికి వచ్చి వీడింత ఆరిందా అయినాడా" అనుకుంటూ అన్నప్ప పైకి బాహాటంగా ఒక్క నవ్వు నవ్వేసి, 'అలాగే' అనేసి, యిప్పుడు వీడి నిహ కదిలించడం మంచిది కాదు. భోజనానంతరం ఒక్క పట్టు పట్టిచూద్దాం, అనుకొని మౌనంగా స్నానం ముగించేసుకున్నాడు! స్నానానంతరం, ఆచమనానికి ముందు, ఓ చిన్న అనుమానం:–

నిజానికి సుబ్బన్న వచ్చి, నీళ్లుతోడి పెట్టలేదు; కుండునిండా పట్టేవున్నాయి. ముంచి పోసికున్నాడు. ఇది, మడి ఎలా అవుతుంది? అలా అనుకుంటూ మీమాంస పడుతూండగానే, నవ్వు తెరొచ్చింది. ఒళ్లు తుడుచుకుంటూ నవ్వుకుంటూన్నాడు.

"అన్నప్పగారూ, మీరు యింటికి వెళ్లేప్పుడు మీ నవ్వు కాస్త యిక్కడ దిగవిడిచి వెళ్ళండి. ఆరగారగా నవ్వుతూంటే ఆరోగ్యం మరింత బాగుపడుతుంది!" అంటూన్నాడు రామశేషు. అది ఓ పట్టానికి విడిపించుకుని, అన్నప్ప – "అంటే – యిప్పుడు నీ ఆరోగ్యానికి వచ్చిన లోపమేమిటి?"

"ఇప్పుడేం లేదనుకోండి!"

"ఒకప్పుడు మట్టుకు?"

"ఏం సుబ్బన్నా, చెప్పనా?"

"ఓ మా రాజుబిడ్డలాగా! ఇప్పుడా యెద్దడి తీరిందిగా – అన్నప్పగారూ! శేషయ్యగారు చెప్పడం కాదు, నేం జెప్పుతా వినండి! యీ కుఱ్ఱాయినికి పెళ్లామంటే ప్రాణం! మా అమ్మాయిగారికి, యింకా చిన్నతనం; వుత్తి పుణ్యానికి, ఏదో మాటామాటా పెంచుకుని, నవ్వులతో పోనిచ్చే దాన్ని నారసాల దాకా తెచ్చుకున్నారు: యిద్దరికీ గుక్క తిప్పుకోడం చేతకాలేదు: యిప్పుడిన్ని కబుర్లు చెబుతూ యింత నిరవాకం జేస్తున్నాడే యీ బంగారు తండ్రి – తానేం జేశాడు? చేతనైతే తనిల్లు తాను దిద్దుకోవాలి – లేదా యీ ముసిలాడికి చెప్పాలి!

అమ్మా అయ్యకు జెప్పేందుకు, మొగ బిడియం గావచ్చును: నాతో జెప్పడానికేం? – కన్నామన్న పేరే వారిది కాని, పెంపకం నాదేకందా!

ఉహూఁ చెప్పలా!

మీసం మొల కేసిందిగా, మొనగాడైనాడు!

తిండీ తిప్పలు మాని, కంపను బడ్డ కాకల్లే తిరిగి, – ఎండగట్టుకుంటే ఏమౌతాొంది? ఏనుగ చిక్కింది. ఎలక పిల్లయింది! అప్పుడన్నా మేలుకోవచ్చా? పంతాలాయెను! పాలల్లోపడ్డ బల్లి అయితేనే గాని, అయ్యకు ఒళ్లు తెలియలా! సీతారామాచార్ల దగ్గిరకు పోయినాం: ఆయన్నరం నరం పట్టిచూసి, ఆహా! ఓహో – అనుకుంటూ అటూ యిటూ పచార్లు చేసి, రవంత కూనిరాగందీసి, వచ్చి వెన్నుమీద ఒక్కటి చరచి, 'ఓరి భడవా, మమ్మల్నందర్నీ మించేట్టున్నావురా!' అంటూ, 'ఒరే సుబ్బన్నా, మాకు, వచ్చిన వ్యాధి

నయంజేయడం ఎలాగో, తగుమాత్రం తెలుసు, వీడికి వ్యాధి రప్పించుకోడమెలాగో – తెలిసిందోయ్! ఏంరా శేషూ, ఏమిటి నీకీ తెగులు?' అని ఓ గదమాయింపు గదమాయించే సరికల్లా, బయట పడక తప్పింది కాదు; మాచేత వాగిందే వాగించి, ఏమాకళికంపు జేసుకున్నాడో, మళ్ళీ కూనిరాగం అందుకున్నాడు; అలా కుసింత సేపు గునిసి, – నను బ్రోవమని చెప్పావే, సీతమ్మ తల్లీ, – అని పాటెత్తుకున్నాడు : ఆ మనిషి అలా పాటెత్తుకున్నాడంటే, వచ్చినవాడి ఖాయిలాకి రాంకీర్తన పాడేస్తున్నాడన్న మాట! అదే కొండగుర్తు: వేళ్లు మడిచి చిటికె వాయిస్తూ, ఆయన పాడుతూంటే, – ఎదటివాడు అప్పటికప్పుడే సగం కోలుకుంటాడు; ఆఁ అదే మందూ, అదే మంత్రం! ఆ మనిషి వైద్యం అదోమాదిరి!

అలా, పాట ఆసాంతం పాడేసి, సీతమ్మ తల్లిని ముమ్మారు తలచుకుని, ఎదురుగుండా కూచుని, ఏమన్నాడంటే –

"చీకటితో బలరాముడు
ఎండెక్కితే చిన్నికృష్ణుడు,
మధ్యాహ్నం భోజరాజు
రాత్రికి రాయలవారు" –

ఒరే, నాయనా, ఓ యేడాదిపాటు, యిలా కానీయ్! తరువాత అదే అలవాటై ఊరుకుంటుంది. పచ్చటి నీడను పగటి నిద్ర అలవాటు చేసుకో! వెన్నెల్లో కూచుని హాయిగా సంగీతం పాడుకో! బద్ధక మేసిందీ, ఒక్కగుక్కెడు మంచినీళ్లు – గుక్కెడే తాగి బబ్బో!

శేషూ! రావణబ్రహ్మకు లంకంత లోగిలుండగా ఆ ఒక్కమనిషి ఉండేందుకు చోటు లేక పోయిందా? ఆవిడ ఉండనందా?

అది కాదురా అసలు సంగతి.

అతగాడు వేత్త కదా? లంకానగరం రాగద్వేషాల మీద నిర్మించిందాయెను. కనుక వాటికి అంటి ముట్టకుండా ఉండేట్టు అశోకవనం నిర్మించి, అక్కడ తల్లికి విడిది కలిపించి సేవించుకున్నాడు.

నాయనా! మనందరిదీ, రావణాబ్రహ్మ మతమే.

ఆ తల్లి ఉన్న చోట అశోకవనం!

తనువుకైనా, ధరిణికైనా యిదే భేషజం!" యిలా అనేసి ఊరుకున్నాడు. మాకు అందులో ఒక్క ముక్క అర్థం కానిదే! "ఆచార్లగారూ, చీకటితో బలరాముడేమిటి, చిన్ని కృష్ణుడేమిటి? ఏమిటి దాని కమామీషు", అని అడిగేశాను. ఆయనన్నారుగందా! "ఒరే, మరేం లేదురా! నిద్దర్లేవంగానే, పుడిసెడు తేనె పుచ్చుకోవడం - ఎండెక్కినాక వెన్నముద్ద! అక్కడికి ప్రాతః స్మరణ అవుతుంది. భోజరాజు వారు, పెసరపప్పు గుత్తంగా వండించుకుని, నెయ్యోడుతూ తినేసి, గడ్డపెరుగు, ఫలహారం జేసేవాట్టా! రాయలవారున్నారే, ఆయనకు రాత్రి పూట వేరే తిండి తిప్పలూ అవసరంలేదు. పాలమీద చెత్త యింత తినేసి, హాయిగా పడుకునేవాడు.'

ఇదీ పద్ధతి. యిదీ పథ్యం! యీ సాలుకు యిలా జరుపుకుపోతే, వచ్చేయేడు కాముడు ఖజ్జూరపండు దినచ్చు.

ఒరే శేషూ! యీ వెర్రి నీ మంచికే వచ్చిందిరా, ఒంటరొంటరిగా, అఘోరించదలుకున్నప్పుడు, యింటి పట్టున ఎందుకూ? నేం జెప్పినట్టూ ఆ పైన్నీకు తోచినట్టూ చెయ్!

మామిడికోళ్ల దగ్గిర, మనకో మూడెకరాల తోటుంది; దాన్నంటే ముప్ఫై ఎకరాల బంజరూ! అదీ యిదీ పనగలిసి పచ్చపడితే, అక్కడున్న పదిమందీ మనకళ్ల ఎదుట చల్లగా ఉంటారు : అంత మేరా నీకు సర్వదుంబాలాగా, హస్తార్పితం జేస్తున్నాను. ఇహ ఆ పని మీద ఉండు!" అని మాకు సెలవిచ్చి, పదిబారల వచ్చినాక నన్ను మళ్లీ వెనక్కిపిలిచి, - "ఒరే సుబ్బన్నా, వీడిని యిక్కడికి లాక్కు రావడం అన్నిందాలా మంచిదే అయింది సుమా! మరి ఏ సంచికట్టుగాడికో చూపించి ఉంటే శ్వేత పాండువనో, కాకపోతే రాజయక్ష్మమనో, పుస్తకాల్లోంచి ఏవో దిక్కుమాలినపేర్లు వెదకిపెట్టి, పుఠం ఆర్పేవాడు. ఒరేయ్, దొబ్బుడాయ్ అనేది కావడానికి గొప్ప జబ్బు! అది వీడికి పట్టుకుంది. అందుకు సందేహం లేదు!

దీనికి, అనుపానమే ఔషధం!

నేనింత చేతకాని వాణ్ణయితినేమా అని, లోలోపల గింజుకోడంతో,

యిలా లోచెడ్డాడు. చేతనిండా, చిత్తం వచ్చిన పనంటూ ఉంటే, నిబ్బరం, దానంతటది అదే అబ్బుతుంది. మళ్లీ నిమ్మకు నీరెత్తుతుంది; యిదీ అసలు కిటుకు! యీ విషయం రెండో కంటివాడికి తెలియనీయద్దు. వీడిక్కూడా, చెప్పద్దు. నీవు మట్టుకు అంటిపెట్టుకుని ఉండు.

నేను, యీ పూట అక్కడికి వెళుతున్నాను.

మీరు, శనివారం తెల్లారిగట్ల బండీ కట్టుకున్నారా అంటే, ఆట్టే ఎండెక్కకముందు చేరుకుంటారు. వండుకునేందుకూ వార్చుకునేందుకూ అక్కడ అన్ని ఏర్పాట్లూ ఉన్నాయి. ప్రస్తుతానికి మన పర్ణశాల ఉంది. మనిషి సాయం అంటావా, చెదురువాటుగా ఓ యాభై కుటుంబాల దాకా ఉన్నాయి. చెప్పిన పని చేతులు కట్టుకు చేస్తారు, దూకూ అంటే దూకేస్తారు: వాళ్లందరూ, మన బలగం! చక్కగా కాలక్షేపం అవుతుంది. ఒరే, వాడి వళ్లు బాగుపడాలంటే, నీవో ఏడాదిపాటు, వళ్లు దగ్గిర పెట్టుకు ఉండాలి. యిహ పోయిరా, పోఁ" అన్నారు. సరేనని యింటికిపోయి కావలసిన బట్టా పాతా పట్టుకుని అనుకున్న నాటికి యిక్కడకు వచ్చి పడ్డాం"

24

"ఏమర్రా, యింకా అక్కడే వున్నారా?" అని రంగమ్మగారు రాగయుక్తంగా కేకలేసికుంటూ రానే వచ్చింది.

"అయ్యో రామ! అల్లా మిర్రిమిర్రి చూస్తావేంరా అన్నప్పా! చిన్నప్పటినుంచీ నీకు తిండిరంధే ఆయెను? ఆ ఆకలంతా ఏమైపోయింది రా?"

"రాజమ్మా! తాతలనాటి నుంచీ వస్తూన్న వారసత్వం! దానికి వృద్ధేకాని, తరుగులేదు. ఈ క్షణంలో మరీ పదును మీదుంది. కారణం ఏమిటో తెలుసునా? మనవాడు రాత్రిపూట లఘువుగా ఏం పుచ్చుకుంటాడో యింతకుముందే తెలిసింది. జిహ్వా పురపురలాడిపోతూందనుకో! కనుక

వేసే ఆ గడ్డ పెరుగుతో బాటు, ఓ పట్టెడు పాలనిగ్గుకూడా యేకనువేస్తే అది జుర్రుకుంటూ, యిది నంజుకుంటూ, అక్కడికా మొక్కు తీర్చుకుంటే, అనంతరం ఏ చక్కెర కేళీపళ్లో, యిన్ని మల్‌గోవా ముక్కలో, అవీ యివీ గాకపోతే కనీసం పళ్లెముడు పనసతొనలో పుచ్చుకోమని నీవు ఎలాగూ బలవంతం చేయక మానవు – తశ్శాంతికిగాను, ఓ తవ్వెడు పాలూ దాహం బుచ్చుకోక తప్పదు. పొరుగింట భుక్తాయాసం అభినయించవలసిందిగా గృహ్యా సూత్రకారుడి ఆదేశం గనుక లాంఛనానికి ఆపసోపాలుపడే సన్నాహంలో ఉండగానే, ఓ పదో పరకో సున్నుండలూ, ఓ బొత్తి అరిసెలూ, తబుకులో ఉంచి, ఎదటపెట్టి 'యివో పంటికింద పడేయరా' అనక మానవు! నాకు జ్ఞాపకం ఉందే తల్లీ!"

"మన చిన్నతనంలో, నీకు, ఆ భక్ష్యాలుంటే చాలు, అన్నం అక్కరలేదు: ఆ మక్కువ లెక్కడికి పోతాయ్?"

"నీ ఐదవతనం కలిమిని, అరిసెలూ, మినపసున్నీ, నీయింట నిత్యనివాసం జేయవలసిందే.

మొహం మొత్తింది మొర్రో అని మొత్తుకుంటూన్నా ససేమిరా అంటూ నెత్తిన మొట్టి తినిపించే దానివి! ఆ యింట ఆపేక్ష అంతఃకరణలు అలాంటివి!

అక్కడ చదువు అబ్బకపోయినా, ఆ పెట్టుపోతలు ఒంటపట్టి, నాటికీ నేటికీ ఒక్క తీరునే ఉన్నాను!"

"వెయ్యేళ్లకూ, యిలాగే ఉంటావ్!

ఒరే, అన్నప్పా! ఏటికేడాదీ పురాణం జెప్పేవాడికి, ఎదుటివాడి కునికిపాట్లేం దెలుస్తాయ్, అని సామెతుంది కాదూ! నీవు, సకల పురాణాలూ మథించి, ఆ అమృతం కాస్తా, ఆపోసెనం బట్టిన వాడివి: నీకు, అన్నం అంటే మన్నన లేదు, ఆకలంటే లక్ష్యమూ లేదు – మేము కంటికి రెప్పలున్నవాళ్ళం, వేళపట్టున కలోగంజో, యింత పడకపోతే,–…"

"మాతల్లే! – కలో గంజో అలవాటైన ప్రాణి, ఒంటినేత అంగోస్త్రమల్లే, యీచుకుపోయి, ఉసూరుమంటూ ఉండాలి కాని, యీ విసుర్లు విసిరేందుకు త్రాణ ఉంటుందా? – వస్తున్నాం అమ్మా! వచ్చేశాం! యింతకూ, ఆధరువులు

ఏంజేశావో, చెప్పావు కాదు – తినబోతూ రుచులెంచితే, తిన్న ఆ ఒక్క పిడచా, ఆపోతుందని, అనుభవం మీద తెలుసుకున్న విషయం కనుక,–"

"అయ్యా!" అన్నాడు సుబ్బన్న: "మీ కబుర్లు వింటేనే కడుపు నిండుతూంది; మీరు పిల్లాపాపతో వచ్చి, మాతోబాటు కాపురం ఉండిపోతే, మీ పుణ్యమా అని రంగమ్మగారికి, యీ వంట ఎద్దడి తప్పుతుంది..."

"తప్పదురా తండ్రి! యిబ్బడి ముబ్బడౌతుంది; నేను ఒక్కపూట భోజనం మానను, వేళ మించినా ఒక్కముద్ద తక్కువ తినను! మా తెలివితక్కువ దంటావా ఏ కళనున్నా నాకన్న ఒక్కపట్టు ఎక్కువే పడుతుంది: సరే మా మాటకేంగాని, మా బుచ్చిగాడున్నాడే, దేవతలు మెచ్చే తిండి వాడిది. ఈ కలికాలంలో దేవతలంటూ యింకా ఒకరో అరో మిగిలి ఉంటే, వారు ఏ పని మీదో దిగివస్తే మావాడు భోంచేయడం చూస్తే – యిక ఆ దిక్కుమాలిన అమృతం, ఔషధ ప్రాయంగానన్నా, జన్మకు పుచ్చుకుంటారా? రాజమ్మోవ్ – మావాడే, దోసకాయ పప్పుకూర వేసి, ఒక్క యెకరం మేర కలిపి, యిట్టె తిరిగి చూసేప్పటికి అట్టె మాయం జేస్తాడు. పెరుగూ అన్నంలో శరవేగంతో వంకాయగుత్తులు నంజుకుంటూంటే – అలనాడు ఆ ఉత్తర కుమారుడు – ఉత్తర గోగ్రహణ సందర్భంలో, కౌరవవీరుల తలచీరలు ఒడిసి పట్టిన చాకచక్యం, కళ్లకు కట్టినట్లుంటుంది. మీరందరూ మునివేళ్లతో కొక్కిరించి మూతి తుడుచుకునేవాళ్లు. మమ్మల్ని ఉన్నచోటే ఉండనిస్తే మేలు!" అన్నాడు అన్నప్ప.

"కనుక, ఎక్కడున్నవాళ్లు అక్కడ ఉండటమే మంచిదంటారా అన్నప్పగారూ!" అన్నాడు రామశేషయ్య.

"ఎక్కడ ఉండవలసిన వాళ్లు, ఏనాటికైనా అక్కడ ఉండటమే మంచిది అంటాను." అని తడుముకోకుండా అనేశాడు అన్నప్ప.

"ఎవరికి ఆ మంచి?"

"తనకే–"

"తన మంచి తనకు తెలియక పోతే"

"పసితనం"

"అది యీ జన్మకు వదలకపోతే"

"వచ్చిన ప్రమాదం లేదు! మనం ద్విజన్ములం! మరో జన్మ ఎత్తేందుకు హక్కు ఉంది."

రాజమ్మ నవ్వుతూ! "ఒరే రామశేషూ, వాణ్ణి మళ్లీ కదిలించా వెందుకురా, యిలాగే అల్లుకుపోతూంటాడు. అన్నప్పా! వంకాయకూర చల్లారి పోతుందిరా!"

"ఆ మాట యిందాకే చెపితే!"

యిహ అన్నప్ప అక్కడ నిలవందే!

అందరూ తీరుబడిగా భోజనం చేశారు.

"నాయనా, నేను యిక నిశ్చితంగా నిద్రపోతాను" అన్నాడు అన్నప్ప.

"అన్నప్పా! యిది అశోకవనంరా! చీకూ చింతా యీ ఛాయలకు రావు" అంటూన్నది రాజమ్మ –

అంతలోనే అన్నప్ప గుర్రందుకున్నాడు.

"ఆరి నా తండ్రీ! అరిసెముక్కలమాటే మరచి పోతివి కదరా!" అనుకుంటూ రాజమ్మ ఇంతసేపు నవ్వుకుని, తమ చిన్నప్పటి ముచ్చటలన్నీ ఏకరువుపెట్టి, "వీడిది మొదటినుంచీ అతి తెలివి, అందుచేతనే మన్నుదిన్న పాము లాగా ఒక్క విద్యతోనే ఊరేగకుండా అన్నీ అంతో ఇంతో ఆడుతూ పాడుతూనే ఆకళింపు చేసుకున్నాడు. చదివింది సద్వినియోగం జేస్తున్నాడు. వాడేం చేసినా ఏం చెప్పినా, ఎదటివాళ్ల మంచికే – ఊళ్లో ఎక్కడన్నా ఉయ్యాల వేశారని తెలిస్తే వీడిక్కడనుంచే లాలిపాటలు పాడుతాడు – నిత్యానందుడు! షష్ఠేరు ఘళ్లూ కృష్ణాష్టమే కాని, ఏకాదశీ అమావాస్యలు ఎరుగడు. అదీ వాడి పుణ్యం! ఇన్ని సుగుణాలూ ఓ చెంపను ఉంటూన్నా పైకి అంతబోళాగా కనిపిస్తూన్నా, వాడేం వెన్నదిన్న గోపాలుడు కాదు – పరువుకు పుట్టిన పరశురాముడు. వాడి ఆపేక్షంటే పాముపగే... ఇంతకూ వీడెందుకు వచ్చాడో అర్థమయిందిగా? తబిసీళ్లకేంగాని, తరువాత జూసుకోవచ్చు. రేపోమాపో అమ్మడు పుట్టింటి నుంచి రానున్నదని తెలుస్తూనే ఉందిగా, – వస్తే ఆపై మాట?" అని ప్రశ్న వేసింది.

"మా అమ్మా! మా తల్లీ! అని ఎప్పటిలాగా నెత్తిన పెట్టుకోవడమే" అని నసిగాడు సుబ్బన్న.

"ఏమిరా, శేషూ! నీవు వీడిమాటకు తాళం వేస్తావా?"

"నేనూ, యీ మేళంలో వాడినేగా!"

"అదే నీకు శ్రీరామ రక్ష! పిల్లది యకాయకిని యిక్కడికే వస్తుందా, – అక్కడ పేటలో యింటికి వెళుతుందా?"

అన్నప్ప నిద్దర్లోనే, "ముందు రావడం అక్కడికే ననుకో –" అంటూ చటుక్కున లేచి కూర్చుని, "ఎల్లుండి తెల్లారేసరికల్లా, మనింట్లో ఉంటుంది."

"ఓరి నా తండ్రీ, నీవు నిద్రపోలా?"

"మీకు లేని నిద్ర నాకు వస్తుందా, రాజమ్మా! – అలవాటు కొద్దీ నడుం వాల్చానే కాని నాకిదే ఆలాపన! నీవు నన్ను ఇంద్రుణ్ణి చంద్రుణ్ణీ చేసి పొగడుతూంటే, పొంగిపోతూ, అలాగే పడి ఉన్నాను. తనవాళ్లు ఔననగా ఆలకించేందుకు నోచినవాడే ధన్యుడు!"

"ధన్యుడవేలే, బబ్బో–"

"అబ్బో! యిక నిద్ర ఎందుకు! పనిలో పని మా భోగట్టా యావత్తు చెప్పేస్తాను" – అంటూ గ్రామంలో వైనం పూసనుగ్రుచ్చి, 'ఇప్పుడు బుద్ధికుదిరి, బుద్ధి తెలిసి వస్తూంది: మీరు, – పుల్లవిరుపు మాటలంటారనీ – చులకనగా చూస్తారనీ, అలాటి భయం అన్నం దినేవాళ్లకు ఉండదు: కాని తినేది అన్నమే అయినా, అనుపాన భేదాన్ని పట్టి, రకరకాల రుచులు జిహ్వాను పుట్టుకొచ్చినట్టు, అవస్థాభేదాన్ని, అనుసరించి, – అంతరంగ బహిరంగాలు తీన్‌తేరా కావడమున్నూ, దాంతో, – సాత్త్వికంగానే అనుకో, యింగితం అనేది, కుప్పిగంతులు వేయడమున్నూ జరుగుతుందని, వ్యాసులవారంతటి వారికి, అనుభవంలోకి వచ్చిన విషయం – యీ డొంక తిరుగుడు మాని, విడమరచి చెప్పాలంటే – ఆవగింజంత అమాయికత్వం ఉన్నచోటే, వేపకాయంత వెర్రి, ఉంటుంది కాదుటమ్మా, రాజమ్మా! కాచివడబోయందే, కష్టమేదో సుఖమేదో ఎలా తెలుస్తుంది? – ఉగ్గు తాగే పాప, ఉండ్రాళ్ళ తద్దె నోము పట్టిందని; – పిచ్చికను, పిల్లికూత కూయమంటే వల్లనయ్యే

పనా? మొగుణ్ణి కొట్టేందుకైనా, మొగసాల ఎక్కేందుకైనా, తగిన శాణాతనం ఉండాలి! సత్యభామ శ్రీకృష్ణుణ్ణి, తన్నరానిచోటే తన్నింది; ఆ సుకుమారి పాద పల్లవం, అతగాడికి తగలరాని చోటే తగిలింది; అదే గనుక, లోకసామాన్యపు గృహస్థు తాలూకు గృహకృత్య మాయెనా, – శుంఠంతామ్ – కాని, ఆ మనిషి, ఫక్తు వెన్నమీద పెరిగినవాడు కావడంతో, మెత్తహో ఎత్తుకు పైఎత్తు వేశాడు. రామశేషూ! ఆ కందాయంలో, తిమ్మన్నగారు కట్టిన పద్యం నీకూ వచ్చే ఉంటుంది! చూశావా, రస్సా అంటే అదీ! కస్సుమన్నదాన్ని, చిటికెలో కలకలాడించాడు! యిల్లు దిద్దుకోవడమంటే, అదీ! పెళ్లాం, కాసిని పువ్వుల కోసరం ముచ్చట పడితే, – చెట్టుకు చెట్టే పెల్లగించి తెచ్చి, దొడ్లో పడేయటం ఏమిటి? ఓసి, వాపిరిగొట్టు మొగమా! యిదిగో, ఏటికేడాదీ నెత్తిన కొట్టుకోవే, అనడమే కాదూ! మగరాయడి గడుసుతనమంటే – అద్దదీ! నాయనా రామశేషూ? ఆడకూతురు మకురుతనం చేసిందంటే, అది అర్థం లేని మొండిపట్టు అనుకోవడం, మన అమాయికత్వం కాని, మరొహటి కాదు; కవ్వించడం అనేది తలకొక రకం! తమలపాకుతో తానొకటంటే, మల్లెచెండుతో మన మొకటన్నప్పుడే మన్మథులవారు మనకు దాసోహం జేసేది!" రామశేషు, చేతులు జోడించాడు.

"అన్నప్పా!, ఒక్క కునుకు తీయవురా?" అంది రాజమ్మ

"ఓఁ – నిరభ్యంతరంగా!" అనడమేమిటి, గుఱ్ఱు కొట్టడమేమిటి!...

25

తూరుపు తెలతెల్లవారుతూండగా కాని, అన్నప్పకు మెలకువరాలేదు. కార్యాలు ముగించుకుని, చెట్టున ఆరిన పొడిబట్ట కట్టుకుని, బావి దగ్గరనుంచి, యింటి ఛాయలకు వచ్చేసరికి, వసారాలో, రంగడు ఎదురైంది. దణ్ణం పెట్టింది. అలా ఒక్కసారి పరకాయించి చూసి, మెప్పుగా తల ఊగించి, తొయ్యిలి చిరుసానబెట్టిన అనంగుని మోహన బాణమోయనన్ అని మనసున

కూనిరాగం దీసి, "ఏం రంగా!" అన్నాడు. రంగడు ఉలికిపడ్డది! ఒకరినొకరు యింతకుముందు చూసిన పుణ్యానబోలేదు; తానని ఎలా గుర్తుపట్టారో? దానికేంగాని, ధుమధుమ లాడుతూ ఉంటాడేమో అనుకుంటే, చూడగానే కస్సు మనకుండా, కన్నబిడ్డను పలుకరించినట్టు పలుకరించాడేమిటి?

అన్నప్ప అనుకున్నాడు కదా! ఏ కులాన పుడితేనేం, ఇది వున్నచోట సిరివుండటం తథ్యం! తామిద్దరూ ఒక్క తల్లి కడుపున పుట్టకపోయినా రామశేషుకు, ఇలాటి చెల్లెలు అమరబట్టే ఏట పడ్డవాడు ఎదురీది ఒడ్డు ఎక్కాడు; ఇది అంతా దీని చలువే!

మనిషి మళ్ళీ నీళ్ళోసుకున్నట్టుంది; పూవుల పొట్లం లాగుంది.

"అమ్మాయ్! వచ్చి ఎంతసేపయిందేమిటి?"

"ఇంతకుముందే! మీరు అక్కడ జపం చేసుకుంటున్నారు. దూరాన్నుంచే దణ్ణం పెట్టుకు వచ్చాను. రంగమ్మగారు, మందిరం దగ్గిర వున్నారు, శేషన్నయ్య చింతలతోపుకు వెళ్లాడు. సీతారామచార్లగారొచ్చారు. తేనె పట్టిస్తున్నారు! పాలుగాచి తెచ్చాను; మీరు దాహం పుచ్చుకున్నాక..."

"నాకు అలవాటు లేదే–"

"అమ్మవారికి ఆరగింపు చేసి, రంగమ్మగారిచ్చారు. ఆ మాటే మీతో చెప్పమన్నారు."

"అలాగా?" అంటూ అన్నప్ప లోపలికి వెళ్లాడు. లోపలి సావడిలో, పీట వేసుంది. ఎదుట వెండి దొప్పలో పాలు, ఘుమఘుమ లాడుతున్నాయి. నిదానంగా కూర్చుని "సీతమ్మ తల్లీ! చిద్రూపిణీ! జగన్మాతా! జనకనందినీ!" అనుకుంటూ, అనుకుంటూ, దాన్ని అందుకుని "ఆరగింపు చేసిన దెవరికమ్మా?" అన్నాడు. రంగడు వసారాలోంచే, 'ఆదిలక్ష్మమ్మకు' అన్నది.

"అహఁ – అనాదిగా, యీ గడ్డమీద ఉంటూన్న తల్లి ఆవిడా?"

"యీ మధ్యనే వెలసింది. అన్నయ్య యిక్కడకు వచ్చిన నెలలోనే శాంతయ్యగారొచ్చారు. ఆయనతోనే అమ్మవారూ వచ్చింది. మావిళ్ళతోపులో మందిరం కట్టించారు."

"శాంతయ్యగారంటే?"

"ఏమో! ఎక్కడివారో – ఎవరో, తెలియదు. ఏ భాషో తెలియదు. ఎప్పుడూ మౌనం. ఆయన చల్లగా, వెన్నెలలాగా ఉంటాడు. మీగడలాటి నవ్వు, వెన్నపూసలాంటి వాలకం! ఆయన్ను చూస్తే దేవుణ్ణి చూసినట్టే.

ఓనాడు తెల్లారేసరికల్లా, మామిడి తోపులో అవుపించారు. చూసిన మనుషులొచ్చి చెప్పేసరికి, అన్నయ్య పరుగెత్తుకు వెళ్లాడు. అక్కడ ఆయనా, అమ్మవారి విగ్రహం! దేంతో చేశారో, ఎవరు చేశారో, ఆ తల్లి థళథళ లాడుతూ ఉంటుంది. పాలల్లో తానమాడుతుంది. అంతే, పూలూ పత్రీ అంటూ పూజలంటూ మరేం లేదు.

శాంతయ్యగారని, ఆయనకు మేం పేరెట్టుకున్నాం! పాలూ తేనే పుచ్చుకుంటారు: రోజుకొక్క సారి : మరి, పండూ ఫలం అంటూ వేరే ఏం లేదు!

"వారొక్కరే, ఆ మందిరంలో ఉంటారన్నమాట."

"వారితోపాటు, పసుపూ, కుంకం"

"అంటే,"

"చూద్దురుగాని, రండి!"

–అన్నప్ప, మూడు గ్రుక్కల్లో పాలు పుచ్చుకుని లేచివచ్చాడు; యిద్దరూ బయలుదేరారు; యీ ఆవరణ దాటగానే అన్నీ బాదం చెట్లు: బాగా యకరం మేర ఉన్నాయి. అవతల, వేపలూ నేరేళ్లూ, దాన్నంటి దానిమ్మ అడవి! ఆ పక్కనే, మామిడితోపు!

నిజానికి, అది తోటగా వేసిన తోటకాదు, చుట్టూతా మామిడి అంట్లు. మధ్యనంతా, మెరాబా, ఆ మధ్యనుంది, యీ మందిరం. మెరాబా అంతా పచ్చిక పట్టూ–

అక్కడికే మేళతాళాలు వినిపిస్తున్నాయి! పాట పాడుతున్నది, రాజమ్మ లాగుంది.

అన్నప్ప అడుగు వడిగా వేశాడు.

మందిరంలో ఆ తల్లి ఇంతదూరానికే కళ్లకు కడుతూంది. మంచుముద్ద మలచి చేసినట్లుంది. స్ఫటికమేమో – అయితే, ఆ తళుకెక్కడిది?

రాజమ్మ మీరా కీర్తన పాడుతూంది; బ్రహ్మానందంగా పాడుతూంది. శాంతయ్య చిటికెలూ, కంజీరా వాయిస్తున్నాడు. ముంజేతుల మువ్వలు, మోచేతుల చిరుతలు కాలి బొటనవ్రేళ్లకు తాళాలు –

అమ్మవారి సన్నిధిలో పసుపువన్నె, పారాణివన్నె, రెండు త్రాచులూ, పడగలు విప్పి నిశ్చలంగా ఉన్నాయి. కుంకుమా, పసుపూ అంటే వీరేనా, అన్నట్టు రంగడివంక జూశాడు. రంగడు తల ఊచింది.

శాంతయ్యగారూ, రాజమ్మా వీరిని చూశారు. అన్నప్ప చేతులు జోడించి అలాగే నిలుచుండిపోయినాడు.

పాట అయిపోయింది. శాంతయ్యగారు చిటికె పక్క నుంచి తాళాలు, చిరుతలూ, మువ్వలూ విప్పివేసి, చేతులు జోడించి ఓంకారం పట్టారు. కుంకుమా, పసుపూ వారి ముంజేతులకు పెనవేసుకుని, పడగలు జోడించినవి. అన్నప్పకు ఒళ్లు తెలియలేదు. మళ్లీ తెరిపిని పడేసరికి వారు అక్కడ కనిపించలేదు. అటు ఎటో పోతున్నారు. అవతల ఉన్నదే అశోకవనం. అక్కడ కొంచెం సేపు తిరుగుతారు. నాగులను అక్కడ విడిచివేస్తారు. అక్కడ నుంచి ఎటు వెళుతారో తెలియదు. మళ్లీ సంజెపడకముందు తిరిగి వస్తారు అందరూ కలసి. యిలా యీ వైనం అంతా రంగడు చెప్పుకుపోతున్నది. అన్నప్ప ఊకొట్టనన్నాలేదు. అలా చెవులప్పగించి ఊరుకున్నాడు.

"యీ వేళకు శేషు యిక్కడికి రాడా?" అన్నాడు.

"ఎక్కడకు పోతున్నా ముందు యిక్కడకు రావలసిందే! నీవు వచ్చేందుకు ఓ క్షణం ముందే అటుకేసి వెళ్లాడు. తేనె కాస్తున్నాం అని ఆచార్లుగారికి కబురు చేయగా వారు వస్తారు. వచ్చి వడకట్టిన దాంట్లో ఏదో చూర్ణం కలుపుతారు. ఎంతోకాదు. బానలో చిటికెడు. ఓ వారం రోజులపాటు అలా వాసినకట్టి అశోకవనంలో అట్టే పెడతారు. ఆ తరువాత గ్రామంలో అందరూ

పంచుకుని, వాడుకుంటారు. ప్రొద్దున్నే తేనే, ముప్పొద్దులూ పాలూ, పసిపిల్ల బాలాదీ పుచ్చుకోవలసిందే! యిది ఆచార్లగారి ఆజ్ఞ! ఊరంతా ఉమ్మడే – పదిమందీ కలసి పండించుకుంటారు. లోటులేకుండా, భోంచేస్తారు. ఎలా? ఏకభాండాశనమే కాని, యింటికో పొయ్యి అంటూ లేదు. ఒకటే వంట, ఒకటే పంక్తి! మన రామశేషుకి యిలాటి వెర్రి మొర్రి ఆలోచనలే అనుక్షణం పుట్టుకొస్తూంటాయి. మనుషులందరూ, ఒకమాట మీద ఉండటం, మాబాగే కాని, ఒక కాడి క్రింద కట్టేస్తే ఎలా? జిహ్వాకోరుచీ! కలుపుగోలుతనం, సహజంగా అందరికీ ఉండే సుగుణమే నాయెను. అందుకో కట్టడీ ఖరారూ ఎందుకూ? వీడు తలపెట్టింది మంచిదే, వాడి ఉద్దేశమూ మంచిదే, కాని ఆ పద్ధతే నాకు అంతగా సొసాయించడం లేదు. వీడికి తోడు, యీ ఆచార్లగారొకరు. కావడానికి ధన్వంతరేకాని, చెట్టుకూ పుట్టకూ కూడా పాలు తేనే పడతానంటాడు. అదోరకం వైద్యం, ఏది ఏమైతే మట్టుకు, యిక్కడ ఉన్న పదిమందీ సుఖంగా ఉంటున్నారు...” అంటూంది రాజమ్మ.

“దివ్యచకోరంగా ఉంది. కలికాలంలో యింతమంది మహానుభావులు ఒక్క చోట ఒనగూడటం అనేది చాలా అపూర్వమైన విషయం. యీ శాంతయ్యగారు, యిలాటి మహానుభావుడొకడు, యిక్కడ ఉన్న సంగతి యింకా దేశం మీద ప్రాకినట్టు లేదే!”

“వీలు లేదు! యిక్కడి విషయం యిక్కడే, బయటికి పొక్కరాదు.”

“అదెలా? పోనీ, యిక్కడి వాళ్లంటే ఒక్కమాట మీదే ఉంటారనుకో పొరుగూరివారైనా, త్రోవను పోతూ, యిటు వస్తే?”

“వచ్చినా, వాళ్లూ అంతే! చూసి సంతోషించి వెళ్లి పోతారేకాని, టముకు కియ్యరు: యింతవరకూ అలా జరగలేదు. ముందైనా అంతేనేమో. లలితా త్రిశతి, తలకట్టుగా ఏం జెప్పాడో జ్ఞాపకం లేదుట్రా అన్నప్పా? గుహ్యాం గుహ్యతమమ్ అని ఓ చెంపనుంచి చెపుతూనే, తన తల్లి చీకటితప్పంత బహుగోప్యంగా దీన్ని ఉంచాలని, అలాంటి నీచోపమ! అంతటి

మహానుభావుడి నోటివెంట వచ్చిందీ అంటే, దాని పరమార్థం ఏమిటి? – కొన్ని సంగతులు, మంచికానీ, చెడ్డకానీ, చెప్పేందుకు, నోరు రాదు: అది, మహిమ కావచ్చు, మనుషుల మంచితనమే కావచ్చు..."

"కావచ్చు..."

26

"ఏమండోవ్ అన్నప్పగారూ!"... అంటూ గజగమనంతో వస్తున్నాడు, ఆచార్లగారు: వెంట రామశేషూ, మరో యిద్దరు మనుషులూ ఉన్నారు.

మనిషి కడుపు నిండేట్టున్నాడు. నవ్వితే, ఉరుం ఉరిమినట్లే – మాట మల్లె మొగ్గల ముసురు.

దగ్గిరగా వచ్చాడోలేదో, రెండు జబ్బలూ పట్టుకుని ఒక్క ఊపువూపి, వెన్నుక్రింద ఒక్కటి చరచాడు: కలుక్ మని మెటిక విరిగింది! అన్నప్ప పైకి మటుకు అబ్బా! అనలేదు కాని, అంత మొగం చేసికున్నాడు.

"పాయెపోఁ – అది మళ్లీ కలికానికి కనిపించదులే. ఎన్నేళ్లనుంచి పెంచావో పాపం! యికనుంచి పూటకో రెండుముద్దలు ఎక్కువ తింటూ పది పొద్దులపాటు పుడిసెడు తేనె పుచ్చుకుంటూ వుండు."

రంగడు పకపకలాడింది. "అంతటి అన్నప్పగారూ ఆచార్లగారికి లోకువే" అనేసింది.

"కావల్సిన యోగం ఉంది! పదేళ్ల క్రితం ఓసారి శ్రీరామనవమి సందర్భంలో శ్రీమద్రామాయణం ఏకబిగివిని పారాయణ జేస్తున్నాము, పదకొండుమందిమి: ఆ తరుణంలోనే అందరికీ నడుములు పట్టేసినయ్. అందరూ ఓ పది రోజులపాటు పడకవేశారు. నేను తోసుకు తిరిగాను, అప్పటి నుంచీ, యిది ఎప్పుడో ఒక్కప్పుడు ఉన్నాననిపిస్తూనే ఉంటుంది. నన్నిలా చిన్నచూపు చూస్తున్నావ్‌గా అని, నిష్ఠురంగా ఒక్కపోటు పొడుస్తూనే ఉంటుంది. అయ్యా ఆచార్లగారూ, నేటినుంచీ నాకు ఆ ముచ్చట కాస్త

లేకుండా చేశారు! అనుక్షణం, నేనున్నానంటూ వేపుకుతినే కోపధారి యిల్లాలు, మూటాముల్లే కట్టుకుని, శాశ్వతంగా కాశీ వెళ్లిపోతే, యిల్లు ఆనందంగా బావురుమంటున్నట్టుంది – నాస్థితి: యీ అంకుశెం అంటూ ఒకటి ఉండబట్టి, అప్పుడప్పుడు కాస్త తిరిగి చూసుకోవలసిన పని ఉండేది. యిక ఒంటి సంగతి మరచిపోవచ్చు" అని మనవి చేస్తున్నాడన్నప్ప –

"మరచిపోయినట్టు నటించడం అలవాటైపోయింది కాని, మీరంటే, నేనంటే, అంటే మన కారువాళ్లం, ఎల్లవేళలా, ఒళ్లు దగ్గిర బెట్టుకునే ఉంటాం కాదుటండీ! అది పెద్దలిచ్చిన ఆస్తి. పెంపుచేసుకోవలసిందే!" అంటున్నారు ఆచార్లగారు –

"అది అక్షరాలా పాటిస్తూనే ఉన్నాడు లెండి! చూసీ చూడటంతోనే, యిట్టె పట్టేశారే, ఏమిటా కిటుకు చెప్పరూ" అని అడిగింది రాజమ్మ –

"కిటుకూ లేదు, చిటకాలేదు, యీ పెద్దమనిషి, సాఫీగా కాకుండా, కొంచెం త్రిభంగిలో నిలుచున్నాడు. తెలిసిపోలా? – కూర్చునేవాడికి నడుమూ, నిలుచునేవాడికి మోకాలు పట్టుకుపోవడం అనేది, అతి మామూలు. యిందుకు గ్రంథావలోకనం అవసరంలేదు. అన్నప్పగారూ, యింతకుపూర్వం, నేను ఎంతో మంది పండితుల్ని వెన్నుచరచి ఉండటంతో, ఆ అలవాటు కొద్దీ, – మీ మీదా చెయి చేసుకున్నా..."

"చేత్తో అయితేనేం, నోటితో అయితేనేం – చేసింది వైద్యం" రాజమ్మ తేల్చి చెప్పింది.

"అది ఖాయం. జోలల్లు పాడితే బాలలకు నిద్రా! అన్నట్టే, పిల్లవాడికి ఓ పిసరు అజీర్ణం చేసి, పక్కలు వెచ్చగా వుండి, కారణం లేకుండా గునుస్తున్నాడనుకో, తల్లి గారాబం చేయకుండా నోరు చేసుకుంటే ప్రకృతి సమపాళానికొస్తుంది: యిలాటి భేషజాలు నిత్య జీవితంలో లక్షోపలక్షలు. కుప్పెకట్టుకున్న వాటిమీదే నాకు గురి. ఏమండీ అన్నప్పగారూ! మీ ఊరువచ్చి, మీరు పురాణం చెపితే వినాలని బహుకాలం నుంచీ వుంది, ఎప్పుడు రమ్మంటారు?" అని భుజం పట్టుకుని అడిగాడు ఆచార్లగారు.

"మీ చిత్తం వచ్చినప్పుడు: మీరు వస్తాననడమే మహద్భాగ్యం: కాని

పురాణం కోసరమే అయితే, – అంతదూరమెందుకూ, – సన్నిధిలోనే ఉంటినిగా, – కాని, ఆచార్లవారూ – మీరన్నట్లు – నేను ఒళ్లు దగ్గిర పెట్టుకున్న వాడిని కావడంతో, మీ ఎదుట కూర్చుండి పురాణం జెప్పే సాహసం జేయలేనని – సంకోచం! మీ సెలవైతే పది రోజులపాటు, మీ వెంట వెంట తిరుగుతూ – నాలుగు మంచి ముక్కలు చెవిని వేసుకుంటాను!" అని విన్నవించుకున్నాడు అన్నప్ప!

ఆచార్లగారు ఫెళ్ళున నవ్వుతూ, – "నీదీ, – మన మతమే!" అనేసి, – "అబ్బాయి శేషూ, – నేను, – యిక పేటకు వెళుతాను – లెక్క ప్రకారం, యీ పూట యిక్కడ ఉండవలసిందే – కాని, అక్కడ, – ఓ చవకబారు పని ఉండిపోయింది: మన పొరుగు వాళ్ళ పిల్ల, – పదేళ్లది – దానికి ఉన్నట్టుండి అంగటి తాళం పడ్డది: దవడ ఆడదు – తెరచిన నోరు అలాగే ఉండిపోయింది. ఉపశాంతి చేశామనుకో, అంటే మరేం లేదు. వెన్నుపాము కింద తేనె రాచి చేతులు వెచ్చచేసుకుని, ఒక్కక్షణం పైపై మర్దన చేయడం, మరోక్షణం ఆగి కనుకొలుకుల్లో ఒక్కబొట్టు తేనె వేయడం – అంతతో సళ్లిస్తుంది. అలాగే యిచ్చింది. కాని, ఒక్కొక్కప్పుడు పది ఘడియలు ఆగి, మళ్లీ కనబడవచ్చు – అది కేవలం బెదురు వల్లనే అనుకో! నాలుగు మాట్లు యింత తేనె నాలిక్కు రాస్తే ఫరవాలేదు – కాని, దానికి తేనె అంటే పడదు: అది మూతి బిగించి మారాం చేస్తే, ఆ పెద్దవాళ్లు ప్రాలుమాలితే, అందరూ గాభరాపడచ్చు! నేను గట్టిగా చెప్పే వచ్చాననుకో, అంతగా అవసరమే వస్తే, జటకా వేసికు రమ్మన్నాననుకో; అయినా, నేనుంటే వాళ్లకు ధైర్యం! అయినా, ఏ కబురూ వచ్చి చెప్పమన్నాననుకో, కాని, నాలెక్క ప్రకారం మరేం తవాయితీ రాకూడదు, కాని..."

"అయ్యా శేషయ్యగారూ!" అంటూ ఓ కుర్రాడు పరుగున వచ్చాడు; "పొట్టి శేషయ్య కూతుర్ని తీసుకొచ్చాడు! మంచం డోలీ కట్టుకొచ్చాడు – ; మంచానికి అంటుకుపోయి ఉంది: వాళ్లమ్మ గొల్లు మంటూంది. మీకు కబురు చెప్పమని యిటురికించారు–..."

"వస్తున్నా పద!" అన్నాడు రామశేషు:

అందరూ అటు నడుస్తున్నారు –

"జబ్బేమిటి?–" అని అడిగారు ఆచార్లగారు. రాజమ్మ అందుకుంది – "దాని అత్తగారికి పుట్టిన దొబ్బుడాయి. కావడానికి మేనత్త! అప్పుడు కావాలనే జేసికుంది – ఆ మర్నాటి నుంచీ రాచి రంపాన పెడుతూంది. అదో కొరత కాదు, కోరంటికం కాదు. దానికి తోడు మందోమాకో పెట్టిందని, అందరి అనుమానం: పిల్ల మానవతి. ఒక్కనాడు బయటపడలేదు! చివరకు ఊళ్లో వాళ్లే, కబురు చేయగా, వీడు వెళ్లి, యీ స్థితిలో తెచ్చాడన్న మాట!"

"ప్చ్– దానికొచ్చిన భయం లేదు! ఒరే అబ్బాయ్ – ఆ డోలి, యిక్కడకు పట్టించమను – వెంట వచ్చిన వాళ్లు, కంట తడిపెట్టకూడదని చెప్పు, పోయిరా – పో. శేషూ, – పది నిమ్మపళ్లు, పావుశేరు తేనె – రాజమ్మా – దోసెడు దానిమ్మ యిగుళ్లు, అన్నప్పగారూ, మీ జబ్బ పుష్టి చూపించాలి. ఆ యిగుళ్లను ఒక్క పట్టుపట్టాలి, పదిచుక్కలు, లెక్కకు పది చుక్కలు రసం చాలు. యివన్నీ కలిపి రంగరించడం, మీవంతు. వారం రోజులు ముప్పొద్దులూ, పుచ్చుకుంటుంది, కాసిని పాలు పుచ్చుకుంటుంది! తరువాత మామూలుగా భోంజేస్తుంది. యిందులో పెద్ద భేషజం లేదు. చూశారూ, యీ మందులూ మ్రాకులూ పెట్టడం అనేది, మనకు ఆదికాలం నుంచీ వస్తూన్న ఆనవాయితే. సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదం, మనం ఎరుగున్నదే కదా! తెలియక కొన్ని అవకతవకలు చేస్తూండటం అనేది మానవసాజం. చూశారూ; యీ మూడు రసాలూ, కలిస్తే – అది ఓంకార తుల్యం. విషానికి విరుగుడు. నరాలకు సత్తువ!..."

యింతలో వలసిన ద్రవ్యాలన్నీ ఒనగూడినవి. అన్నప్ప, ముందు యిగుళ్లరసం పిండాడు. ఆపై తేనె వేసి బాగా రంగరించాడు. నిమ్మరసం, పైన ఉంచి ముమ్మారు మరో పాత్రలో తిరుగబోశారు. యిది సిద్ధమయే సరికల్లా ఆ పిల్లదాన్ని అక్కడకు జేర్చారు. ఎక్కడ? అమ్మవారికి ఎదురుగుండా! ఆచార్లగారిని, చూసేసరికి ఆ తలిదండ్రులకు దుఃఖం ఆగింది కాదు. రాజమ్మ వాళ్లవంక చూసి ముక్కున వేలుంచుకుంది. వాళ్లు దణ్ణాలెట్టుకుంటూ అలాగే నిలుచుండిపోయినారు.

పిల్లది – పాపం, బాగా లోజెడ్డది అనుకున్నాడు అన్నప్ప. ఆచార్లగారు అట్టె పరకాయించి, తనలో నవ్వుకుని, ఒక్కసారి ఒళ్ళు విరుచుకుని, 'ఏమే ఎఱ్ఱపిల్లా, లేచి కూచో!' అని చులాగ్గా అనేశారు.

"అయ్యా ఓపికేదీ? తూలిపోతుంది, పడిపోతుంది!" అని విలవిల్లాడాడు తండ్రి.

"శేషయ్యా! తూలిపడటం అనేది – నీ వంశంలో లేదు. నీ బిడ్డ గుణవంతురాలు! ఎవ్వరిమీద తూలలేదు. ఇకముందు తూలదు. అమ్మ సీతమ్మ తల్లీ! కూచో అమ్మ! అదిగో ఆ తల్లివంక చూడు – రాజమ్మా! రవంత ఆ తేనె నోటికి అందించమ్మ –అలా పక్కనే కూచో. నిన్ను ఆనుకుని ఒక్క అరక్షణం కూచోని – ఆఁ – ఇంక నడుం వాల్చమ్మ. అమ్మాయ్! నీకు వంట్లో జబ్బన్నదెవరే? ఏంలేదు! వట్టి బద్ధకం – రోజూ కాసిని గుమ్మపాలుచ్చుకో! మూడు రోజులైనాక, సంజెవేళ కూడా పుచ్చుకో! అలా మరో నాల్రోజులు: ఆ మర్నాడు నుంచీ పెరుగూ అన్నం సుబ్బరంగా తినేయ్, – రేపీపాటికి గుమ్మటం లాగా, – తయారౌతావ్! – యిక యింటికి వెళ్లవచ్చునమ్మా: నిద్దరొస్తే కళ్లు మూసుకు పడుకోరాదూ, ఏమన్నా పాటలొస్తే పాడుకుంటూ ఉండు: కాస్త రెండుమూడు రోజులుపోతే, హాయిగా కూర్చుని చింతగింజ లాడుకోవచ్చు! మళ్లీ వారం తిరిగేసరికల్లా – నేను వస్తాను: నీవు లేడిపిల్లలాగా ఎగురుకుంటూ ఎదురు గుండా రావాలి! – శేషయ్యా! పిల్లను యింటికి తీసుకు వెళ్లు:..."

వాళ్లు వెళ్లిపోయినారు :

"మందేం వేరే పడనక్కరలేదా?" అంది – రాజమ్మ.

"పడిన మందుకే యిది విరుగుడు: ఆ అత్తగారు, మనం అనుకున్నంతా చేసింది: ఏదో తినిపించింది: యిప్పుడు యిదమిత్థమని చెప్పలేదు కాని, నేను అనుకొన్నదే నిజమైతే? – ఎల్లుండి, గట్టి జలుబు చేస్తుంది: అలా ఒక్కరోజుండి మర్నాటికల్లా తగ్గిపోతుంది. అలా జరిగితే, అది సిసలు, వెల్లుల్లిరసం, ఆవమొక్కరసం, పాత బెల్లం, మెదిపి పెట్టిందన్న మాట! – వెల్లుల్లిరసం, చిక్కని పట్టుబట్టమీద, మూడు ఆవృత్తు లెండబెడితే, రసమంటే

పాయ రసం గాదు, మొక్క మొక్కా వ్రేళ్లతో సహా, రసం బట్టాలి. ఎండి చూర్ణమయితే, అది నాటు పాషాణం: అలాగే ఆవరసం చూర్ణమయితే, అది, లేతబారు గంధకం. పాత బెల్లంలో భాస్వరముంది: యీ మూడు కలిసి, పిసరంత చొప్పున వంటబడితే, ఆ మనిషి అతి మేధకురాలై మనకు పక్కతాళం వేస్తుంది: అయితే, యీ ప్రక్రియ వాడేటప్పుడు, మనిషి నవ్వుతూ తుళ్లుతూ ఉండేట్టు చూడాల: కస్ బుస్ లాడితే, నరాల సత్తువ తగ్గి, మనిషి యిలా అవుతుంది; యిలాంటివి, ఎన్నో ప్రక్రియలున్నాయి. కాని సర్వసాధారణంగా వాడేది, యిదే. యిప్పుడు మనం వాడుతూంటిమే, దానిమ్మ యిగుళ్ల రసం, అది దేనికన్నా విరుగుడు; మరికొన్నింటితో చేరిస్తే వశ్యౌషధం! వాజీకరణం! యిదీ రాజమ్మా – దీని భోగట్టా! దాని అత్తగారిని రప్పించరా శేషూ – యీ మందిరం ముందు నిజం పలికించి చెంప లేయించు రాజమ్మా! ఆపై అందరూ సుఖంగా ఉంటారు!" అని, పైమీద ఉత్తరియం, నెత్తికి చుట్టుకున్నారు ఆచార్లగారు.

"అన్నప్పా అలా చుట్టుకుంటే ఆయనకు వల్లమాలిన కోపం వచ్చిందన్న మాట!" – అని రహస్యం జెప్పింది రాజమ్మ – అది ఆచార్లగారికి వినిపించనే వినిపించింది.

"అవునమ్మా! కోపం వచ్చింది! ఎందుకు రాదూ! యిక్కడ పుట్టి పెరిగిన పిల్ల – మన కళ్లముందు పిల్ల – దాని బతుకు యిలా కానా? ఒరే శేషూ, ఆ తలకుమాసిన వాడిని రప్పించి యిక్కడే కట్టెయ్; ఊహుఁ వాడొక్కడే? ఆ కుటుంబం యిక మన కళ్ల ముందుండాల్సిందే! అన్నప్పగారూ, నాకిక సెలవిప్పించండి! మీరు సావకాశంగా దేవతార్చన కానిచ్చుకుని, యివాల్టికి యిక్కడ విశ్రమించి, తెల్లవారి పేటకు వద్దురుగాని. ఉహుఁ – నాకు యింకో ఆలోచన తోస్తూంది. మనవి చేస్తాను మీరు ఔననండి!

మీరు, యిక్కడే ఉండిపొండి. రాజమ్మ వచ్చి, అమ్మాయిని తీసుకువస్తుంది. అమ్మవారి సన్నిధిలో ఒకరి మొగం ఒకరు చూసుకుంటారు. అది భావ్యమని తోస్తూంది. మీ సెలవు ఏమిటి?

"అయ్యా! నన్ను అలా పెద్దను చేస్తూంటే వినడానికి చిన్నతనంగా

ఉంది. మీ మాట మాకు ఆజ్ఞ! నేను, మీ శిష్యకోటిలో వాణ్ణనుకుని ఒరే అంటే ఆనందిస్తాను."

"ఒరే అన్నప్పా! సరేలేరా!" అంటూ నవ్వుతూ ఆచార్లగారు అన్నప్పను ఓ చరుపు చరిచారు. "బాబ్బాబు ఆ ప్రక్రియ మళ్లీ ప్రయోగించ నవసరం లేదు. బయట పడేందుకు పాత నొప్పులేం లేవు" అంటూ సంబరపడ్డాడు అన్నప్ప. అందరూ తోటదాటి అటు మల్లెతోటకు అడ్డంపడి పెద్ద రావిచెట్టు దగ్గిరకు వచ్చారు. దానికి పక్కనే ఉన్నది ఊరు మొత్తం.

ఒంటెద్దుబండి సిద్ధంగా ఉంది. ఎద్దు మైసూరు ఎద్దు – మాంచి ఉషారుగా ఉంది. బండీ కూడా చిన్నం చితుకా కాదు – చిన్న రథంలాగా, యీ మనిషి కూచునేందుకు తగినంత విశాలంగా ఉంది. బండీలో అప్పటికప్పుడే రెండు బానలు ఎక్కించారు, తేనె కావచ్చు! –

ఆడా మగా, అంతా ఓ వందమంది పై చిలుకు అక్కడ ఉన్నారు! వాళ్లల్లో నిత్యమూ పేటకు కూరాగాయా వేసుకుపోయే వాళ్లు సగం పైచిలుకు! ఆచార్లగారు వచ్చారని అట్టె ఉండిపోయినారేమో అనుకున్నాడు అన్నప్ప. రంగడు యింత సేపటినుంచీ, ఆయన గమనించకపోయినా, ఆయన వెంటనే వుంది. వాళ్ల వంక పరకాయించడం కనిపెట్టగానే –

"యివాళ శుక్రవారం కాదూ, చెట్టు మీద చెయివేయరు; యీ ప్రొద్దుకు అందరికీ ఆటవిడుపు!" అన్నది. ఆహాఁ! అన్నట్టు తల ఊగించాడు అన్నప్ప! –

ఆచార్లగారు నలుగురినీ పారజూసి, తల ఊగించారు, అందరూ నవ్వు మొగాలు చేసుకున్నారు. ఒక్కడూ దణ్ణం పెట్టలేదు – అదేమా అనుకున్నాడు, అన్నప్ప.

ఆయన అన్నప్ప దగ్గిరకు వచ్చి, "ఏంరా, వెళ్ళి రమ్మంటావా?" అన్నారు.

"రమ్మనమనే, అంటున్నాను. మీరు కూడా, –"

"ఒరే, నన్ను మీరంటావేమిరా? ఇక్కడిందరున్నారు చూడు! వీళ్లు నన్ను ఒక్కనాడనలేదంత మాట. అన్నను తమ్ముడు పట్టుకుని 'మీరు' అన్నాడంటే, ఎప్పుడంటాడు? ఓ చెంపను మునసబు కోరటులో దావా నడుస్తున్నప్పుడు!

అందుకోసమనే, రోజూ ఒక్క పర్యాయం తేనె పుచ్చుకుంటే, నోటికి అనవచ్చిన మాటేదో అనకూడని మాటేదో తెలిసివస్తుంది. అవును గాని, నీవు ఆ రామయ్య తండ్రిమీద ఒంటికాలి మీద లేస్తూంటావట! ఆ తల్లి ఏమనుకుని పోతుందో, అనే ధ్యాస వుండద్దురా! బిడ్డ తండ్రి మీద ఎదురు తిరగడం ఏ తల్లి హర్షిస్తుందిరా? –

నాయనా! మనం మనుషులం! దేవతల తప్పు లెన్నేందుకే బ్రహ్మ యిచ్చాడింత తెలివి! మన అమ్మ మనకు దేవత! మరోదైవం మనకు లేదు. అక్కరలేదు! ఆ మాట నిజమే! కాని రాఘవుడు మన దైవానికి దైవం కాదుట్రా! అమ్మ అంటే, బిడ్డకు లోకువ కనుక, పిలిచినప్పుడల్లా పలుకుతుంది. మనకు తల్లి దగ్గర అంత గారాబం లేదనుకో, అయితే మటుకు మనం అంటే, మన మనం 'అమ్మా' అని, ధ్వనించినప్పుడల్లా 'నాన్నా!' అని ప్రతిధ్వనిస్తూనే ఉంటుంది. ఆ మాట కాదంటావా? ఆ తల్లిని నమ్మినవాడికి లోచూపు లేదంటావా? లోపించిందంటావా? జయ్ రఘునాయక! జయ్ జానకీరమణ! ఒరే అన్నప్పా! యీ నటన కూడా ఒక లీలా వినోదమే! శ్రీరామ నామం హృదయంలో పదిలంగా దాచిపెట్టుకుని పైకి యిదో నాటకం ఆడు తున్నావూ? అంతేకాదూ?...”

ఆచార్లగారు యిలా లాలన చేస్తూండగా, అన్నప్ప కనులనీరు నిండినది: అమితానందాన, – మనిషి గజగజలాడి పోయినాడు. తెప్పరిలి, నవ్వుతూ అంతలో అంతకంతగా పొంగిపోయినాడు. “ఔనన్నా, పిల్లవాడు తాయెల్లం దాచుకున్నట్టూ దాచుకున్నాను, నేటికి నా బండారం బట్టబయలు చేశావ్! జయ సాకేతనిలయ!” – అంటూ చిందులు తొక్కుతున్నాడు అన్నప్ప. “రామహో సీతా రామహోఁ–” అంటూ రాజమ్మ గానాని కందుకున్నది – అందరూ ఒక్కక్షణం ఆ తన్మయత్వంతో ఉండి, – మన ధోరణికి వచ్చారు.

ఆచార్లవారు, 'అమ్మా సీతమ్మా!' అని గర్జించి బండీలోకి ఎక్కి కూర్చున్నారు. బండి పరుగందుకున్నది. బండి కనుమలుపు తిరిగేదాకా, ఎవరూ కదలలేదు. ఆపై ఎవరి దోవను వారు తప్పుకున్నారు!

27

"అలాబోయి, పాడీపంటా జూసొద్దాం" అన్నది రంగడు. "పంటతోబాటు, మీ యింటాయిన్ని కూడా, చూడాలి!" అన్నాడు అన్నప్ప. రంగడు నవ్వుతూ, "మహా చూడాల్సిన మనిషేం కాదు. పిట్టల్లే ఉంటాడు!"

"నీవు పిచికంటిదానవైతివి! నీ కంటికి ఆ పిట్టే భీముడల్లే కనిపించేసరికి, ఏరికోరి చెట్టాపట్టా లేసుకున్నావ్ ఔనా?"

రాజమ్మా రామశేషూ, నవ్వుకుంటూ, "యతికి ప్రతి దొరికింది! మనమిక పోవచ్చు": అనుకుంటూ ఇంటి మొగం పట్టారు. "రంగడూ! మాటల్లోపడి తిండి సంగతి మరచిపోకండేవ్" – అని రాజమ్మగారు ఓరగా చూసి ఒక కేక పెట్టింది.

"మరచిపోవడం కలలో వార్త – ఒక్క అరసోలెడు ఎక్కువ వార్చు, యీపూట మంచి ఆకలి మీదున్నాను" అని అన్నప్ప – బదులు కేకపెట్టాడు.

"ఆచార్లగారి ప్రక్రియ వాడరా తండ్రీ! రవంత మందగించు తుందేమో?" అటు నుంచి ఆ కేక!

"ఆ మందుపడితే మరింత కింత ప్రజ్జ్వలిస్తుంది. అందుకే ఓ పిడచ ఎక్కువ వండమంట!" యిటు నుంచి కేక. రాజమ్మ ఆగకుండా నడచిపోతూనే ఉండటంతో యిక అటునుంచి కేకవేసినా వినిపించదు. వీరూ నడుస్తూనే వున్నారు! అన్నప్ప, ఏదో ఆలోచనలో పడ్డాడు, అందరికీ లేని ఆకలి, తనకు సంక్రమించడమేమిటి? తనకే కాకుండా తన చిన్నవాడిలోనూ, యితోధికంగా వర్ధిల్లడమేమిటి? వెనుకటి తరంలో, ఏ ఆపన్నుడో అన్నానికి మొగం వాచిపోయి, అందుకుగాను, జన్మంతా తపస్సు ధారపోయగా, దాని ఫలితం తన హయాములో కనిపించిందా? యీసుకృతం ఎన్ని తరాలదాకా, క్షీణించకుండా, తన వంశాన్ని అంటి పెట్టుకుని ఉంటుంది? లేక వృకోదరుడి హయాంలో లాగా తనకూ అలాటి విశిష్టమైన జఠరాగ్ని, యీ బొమ్మను మూసబోసేప్పుడే ఆ బ్రహ్మదేవుడు ఏర్పాటు చేశాడా? తన తిండిపుష్టి,

ఎదుటివారికి ఎబ్బెట్టుగా ఉండదా? ఎన్నటికన్నా ఎవరి దృష్టి దోషమన్నా తగిలి, అది ఓవాసి సన్నగిల్లడమంటూ ఉంటుందా? అలా జరిగే పక్షంలో మామూలు సత్తువ ఉంటుందా? దామాయిషిని లోపిస్తుందా? అలాటి లోపమేదన్నా, జరుగడమంటూ సంభవిస్తే, మళ్లీ బండీ దారిని పడటానికి, తేనె తప్ప శరణ్యం లేదా? – ఎటు తిరిగీ మనకీ, ఆచార్లగారి భేషజం తప్పేట్టులేదే?' యిలా అనుకుంటూండటంతో, తెలియకుండానే, నవ్వు వచ్చింది. అలా నవ్వుతూనే ఉండగా, రంగడు, ఆ నవ్వే మనిషిని చూసి నవ్వడంతో, నిలువదొక్కుకుని, రంగడి వంకచూసి మూతి బిగించాడు; "నన్ను చూసి నవ్వుతూన్నావుటే భడవా!" అన్నాడు! "మీరు నవ్వుతూంటే, మీ నవ్వు నాకు పట్టుకుంది. కామోలు! నాకు తెలియనే తెలియదే, యింతసేపూ నవ్వా నన్న మాట!" అని పసిపిల్ల మొగం చేసుకున్నది – "ఓసి చిలకా! ఏం నేవళంగా ఉన్నావే! – అలనాటి పదార్వేల పైచిలుకూ, నీ చిరునవ్వుముందు దిగదుడుపూ! నిన్ను చేపట్టినటువంటి ఆ చిన్నవాడెవడో, వాడిది శ్రీకృష్ణ వైభవమే! మీ కాపురం రాధా మాధవలీలే!" అన్నప్ప యిలా ముద్దు చేస్తూంటే, రంగడు, మాటకో తీరున బిడియపడి, చిగురుకు, ఒక్క కులుకు కళ్లతో కులికి, అంతలోనే, చేయెటో విసిరి, "అదుగో, మా శ్రీకృష్ణుడు!" అంది. మనిషి దూరాన ఉన్నాడేమో యిక్కడికి రూపురేఖలు చూపు కానడం లేదు. అయితేనేం, ఆ నడకలో నిబ్బరం, ఆ వాలకంలో నిండుతనం, చూచాయగా, తెలిసిపోతూనే ఉంది.

"పేరేమిటో?"

చెప్పేందుకు సిగ్గుపడ్డది –

"ఓ యబ్బలాల! యిప్పుడు చెప్పకపోయినా, రేపు నూతులో చేద వేసేనాడూ, తప్పించుకుంటావా? నేను ధోవతి కట్టినా, పెద్ద ముత్తయిదు వంటివాణ్ణే, చెప్పవే!"

"అంత వినసొంపుగా ఉండదు."

"సొంపుగా ఉన్నా యింపుగా ఉన్నా, నేనేం కొరుక్కు తింటానా? మనిషి

గురుతుకో మాటంటూ ఉండాలి కద? లేకపోతే, ఎదుట పడ్డవాణ్ణి – ఏం, మా రంగడి మొగడా! అని పలుకరించడం, ఏమంత బాగుంటుంది?"

రంగడు, తనలో తాను నవ్వుకుంటూ –

"చింతాలంటారు!" అన్నది.

"ఏం దానికేం, నిక్షేపంలాంటి పేరు!"

"మనిషీ నిక్షేపరాయుడే!"

"అంటే?"

"పొద్దుననగా, చీకటుండగానే పోతాడు: బువ్వ చేను మీదే తింటాడు. నిద్దురకు తూలుకుంటూ జాంపొద్దుపోయినాక యింటికి వస్తాడు, మున్నూట అరవై రోజులూ అంతే."

"అంతేనన్నమాట: ఓ ముద్దూముచ్చటా అంటూ లేకుండానే, యిన్నాళ్ల నుంచీ, కాపురం జేస్తున్నాడన్న మాట! – రానీ, గట్టిగా బుద్ధిచెపుదాం!"

"బుద్ధి కుదురైందే"

"కాని, ఏం లాభం – అస్తమానం, చేతులు కట్టుకు నీ ఎదుట నుంచోడు! – నీ కొంగట్టుకు తిరగడు! అంతేనా?"

"అంతమాట నేనంటానా? – పని వున్నంతసేపూ, తిరగొద్దన్నానా? నేనేం కొంగున కట్టేసుకున్నానా? చేయి తీరికె వున్నప్పుడైనా, యింటికేసి తొంగిచూస్తే, ఏం పోయిందో? శేషన్నయ్యంటే, – మా వొదినమ్మ యీ కడ లేదుగనుక, చెట్టును జూసుకుంటూ, చేమను జూసుకుంటూనో లక్ష పనులెట్టుకుని తిరుగుతూ ఉంటాడు: యింక రేపోమాపో, మా దొరసానమ్మ వస్తే, మా అన్న క్షణం గడప కదుల్తాడా! తానూ జూస్తాడుగా: పేటలో, వాళ్ల ముచ్చట నేను కళ్లజూసిన దాన్నేగా, మంచివాణ్ణిగా చూసి, మా అన్న నాకీ మనువు తెచ్చాడు : నాకేం లోపం జరగలా? కాని, అన్నప్పగారూ, – మనుషులమై నాక, ఏవో చిన్నచిన్న కోరికలుంటాయ్. మాకు మేడ లొద్దు, మిద్దెలొద్దు, నగలొద్దు నాణేలొద్దు. పిల్లపిల్లతరానా మా అన్న చలవను, యిలాగే, యిక్కడే సుఖంగా బతికితే చాలు. అలాగే యీ గడ్డమీదున్న

వాళ్లందరూ బతుకుతారు: చేతిలో ఎంతపనున్నా, చీటికీమాటికీ ఒకసారి యింట తొంగిచూసి, ఓ పలుకరింపు పలుకరించి, ఏదో ఓ నవ్వు మాట అనేసి, ఓ పరాశికమాడి పోతూంటే, అది ముచ్చట కాదండీ! నాకు ఎంత సత్తువుంటుంది, ఏ పని చేసినా ఎంత సంబరముంటుంది! మా మనిషికి యిలాటి మనసుంటేనా అండీ!... యికనూ వన్నెచిన్నెలు చెప్పనా అండీ! యీ యీడప్పుడేకదా, యిలా అనిపించినా? యింకో పదేళ్లో పాతికేళ్లో పైబడేసరికి ముసలితనం రానేవస్తుంది. అప్పుడు ద్వారకలో శ్రీకృష్ణుడుంటే రేపల్లెలో రాధ ఉండచ్చు..."

అన్నప్ప ఆ మాటలకు తెల్లబోయినాడు. "రంగడూ నీకు యిన్ని ఊహలున్నాయను కోలేదే!" అన్నాడు ఏదో మంత్రం జపించినట్లు,-

"రంగమ్మగారి పుణ్యమా అని ఆవిడ వచ్చింది. నన్నో మనిషిని చేసింది. అంతకు ముందేముంది: ముప్పొద్దులా మీగడేసుకు యింత మెక్కడం, పిల్లి మీసాల్ దువ్వడమూ - నాకు పెళ్ళి పేరంటమైనాక గూడా"

అన్నప్ప మాటకు అందుకున్నాడు. "అమ్మాయ్ ఒకరినొకరం చూసుకున్న వేళావిశేషం - నీ మనసులో మాట దాచకుండా చెప్పావ్. నేనూ దాపరికం లేకుండా అడుగుతున్నాను - ఏమనుకోవని నాకు తెలుసు-"

"మీరడిగేదేమో తెలిసిపోయిందిలెండి! యిన్ని కబుర్లు చెప్పేది, మారుమనువు చేసుకుందేమా అని కాదూ? పెద్దవాళ్లందరూ, కలిసి గారడి చేశారు లెండి! మేం బిజాపూర్‌లో ఉండంగా ఆ గత్తరొచ్చింది. మా నాయన అప్పటికప్పుడు పైపై మాపుచేశాడు, ఆ మనిషిని ఎటో తోలేశాడు! నేను పేటకు వచ్చేశాను. వచ్చానే కాని, మనసు మనసులో ఉంటుందా, చేసినవన్నీ కోతి చేష్టలే నేమో? చివరికి శేషన్నయ్య ధర్మమా అంటూ మళ్లీ ప్రజల్లో పడ్డాను. నాది, మారుమనువు కాదు. దమయంతీ దేవి రెండో పెళ్ళిలాంటిది. నా మనిషే నా వాడైనాడు."

28

“అహఁ! అదా కథ! మరి, అప్పుడు వచ్చిన అవాంతరం ఎలాగో మెట్టుకు పరుసుకు పోయిందన్నమాట!”

“అహఁ – అది కాదు కథ: యీ మనిషి. పుట్టువతో మెతక! అట్టా అని వెర్రిబాగులు కాదు! మాంచి చురుకు. తాను నమ్మితే ప్రాణం యిస్తాడు. ఎదటివాణ్ణి యిట్టె నమ్ముతాడు. వర్థి జాలిగుండె! మంచికిపోయి నెత్తికి తెచ్చుకున్నాడు. ఎట్టాగంటే, లచ్చుమయ్య అని, సాటి సిపాయి ఉన్నాడు. మాకు ఎక్కడో ఓ వేలిడిచిన చుట్టరికం, మానాయనే కొలువిప్పించాడు. సెంటు భూమిలేదు. రెక్కలే ఆధారం. వాడి పెళ్లాం భూదేవే! యిద్దరు పిల్లలు. జీతం రాళ్లు చాలవు. స్వతహా, కత్తంటివాడే కాని దరిద్రంలో దరిద్రపు బుద్ధిపుట్టింది – సర్కారు దస్తుకంలో, వెనుకాముందు చూడకుండా, అందిన మట్టుకు కతికేశాడు, కాని, నేరుపుగా గుక్కతిప్పుకోవడం చేతకాలే! పీకమీదకు వస్తుందనగా బిత్తరోయి, పీక దీసుకుంటానన్నాడు. యీ మనిషి అడ్డం వెళ్లాడు. బిడ్డల మీద ఒట్టేశాడు: గుళ్లోకి తీసికెళ్ళి ప్రమాణం చేయించాడు. నింద తన మీదేసుకున్నాడు. వాడికి పిల్లా పాపా ఉంటే తనకూ కనీసం ఓ కట్టుకున్నదంటూ ఉంది కదా, దాని బతుకేంగాను అని అనుకోలా, – నేను, ఎంత పిల్లనిచ్చుకున్నా పరాయివాణ్ణే, వాడంటే మామకు దూరంగానైనా యింటివరస చుట్టం. వాడు బయటపడితే మాకు పరువు పోతుంది – అనుకున్నాట్ట, వెర్రాడు. అంతే కాని, మా నాయన పరువు నిలిపేది తనని ఆ ఊహే లేందే! ఆయన ఎదుట పడి తాను జేసినట్టు ఒప్పేసుకున్నాడు! ఎందుకట్టా ఒప్పుకున్నావని యిప్పడడిగితే అంటాడుగందా వాడు నాకు అన్నలాటోడు; ఒకడికొకడు తోడుగా ఉండాల్సినోళ్లం. వాడి బుద్ధి డొంకను బడుతూాన్నదంటే కనిపెట్టి మళ్లేయకపోవడం, అది నా తప్పుకాదా? ఆ శిక్ష నాకే అనుకున్నాను,’ అలాటి వాడిని ఏమంటామ్? ‘నన్నన్యాయం జేసి పోదామనుకున్నావ్ గాదూ’ – అంటే, ‘నిజం చెప్పాలంటే నీ ఊసే నాకు

తోచలా! వాడికోసం వాడి పిల్లలు బెంగెట్టుకు పోతారేమో అనే తప్పు! వాడికి నౌకరి ఊడి, బేడీలడితే, ఒక్క ఆడకూతురెలా బతుకుతుంది? అయ్య కోసం బిడ్డలు మారాం చేస్తే – ఎలా సముదాయిస్తుంది? తానో మనిషల్లే నలుగురి ముందూ తలెత్తుకుని ఎలా బతుకుతుంది? నాకు అదే గుంజాటన. అప్పుడు నీవూ కనబడలా, మీ నాయనా అగుపించలా – అది మంచను, చెడ్డను!' అని జవాబు చెపుతాడు, అలాటివాడికి చెయ్యెత్తి మొక్కద్దూ!

నాకు ముందేం తెలియదుగా, నాతో ఒక్కముక్కన్నా చెప్పిపోయినాడా? మా నాయన ఎదుట పడి ఆ బొంకు బొంకేసరికి, యీ మనిషిని, దేశం పట్టిపోమ్మన్నాడు. తన పరువు చూసుకున్నాడేకాని, నా బతుకేమౌతుందో చూడలా – పొమ్మంటే నేనూ పోయేదాన్ని గంద? అంత నాటకం ఆడాడు! నన్ను యింత కోత పెట్టాడు. నాడూ నేడూ నవ్వుతూ నా కళ్లెదుటున్న మనిషి, దుమ్ము ధూళైపోయినాడని చెప్పేందుకు నోరెలా వచ్చిందో?

కాని, యిదంతా మానాయన పన్నాగమని, నా మనిషి భూమ్మీదే ఉన్నాడనీ, అప్పుడు నాకేం తెలుసు? కంటికీ మంటికీ ధారగా శోకాలెట్టాను. మా అమ్మా నాయనా ఎందుకో, నిబ్బరమేసి ఉన్నారు. నీ బతుకంతా వెయ్యేళ్ల పంట ముందుంది. యిదో కలొచ్చిందని మరచిపోఁ అన్నారు. అదీ కన్నవాళ్ల సముదాయింపు. నాకు అక్కడ ఉండబుద్ధి పుట్టలా! కోసెడు దూరంలో, భువనేశ్వరి ఆలయం ఉంది. అక్కడకు పోయి పడ్డాను. మూడు పొద్దులు అక్కడే పడున్నాను. 'ఆ మగతలో ఏదో పొద్దువేళ స్వప్నం అయింది. ఎవరో పెద్ద ముత్తయిదు వచ్చి, నాకు కుంకు మెట్టింది. నే నెక్కడున్నాను? నా యింట్లోనే. బిడ్డ నెత్తుకున్నాను. మా మనిషి చేతుల్లో మరో కూనుంది. అది స్వప్నం. 'ఆ తల్లి సత్తెం' లోకానికి తెలుసు. నాకు తెలుసు. ఆ శోకమంతా ఏమైపోయిందో, చెంగున యింటికి వచ్చాను.

మొగం తుడుచుకుని, కుంకుమ పెట్టుకున్నాను. 'యిదేం పోయే కాలం?' అనుకుంది మా అమ్మ 'పోయిన వాళ్లు వచ్చేకాలం – నా మనిషి ప్రజల్లోనే ఉన్నాడు. అంబ సత్తెం చెప్పింది!' అన్నాను. నేను ఏదో వెర్రిని

బడ్డాననుకున్నారు మావాళ్లు. నేను మొరాయించి, మా నాయన్ను నిలవేసి నిక్కచ్చి చేసినా. ఆయనకు ఓ పళానికి చిర్రెత్తుకొచ్చి 'వాడు వున్నా, లేని వాడికిందే జమ!' అనేశాడు. నేనా మాట పట్టుకుని, మరింత మొండికేసి, నిజం చెప్పించాను. అప్పటికి తెలిసింది, నాకు ఏం జరిగిందీ! అప్పుడూ నాకు నమ్మకమే – ఆ మనిషి అలాటి నీచానికి పోయేవాడు కాదని, ఎక్కడున్నాడో వెదికించమన్నా – నిజం నీయెదుటే పలికిస్తాగా అన్నా! మా నాయన మొగ్గలా! నేనిటు పేటకొచ్చిసినా! ఔను, మా కన్నారితో నాకేం పని? యిక్కడికొచ్చినాక, వెంటనే మా శేషన్నతో చెప్పేందుకు మొగం చెల్లలా! నా గ్రాచారం ఆ యింటికి చుట్టుకుని మా అమ్మడు వదినె కన్నోరి యింటికి వెళ్లడంతో, నాకు అప్పటికి గ్రాయకం వచ్చి అన్నతో చెప్పుకుని గొల్లుమన్నా! మా అన్న మీ ఊరి అల్లుడన్నంతవరకే కాని ఆయన నైజం మీకేం తెలుసు? తన మీద కొండలు విరిగిపడుతున్నా, అడుగటు వేయడు. దులిపేసుకోగలను అనే ధీమా వుంది. అది మొండితనం కాదు. ఆ మనసుకి అలాటి తందరుస్తే ఉంది ; కాని ఎదుటివాళ్లకి చీమ కుట్టిందంటే చాలు బావురుమంటాడు. అలాటివాడు అందులోనూ నాకింత గడ్డురోజు లొచ్చినాయని వినేసరికి ఆయన తీరు చెప్పనా! ఆ వాలకం జూడగా చూడగా, వెర్రెత్తిపోతాడేమోనని హడలిపోయినా. నేను ధైర్యం జెప్పినా. 'నా గీతకు ఏవంకా రాలేదన్నా! యిప్పుడెందుకో యీ అవకరం వచ్చింది కాని, నా బతుకు మళ్ళీ పచ్చగా ఉంటుందిలే! అమ్మ వారు దీవెన యిచ్చింది గదా! అంటే గాని, హిమ్మత్ రాందే!

మా మనిషి, ఏదో కన్నోరితో మాట పట్టింపొచ్చి, చెదరిపోయొచ్చి పటాలంలో కలిశాడు కాని, ఉన్న ఊరిలో, ఉంటానికీ తింటానికీ లోటొచ్చి కాదు; ఆకడ, గంపెడు బలగం. చుట్టపోళ్లలో యీయనంటే ప్రాణమిచ్చే కుర్రకారుంది: శేషన్నయ్య, వెంటనే, వాళ్ల ఊరు, మామిడాడ – వెళ్లాడు : పదిమందిని, దేశం జూసిన వాళ్లని ఏరి, వాళ్లకీ రాస్యంజెప్పి, ఉత్తరాదికి వెదకబంపాడు: మనిషి ఆచోకీ కనిపెట్టి, తనకు తార్ కొట్టమన్నాడు: వాళ్లు

వానరసైన్యం లాగా, దేశం మీద పడ్డారు: రెండు మాసాలు అంగుళం మేర విడవకుండా గాలించగా, నా పుణ్యం కొద్దీ, అప్పటికీ దేవుడు అంతుచిక్కింది – కాశీలో, సన్యాసి వాలకంబట్టి తిరుగుతున్నాడు. వెదకబోయిన వాళ్లు, యీ మనిషి సంగతి చిన్నప్పటి నుంచీ తెలిసినవాళ్లు; అందుచేత, కంటికాపడగానే, గబాల్న కావిటేసుకోకుండా, వెనక వెనకనే వెంటాడి, మనిషి వాలకం కనిపెడుతూ వచ్చారు; మనిషికి వెర్రిత్తి పోలా, కాని మామూలు మనిషికి మల్లే మెలగడంలా. ఎవరితోనూ ఊసులాడటం, పలుకాడటం లేదు. కోడికూత వేళప్పుడు, గంగలో మునగడం, కోయిలకొచ్చి పూజ్జేసుకోడం, కాయో పండో, ఎవరన్నా యిస్తే తినడం, ఏ సత్రంలోనో పడుండటం, ఎంత చలాకీ మీదుండే వాడు! ఎట్టా బతికేవాడు చివరికిట్టా అయిపోయినాడుగందా, అని సాటోళ్లకు దుఃఖం ఆగలా. మూడు నాలుగు రోజులు తాళి, ఎదుట పడ్డారు; యింక ఆ దాగుడుమూత లాడటం వాళ్లకి తరంకాలా! – యాత్ర కొచ్చినామని, టొకాయించారు. కాని, యీ మనిషి నమ్మలా, తనకోసమే వచ్చారనుకున్నాడు. ససేమిరా, రానన్నాడు. కాని, శేషన్నయ్య యిలా పంపాడనం గానే, యింక మరి, తల విసరకుండా తలొంచుకుని వచ్చేశాడు. యిక్కడికే వచ్చాడు. ఎలా వచ్చాడు. వెర్రి సంతోషం మీద! ఒక్కటే పరుగున ఎందుకంత సంబరం! మళ్ళీ యిన్నాళ్ళకు ప్రజల్లో పడుతున్నాననా, తన మనిషి బతుకు పచ్చగా ఉంటుందనా? అలాటి ఊహలు ఓ పక్క మెసులుతున్నా, అలా ఉరుకు మీదొచ్చింది అందుకోసం కాదు!

అసలు ఎందుకంటే....

ఆ గత్తరొచ్చి పడుతుందనగా, ఆ రోజుల్లో నేను నీళ్లోసుకున్నాను. కాని, నేను జేసుకున్న పూజ నేలగలిసిపోయింది. కోలుకోంగనే, పోయి అమ్మవారి ముందు పడ్డాను. యింతకుముందు చెప్పుకుపోతూంటినే, చిన్నతనమేసి యీ కమామీషూ దాటేసినా, కాని, తండ్రి దగ్గిరా దైవం దగ్గిరా దాపరికమెందుకూ?

ఆం– నా మనిషి, అలా రెక్కలు గట్టుకుని, ఎందుకొచ్చాడు? బిడ్డను

ముద్దు చేసేందుకు. నా చేతుల్లో కూనను, అట్టె అందుకుని ఎత్తి ఎగరేద్దామని. కాని, నాకప్పుడా గీతలేదు, లేకపాయె. ఆ మనిషి నా కన్నెదరపడేసరికల్లా మొగం చూపించలేక నేల కంటుకుపోయినా, అంతా ఆకళింపు చేసికున్నాడు, ఏం తొణకలా! పోగా, అప్పుడు ఏమన్నడు?

ఎందుకే శోకాలు? గుళ్లోకెళ్లాం, దేవుడికి దణ్ణమెట్టాం. పెసాదం పెడుతున్నారు. మనం చేజాపాం. కూసింత వెనకాముందూ కాని, మనకూ ముట్టకబోతుందా? వరస తిరిగి రావడంతో ఎప్పుడో మనొంతూ వస్తుంది. మరేం అనుకున్నా బ్రమతే – దేశం మయ్యాన ఉంటూన్నా దేవుడి గుళ్లో ఉన్నట్టూంటే, దిగులు చింతా ఉండదు! మన బాగోగులన్నీ ఆరే జూసుకుంటారు!

ఆ మనిషల్లా అంటూంటే – గుళ్లో లెంపలేసుకున్నట్టుంది. ఆరతి కళ్లకద్దు కున్నట్టుంది. ఆ పొద్దేళ మరో పుటక బుట్టాను...”

–యిలా చెప్పుకుపోతేనే ఉంది. యింతలోనే చింతాలు రానే వచ్చాడు; మాటల్లోపడి, వీళ్లిద్దరూ అతగాడి రాక గమనించలేదు–

“మరో పుటక పుట్టడంతో ఏదో మాత్యం ఉందట. వారికి మనవుల్జేకుంటున్నావా, ఆ కులపోరు పుట్టిందందుకోసమేగా” – అన్నాడు చింతాలు. ఆ అనడంలో, యద్దేవాలేదు; లేకపోగా, అనేతీరులో వినయం ఉంది, ఆ చూపులో, పండిన అమాయికత్వం ఉంది; అయితే వాలకంలో అలా గంగిగోవైనా, వనరులో సింహమే! రంగడు కన్న ఓ ఛాయ తక్కువే కావచ్చు కాని, మొగంలో ఆ కళ! మనిషిలో ఆ ఠీవి! జడలు పెంచక పూర్వం విశ్వామిత్రుడిలాగే ఉండేవాడేమో! వాడిని చూస్తే, ఆ యీడూ జోడూ చూస్తే, ఆ మమకారం, మమతా చూస్తే బహుముచ్చటగా ఉంది! “దాఁ, యిలా దగ్గిరకురా,–” అంటూ దగ్గిరకు తీసుకున్నాడు అన్నప్ప.

29

"యింతకుముందు నీ కథే వింటున్నాను – రవంత కురదలా ఉంది..."

"అలాగా? చెప్పాల్సినవన్నీ చెప్పి – దెప్పాల్సినవన్నీ దెప్పి, కంటపడగానే మీచేత అచ్చింతలు వేయిస్తుందేమోనని పక్కబెదురు మీదొచ్చాను."

"అక్షింతలు ఎలాగూ తప్పవనుకో, ఒరేయ్ అబ్బాయ్! పని వేళ యింత దూరం ఎందుకు వచ్చాననుకున్నావ్? యీ సుబ్బరాముడి బావమరిది పెట్టే పంచభక్ష్య పరమాన్నాలూ బావుకునేందుకా? నా వాళ్లను కున్న వాళ్లు నలుగురిని దేవుడి పేరు చెప్పి దీవించేందుకు కదూ? ఆ భువనేశ్వరీదేవి; ఆ జగన్మాత, వేయిజన్మల భోగభాగ్యాలు యీ ఒక్క జన్మలో అనుభవించి, అనంతంగా పుణ్యం గణించుకుని, అనంతరం అనగా యీ భూమ్మీద కళ్ళు తెరచిన నూరేళ్లకు ఆ తల్లి శ్రీచరణ సన్నిధిలో పూజాపుష్పాలై శాశ్వతంగా ఉండిపోయేరని, దీవించరా నాయనా! కాశీక్షేత్రంలో అన్నాళ్లూ ఉండటం నీ ప్రయోజకత్వమనుకున్నావా? అన్నపూర్ణాతల్లి విశాలక్షమ్మ కావాలనే నిన్ను కళ్ల ఎదుట ఉంచుకున్నది. ఎండను పడకుండా కాపాడింది. సిగపూవు వాడకుండా యింటికి చేర్చింది. కీడులో మేలంటే యిదేరా తండ్రీ! యీ రూపేణా కాకపోయినట్టయితే, నీ అంతట నీవు కాశీకి పోయేవాడవా? ఒకవేళ వెళ్ళినా అంత దీక్షతో ఆ క్షేత్రాన్ని సేవించుకుని ఉండేవాడవా?

"అయితే, దేవతా మూర్తులకు మా మీద యింత అనుగ్రహ మింటూండగా, యిన్ని అగచాట్లెందుకు రావల్సి వచ్చిందీ, అంటావా? అదో లీలయ్యా! అమ్మ నెత్తిమీద మొట్టి కాని అప్పచ్చి పెట్టదు. ఆవిడకు అదో ముద్దు! సరేగాని. రంగడూ, మళ్లీ యింతకు ముందు కథకు అందుకుందామా? యీ చిన్నవాడు ఎట్టకేలకు తిరిగి వచ్చి చిన్నదానితో కలిసి సుఖంగా కాపురం జేస్తూన్నాడు; బాగానే ఉంది. మధ్యలో వచ్చిన లచ్చుమయ్య అని ఒహడున్నాడే, యీ చౌగండానికి ఆదిమూలం – అతగాడి

భోగట్టా కూడా తెలియకుండానే కాని, కథకు కడుపు నిండదు. అతగాడేమైనట్లు?"–

–"సుఖంగా ఉన్నట్టు!" అని చింతాలందుకున్నాడు "ఎట్టా అదేం లెక్క?" కుతూహల పడ్డాడు అన్నప్ప.

చింతాలు, మామిడి పూపలు రాల్చినట్టు – "లెక్క సరైందే! మద్దెన కూసింత వంకరోయింది, కాని అందుకూ వాడి జవాబుదారీ లేదు. వాడు కత్తిలాటోడు. కావాలని, నేను పైనేసుకున్నాను. అల్లందుకు నాకేం, విచారం లేకపోయింది. గాని, వాడు దిగులేసి మంచమట్టాడు. యిది రండా గర్భమైపాయె! ఆ తలకు మాసిన బతుకు, వాడు బతకలేకపోయాడు. మా దొరున్నాడు. కెప్టెన్ టిండేర్, అని. ఆరి కడ, నిజం చెప్పేశాడు. అప్పుడేమైందీ – ఏమై ఉంటుందంటారు?" ఉప్పు అందిచ్చాడు చింతాలు. అన్నప్ప కూత అందుకున్నాడు –

"మేలే జరిగి ఉండాలి –

యిది, ప్రశ్న చెప్పడం కాదు; నీ, ముఖకవళికనుబట్టి, యిలా ఊహిస్తున్నాను: పని గట్టుకుని, వాడి కోసం యీ నిందె మోశావే, ఆ లక్ష్మన్న మీద, ఈగవాలి ఉన్న పక్షంలో, నీవిలా నిశ్చింతగా ఉండే వాడివా? – నీవన్నట్టు, నిజం చెప్పినందుకు మెచ్చుకుని, మీదొరవారు, ఆ మచ్చ మాపుచేసి ఉండాలి!"–

చింతాలు మరియాదతో కూడుకున్నటువంటి చిరునవ్వు తెచ్చుకుని, "మీ లెక్కన చెప్పాలంటే, పప్పులో కాలేశారు! వాడు అతి మంచోడు కనుక, హడలిపోయి, అబద్ధం చెప్పేశాడు: అది నేను నమ్మి, దేశాలు పట్టినా, కాని, మాదొర నమ్మలే! నిలవదీసి, నిజం తెలుసుకున్నాడు; అసలేం జరిగిందంటే, పటాలంలో మా ముఠాకు దిన వెచ్చానికి, సరిపడే రొక్కం, వారానికోతూరి బట్వాడా చేస్తారు. ఆ దస్తు, లచ్చుమన్న పరంగా ఉంటుంది. అందరికీ కొలువు విడిచినాక, సంజెపూట పంచి పెడతాడు.

మద్దినాళ ఖజానానుంచి సంచులొస్తాయి; షరాబు నాలుగ్గంటలకల్లా పంచేస్తాడు; ఆరు గంటలకి బట్వాడా! లచ్చుమన్న ఆ పైకం పుచ్చుకుని

తిన్నగా అమ్మవారి కోవిల కెళ్ళి కళ్ళు మూసుకు కూర్చుని సంజెపొద్దువేళకు మకాం కొస్తాడు అదీ వాల్తీ.

కోయిలకు వెనుక పేటీని అంతా చిక్కనడివి! ఆ అడివిలో జొరబడి కొంతలెక్కపోతే అంతమేర, మందార పూవులు దొరుకుతాయి. ఆ పూవులు దెచ్చి పూజ్జేయడం లచ్చుమన్నకు అలవాటు. అలాగే పోయినాడు. పోంగా, ఏమైంది? ఎన్నడూలేంది ఎలుగుబంటి మీదికి వచ్చింది. నిబ్బరం ఉన్నాడు గనుక, చెకుముకేసి, వరుగాకులు మంటేసి, దాన్ని బెదరగొట్టాడు. అమ్మవారికని పూలు తేబోతూంటే యీ అంసపాదేమా అని, చివుక్కు మన్నదట. కాని, ఏందోలే అని సరిపెట్టుకుని గుబురుల్లోకి జొరబడ్డాడు. అక్కడ పులి కాపు మీదుంది! అమ్మోరమ్మడివిలో రకరకాల మోకాలున్నాయి. కాని అంతమేరా, వేటా – మాటూ కూడదు. అందులోనూ పులి అంటే ఆ తల్లికి వాహనం! చేయెత్తి దణ్ణంపెట్టి, దారి తప్పుకోబోయినాడు. మెకం గుర్రుమన్నది.

అడుగు అటు వేయబోయినాడు, నిలవేసింది.

నడుం పట్టాకు, బందూక్‌కు లగించే బరిసె ఉంది. నారసమల్లే దిగేసుకు పోతుంది. కలేబడి, పుచ్చె కాచుకోవచ్చు! వీడూ, గుండెలు దీసిన బంటే కాని, – అమ్మోరి మెకమాయెను, చేయెత్తడమే?

లచ్చుమన్నకు మరేం పాలుబోక, ముల్లెకట్టిన దస్త్రం దాని ముందుకు విసిరాడు; తొగరు అంచుచూసి, నంజుడనుకుని, లిపటాయించింది. పొదల్లోకి దూకింది, వీడు వెర్రిమీద వెంటబడ్డాడు, అది కానరాందే!

వీడు గొల్లుమంటూ అంబా అని గోడెట్టుకుంటూ ఎటో, ఎంత లెక్కో పరుగెత్తాడు! కట్టు కనుపటికి, ఆ తల్లి సత్తెమో అన్నట్లు, ఆ దస్త్రం, అల్లంత దూరాన ఆపించింది.

కాని, – మరో మాయొచ్చి పడ్డది.

కంటికి ఆనింది కాని, చేతికి అందలా!

ఏం అంటారా!

వీడా వెంపుకు పరుగందుకునే సరికి, – పై నుంచి కొమ్మిరిగిపడి దారి కట్టేసింది, అట్టె కమ్మేసింది. కొమ్మ నూగుతూన్న కోతి, యీ మూట ఎగరేసుకుని, చెలో – చెట్టెక్కింది. గుబురులోకి మాయమైంది. అది క్షణానికి ఆమడ లెక్క లగెత్తుతుంది. తరిమి పట్టడం నరుడి తరమా? దాంతో వీడు నీళ్లు కారిపోయినాడు.

మరేం, దిక్కూ మొక్కూ...? తన కళ్ల ఎదుటే యీ విడ్డూరం జరిగినా. బిడ్డడల్లా తల్లడిల్లి పోతున్నా, – ఆ తల్లి పలకలే, – ఆ ఛణాన పలకలేం–

నిజం చెపితే నమ్మేట్టుందా?

చెప్పినా, – నమ్మకపోవడం మాట అటుండగా, – ఏదో అవసరానికి అడ్డం వేసుకుని, అది పరుసుకుపోవాలని యిదో కథ అల్లాడు. యింతకాలంగా మంచిగా బ్రతుకుతూండటమనేది కూడా ఓ ఎత్తే – ఎప్పుడో యిలా కతికేందుకని ముందునుంచే జాగ్రత్త పడుతూ వచ్చాడు. అని అనుకుంటే, నిందపడే రాత ఎలాగూ ఉంది; మోస్తే పోలా? యింకా మునిగేదేముంది; అని ఓ దనాసరి ఆలోచన చేసి, నాతోనే బొంకాడు. వాడి మాటంటే నాకు మా చెడ్డ గురి! వాడలాటివాడు కాడని, మనసులో ఓ మూల పీకుతూవున్నా, నమ్మేశాను. అది నా మీదకి తోసుకున్నాను. వాడు చెప్పింది నేన్నమ్మలేకపోయినా, నేనన్నది, మా మామ నమ్మాడు. మస్తరిలోంచి పేరు కొట్టేశాడు.

నేనేం జెప్పాను మా మామగారితో?

లచ్చుమన్న అమ్మోరి కోవిలకిబోతూ, నమ్మకస్తుణ్నికదా, అని ముల్లె నాకాడ ఉంచి వెళ్లాడు. అంత రొక్కం ఒక్కసారి సేతిలో పడంగానే, చెయ్యి రెపరెపమంది, పెట్టుబడుంది గదా అని, వెళ్లి డావుకొట్టుకొద్దాం అని పోయినాను. వాళ్లు పచ్చెపోళ్లనీ, నేంజేసేది బుద్ధి తక్కువ పని అనీ తెలుసు – కాని, కళ్లు పొరలేసినాయి – వాళ్లు మూడు ఆటల్లో దులిపేశారు.

నే జెప్పింది వినుకోంగనే మామ అగ్గిభరాటా అయినాడు! నేం జెడ్డానని కాదు ఆయన బాధ, తన పరువుదీశానని. ఆపొద్దే పటాలం తాలూకు మందు

గిడ్డంగి ఒకటి పేలి, ఒక నష్టం అయింది! ఆ పాపంలో తాను గట్టుకున్న పుణ్యం ముంచేశాడు, మా మామ! గాపాటుకొద్దీ, నేను లచ్చుమన్నతో చెప్పిపోలేఁ – శాల్తీ గల్లంతయిందని, అందరు నమ్మినట్టుగానే, వాడూ నమ్మి తాన్జేసిన పాపం, నన్ను గొట్టిందని, మంచం బట్టాడు. ఒకటే యేదన! ఒకటే రోదన! వాడట్టా పడుండగా ఓ యిచిత్రం జరిగింది. కోతి ఎత్తుకు పోయిందే, ఆ మూట ఓ ముసిల్దానికి దొరికింది. ఎట్టా?

అడివిలోకి, పాలపళ్లు కోసుకురాబోతే, శివలింగాల మాను మొగదల, ఏదో ఎర్రంగా ఆపించిందట! దానికి సరిగా, చూపానదు! ఏందది అనుకుని, పట్టిచూసి, యిప్పి చూసేతలికి, దాని కన్ను చెదిరిపోయింది. ఎవడో దారిని బోయేవాడు ఆకడబెట్టి, నీల్దాగేందుకు బోయినాడో అని, అంత లెక్కా, గావుకేక లెట్టుకుంటూ గాలించింది. ఎక్కడా మనిషి అలికిడి కాలా. యిదేం మాయదారిదో మనకెందుకు అనుకుని దాన్ని, అక్కడే బడేసి, ఊళ్లోకి లగెత్తుకొచ్చింది. శివపూజ మానుకాడ, లచ్చల్లచ్చలు రూపాలున్నాయర్రా, అని వెర్రి కేకలెట్టింది: మతోయిన మాటలనుకున్నారు, ఒట్లూ సత్తేలూ పెట్టింది. అయినా గురి కుదరలే, కాని దాని గొడవంతటితో మానుతుంది కదా అని వెంటపడిపోయినారు. అట్టానే దొరికింది. సంచికట్టు మీదుండి ముద్దర గుర్తులు జూసి, యిది పటలం వోరి సొత్తయి ఉంటుందనకుని, అస్తారిపితంగా తెచ్చి దొరకప్పజెప్పారు. అది ఎవరి గుజారతు అని వాకబు చేయంగా, లచ్చుమన్నదనీ, మనిషికి ఉన్నట్టుండి ఖాయిలా జేసిందనీ తెలిసింది. గుర్రం వేసుకుని లచ్చుమన్న బసకుబోయినాడు. అప్పటికప్పుడే లచ్చుమన్న దొరకాడికి బోయి తప్పొప్పుకోవాలని డోలి కట్టించుకున్నాడు. దొరను జూడంగానే, నిటారై సల్యూట్ జెప్పి, గోడు జెప్పుకోంగా, ఆయనకు నిజం దెలిసిపోయి లచ్చుమన్నకు హాత్‌మిలావ్ ఇచ్చి గ్రేడ్ సిఫారసు జేశాడు. అక్కడనుండి పోయి మా మామగారిని, ఖుద్దకు రప్పించుకుని నిగ్గదీశాడు. దొరల బుద్ధంటే నరులబుద్ధి కాదుగా, నారాయుడి బుద్ధి – ఏం జరిగుంటుందో యిట్టె ఆకళింపు జేసుకుని, ఆయన ముక్కట్టుకున్నాడు, నిజం ఒప్పించాడు.

30

ఒప్పించి, అప్పుడా పెద్దమనిషిని బట్టుకుని, ఏమన్నాడు? – ఏం జేశాడు?

ఏం జెయ్యలా! చెయ్యకపోగా – ఎడాపెడా ఉబ్బేశాడు. 'కప్తాన్ నాయుడూ! – యిన్‌సాన్ అంటే యిన్‌సాఫ్ అని ఋజుచేశావు! సెబాస్! ఖాందానీ అంటే యిదీ! నీ కూతురు సుఖం చూడలా. కళ్లు మూసుకుని నీ డ్యూటీ నువ్వు చేశావ్! వాడొచ్చి బద్‌మాష్‌ని అన్నాడు! బస్! బస్! యింకేం కావాలి! బర్తరఫ్! నాయుడూ, నీవు అవ్వల్‌దర్జా అఫ్సర్ వు!

మామూల్ బందూక్ వాలావు కావు: తల్‌వార్‌కి తేజి ఉన్నట్టు అఖల్‌కి కూడా ఉండాలి: నీకు అది లేదు: రహమ్ అంటే నీకు అర్థం తెలియదు: పోనీలే! పటాలంలో మన తరఫీయత్ ఏమిటి? – ఎదురుగుండా, బందూక్ పట్టుకొచ్చినవాడు దుష్మన్; వెంటనే గోలీమార్! అది మొకద్దమా అనుకో! – చూడు నాయుడూ, సంగ్రామ్ వేరు, సంసార్ వేరు: యీ సంగతి నీకు తెలుసునా? ఎవడన్నా ఓ మనిషి నీ దగ్గరకు, – వచ్చి – నేను మహారాణిగారి భర్త నంటే – వెంటనే నమ్మేస్తావా – సల్యూట్ చేస్తావా? దిమాగ్ గల్‌తీ అనుకోవూ! అతి మంచితనం కూడా, అలాటి ఒకరఖం పిచ్చే, – నీ అల్లుడిలాటి వాళ్లకి పుటకతో అంటుకుంటుంది – నీకు ఇలాటివాడు తగలడము, ఇదే మొదలుకాదూ, పోల్చుకోలేక పోయినావ్!

మన లా, ఏం చెపుతుంది?

ఎదుటివాడి పుంఢాకోర్‌తనం, ఋజువు కావాలి – అప్పుడు వాడిని ముద్దాయి క్రింద కట్టాలి! అంతేకాని, నోటి మాటమీద వ్యవహారం నడుస్తుందా? నడుస్తే – లా ప్రకారం అది, చెల్లుతుందా? నాయుడూ, నీవు ఒకటికి మూడు తప్పులు జేశావ్. అదిగో పులి అంటే యిదిగో తోకన్నావ్! దున్నపోతు యీనిందంటే, దూడను కట్టేయమన్నావ్! దూడ గడ్డి కోసం తాడి చెట్టెక్కావ్! సమ్‌ఝా? నాయుడూ, జిందగి ముకద్దమా కాదు; ముయిమ్మా! చిక్కు విడదీస్తామా, చీల్చి చెండాడుతామా? యిప్పటికన్నా

బాగా ఆలోచించి చూడు; నీవు చేసిందేమిటి? మంచివాడికి అపకారం – కన్నకూతురికి అన్యాయం – నీకేమిటి ఫాయిదా? యిజ్జత్ లేని మనిషి, అఫ్సర్‌గా ఉండటం మంచిదంటావా?

యీ లెక్కను నవ్వుతూనే గుమికీ లిచ్చేసరికి అంత మనిషీ కుదేలైపోయి మీసకట్టు మీదుగా కన్నీరెట్టుకుని, పటకా – బెల్టు తీసి, దొర పాదాల ముంగల బెట్టాడు.

ఆయన ఒక్క నిమేటు మా మామకేసి జూసి, – కప్తన్! పోయి నీ డూటీ జూసుకో! యింత కాలం, కూతురి కాపురం జేతులారా తీశానే అని, ఎంత బాధపడుతున్నావో అంతకన్న శిక్ష, నీకెవరు వేయగలరు? నీవు పడిన బాధ, – పగవాడికైనా రారాదనీ, – యిలాటి అవకతవక, మనిషైనవాడు యీ జన్మకు కాదు, మరో జన్మకైనా చేయరాదనీ – శిలువ మీద రక్షకుణ్ణి, ప్రార్థన చేస్తాను: నాయుడూ, వీరుడి చేతా కత్తి ఉంది, భజంత్రీవాడి చేతా కత్తి ఉంది: కాని ఆ చేతికీ యీ చేతికీ ఎంత తేడా? అలాగే, మనిషికీ మనిషికీ, మనసుకీ, మనసుకీ! – నేను, ఫౌజులో చేరిన రోజుల్లో, ఒక పేద్ద తప్పు చేశాను! – కొన్ని అర్జంట్ కాగితాలు, ఆఫీసరుకు వెంటనే అందించమని, నాపై అధికారి పంపించాడు. వాటిని కోటు జేబులో పెట్టుకుని బైసికిల్ మీద పోతున్నా. పదిమైళ్లు పోతేనే కాని, ఆ క్యాంపు రాదు: అడ్డదోవను చేలగట్టు మీంచి పోతున్నా!

ఓ చేలో, ఓ అమ్మాయి, ఒంటరిగా, ఆలూగడ్డలు తవ్వుతూంది: పిల్ల, ఏపిల్ పండులాగుంది.

'అమ్మాయ్! యివాళ ఆదివారం కాదా?' అని కేకేశాను, సరదామీద.

'ఆకలికి ఆదివారం ఏమిటి?' అని పకపకలాడింది.

'అందమైన పిల్లకు, – ఆకలేమిటి?

పటాలంలో కొలువు చేసేవాడికి, – పడుచోళ్లతో పరాసికాలాడేందుకు, – జీతమిస్తారేమిటి? – రెక్కాడిస్తేనే మనలాటి వాళ్లకి బువ్వ! – నీ దారిని నీవు పోఁ –'

'ఎండలో నిన్నొదిలెట్లా పోను?'

'–పోలేకపోతే, పైన గొడుగట్టు' మళ్లీ పకాలు మంది.

నాకు ఆ నవ్వులో, మతిపోయింది. బైసికిల్ గట్టు మీద, ఒడ్డిగిలేసి, పైన కోటూ నెత్తిన టోపీ అక్కడ పడేసి, – చేలోకి ఎగడ్డాను.

'నీలాటి దేవసుందరి యిక్కడుందని తెలిసుంటే తప్పకుండా గొడుగు తెచ్చేవాడినే? అయినా, నీకు, నీడకేం తక్కువ; మంచి పిల్లకాయలాగా పోయి, ఆ చెట్టు నీడను కూర్చుంటే, నిమిషంలో చేనంతా నేను తవ్వేస్తాను' అంటూ ఆమె చేతిలోంచి తవ్వుగోల లాక్కున్నాను. ఆ పిల్ల నవ్వుతూనే, పెనుగులాడి, చివరకు నాకు వదిలేసింది. చిన్నప్పటి నుంచీ మాచేలో పనిపాటలకు అలవాటు పడ్డవాణ్ణే గనుక, ఆ పిల్లచేత సెబాస్ అనిపించుకుందామని, – చీనా మంత్రగాడు బంతులు ఎగరేసినట్లు – ఆలూగడ్డలు తవ్వేస్తున్నా!

ఆ పిల్ల కెవ్వుమంది! అటు చూస్తునుగదా, – పైచే లోంచి రెండు గిత్తలు పరుగుమీద వస్తున్నాయ్ – మాకు సూటిగా, – మరోక్షణంలో మా మీదకి వచ్చేస్తాయ్! ఎక్కడివక్కడే వదిలేసి, పక్క తోపులోకి ఉడాయించాం! కొమ్మల్లోకి ఎగబాకాం! ఆంబోతులు – దూసుకువస్తూన్న వల్లా గట్టుమీదికి వెళ్ళి, కలయబడ్డాయి. వాటి లడాయి కన్నుల పండువుగా ఉంది. కాని, వాటి తాకిడితో, నా తాలూకు సామాను నామరూపాలు లేకుండాపోయింది.

అవి, – కుమ్ముకుంటూ నా బైసికిల్ మీద పడగానే, నేను నేలకు దూకేశా – కాని ఆ పిల్ల నా వెంటనే దుమికి కదలకుండా పట్టేసింది, 'అటు పోవడమే, – అమ్మో యింకేమన్నావుందా? చీల్చేస్తాయి!' అని విలవిల్లాడుతూ నన్ను ఉడుంపట్టు పట్టుకుని వదలందే!

నా సైకిల్, నానా వంకర్లూ పోయింది.

నా కోటు – చీలికలూ వాలికలూ–!

జేబులో కాకితాలు, – తుండూనాతునకా!–

అదంతా అలా కళ్లప్పగించి చూస్తున్నాను!–

ఆబోతులు, రంగందాటి పోయినాయి,

అవి, ఎంతో దూరం పోయినాకగాని, ఆ పిల్ల నన్ను అడుగు ముందుకు వేయనీయలేదు.

కోర్ట్ – మార్షల్ –

కోదండం –

బరికి దెబ్బలు –

డిమోట్ –

వెట్టిచాకిరి

సాటివాళ్ల వెక్కిరింత!–

నాన్న చీదరింపు –

అమ్మ – శోకం –

అన్నీ ఒక్కసారి మనసులో తిరిగినాయి. నాకు తెలియకుండానే కంట నీరోడింది! – ఆ పిల్ల నవ్వింది – 'ఎద్దులు కుమ్ముకుంటే జడుసుకునే యీ మగాడు, యుద్ధమేం జేస్తాడు?' అంది – జడుపూకాదు: నా అవస్థ యిదీ, అని పొడి మాటలతో జెప్పాను, అందుకూ నవ్వింది –

'మీ దొర ముసిలాడా?' అంది!

'మా నాన్న వయసుంటుంది' అన్నాను!

'అయితే జంకెందుకు జరిగింది చెప్పేయ్. చెప్పేందుకు జంకులేదు – శిక్షంటే, భయం లేదు. కాని, నిజం చెపితే, నీవు నలుగురి నోళ్లల్లోనూ పడతావ్!'

'నీ పేరు నాకు తెలియదు. చెప్పలేననుకో!'

'ఎవరో ఓ పడుచు పిల్లను జూసి వీడు యీ పల్టీ కొట్టాడని అనుకుంటారు. జరగనివన్నీ వూహించుకుంటారు. నీ రూపు రేఖలు మనసులో చిత్రించుకుని, గుటకలు మ్రింగుతారు. ఓ అభం శుభం ఎరుగని ఆడపిల్లను అందరూ అలా అవమానిస్తూంటే, నేను తల ఎత్తుకు తిరగ్గలనా! నో – వ్ – నా యిష్టం వచ్చిన అబద్ధం ఆడతాను – వాళ్ల చిత్తం వచ్చిన శిక్ష వేస్తారు!'

– ఆ అమ్మాయి తొణక్కుండా, నా ముఖం కవళిక ఓరకంట

చూస్తోంది.

'ఎవరికి?'

'నాకే–'

'అంటే మనకన్న మాటే'

'నిజం అదికాక మరేమిటి? మీ ఆఫీసర్లకు బుర్ర ఒక్కటే కాకుండా, బుద్ధి అనేది కూడా రవంత వుంటే, ఇంత అందమేసుకు పుట్టి, దాంతో నీలాటి అమాయకుణ్ణి అటకాయించినందుకు, ముందు నాకు వేయాలి శిక్ష!'

'అదేం మాట? ముక్కుకు సూటిగపోయి నా డ్యూటీ చేసుకోకుండా, దారిలో ఒళ్ళు మరచిపోవడం నీ తప్పు కాదా'.

'అదే ఓ తప్పయితే, అలాటివి చేయడం చేతకాని జీవులు మనిషి పుటక పుట్టడం దండుగ కాదూ! ఎర్రని గౌను చూసి ఎద్దంటిది కట్టు తెంపుకుంటుందే, ఎర్రని పిల్లని చూసి, వయసులో ఉన్నవాడు ఒళ్లు మరచిపోవడం – నేరమౌతుందా? పైగా, నీవేమన్నా ఆగడం చేసి, అల్లరి పడ్డావా?

ఒంటరిగా చూసి రొస్టు పెట్టావా?

అయ్యో పాపం, యీలిల్లీ ఎండను పడిపోతుందేమోనని, జాలిదలచి, సాయం వచ్చావ్!

కనపడ్డవాడిని, కాల్చేయడమే కాని, మనిషికి మనిషల్లే, తోడు కావడం, మీ రూల్సు ఒప్పుకోవా?

రైఫిల్ బుజాన వేసుకుని రైట్ లెఫ్ట్ కొడుతూ జన్మంతా కీలుబొమ్మలాగానే ఉండాలా?

పద, నేనొచ్చి మీ ఆఫీసరుతో మాట్లాడుతాను!

'నీవా? – పిల్లా! అలుసిచ్చానని, అంత శ్రుతిమించకు!–'

'శ్రుతి మించకపోతే ఆలాపన రక్తి కట్టదు:

మిస్టర్ సోజర్! కాబోయే ఆఫీసరువి కాగితాలు చిరిగితే అంత గాభరా పడతావేం? మళ్లా కొత్తవి వ్రాసి యివ్వమను!'

'ఆం–'

'ధీమాగా చెపితే దేవుడైనా వింటాడు!'

– ఆ ముక్క ఎంత ధీమాగా చెప్పిందని!

నిజంగా; ముచ్చటవేసి, సెల్యూట్ చేశాను.

పల్లెలో పుట్టి చేల వెంబడి పెరిగే పిల్లకు యీ తెలివి తేటలు, పుటుకతో దేవుడే యిచ్చాడు కాని, పుస్తకాలు కొరకడం వల్ల అబ్బినవా? అనుకున్నాను.

'అబ్బా నీవు చెప్పినట్టే చేస్తాను! ఆపై మన నౌకరీ అటో యిటో అయితే,'

'హాయిగా వచ్చేసి, నాతోబాటు దుంపలు తవ్వుతూ ఉండు–!'

'జైలు వేస్తే?'

'నిన్నే జైలులో వేస్తే పైనుంచి చుక్కలు రాల్తాయి, యీలోగా వేసినవాడి పళ్ళు రాల్తాయి'.

'రాల్చే దేవరో?'

'ఈ రాలుగాయే!'

'ఈ సంగతి ఆఫీసర్‌కు చెప్పనా?'

'నీవు చెప్పాల్సింది నీవు చెప్పు! వినడో, – మనం చెయాల్సింది మనం జేస్తాము!'

'ఖాయమే!'

'మనిషి పుటక పుట్టి, మాట తప్పడమే!'

'థేంక్యూ మిస్ –' అని కొంచెం వెటకారంగానే సలాం జేశాను. ఆ అమ్మాయి అది గమనించినట్టుగానే, –

'మనిషివనిపించుకొని తిరిగివస్తే – మదాం అని పిలవనిస్తా!' అనేసి చటుక్కున బిడియపడింది. ఆమె చెక్కిలి మీద పూసిన గులాబీలు, కనుల కద్దుకుని, 'సుడిగాలల్లే పోయి, మలయ మారుతమల్లే తిరిగి వస్తా!' అంటూ ఆ కాగితాలు ప్రోగుచేసుకుని, సైకిల్ అక్కడే వదిలేసి, వచ్చిన త్రోవనే దౌడు తీశా!

మా ఆఫీసరు బ్రహ్మచారి, – చిరాకు పక్షి – ముక్కుకు సూటిగాడు. సాధారణంగా మంచప్పుడే, ఆ మనిషిని పలుకరించడానికి మాకందరికీ హడలు!

కాని నేనప్పుడు, మామాలు మనిషిని కానుగా, వేయి సింహాలపెట్టు ఉన్నా.

ఎదుట పడి సెల్యూట్ చేశాను.

ఆయన కస్సుమని 'ఇంకా ఇక్కడే ఉన్నావా? వెళ్లలేదా?' అని గద్దించాడు.

'సగం దూరం వెళ్లాను.'

'వెళ్ళి–'

"తిరిగి వచ్చాను".

'ఏం?'

'రావలసి వచ్చింది. కాగితాలు ఎద్దులు తొక్కేశాయ్.'

'ఏమిటీ!' అంటూ నిలువెత్తున లేచాడు. నేను ఆయన కోపతాపాలు లెక్కజేయకుండా, గబగబ జరిగినది యావత్తూ చెప్పేశాను. ఒక్క, ఆ పళ్లు రాలగొడతానన్నది మినహాగా, ఆ ముక్కా ఆ దూకుడులో నాలుక చివరదాకా వచ్చింది కాని, నొక్కి పెట్టేశాను.

నేనన్నదంతా మా ఆఫీసరు కనుబొమ కదలకుండా విన్నాడు. ఒక్క నిమిషం సేపు గట్టిగా ఆనుపానూ ఆలోచిస్తున్నట్లు, నిశ్చలంగా ఉన్నాడు. బుజ్జగించినట్లు అడిగాడు.

'యింతకూ తప్పు నీదా, ఎద్దుదా?'

'యిద్దరిదీ కాదు,' అనేశాను, వెనుకాడకుండా!

'వారిద్దరిదీ కాకపోతే, నీదే!' అని నిదానంగానే అన్నాడు. నేనేదో దానికి బదులు చెప్పబోతే, నన్ను నోరెత్తనీకుండా హుంకరించి, బల్లసొరుగు ఛెళ్లున లాగి, పిస్టల్ దూసి,...

'సోజర్ పటాలంలో చేరినవాడు – చేయరాని నేరం, – ఒళ్లు మరచి పోవడం –

దానికి ఒకటే శిక్ష!–' అంటూ, పిస్టల్ నాచేతి కందేట్టు ఎగరేశాడు; మొగ మటు తిప్పాడు.

గాలిలోకి ప్రేల్చాను; ఆయన చట్టున యిటు తిరిగాడు –

'కెప్టెన్ సర్! మీ మాటమీది గౌరవం కొద్దీ, ఒక కాటేజ్ వేస్టు చేయాల్సి వచ్చింది. మన్నించండి!

మనం ఆయుధం చేతపట్టామంటే,

పగవాడికి – హెల్ !

మనకు, విక్టరీ – ఎవ౯ర్ – ఫరెవ౯ర్

యిది మీరు నేర్పిన పాఠమే –

ఒకటికి వెయ్యిమంది ఎదురైనా, వెన్ను చూపరాదు! – తన్ను తాను హతం చేసుకోరాదు.

చేత ఆయుధం పోయినా, నిండు జీవంతో, నిలువత్తునా కలియబడాలి; దెబ్బ తీయాలి!

యిది, మీరిచ్చిన శిక్షణ !

మీ జీవితాలు దేశసేవకు అంకితం !

మీ జవసత్త్వాలు, దేశరక్షణకు, అవలంబనం,

మీరు, దేశ సౌభాగ్యానికి అవసరం!

యిది – మీరు చేసిన ఉపదేశం!

నేను – మరవను!

ఈ జన్మకు మరువను – కెప్టెను !

మన్నించమని మరోసారి వేడుకుంటున్నాను.

ఆ కాటేజ్ ఖరీదు నా జీతంలో మినహాయించండి!'

– యిలా అనేసి, పిస్టల్ ఆయనకు అందించి, సెల్యూట్ చేసాను! దాన్ని, నా చేతుల్లోంచి, ఊడలాక్కుని, నా మీదికి గురిచేసి, 'నీకు మూడు నిముషాలు గడువిస్తున్నాను! ప్రార్థన చేసుకో,' అని ఉరిమి చెప్పాడు. నేను అందూకూ ఏ మాత్రమూ గగ్గోలు కాకుండా,

'కెప్టెన్ సర్! మీరిచ్చిన గడువు తీసుకుంటున్నాను.

కాని, దానిని ప్రార్థన కోసం వినియోగించను. పటాలంలో చేరినవాడి

బ్రతుకే ఒక ప్రార్థన!'

తన దేశంలో, శాంతి శాశ్వతంగా ఉండాలని, తాను రైఫిల్‌పట్టి రక్తపాతం జేసే అవసరమే రాకూడదని!

కెప్టెన్ సర్! మనకు సాహసమంత సహనం కూడా ఉండాలి. రౌద్రమంత వాత్సల్యం ఉండాలి! రక్తపాతం విధి లేనప్పుడు చేసిన పాపానికి పరిహారంగా, భూతదయ అమితంగా అలవరుచుకోవాలి!

యీ మాటలన్నీ మీ దయవల్ల మాకు వంటపట్టినవే!

మీరు, నన్ను కాల్చేయవచ్చు!

కారణం – నా అవిధేయత అని చెప్పవచ్చు –

అలా పై అధికారులను ఒప్పించవచ్చు !

కాని, నిజం దాగదు!

లిల్లీ దాచదు !

మీరు సేఫ్‌గా ఉండాలంటే ఆ పిల్లను కూడా కాల్చేయాలి!...

అంతపని మీరు చేయగలరని నాకు తోచదు! మీరు రాక్షసులు కారు!

హృదయమున్న వారు!

ధైర్య సాహసాల్ని, అభినందించేవారు!

పరమ శత్రువైనా, – వాడు మాంచి వీరుడైతే, – సెబాస్ అని బాహాటంగా అనగలవారు!

అంతే కాదు –

పటాలంలో మేమందరం – మీ పిల్లలం!

అలాగే చూసుకుంటున్నారు.

నేను, నిజంగా కాల్చేసుకున్నా నేమోనని ఒక్క సెకన్ మీరు ఎంత ఖంగారు పడ్డారో, నేను గమనించలేదనుకున్నారా!–

నేను, – నూరేళ్లు బ్రతకాలని.

మీకూ ఉంది,... నాకూ ఉంది!

పైపెచ్చు, లిల్లీదీ, పరిపూర్ణంగా, అదేకోరిక!

అలాగే జరుగుతుందని, నా నమ్మకం,...

మీ ఆశీస్సు!–'

యిలా చూచాయగా యిదే ధోరణిలో, యివే ముక్కలు కాకపోయినా, గుక్క తిప్పకుండా అనేసి, అప్పుడు ఆయన మొగం వంక జూశాను. ఆయన నవ్వేశాడు.

'జాన్, పగవాడిని చూడగానే కొందరికీ, పడుచు పిల్లను చూడగానే కొందరికీ, ఎక్కడలేని ఆవేశం పుట్టు కొస్తుందని అనుభవం ఉన్నవాళ్లు చెపుతారు.

నీవు అందరినీ మించి పోయావ్!

పగ – ప్రాణాంతకం.

ప్రేమ – ప్రాణదాత!

నీ దారిని నీవూ పోతూ, కన్ను బెడిసి ప్రేమలో దుమికావ్! మన పటాలం పరువు నిలిపావ్' అని వెన్ను చరిచి, పంపేశాడు.

ఆ లిల్లీయే – నా భార్య!

యింత కథ, యింత వివరంగా నీకు ఎందుకు చెప్పానో అర్థమయిందా నాయుడూ! నీవు కలుగజేసుకుని యింత కంగాళీ చేశావుగాని, అదే పిల్లకాయలకు వదిలేస్తే నీ కూతురింత అఘోరించవలసిన స్థితి, దాపురించేది కాదు.

అయిపోయిందానికి, యింకా బాజాలెందుకుగాని, యికనైనా, వాళ్లు చల్లగా ఉండేట్టు చూడు.

అని, ఆ పుణ్యాత్ముడు. అంతదూరం సబబుగా సర్దిచెప్పాడు. కానైతే, మా మామకు మొగం చెల్లిందికాదు. చేతకాని పనిజేసి మాట పడ్డానే అని, అంత మనిషి బిగలా పడి ఖాయిలా తిని, రిటైర్ అయినాడు. ఇంత లెక్కుంది మా సొద!

31

మా మామ్మీద నాకేం కోపం లేదు. ఆ మనిషి సొబావం నాకు తెలుసు. రంగడికి, నిన్న మొన్నటిదాకా,

వాళ్ళ నాయనంటే గుస్సా ఉండేది కాని, – ఈడకు జేరుకున్న తరువాతను, ఆ సీకూ సింతా, అంతా హూష్ కాకాయి.

కానయితే, యొనకటి నైజంకొద్దీ, నన్ను యెంటాడి యేపుకు దినడం మాత్రం మానదన్న మాటేగాని,–"

అన్నప్ప, ఎక్కీదక్కీగా నవ్వుకుంటూ, "చింతాలూ! గంగాస్నాన ఫలితం ఊరికే పోతుందా నాయనా! యీపాటు నీకు నూరేళ్లపాటు తప్పదురా అయ్యా!

మన వారణాసిలో జూశావూ, ఆ విశ్వేశ్వరులవారు, తెల్లవారుతూనే నిద్రలేచి, ఒంటినిండా యింత విభూతి పట్టించుకుని, మెలికెలుపడ్డ నాగహారాలు చక్కచేసుకుని, త్రిశూలం చేతపట్టో పట్టకో, నగరం మీదికి తిరగబోతాడు. ఆయనకు అడుగడుక్కూ ఏదో వింత కనబడుతూనే ఉంటుంది. అవున్రా నాయనా! దేవతలకి మన భూలోకం అంటే మహాప్రీతి. ఇక్కడ గోచరించే ప్రతీది వారికి విడ్డూరమే! అందుకనే ఎప్పుడు విమానాలేసుకు ఆట్టే తిరుగుతూ – ఆ వంకా యీ వంకా జూస్తూ, కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కాలం వెళ్లబుచ్చు కుంటారు. వాళ్ళ లోకంలో చక్కహా ప్రొద్దుపొడవటం, పవలెల్లా ఎండకాయడం – చీకటి పడటం, వెన్నెల కాస్సేపు కాయడం, తొలికోడి కూయడం – యిలాటి ముచ్చట ఒక్కటీ లేదుగా! పవలూ రాత్రీ అంటూ లేదు, ఎదుగూ బొదుగూ లేదు. కనీ పెంచే వేడుక లేదు – మరే వేదనా లేదు... ఎందుకొచ్చిన లోకం అంట – పోనీ తిండి విషయం అంటామా? పప్పుందా? పాయసముందా – పూర్ణపు బూరెవుందా– పులిహోరుందా? ఆఖరికి నాలిక్కి రాచుకునేందుకు విసిరికాయ పచ్చడన్నా ఉందా – రుచీ పచీలేని ఆ అమృతం తప్పు! కనుకనే, వాళ్లందరూ మనం పెట్టే నైవేద్యాలకి ఎగబడ్డం! బ్రహ్మదేవుడంతటి వాడు బెల్లంగడ్డకు మొగం

వాచిపోయినాడంటే – ఆ సౌడభ్యం – ఇహ అడగనా?

సరే, – వాళ్ల గ్రహచారం వాళ్ళదీ, – కాని,

అలా ఆ విశ్వేశ్వరులవారు, ఊరిమీదికి విజయం చేస్తే, యింటికి యేవేళకు వచ్చేదీ యిల్లాలికి తెలియక పోయే!

అమృతం ద్రావిన ప్రాణి అయితే, ఆకలికి తాళుకోగలడు ఫరవాలేదు, అనుకుందామా అంటే, అదీ లేదాయే! లోకంలో నలుగురూ దేవాది దేవుడనుకోవడమే కాని, ఆ ఉబ్బులింగడు ఎంతటి అమాయకుడో, ఆ యిల్లాలికి తెలుసునేమో, ఎండనుపడి తిరిగి తిరిగి, ఎంత ఆకలిమీద వస్తాడో అని, ఓ చేతను గిన్నే, ఓ చేతను గరిటే పుచ్చుకుని గుమ్మంలో పడిగాపులు పడి ఉంటుంది. మరి, దాంపత్యం అంటే అదీ! యింటికైన మగవాడు, పొలంబోతే – ఆపేక్షా అంతఃకరణా అంటూవున్న ఆడకూతురి మనస్సున్నదే, – అదీ వాడి వెంటపడి పోతుంది. ఒళ్లు వంటింట్లో వున్నా, కళ్లు తలవాకిట కాపలా ఉంటాయి. నీకు యీ సంగతి, ఎప్పుడో అనుభవంలోకి వచ్చి ఉండాల్సిందేనే–”

చింతాలు, – అతి మర్యాదమీద, వచ్చే నవ్వును ఆపుకుని, –

“రంగా ! దొరికిపోయావ్‌లే!–

వీడో తలకుమాసినోడని, – అన్నప్పగారితో మొరెట్టుకున్నావ్ గాదూ,?”

అంటూ జబ్బ పట్టుకుని, ఓ కులుకు కుదిలించి,

“యీ మనిషి, – పూసలో దారమంటిదుండి,

పైకి అలా అవుపిస్తుంది కాని, – మాచెడ్డ – కానరాని గట్టిపట్టండీ” అంటూ ఆయనకేసి చూసి, నసుగుతూ బిడియపడ్డాడు...

“ఆఁ – గట్టిపట్టు కనుకనే, – ఆ భువనేశ్వరి మీపట్ల ఉంది! కనుకనే, అరణ్యకాండ వెనకట్టింది, – అయోధ్యకాండ ముందుకొచ్చింది; ఒరే అబ్బాయ్, – నా నోటి వాక్యాన యిలాగే ఊసులాడుకుంటూ ఉత్తపుణ్యానికి కీచులాడుకుంటూ, యిలాగే ముప్పొద్దులూ వేడుకగా, – ఉన్నచోటే నూరేళ్ల పాటుందురుగాని! –

అమ్మాయ్ రంగడూ! – వెనుకటికి ఓ మహాముని ఉమామహేశ్వరుని సోత్రంజేస్తూ, ఏమని సెలవిచ్చాడను కున్నావ్! ఈ తల్లి చూడబోదామా అంటే, తగని నిష్ఠ – ఎప్పుడూ మడికట్టుకుని ఉంటుంది. అయితే, అతి సుకుమారపు ఆడకూతురా అంటే, కాదు. సమయం వస్తే దున్నపోతును తెగేసే స్వభావం! పోనీ ఆ అయ్య అయినా ఎలాటి సరసుడంటే మన్మథుణ్నే చావగొట్టినటువంటి వాడాయెను! వారి దాంపత్యం తీరు ఎలాటిదో, ఎవరికి తెలుస్తుంది? అంటే –

ఆ జగదంబ మహిషాసురమర్దిని!

ఆయనేమో, కామదహనం జేసినవాడు!

కనుక యిద్దరూ సామాన్యులు కారు!

అలాటి చండ ప్రచండుల అన్యోన్యం అనేది ఎలా ఉంటుందో, ఏకాంతాన ఉన్నటువంటి సమయాన వారి ముచ్చటలు ఎలా ఉంటాయో, మానవమాత్రులం మనం ఊహించేందుకన్నా తరమా?

యింతకూ చెప్పదలచుకున్న దేమిటంటే జగదాంబ చేరువలో వెలసింది, మీ కోసమే అనుకున్నంటివారై ఆ తల్లికి చూడముచ్చటయేట్టు మీ కాపురం మీరు చేసికోండి!"

చింతాలు చేయెత్తి అన్నప్పకు దణ్ణం పెట్టాడు.

అప్పుడు గమనించాడు.

చింతాలు కుడిచేతి బొటనవ్రేలు ప్రక్కనున్న రెండువేళ్లూ మొండేలు!

చింతాలు ఆయన చూపులోకి చూసి, మొగం తిప్పేసుకుని, "'అదేందో చిలిపిజట్టీలెండీ!" అని చప్పరించేశాడు.

"కాదండీ, ఘనకార్యమే చేశాడు.

కాశీలో ఉండగా, ఎవరో ఓ ఆడకూతుర్ని తురకసాయేబు లెగరేసుకుపోయి, పై మిద్దెకెక్కించి, నిరబందం చేయబోయినారట. వాళ్ళ కరమం బాగుండక యీ మనిషి కంటబడ్డారు! పైకెగబాకి కలెబడ్డాడు, ఆరుగురున్నారట! చితక బాదాడు. వాళ్లకడ బాకూ బల్లెం గొడ్డలీ,

ఉంటేమటుకేం చావచితగా కొట్టి ఆ ఆడకూతుర్ని వెన్నున వేసుకుని, క్రిందకు దిగొచ్చాడు. ఆ రొష్టులో ఆ రెండు వేళ్లూ వాళ్లుచ్చుకున్నారు..."

"ఆఁ – ఆఁ"

"మరేం పెమాదం రాలేదు లెగుండి; సేత యింత కఱ్రముక్కన్నా లేకపోయింది. సెయిదిరిగే జాగా లేకపోయింది. ఒకడు బరిసె మీదికేసినాడు. ఒడిసిపట్టినా ఆ పరాకులో అంటే ఆ ఆడకూతురు కెవ్వుమన్నది లెగుండి. మరోగడ్డపాడు గొడ్డలిసిరినాడు. ముక్కలెగిరినయ్ అంతే, మరి ఈగ వాలనిచ్చానా?" అని అందుకున్నాడు చింతాలు.

"మరేం గాయాలు కాలేదు కద!"

"ఆఁ – ఏవో చిన్నంచితకా తప్ప, ఒంటిమీద దిగలేదు లెగుండి, కాని అమ్మకూ అబ్బకూ పుట్టిన అంత మందిలోనూ, ఒక్కడూ లెగవందే! మళ్ళీ ఎప్పటికి తెప్పరిల్లారో ఏందో,–"

"అంటే తెలియకడుగుతాను,–

అంత భీభత్సం జరుగూతుంటే – నలుగురూ పోగవలేదా?"

"ఎబ్బే! అదే మారుమూల!

సుట్టుపక్కలంతా యిదే సజ్జు –

ఎవడి మట్టుకు ఆడే!–

అయితే, ఆ ఆడకూతురు ఎవరో!

వాళ్లు మంచి మారాజులు – మారువాడీ కులం, కుబేరులాంటాళ్లు! యీ పిల్లకాయను కొంచుపోయి యింటికాడ అప్పజెప్పేసరికి, ఓ యబ్బ! ఆ యింటికి వెయ్యి యిలాయిల యెలుతురొచ్చింది, నాయేళ్లు బోతే లెక్కేమిటి!–

ఆ యింటోరు నాకు తవ్వి తలకెత్తుతామన్నారు. ఛస్, ఓ ఆడకూతురికి సాయమెళ్లినందుకు యేతా బుచ్చుకుంటానా? పోనీ మందు మాకు వేయిస్తామన్నారు! తప్పించుకొచ్చేసినా! అప్పుడు, ఆచణంలో యింటి మీదికి గాలి మళ్లింది. నిజం చెప్పద్దూ! రంగడేమై పోయిందో! – ఒంటిదైపోయిందని,

సీకటిమాటున ఏ దండోళ్లన్నా, ఎగరేసుకు పోతరేమో, అనుకుంటూ నూరు పుటకలు బుట్టినా; ఆడకూతురికి కట్టమొచ్చినా, ఆపదొచ్చినా ఆదుకునేందుకు లేని బతుకేల ననుకున్నా! గంగలో ఉరుకుదామని పరుగులకించుకొని త్రాణతప్పి సొమ్మసిల్లిపోయినా,...."

రంగడు కెవ్‌మంది: చింతాలు, వెంటనే సందిట వేసుకుని, "బతికొచ్చాగా! నీ ఎదరే ఉన్నాగా, కళ్లెరు!" అని మాటలో గజగజలాడి పోయినాడు; రంగడు, నెమ్మదిగా కనువిప్పి, మత్తుగా చింతాలు వంక చూడంగా, అతడు నవ్వేసి, 'మళ్లీ చూడబోతే, మీసాల్నాయుడు కూతురివి, ఊసుకే ఉలికి పడతావేం,' – అని

"అన్నప్పగారూ, యిదంతా నటనండోవ్!

మీ మెప్పుకోసం, మామూలు ఆడకూతురల్లే బెంబేలట్టింది. అంతేకాని, మీ రింతకు ముందు సెలవిచ్చారే అట్టాంటి మనిషి, మా మనిషి, – కారుదున్నను తెగేసే రకం; సెడీవరసకు బరిమీద్దూకితే, ఎదరెందరున్నా తోపతోపే–"

"ఆహా! – రంగడికి ఆ విద్య కూడా వచ్చునన్న మాట!" అన్నప్ప మాటలో, – ఆ ఆహా! – లో వల్ల మాలిన మెప్పుంది. మనసు నిండిన దీవెనుంది:–

"ఏ ఎండ కా గొడుకు పట్టాలి కాదండీ! యీ మనిషి, బాణాచెడీలో, జిల్లా మొత్తానికి చిన్నప్పుడే పేరు దీసుకొచ్చాడు. ఆ లెక్కమీదే, పటాలంలో కొలువిచ్చారు; చేరిన వాళ్లందరికీ, కత్తిసాము నేర్పాడు : నేను – జేరకపోయినా, చిన్నపిల్లను జేసి, ఆ విద్దె నాకూ నేర్పాడు."

"నేరపడమే బుద్ధితక్కువైంది: నాయుడోరి కూతురు గందా. నవనవ మీదున్నపిల్లగందా, అని చనువిచ్చి, కిటుకులన్ని జెప్పినందుకు, నా శిష్యురాలు, మా విద్దె నాకే తిప్పికొట్టింది. దసరా పండుగల్లో చూడ వేడుకౌతుందని, వరస కలిపా! పసిపిల్లగందా అని పరాకుమీదున్నా, ముక్కు మన్నుగాకుండా బాదిందనుకోండి; కాచుకోడం గగనమై పోయింది,–"

"భేష్–"

"యీ – తవురన్న ముక్కే పదిమందీ అన్నారు. పటాలం దొర, బంగారపు గడియార మిచ్చాడు – ఛోటే సుబేదార్ బిరుదు నిషానీ లిచ్చాడు. యిలాటి తరిఫీయ దిచ్చినందుకు, అందరి ముందూ నాకూ హాత్ – మిలాపిచ్చాడు..." రంగడందుకుంది, పైమాట–

"బుద్ధిమంతులందరూ మెచ్చుకున్నారని, యీ మొగవీరుడికి, అలుకొచ్చింది. ఉలుకొచ్చింది.

నాకు గౌరవం జేశారంటే, అది తనకు కాదేం? – మూల నక్కి ముంగల్లే కూచున్నాడు.

మొగమింత జేసుకుని,...

సిగ్గు విడిచి నేను పోయి, గడ్డమట్టుకున్నా –

మరింత బిర్రబిగిశాడు!

చివరకు, మరే, మా నాయనొచ్చి, – నా పిల్లకాయను నీ కిచ్చుకుంటాను, తప్పుగాచి, ఒప్పులెంచుకో అన్నమీద గాని, యీ అయ్య గుర్రం దిగాడేమో, – అడగండి!"

"అబ్బో! చాలా ఉందే కథ!–"

"కథల్లేనే ఉంది మా కాపురం! యెనకటి కెప్పుడో, నేనేదో మారాం జేశానని, డొక్కను బెట్టుకుని, కానరాకుండా కత్తికట్టింది. నవ్వుతూనే, నన్ను యేపుకుతింటూంది – ఎప్పుడో తిక్క తిరిగితే, కాశీకి బోతా,–"

"కాశీకి బోయినా గంగోత్రి బోయినా, తాచేసుకున్నది: తన వెంటనే ఉంటుంది. అంటారు రంగమ్మగారు...

అయ్యగారిని, అలా మాట కట్టుమీద నిలవేయకపోతే: అట్టా; నాలుగు చెంపలా చూపించి రా రాదూ–

సత్తెమ్మీపాటికి చెట్టు కిందికి జేరుకు నుంటుంది. ముందాతల్లిని జూపించు: ఆపైన మస్తానయ్యను చూడబోండి దానిమ్మ చేన్దగ్గిర, అమ్మోరి సింగం తగలచ్చు, నంజుడికి వేళయిందిగా, యీపూటకు అంతతో సరిపెట్టు. సంజెపూట, సాముగరడీలు జూపచ్చు.

అయ్యగారు – నేను మా యింటికేసి ఓమారి తొంగి చూసి అటునుంచి అక్కడికి వచ్చేస్తా" అని, గునగునా నడిచిపోయింది.

32

ఎటు చూసినా, అంతా ఏకంగా తోటల్లే అవుపిస్తూంది. అటు ఎడమవెంపుగా ఓ వందగజాల లోపు దూరాన యిళ్లు కనిపిస్తున్నాయి, "అయ్యగారూ, అటుపోతే, ఓ మైలుదూరం, అంతమేరా మనూరేనండి. శేషయ్య బావ యీ కాడికి రాకముందు సెదురువాటుగా తలో మూలా తలో గుడిసె ఉండేవి. ఆయన్నీ ఒక సోటికి జేర్చి, హోల్ మొత్తం ఒకూరు జేశాడు. పేటలో వోరికి లేని సుఖం, మాకిక్కడుంది..."

"అలా అయితే, ఊళ్లోకిపోయే, అటెటో పోవచ్చునుగా;"

"అది పెడ చుట్టవుతుంది!"

పైగా, అందరూ పొలంమీదికిబోయినారు.

మనం, యిప్పుడిటు బోదాం!

ఊరి కన్న యిది ముఖ్యం..."

ఎదటంటా, కూరనార మళ్లు – అక్కడ పండని దినుసులేదు. ఏం పదును జేశారో కాని, కాపు నేవళందేరి, పచ్చివి కొరుక్కుతినేట్టున్నాయి. అందులోనూ ముఖ్యంగా ఆ వంకాయలు – నీలవర్ణుని కరాంగుళులల్లే – అనుకున్నంతలో, చింతాలు వ్రేళ్లు జ్ఞాపకం వచ్చి, "అబ్బాయి! తరువాత ఏం జరిగింది?" అన్నాడు.

చింతాలుకు వెంటనే ఆకళింపు కాలేదు,

అర్థం కాలేదన్న చూపు చూశాడు!

"యిందాక నీవు చెపుతూన్నది! గంగలో దూకుదామని, పరుగుతీస్తూ–"

"పతంగీ వాలినట్టు వాలిపోయినా, ఓ సాధువు దారెంట బోతూ, నన్ను చూసి, ఆదుకున్నాడు,

ఏం జేసినాడో, తెలివొచ్చింది, సత్తువొచ్చింది. గాయానికేదో పసరు

బూసినట్లుంది. రగతం ఓడటం కట్టింది. లెగిసి నిలుచున్నాను, ఎట్టా? ఒక్కగంతేసి; యింక వెంటబడ్డాను; ఆ రోజు నగరం అంతా తిరగేశాం.

ఎక్కడా ఆగడం లేదు :

ఎవరేం చూపినా చేజాపడం లేదు;

నాకూ ఆకలనిపించలేదు –

సంజెవేళ, తానేదో, యింత ఉండ వేసుకుని, నాకింత యిచ్చాడు, మింగేశాను; పిండొంటలతో! ముప్పొద్దులు బువ్వదిన్నట్టుంది–

ఎంతదూరం వస్తావురా! అన్నాడు.

'బతికినన్నాళ్లూ తవురెంటే!' అన్నాను;

నవ్వాడు;

యింకో ముప్పై ఏళ్లు పోనీరా – అన్నాడు;

నాకు అరదం కాందే!

'నీ బతుకూ నీ పాణం నీ గడ్డమీదుందిరా! మొక్కకు యెయ్యి మొక్కలు జూసి, కాయజూసి పండుజూసి, మనవడి మొగం జూసి మాదగ్గిరకు రారా!' అన్నాడు.

ససేమిరా! నాకా జంజాటన యీ జలమకు వద్దు – నిన్నే నమ్ముకున్నానని, అడుగులో అడుగేశా!

మూడు పొద్దులలా నడిచినాం:

నగరం యిడిచి యెంత లెక్కొచ్చినామో,–

దారంతా మంచుగెడ్డ – పై నుంచి పేలగింజలు రాలినట్టు, ఒకటే తుంపర, అంతా కొండలమయం, కింద జూశామో అగాధం: హోరు; చీకటి కాదూ, పవలూ కాదు, అదేదో మసక!–

అదేం మయిమోగాని, వణుకుట్టుకురాలే!–

కనుచూపు మేర, కొండంతా పూసింది –

ఎన్ని రంగులు, అవేం పువ్వులు –

యిది నరుల్దిరిగే జాగా కాదేమో అనిపించింది – ఓ గట్టుకెక్కినాం –

అల్లంత దూరాన, గులాపువ్వులు, మైళ్లకు మైళ్లు అడవి – అవి మొక్కలు గావు, మానుగట్టిన వృక్షాలు – పువ్వులు కోసుకురారా అన్నాడు స్వామి. నాకు, అవి అందుతాయా అనుకున్నాను. 'ఆనందజీ! అని కేక వెయ్యరా నీకు అందంది ఉండదురా!' అన్నాడు. అటు పరుగెత్తినా; ఎగిరి ఓ పూవందుకున్నా. పువ్వంటే పువ్వా! పెద్ద యిస్తరాకంత ఉంది. ఏం గుమగుమ! – తలొంచుకుని, ఉన్నచోటికి లగెత్తుకొచ్చినా! ఏడీ స్వామి!–

అడుగు ముందైందేమోనని అరుచుకుంటూ బోయినా,.... కాని నాకు అంతే ప్రాపతం! మరి ఆపడలా! పోగాపోగా సాదూలమూక ఎదురొచ్చింది! ఆరితో మొరెట్టుకున్నా...

ఆరన్నారు గందా, 'బేటా, నీ పుణ్యం యిప్పటికి యింతవరకే. ఆ తరుణం వస్తే, ఆనంద్‌జీ రప్పించుకుంటాడు.'

స్వామీజీ పూవు తెమ్మన్నారు; తెచ్చేలోగా మాయమైనారు; అని వాపోయాను.

ఆయన నవ్వాడు; ఎక్కిడికీ మాయంకాలా! ముందు లాగే నీ ముందు నడుస్తూనే ఉంటారు; ఆదోవనే పోరా! అన్నారు. వారి వెంటపడి కాశీ జేరుకున్నాను.

నగరంలో కాలెట్టినా, ఆకలిదప్పికలట్టుకున్నాయి. అక్కడ తిండికి కొరతేమిటి? అలా తిరుగుతున్నా, ఆనంద్‌జీ, నా ముంగల నడుస్తున్నట్టే ఉంది. ఆరే ఇక్కడ పడేశారు; ఎప్పటికో రప్పించుకుంటారు!... ఆనంద్‌జీ! గురుమహరాజ్!" అని ఒళ్లు పొంగిన కేక పెట్టాడు చింతాలు: అన్నప్ప ఉవ్వెత్తు పెరిగి, అమాంతం కౌగలించుకున్నాడు. "నాయనా! ఆ స్వామికి నీ మీద దయవొచ్చి, ఆ తరుణం వచ్చినప్పుడు. యీ అన్నప్పను మరచిపోకురా, నన్నక్కడకు జేర్చరా తండ్రీ" అని విలవిల్లాడాడు. చింతాలు గంభీరంగా, "అన్నప్పగారూ, నాలాటి అధమస్తుడే, ఆ సొరగం కంటజూశాడే, మీకేం తక్కువౌతదండీ! ఆనంద్‌జీ, తవుర్నీ రప్పించుకుంటాడు!..." ఆ ముక్కలు వేదవాక్కుల్లాగా వినిపించినాయన్నప్పకు...

33

యిద్దరూ మాటామంతీ లేకుండా పదిబారలు నడిచారు. అక్కడనుంచి కొండగోగు మడి, నిలివెడుకుపైనే ఉంది మొక్క, పువ్వులు, కొమ్మల్ని విరబోసినాయి, చేను మయ్యానుంచి, బాట ఉంది. ఆ చేను ఆనుకునే తోటకూర మడి లేత మొక్కకాదు – కాడేసి మానుకట్టింది కరివేప గుబురల్లే ఎదుగుకొచ్చింది. ఆ చేనుకు అవతల కొంతమేర మెరాబా – అక్కడో దిరిసెన చెట్టు ఒక్కటే ఒక్కటి కాని, మహావృక్షం! ఆ చెట్టు నీడను కపిలగోవు!

'తల్లీ, సత్తెమ్మ!' అని చింతాలు చేతులు జోడించి కేకపెట్టాడు. అన్నప్ప కూడా వెనువెంటనే, చేతులు జోడించబోయి, అంతలో ఏదో సందేహం వచ్చి, చేతులు ఆకట్టుకున్నాడు, కపిలగోవు వీరిని చూసి, రథం కదిలినట్టు, ముందుకు కదిలి వచ్చింది. హిమాలయ శృంగాన్ని చూస్తున్నట్టని పించిందన్నప్పకు! నిలువు నిలువూ కపిలవర్ణం, మొగాన, అరచేతిమేర పసుపుబూసి కుంకుమ బెట్టినట్టు, మచ్చ, మొనల్దేరిన కొమ్ములు, దండైన మూపురం! రెండు పొదుగులు – చమరీవాలమంటి కుచ్చు –

అన్నప్ప, కనులు మూతలుపడ్డాయి.

మనసు ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు జేసింది –

అంతలో ఒళ్లు గరిపొడిచింది.

కళ్లు తెరిచాడు.

సత్తెమ్మ – తనకు దగ్గరగా వచ్చింది –

అంతమేరా, అదో పరిమెళం!

'అమ్మా! సత్తెమ్మా' – అన్నాడు !"

'హా ఆం' – అన్నది –

"అమ్మా, యింత కాలానికి, వీడికి దరిసెనమిచ్చావా తల్లీ!" అన్నాడు. పించెం అన్నప్ప వెన్ను నిమిరింది. కపిలగోవు, తిరిగి తానున్న తావుకు నడచిపోయింది.

ఇంక కదలమని చింతాలు సైగ చేసినాడు. అలా కొంత దూరం పోయినారు. అదంతా ప్రత్తి చేను –

అప్పటికి మాట పెగిలింది. అన్నప్పకి.

"ఆఁ, ఏమిటీ తల్లి కథ!" అన్నాడు.

"కథేముందండీ!

ఏమన్నా ఉన్నా, మనకి ఎరికెలేదుండీ!

ఏ తల్లి కన్నదో, ఏ సీమలో బుట్టిందో –

శాంతయ్యగారెంటనే వొచ్చింది, రావడమేమిటి యిక్కడే మాకాం –

ఎన్నడన్నా, గోగుపువ్వులు కొరుకుతుంది. మరోమేత ముట్టదు. వానకురుస్తూంటే, మోరెత్తి, నాలిక తడుపుకుంటుంది. మరి అంతే, నీల్ ద్రాగదు. మండేసంగిలో అప్పుడూ యిలాగే మల్లెపువ్వల్లే ఉంటది.

అదేం సత్తెమోకాని,

చూడికి, – రాలేదు –

కాని పాల్జేపుతుంది –

అదన్నా నిత్తెమూ కాదు –

మనూరిలో, ఎన్నడన్నా, ఎవరికన్నా పసోడికి కూసింత నలత జేస్తే, సిన్న లోటాబుచ్చుకుని, తల్లో, మరో ఆడకూతురో యీడకు లగెత్తుకొచ్చి, నీ సత్తెం మాయమ్మా? అనంగనే పొదుక్కో జువ్వ్గా జువ్వుతుంది. ఆ పాలచుక్క గొంతు దిగడమేమిటి, బిడ్డ లెగిసి, కేరింతాలు కొడుతుంది –

ఈ గడ్డమీద, ఆ తల్లి చలువను ఖాయిలా అంటూ రానేరాదు – వచ్చిందో, తప్పిజారి, యిదేమందు ఆచార్లుగారు చెప్పిన మాటే –"

"అయితే, తతిమ్మా గోవులతో, కలుపుగోలుగా ఉండదా?"

"ఎందుకుండదూ; అదే మనవి చేసుకుంటున్నా. పండగనాడు అమ్మవారు బయలెల్లినట్టు, పున్నమి పున్నమికీ, మందలో కొస్తుంది. యింక రేయికి రేయి, ఆ సంబరం జూసుకోండి! పెళ్లోరిల్లు లాగుంటుంది. మలికోడి కూసేతలికి మళ్లీ యధాప్రకారమే – ఎవురుండేచోట ఆరుండాల్సిందే!"

"బాగుంది మహబాగుంది!"

"అయితే, చింతాలూ, జిహ్వాచాపల్యంకొద్దీ అంటే నోటి తీటకొద్దీ, అడుగుతున్నాననుకో, మన మనసులో – ఏదో తలకు మాసిన ఆలోచన, ఒక్కొక్కప్పుడు దానంతటదే పుట్టుకొస్తుంది. అలాటిదాన్ని అక్కడే హతమార్చడం – ఒక పద్ధతి. బయటకనేసి, ఆపై చెంపలు వేసుకోవడం – మరో పద్ధతి...

నేనడగొచ్చిందేమంటే, ఎంత దేవతామూర్తి అయినా, ఆవిడ సత్తెం తెలుసుకోలేనందువల్ల, పశుబుద్ధితో అంటే అర్థమయిందికాదూ? మన మందలో ఉన్న కోడెలు ఎన్నడన్నా–"

"అరదమైంది.

అవి పశువులే కావచ్చు కాని వాటికీ గ్యానం, ఉంది. సత్తెమ్మ మందలోకి బయదెళ్లొచ్చేయేలకు, మందలో కోడెలన్నీ ఎటో ఉడాయిస్తాయి. ఆ తల్లి, కనుసూపు దాటినాక గాని, మందలోకి మళ్లవ్!"

"ఆహాఁ – నేనూ అంతే అనుకున్నాలే...

....అన్నట్లయితే, అది అబద్ధం.

అవకతవకపు ప్రశ్న వేశాను.

అది కప్పిపుచ్చుకునేందుకు, యిలా గొణిగాను.

యీ తప్పు కాయి, సత్తెమ్మ తల్లీ!"

34

యీ మాటల్లో పడటంలో, వచ్చినదూరం తెలియలేదు. మళ్ళీ ఓ మెరాబాలోకి వచ్చారు. అక్కడ మేకల మంద, ...ఓ, కుంటి సాయేబూ, ... ఓ జత జాగిలాలూ, సాయేబు చేత వో కంజీరా!

సాయేబుకు వయసు మళ్లినా, గునపమల్లే ఉన్నాడు. వ్యాసులవారి గడ్డం... మామూలు పంచకట్టు కట్టుకుని, గళ్లరుమాలు తలకు చుట్టుకున్నాడు. దగ్గిర ఓ బారెడు లాఠీ ఉంది –

అక్కడ ఓ రాతి బండ మీద కూర్చుని ఉన్నాడు.

వీరిని చూసి లేచి నిలుచున్నాడు.

నవ్వుమొగం జేసుకొన్నాడు.

"రాండి అన్నప్పగారూ!

తమాషా చూడండి?" అన్నాడు.

ఆయన బండమీద కూర్చున్నాడు.

చింతాలు నిలుచునే ఉన్నాడు.

సాయేబు కంజీరా మీద ఓ ఝుణుకు వాయించాడు. చెదురువాటుగా మేస్తూన్న మేకలన్నీ, వచ్చి వలయం కట్టి నిలుచున్నవి.

వరుసలో గతిమార్చి, రవంత దురితం జేశాడు. నాలుగు మూలల నుంచీ, కాళ్లకు మువ్వలున్న, కరిమేకలు, పోతులంటివి; చెంగుచెంగున, ఆ మయానికొచ్చి, చిందేయడం మొదలెట్టినాయ్, మరో నిమిషానికి, సరిగ్గా లెక్కకు అన్నే – తెల్లమేకలు, అక్కడికి దుమికి, తాళానికి అనుగుణంగా, అందుకు పైకాలం అందే చిందేయడం సాగించినవి. వాటి వాలకంలో, మనుష్యుల కుండే సకల తెలివి తేటలూ, ఉన్నట్లు స్పష్టమౌతూనే ఉంది. కాని మనుష్యుల్లో, ఇంత జవ ఎక్కడిది? యిలా ఒక్క అరఝాము, ఆ చిన్నే – చిద్విలాసం నడిచింది. మస్తానయ్య ముక్తాయింపు ముగింపుకు తేంగనే, ఎక్కడివక్కడికి తప్పుకున్నాయి.

అన్నప్పగారు, రామరసాయనం సేవించిన వాడికి మల్లే పెల్లుబుకే ఆనందంలాగా ఒక్క అరగడియ కూచున్న చోటే ఉన్నాడు కదళీకందమల్లే. పండు నిదురపోయి, మేలుకున్నవాడికిమల్లే నింపాదిగా, చూపూ కవళికా సంబాళించుకొని. ఆహాఁ – అని నింపాదిగా అంటూ లేచి నిలుచున్నాడు.

అన్నాడు, "మస్తానయ్య! ఆదికాలంనాడు, యమునా తీరాన, ఆ నల్లనివాడు, లేగలతో యిలాగే ఆడుకునే వాడంటావా?"

"మీ మాట నాకు అరదం కాలేదు" అన్నాడు మస్తానయ్య. "మీ తీరే నాకు అర్థంకాలేదు. దానికేంలే! కాని, సాయేబయ్యా, నీకు ఏ దేవుడీ జన్మయిచ్చి, యీ విద్యయిచ్చాడో, వాడే, మా కళ్ళు చల్లగా ఉండేట్టు, వేయేళ్లపాటు నిన్ను మరచిపోవాలి!"

"యిదీ అరదంకాలేదు" అని నవ్వుతూ అన్నాడు మస్తానయ్య.

"'కాకపోయినా, నేనన్నది కాక తప్పదులే!"

అని అక్కడనుంచి కదిలాడు.

మస్తానయ్య, ఆయనను ఆపి సాష్టాంగ ప్రణామం జేశాడు. ఈయన తెల్లబోయినాడు. "ఆఁ! యిదేమిటి యిదేమిటి? నేను జేయవలసింది నీవు చేస్తే ఎట్టాగయ్యా!

-- మళ్ళీ దర్శనం జేసుకుంటాను -"

అంటూ నడక సాగించాడు. పదిబారలు సాగగా, చింతాలు వచ్చి కలుసుకున్నాడు.

"అయ్యా! ఎలా ఉందా ముచ్చట!-"

"ఏం చెప్పను; యిక్కడ వున్నవాళ్లు, మనుషులో దేవతలో చెప్ప శక్యం గాకుండా ఉంది. ఆ సాయేబు-"

"ఏ సాయేబు--"

"ఏ సాయెబేమిటి! మస్తానయ్య -"

''మస్తానయ్యను సాయేబును చేశారేమిటండోయ్! ఆయన బ్రాహ్మలండీ, మల్లావధాన్లగారు - యేదం అంతా ఒక్క గుక్కను ఒప్ప జెపుతారు."

"ఆఁ. ఎట్టా, ఎట్టా!"

"అవునండీ, ఆరిది మనపేటే, బావకు ఓ వేలిడిసిన బామ్మరిది అవుతారు... సిన్నప్పుడు, బిడ్డలు దక్కకపోతే కన్నోరు యీ పుట్టినాయన్ను మస్తాన్‌గారి దరగాకాడ తురాయి గట్టించి ఆ పేరెట్టుగున్నారు. పెద్దోరయిన తరువాత మీ లాగే కొండి పిలకెట్టించుకుని యెన్నేళ్లో సదువు జెప్పించుకున్నారు. అప్పుడేం జరిగిందంటే పేటకు ఓ ఫకీర్ బాబా రాంగనే, ఆ రెంట వీరు పడిపోయినారు! ఎన్ని సమచ్చురాలు ఏడతిరిగారో, ఏం జేసారో మనకేం తెలుసు? రెండేళ్లనాడు తిరిగొచ్చారు. వెంట ఆ సిందేసే మేకల్ని దెచ్చుకున్నారు. అదే ఆరికి ఆనందం, మరో జోలికి రారు."

"ఏమిటో ఆ సాధన!"

"ఓ సాధకం జేయరు. ఓ సాము జేయరు; మనందరిలో మడిసిలాగానే ఉంటారు; బువ్వదింటారు. నవ్వుతూ ఊసాడుతారు. ఎన్నడన్నా అమ్మోరి మందిరంకాడికి వచ్చి యేదం సదువుతారు. ఆరు సదువుతూంటే శాంతయ్య గారు, ఆరన్న దానికిపై ముక్కలు పిల్లంగోవి మీద వాయిస్తారు! అది, మాలాటోళ్ళకు యినేందుకు మా రమ్జ్‌గా ఉంటదండీ."

"అవును; బ్రహ్మానందంగా ఉంటుంది!"

"యితగాడికి, తల్లీ తోడూ అంటూ –"

"ఓఁ – గంపెడు బలగం, కట్టుకుపోయినంత ఆస్తి – ఏదీ తనది కాదనుకున్నాడు."

"పోనీ, వాళ్లెవరూ చుట్టపుచూపుగానన్నా – అతీగతీ కనుక్కుంటారా! –"

"ఆరికేం బట్టింది? ఎవరి మట్టుకు ఆరు, –

సాలినోరే, అయితేనేం, యీయనకాడ లప్పంతా తవురికి కట్టబెట్ట లేదని, మంట! మస్తానయ్య దేశంమీదికి బోయినేళ – ఎవరికోరు బొర్రెడదామని జూశారు. కాని, మన సోములుగాడు, వాడున్నాడు గదుండీ, పుచ్చెల్తో బెచ్చాలాడే రకం –

అయితే తమాయించే ఉన్నాడు!

అవును మరి, తాను, కావంద్ కాడు, పాలేరాడు – ఎదుటోరు సూద్దామా అంటే, బ్రాహ్మర్లు సావంతులు!

నేనేం పాపాన బోయినా సరేగాని, –

యీ పెద్దింటోడికున్న నీతి, నిజాయితీ, యీ గొప్పంటి మారాజులికి లేకపోయింది.

బెమ్మదేవుడి శిరసుల్లోంచి బుట్టుకొచ్చారట, యీరు. ఒకటికి నాలుగు తలకాయలయే సరికి, తలకో ఆలోచనబోయి, బుద్ధి నిలకడుండదంట ఆయనకి. ఆ గాచారమే, వారసత్తంగా, యీరికీ దఖల్ పడిందని రంగమ్మగారు జెప్పారండీ... ఏందయితేనేంగానీ సోములుగాడు ఆరినో గుక్కట్టించాడండి! గడ్డిపరక ఆరిసేతి కందనిస్తేనా –

తవురికడ్డమొస్తే నిలువునా పాతరేయిత్తామన్నారంట. ఆడే మన్నడు?

'అయ్యా పరాయిసొమ్ము యిసం! బ్యామ్మర్ల యిసం బెట్టిన పాపం నాకెందుకు? తిండికి తక్కువైతే గొప్పోరికడ చేజాపండి! అంతేకాని మీ సాటోరు మీ కళ్లముందు పుట్టినోరు, మల్లన్నగారు నేలగలసిపోతే ఆరిముల్లె మీకు దక్కాలని ఆసెకు పోకండి. యీ గాచారం బిడ్డ బిడ్డ తరాన సుట్టుకుంటుంది. బగవంతుడు తిన్నగాజూసి మల్లన్నగోరు తవురందరికన్న యేడింతలెక్కువ బతకబోతాడు. సూద్దురుగానిగా' అన్నాడు. ఆపైన వీడు మాటకు లొంగేరకం గాదనుకొని తాశిల్దారుగారు జమాబందీకి రాంగా జూసి ఆరినాకట్టుకుందామని జూశారు. యీపూది బెత్తెడు మందాన పట్టించుకొని సేలువలుగప్పుకొని, సెవులకుండలా లాడించుకుంటూ, – సెప్పినవన్నీ దబ్బరలేగంద!

'ఆరు, యిచారిస్తాంబొ'మ్మని పంపేసి, 'సోముల్కొబులావ్' అన్నారు: యీడెళ్లాడు; ఉన్నదున్నట్టు జెప్పాడు: ఆస్తంతా తవురి కొగ్గేసి తప్పుకుంటే, సెరువు కింద సెక్క రెండకరాలు, కట్టార్జితం జేసి యిస్తామని ఎరజూపినారని, సత్తెప్పమానంగా సాచ్ఛీకంగా దెస్తానని జెప్పాడు. సరే, పోరా అన్నాడు. ఓహో యిదా కత! అని, ఆసాముల నందర్నీ రప్పించాడు. మాంచి మరేద జేశాడు. మాటల్లోకిదించి, 'అయ్యా, నేను కులానికి భజంత్రీ వోణ్ణి, మా తాతముత్తాలందరూ, పొదట్టుకున్నాళ్లె: యిప్పటికీ మా సినతాతకొడుకు బిడ్డలు, కులవృత్తే జూసుకుంటున్నారు. నేనూ, సిన్నప్పుడు మా నాయనెంట బడెళ్లి, సెక్కులూడదీసినోణ్ణే! యింతమంది తవురిలాటి తలకు మాసినోళ్లు కంటికాపడేసరికి, చేయి పురపుర లాడుతూంది. నేను సొయంగా, సబ్బురాసి, గీసేసి, అబద్ధానికోగంటు సొప్పునెట్టి, గంటుకు సున్నం బట్టించి, బత్తె కర్చులిచ్చి, పంపేస్తాను; ఏమిటి సెలవు!, అనేతలికి, అన్నంతపనీ జేస్తాడేమో నని గజగజలాడిపోయారంట! కాని, గడుసోరు కావడంతో, 'మీరు స్వయంగా పూనుకొంటామంటే అంతకంటేనా, కాని, మా యింటిమంగలి మాకు ఉండనే ఉన్నాడు. వాడి నోటిముందరకూడు తీసేయడం, అధికారులకు భావ్యం కాదు. పైగా పుస్తకం బట్టిన చేత్తో పొదిపడతాననడం, మీకు అంత శ్రేయస్సు కాదు. అదిన్నీగాక, అంత దూరాభారాన శ్వేతద్వీపంలో కొలువుదీరి ఉండి, కేవల కటాక్షవీక్షణం ద్వారా, భరతఖండంలో ప్రజల యోగక్షేమాలు

కనిపెడుతూ ఉన్నషువంటి ఆ ప్రభువులు. తమ ప్రతినిధిగా, మిమ్మల్ని ఏర్పాటుచేసినారనే విషయం మీరు కలలోనైనా విస్మరించరానిది. రాజు ఎషువంటివారో ప్రజలున్నూ అషువంటివారే అవడం కద్దు అని మన ఋషులు సెలవిచ్చే ఉన్నారు గనుక, మీరు మా మీద అనుగ్రహం కొద్దీ, యీ పనికి పూనుకుంటే... అక్కడ ఏలినవారికిన్ని యిదేకులవృత్తేనేమో, అని అభిప్రాయం కలుగవచ్చును. కనుక అన్నదాతలైనటువంటి ఆ యొక్క ప్రభువుల పరువు మర్యాదలను కాపాడే నిమిత్తమైనా, మీరు మాకు తలపెట్టిన సత్కారం జరిపించకుండా ఉండటమే ఉచితం అని తోస్తున్నది. అలాక్కాదు, దాని బరువు బాధ్యతలు, నేను జూసుకుంటాను, నా ఆజ్ఞప్రకారం తల ఉగ్గండయ్యా అంటారా, ... యిది పరోక్షంగానైనా రాజాజ్ఞే, కాబట్టి తిథివార నక్షత్రములతో నిమిత్తం లేకుండా, పచ్చని యింటో యీ ఓగాయిత్యమేమిటని అయినా అనుకోకుండా, చేతులు కట్టుకుని కూర్చుంటాము. ఆ పైనంటారా, యిది ఏగాని క్షౌరంకాదు గనుక మాసానికి దోసెడు రూపాయిలు తెచ్చుకునే ఉద్యోగస్తుడు, చేసిన నిర్వాహకం కనుక, తడవ తడవకూ తలతడిమి చూసుకుంటూ, మీ ఘనత నలుగురికీ వెల్లడయేట్టు సంచరించగలము!' యిట్టాగనేసి, ఆరి నోరుకట్టేసి, తప్పించుకుని బయట పడ్డారంట. కాని, ఆ తాసిల్దారు బదిలీ అయిపోయేంత వరకూ, వీరు నిద్దరోలేఁ – యింక ఏమనుకున్నారో ఏందో, మరి సోములు జోలికి రాలేఁ, యింతలో మల్లన్నగారు రానేవచ్చె. –

పిచ్చోడల్లే యెల్లిపోయినోడు, బీషిములోరల్లె మర్లొచ్చినాడు. ఈ బూమీ పుట్రా తనకెందుకూ, బూమి పుట్టించినోడు దేవుడు, ఆడిసొమ్మాడిదే, అనేశాడు. కాని సర్కారువారికోసమంటూ లెక్కేదో, ఉండాలిగందా అని చేషయ్య బావ జెప్పినమీదట, అమ్మోరి కప్పజెప్పి, అట్లని పట్టా రాయించాడు. తల్లి దగ్గిర పాలు బిడ్డలందరూ త్రాగినట్టు, యీ గడ్డమీదున్నోళ్లందరూ: అందులో పండే గింజాగట్రా తింటూ సుఖంగా ఉండాలని కోరుకున్నాడు. అట్టానే జరుగుతూందిలేఁ కనుచూపుమేరదాకా, అంతా అమ్మోరి పరగణా–"

"ఆ సోములు బాగున్నాడా?"

"రాయి లాగున్నాడు, – మనం కూసింత లెక్కబోతే తగుల్తాడు."

35

అక్కడంతా యిహ దానిమ్మతోట. తోటేమిటి అదో పెద్ద అడవి. పక్కనే చిన్న తగుపాటి తటాకం. గట్టు చుట్టూతా, జేమచెట్లు.

తటాకంలో అమ్మోరి వాహనం యీదులాడుతూంది. వీళ్లను చూసీ ఊడటంతోనే నీళ్ళలో ఉండే గర్జించి ఒడ్డెక్కి జూలు విదిలించుకుని చింతాలు మీదికి దూకింది – 'అమ్మా – మా అమ్మా!' అంటూ సందిట వేసుకున్నాడు! అక్కడ నుంచి అన్నప్ప ముందుకు దూకింది – అప్పటికి ఆ రూపు అంతు చిక్కింది.

షుమారు పదేళ్ల ఆడపిల్ల –

మొగం చంద్రబింబమే !–

కెంపుల్లాంటి జడలు–

తామర రేకులలాటి కళ్లు,

ఆ చూపు, సూర్యమండలం

ఆ నవ్వు – గర్జన –

అన్నప్ప – విస్తుబోయి అప్రయత్నంగా నమస్కారం జేసినాడు. అమ్మోరి వాహనం – ఎగిరి ఆ చెంపను యీ చెంపనూ; పెట్టుపెట్టి లేడల్లే పారిపోయింది! ఆ తాకిడికి అన్నప్పకు కంటనీరు కమ్మింది.

"అయ్యా! అయ్యా, ఏం అదృష్టమండీ!

శాంతయ్యగారిని అలా కొట్టింది – మళ్ళీ మిమ్మల్నే కొట్టింది, ఏం నిదర్శనమండీ! ఆ తల్లికి – మీమీద్దయొచ్చింది. యిందరమున్నాంగదా – ఒక్కరికీ అంత పున్నెం లేకపోయె–"

"మళ్ళీ యిల్లా దయజేస్తుందా?"

"చెప్పలేం, ఆ తల్లిదయ !"

"కొంచెం సేపు యిక్కడే ఉందామా!"

"తవురి సిత్తం –"

– అన్నప్ప కూర్చోబోయినాడు.

‘అయ్యా, అయ్యా! అని చింతాలు వారించినాడు. “అమ్మోరి వాహనం తిరిగే యింతలెక్కా, నరమానవుడు కూచునే ఆచారం లేదు. తెలియక ఎవరన్నా సదికిలపడితే ఓ జాంచేపు మోకాళ్లట్టుకు బోవడమే, కూకున్న కాడ నుంచి కదల్లేరు. అయినా బాదేం ఉండదు. ఆ తల్లిం దలుచుకుంటూ అల్లా వుండగా, ఆయమ్మకు, దయొచ్చి వెన్ను జరచినట్టవుతుంది. అప్పుడు, ఆ తల్లిలాగనే,– కాళ్లమీద చేతులమీద నడుచుకుంటూ ఈ మయం దాటంగనే మళ్లీ నిటారవుతారు. అంత సత్తెముంది. సాధారణంగా, యీ కడ మనిషి అలికిడుండదు. ఒక సోములు తప్ప, ఆడు అమ్మోరి వాహనానికి లెంక! ఆడే దానిమ్మ గింజలు రసం పిండి, ఆ యమ్మకు బడతాడు. మున్నూటరవై పొద్దులూ, అదే ఆహారం ఎన్నడన్నా, జేమచిగుళ్లు కొరుకుతుంది. మరేదీ నోటబెట్టదు.”

“అవును! అది అమృతం ద్రావిన పుట్టుక. ఏదో ఓ ఆహారం పుచ్చుకోవడమనేది అదో లీలా,కాని ఆకలి దప్పికలుండా! ఈ తల్లి ఈ గడ్డమీద వెలసి ఎంత కాలమయిందో?”

“పదేళ్ల లోపండీ, పరాయి బిడ్డకాదు, పుట్టటం మనిషిగా పుట్టింది, మనిషికే పుట్టింది, మన సోములుగాడి మనుమరాలండీ, సొయాన, సొంతకూతురిబిడ్డ!

అమ్మోరి సంబరాలకని బెజవాడకు బోయి కొండమీద బండుకొనుండగా, మీనమ్మ కల్లోకి, అమ్మోరి వాహనం దూకిందట: ఆ దూకిందల్లా, పసిబిడ్డయిపోయి, ఒళ్లో పండుకున్నట్టు ఆపించిందట. తెల్లారి మేలుకొనంగనే, సత్తెం దలుచుకుంటూ చెంపలేసుకొని, అమ్మా దురగమ్మ తల్లే! నీ విచ్చిన పున్నెం నిజం జెస్తే వచ్చే సాలుకు బిడ్డందెచ్చి, నీ పాదాల కాడుంచుతానని, మొక్కుకున్నదంట! సత్తెమంటే సత్తెమే! పున్నెన బోయింది. పురుడోసుకుంది, కాని కల్దెరిచి బిడ్డను చూసుకునే తలికి మనిషి బుద్ధికనక బెంబేలు పడిందట. ఒక్కచ్ఛణం.... మళ్ళీ గుక్కదిప్పుకుని, లెంపలేసుకుంది లెగుండి! దాని మొగోడికీ సత్తేలేం బట్టవు! ఏందీ పిల్ల అడివిలో

ఒగ్గేయ్‌మన్నడంట! మీనమ్మ కా(గ్రంవచ్చి మూతిమీద గొట్టింది. దాంతో దానికాపురం ఏటగలిసిపోయింది. గూడెపోళ్లు నలుగురూ ఆడికి అట్టనరాదని బుద్ధి చెప్పినారు. ఆడైతే మామకాడ ముల్లెజూసి మెత్తబడ్డడు గాని, యిది మొగ్గలే. అమ్మోరి వోగనాన్ని అంత కూతకూసిన ఆ మడిసి మొగం మరి జల్మకు జూడనంది. అమ్మా! యెయ్యేళ్లు బతకాల్సిందుందికదా, యీ కుమ్మరాం దెచ్చి పెట్టుకునెట్ట బతుకుతావే! అన్నాడంట సోములు! ఆ అమ్మ పాదాలకడ బడుంటనన్నదంట! అంతే ఎవరూ నోరెత్తలా! అనుకున్న లెక్కప్పెకారం బిడ్డను కొండ కెత్తుకెళ్ళింది. సోములు యెంటెళ్లాడు. ఆ తల్లి నిట్టిట్టు బెంచమని, దురగామ్మోరు సొపనం యిచ్చిందట! అంతేనుండీ సోములు అట్టనె యినుకొన్నాడు. దానిమ్మలు బెంచినాడు, జాంచెట్లు బెంచినాడు. మరోమడిసి ఆసరా లేకుండగా ఒంటిసేతిమీద నా చెరువు దొవ్వినాడు. సుట్టుపక్కలంతా వనం జేసినాడు. ఎండకు గొడుగట్టినట్టు, యెంటంటే తిరుగుతూ ఉంటడు. సంజపడిందో, మరి, ఆ చాయలకు బోడు. ఆడేమిటి నరమానవుడు బోడు. అమ్మోరు కొండమీంచీకడకొచ్చి, రేయికి రేయంతా వోహనం మీద ఊరేగుతుందట! ఔ నదేసత్తెం, అమాసనాడైనా అంతమేరా యెన్నెలబూసి నట్టుంటుంది. యిదీ యిక్కడి యెవ్వారం…”

వాడలా అంటూ వీరు వింటూ యింటి దరిదాపులకు వచ్చేశారు. “అయ్యా నేనింక దిగడతాను. తవురు బోంచేసి ఓ కునుకుదీయండి, పొద్దు వాటారంగనే వచ్చితోడుకపోతాను. మా సాము ల్జూదురుగాని!”

“ఆఁ, సాము ల్జూసేదేమిటిలెస్తూ! యింకా యిలాటి విశేషాలేమన్నా ఉంటే చూపిద్దూ!” అని చప్పరించి మాట తేల్చేశాడు అన్నప్ప.

“ఏ యిసేసం లేందీ తవురితో జెప్పాల్సిన పనేందండీ?”

అన్నప్ప, ‘సరేలే, చూద్దాం’ అన్న ధోరణిలో? అంటే – ఎన్ని కబుర్లో అడగాలి అంటే:–

“అమ్మయ్యో మా ఆడకూతురూరుకోదండీ! యింతకు ముంగలే, పోతూ పోతూ, తవురి కంట బడకుండా ఖబర్దార్ అన్నట్టు సైగజేసి వెళ్లింది.

తవురెంటుంటే యిడిసిపోలేను. యిప్పటికి యిడవండయ్యా! ఒక్క అంగన పోయి ఒక్క ముద్ద తిని దాన్ని కుశాల్ మీదుంచి లగెత్తుకొస్తా–"

"భార్య అంటే అంత భయ మున్నదన్నమాట?"

"భయమనుకోండి భకితనుకోండి!

సేతగాని సన్నాసి నన్నిపొద్దు లప్పు డుసూరుమనిపించా! అది తలచుకుంటే యెర్రెత్తుతుంది. యింక యీజనమకు, దానికంట, నీటిసుక్క రానీను. అన్నప్పగారూ మా అమ్మోరికాడ జెప్పిందే, తవురికాడ జెప్పుతుండ. గుళ్లోకిబోయినా మరే కోరికా మొక్కను. మా రంగణ్ణి సల్లంగ సూడమనే. నాకు యింక మరే అదురుష్టమూ అక్కరలేదండీ. రంగడు, కళ్లతో హుకుం జారీ జేస్తే జీ సాహెబా! అనుకుంటూ యెయ్యేళ్ళు బతుకుతానండీ!"

"తథాస్తు! ఒక్క వెయ్యేళ్ళేం లెక్క చింతాలూ, – మీరు శాశ్వతంగా, – యిలాగే సుఖంగా ఉంటారు నాయనా!–"

"మనిల్లిక్కడి కెంతుంటుంది–?"

"కూసింత దూరమే; యిటెంతో, అటు అంతే!"

"అయితే నీతోబాటు ఒక అడుగు అటే వేస్తాను – నీ కూతుర్ని చూడనేలేదు: దాని బుగ్గమీదో చిటికేసి, పోయి భోంచేసొచ్చి, మధ్యాహ్నం కాస్సేపు మీతో బాటుంటాను."

చింతాలు నవ్వి, తల ఊగించాడు. యిద్దరూ చేమలుపు తిరిగి, అక్కడికి జేరుకున్నారు. బాదం తోపులోంచి గ్రామం కనబడుతూనే ఉంది. తోపు దాటగానే – ఆహాఁ అది, గ్రామమేమిటి, దాని సౌభాగ్యం మహాపట్టణానికి, లేదు; కావడానికి, అన్నీ తాటాకుయిళ్లే, – కాని, ఆ నిండుతనం! ముందూ వెనకా, వేపచెట్లు, రహదారిగా దిరిసెన చెట్లు, ఆ నీడలో, దేవతార్చనలో, దీపారాధనకు కుందులమర్చినట్టు, గ్రామం కనుసొంపుగా వుంది.

ఉంది, అష్టదళ పద్మాకృతిలో, –

నడిబొడ్డుగా, – ఏనాటిదో మర్రిచెట్టు, మహావృక్షమైపోయి, బాగా విస్తరించి పెళ్లిపందిరల్లే ఉన్నది. ఆ నీడను విశాలంగా, యిన్నూరు మంది కూర్చోవచ్చును. కావలసినంతమేర చపటా కట్టారు. అటూ యిటూ

చూసుకుంటూ అక్కడకు చేరుకున్నారు. చింతాలు పైకి చూసి, దణ్ణం పెట్టాడు... కొమ్మ మీద కృష్ణుడున్నాడు!; ఆఁ – అనుకున్నాడు, అన్నప్ప! – "మన రంగమ్మగారు దయజేసినారండీ, స్వామోరిని! మఱ్ఱి చెట్టు అలా, దిసిగా ఉండరాదంట, గ్రామానికి రక్షకావాలంట. అందుకని, ఆరు నవాబుల రాజ్యంలో, గండా శిలిపి అని బ్రతుకుతున్నారట. ఆరికి చెప్పంపించి, చిన్నకిట్టమ్మలని రప్పించారు.

అయ్యోవ్! మన గ్రామం అంటే యింతమేరే అనుకున్నారేంటి? నాలుగింతలుంది. ఆచార్లుగారు యేసిన పంపిణీ యిది; తావర పదమానికి, నాలుగు రెక్కలంట; ఆరు, రెక్కకో పదమం జొప్పున, నాలుగెనిమిదులు ముప్పైరెండు, అదో దేవతా లెక్కంట. ఆరు, నడుంకట్టుకుని, యీకడ నిలబడి, యీనిరవాకం జేశారు..."

"బాగుంది, దైవం రక్షించి, కుటుంబవృద్ధి అయి, సంసారాలు పెరిగితే,"

"అంటే యిప్పుడున్న జాగా సరిపోకపోతే ఏం జేస్తారనేగా, తమరనేది? ఆచార్లగారు ముందు జాగరత మీదే ఉండారు. పిల్లలు పెద్దోరై, యింటికి ఓ కోడలంటూ అల్లుడంటూ రావడం అంటూ వచ్చినా, యీతరానికేం యిరకాటం ఉండదు. యింక ఆళ్ల పిల్లలనాటి మాట. అప్పటోళ్ల మోజదెట్టగుంటదో? మాలాగే పచ్చని నీడనే ఉంటరో, బవంతులే కట్టుకుంటారో."

"మీ చేషయ్య బావ కట్టుకున్నట్టు."

"అది బావ మోజు కాదుండీ

మాతో బాటే ఉంటనన్న దానికి ఆచార్లుగారు ఒప్పుగోలే! కొన్నాళ్లపాటు నాలుగ్గోడల మజ్జెనా నిదరోవడం, ఒంటరోడు కనుక, అలవాటుకొద్దీ ఆడ ఉంటున్నాడు కానీ, రేపీ పాటికి, మాయింటి పక్కకిరాడూ; ముందలగనే చేషయ్య బావకో యిల్లు కేటాయించాంగా! యెప్పుడన్నా, యిల్లు వాడుకుంటూనే ఉన్నాడుగా! నలుగురూ జేరి కష్టం సుఖం జెప్పుకునేది, ఆడనేగంద.

...యిదిగో యిదే మా నీడపట్టూ!"

యిద్దరూ, లోపలికి అడుగుపెట్టారు.

కావడానికి అది నిట్టాళ్లపాక కాని, లోపల ఎంత శుచి, ఎంత శుభ్రత! పైగా ఆ కళ!

ముందర అర. తగుపాటి విశాలంగా ఉంది. చుట్టూనడుం ఎత్తు, గిలాబీ చేసిన రాతిగోడ; గోడలనిండా సందులేకుండా రంగురంగుల సుద్దతో జేగురుతో వేసిన దేవతామూర్తుల బొమ్మలు లక్ష్మీ, సరస్వతి, పార్వతీ, వినాయకుడు, రామపంచాయతనం, శివపార్వతి లీలా నాట్యం, రాసక్రీడ చిత్రములన్నీ ముద్దులుగారుతూ, కొట్టొచ్చినట్టు కనిపిస్తూన్నది...

అన్నప్ప, చింతాలు వంక జూశాడు. 'యిది నీ ఘనకార్యమేనా,' అన్నట్టు అతడది ఆకళింపు చేసుకుని 'నేను కాదండోయ్.' నాకు అంత చెయ్ దిరగదు. రంగడు చేసిన చేతే, యింటికి యిల్లంతా దేవుళ్ల మయం చేసింది. అట్టయితేనేగాని ఆరి మొగాల్జూసయినా నేను బుద్ధి కుదురుగ ఉంటానని నమ్మకంట! నాకు మాసెడ్డ ఉక్కిరిబిక్కిరనుకోండి. నవ్వేందుకూ కుసింత తుళ్లేందుకూ యీ కడ జంకే..."

"ఆహాఁ! పిల్లదానిది, ఓ విధంగా చూస్తే కానరాని గడుసుదనం. మొగకొడుకు యింటికి అలిసి సొలసీవచ్చి, చిరాకున చిర్రు బుస్సు మనకుండా ఉండేందుకు, యిది మా మంచి మంత్రం; యిందులో యిహమూ పరమూ రెండూ ఉన్నాయి: చెయి తెరపిగా ఉన్నప్పుడు గోళ్లు గిల్లుకుంటూ కూర్చోకుండా, యిలా ప్రొద్దుపుచ్చడం ఎంత విశేషం? అదిన్నీ కాకుండా, మొదటినుంచీ వీరినే నమ్మింది, అపరదైవానివి గనుక, నిన్నూ నమ్మింది. ఈ ఉభయులూ కూడా దాన్ని చల్లగానే చూస్తూ ఉన్నారు. యేయేళ్లకూ, అలాగే కంట కాపాడుతారు!..."

"ఏందండే తవురూ అలా అంటారు? నేను దేవుడంటాడినయితే నన్నే నమ్ముకున్న ఆడ కూతుర్ని, అద్దానపడవిలో జారిడిచి, జాడన్నా తెలియకుండా ఎగిరిపోతానా? అది కంట తడెట్టిందంటే ఊరికే బోతదా, దాని మొగాన కుంకుముండే రాతుండబట్టి, నాపీక తెగాల్సింది పోయి, యీ యేళ్లతో

సరిపెట్టుకుపోయింది. ఛస్ నేను మంచోణ్ణిని, తవురూ అనడం బాగోలేదు.”

“అనకపోతే, నా చెవి మెలేయదూ?”

“ఒరే అమాయకపు సన్నాసీ! నీ పెళ్లాం అప్పుడు, రంగడలా రాగా లెట్టిందంటే, నీవు అన్యాయం జేసి పోయినావనా? – ఛాం–ఛ! తనలాటిదాన్ని కట్టుకోబట్టి కదా, – నీ కిన్ని అగచాట్లు వచ్చాయి కదా అని! – కావాలంటే రుజువిప్పిస్తా... చింతాలూ, యీ కృష్ణాతీరాన పుట్టిన ఆడపిల్లలందరూ, రుద్రమదేవుల్రా నాయనా, దద్దమ్మలుగారు... మరేమనుకున్నావ్?

36

సరేకాని, – నీకు చీమ కథొచ్చా... రాదూ!

చెపుతా విను:

అనగనగా! ఓ రాజు, రాజు కో భార్య!–

ఒక్కటంటే ఖరారుగా ఒక్కతే!

ఆ పిల్లదంటే అతగాడికి ప్రాణమే అనుకో!

ఆయనకు అన్ని జంతువుల భాషలూ వచ్చు!

అది, ఆ రోజుల్లో కూడా విశేషమే!

ఒకనాడు సాయం సమయాన వనవిహారం జేస్తున్నారు.

ఆ సందర్భంలో, ఆయన కేదో యాదకువచ్చి, మందహాసం చేశాడు. అంటే చిరునవ్వు నవ్వాడు. వాళ్లు అందరి మనుషులలాటి వాళ్లు కారు గనుక, – సంతోషం పట్టరానంతగా వచ్చినా, నోరారా హాయిగా నవ్వేందుకైనా నోచుకోలేదు. ఆ పుటక అదీ! ఆ పెంపకం అదీ!

ఆయనలా నవ్వడం రాణీగారు చూసింది.

కారణం ఏమిటో చెప్పమని కంఠం పట్టుకుంది.

ఎన్ని విధాలో చెప్పి చూశాడు. కాని ఉహూం–

‘చివరకు యీ సంగతి నానోటంట చెపితే శిరస్సు వ్రక్కలౌతుంది. యిది దేవరహస్యమే సుందరాంగీ’ అని కూడా గడ్డం పుచ్చుకుని బ్రతిమాలుకున్నాడు. అయితేనేం రాణీగారిది భల్లూకప్పట్టు –

'నేను మీ ప్రాణాలకన్నా కూడా అధికురాలనని నీవే అంటూంటావు కదా! నా దగ్గిర ఏ రహస్యం దాచను అని చేతులో చెయ్యి వేశావు కదా – యిప్పుడీ నాటకం ఏమిటి? నీవు ఎవతెనో తలుచుకుని, దాని వయారం తలచుకుని ఒళ్లు తెలియకుండా నవ్వావ్! నన్ను మభ్యపెట్టేందుకు యీ నాటకం ఆడుతున్నావ్! ఏది ఏం జరిగినా చెప్పి తీరాల్సిందే' అని కూచుంది. 'నీవు నిజం చెప్పకపోతే నేను యిలా కుమిలిపోతూ ఉండలేను.' వగైరా వగైరా – వేపుకుతింది. 'రాజుగారు యిదేమిటి? యీ మనిషి యిలా తయారయిందేమా' అని దిగనాసిల్లి పోయినారు. తెల్లవారేలోపుగా నాకు నిజం చెప్పకపోతే యీ జన్మకు యింతే అని కూడా అనేసింది. దాంతో మనిషికి కాళ్లూ చేతులూ ఆడక హంసతూలికా తల్పంమీద అలా వ్రాలిపోయి కన్ను మూతపడక, గోడవంకే చూస్తున్నాడు.

గోడ మీద ఓ దోమ వాలింది!

మహారాజుల అంతఃపురాల్లో కూడా, దోమలుంటాయా? అంటావా? తతిమ్మా రాజభవనాల భోగట్టా మనకేం దెలుసుగాని ఆ సమయంలో ఆ స్థలంలో దోమవాలినమాట మటుకు ఖాయం.

అదల్లా వ్రాలి, రెక్కలు తడుముకుని, అటూ యిటూ చూసి, అమ్మయ్య, అనుకునేంతలోనే ప్రక్కను మరో దోమ వ్రాలింది.

వ్రాలిందే తడవుగా పనస ప్రారంభించింది !

తప్పించుకు పోదామనుకున్నా వేం!

నీవు ఎంత ఎత్తు కెగిరితే, నేనూ ఎగురుతా!

యిందాక ఎందుకు అలా నవ్వావో, చెపితేకాని వదలను. చెప్పితీరాల్సిందే, అని సంగీతం మొదలెట్టింది.

ఏ పుటక పుట్టినా, యీ యిరకాటం తప్పేట్టులేదే అని రాజుగారు నవ్వడం మొదలుపెట్టారు.

ష్ః – రాజుగారు నవ్వుతూన్నారన్నాడు దోమ.

యీ నవ్వెంతసేపు, అని అటుకేసి ఎగిరి జబ్బ చురుక్కుమనిపించి వచ్చింది భామ!

రాజుగారు, జబ్బ నలుపుకుంటూ ఉలిక్కిపడి లేచి కూర్చుని, దోమవైనావ్ బతికిపోయావ్. అదే మా జాతి, ఆడదానివైయుంటే, ఏం జేశేవాడినో.

ఒరేయ్, అదల్లా వేధిస్తూంటే మెమ్మే అంటావేంరా, సిగ పాయదీసి నాలుగు తన్నకా...! అని మనసారా అనేసి, వాటివంకే జూస్తుంటే, నికరంగా తానన్నంత పనీ జరిగింది.

ఆ ప్రాణనాయకి రొద భరించలేక, మీదకు దూకి, రెక్కలు విరిచి పట్టుకుని, అన్ని కాళ్లతోనూ మట్టగించేసరికి, అది కూనిరాగం పెట్టి అగపడకుండా పోయింది. దోమ, జయించిన ధీమాతో సంగీతం పాడటం మొదలెట్టింది. రాజుగారి చెవిదగ్గర చేరి – కుట్టను మటుకు కుట్టలేదనుకో! దానికి మటుకు ఆ పాటి విశ్వాసం ఉండదా ఏం!

తెల్లవారింది, ప్రొద్దెక్కింది. రాణీగారు, ఏడు వారాల సొమ్ములూ అలంకరించుకుని, మళ్ళీ రభసలో దిగారోలేదో, రాజుగారు ఆ భామామణి యొక్క ఏడు పాయల జడనూ ఎడంచేత్తో ఒడిసిపట్టి ఆ చెంపా యీ చెంపా వాయించారు: రాణీగారు అతిసుకుమారి కావడం మూలాన దిమ్మతిరిగి పోయినా, వీరాధివీరుల వంశాన పుట్టిన కారణాన సంబాళించుకుని, కలకల నవ్వింది. 'ఎందుకా నవ్వు?' అన్నారు రాజుగారు. 'చెపుతాను – చెప్పకూడదని నాకేం పట్టింపులేదు – శాపమూలేదు.'

'నేను చక్రవర్తి కూతుర్నే అయినా, చిన్నప్పుడు ఎత్తి పెంచింది – మామూలు మనుషులే! వాళ్ల మాటామంతీ – వాళ్ల వైఖరీ, నాకు ముచ్చటగా ఉండేవి! నేనూ అలాగే పెరిగితే బాగుండుననుకున్నాను – కాని, పెద్దలు వల్లకాదన్నారు. ఠీవీ దర్పం, ఎదుటి వాళ్లను చిన్నచూపు చూడటం యిత్యాదులు ఆభిజాత్యానికి గుర్తులని, మనం అందరి మనుషులలాంటి వాళ్లం కామనీ, కాకూడదనీ, కట్టడి చేశారు. నాకు యిదంతా కంటగింపుగానే ఉన్నా తల ఒగ్గక తప్పలేదు; అత్తవారింటికి వచ్చాకన్నా, నేను కోరిన తీరున సుఖపడతానేమో అనుకున్నాను. మీరు కిరీటం భుజకీర్తులతో ప్రత్యక్షమైనారు: గౌరవంగా ప్రేమించారు. నా కనుసన్నల్లో మెలుగుతూ అన్నిందాలా

లోకువైనారు: ఎట్లా మిమ్మల్ని మార్చి మనిషిని చేయడం? అందుకోసం యిలా మొండికేశాను. వేధించగా ఏ వేళకన్నా మీలో ఏ మూలల్లోనో నక్కి వున్న మనిషితనం రగులకపోతుందా అని ఆసపడ్డాను: నా పున్నెం బాగుంది. మీరు నాకు నచ్చిన మనిషి అయినారు అన్నదట! రాజుగారూ రాణీగారూ ఎందుకో కీచులాడుకుంటున్నారు. ఆ పళాన పట్టుకు ఉదికాట్ట అనేటువంటి శుభవార్త మునుముందుగా రాజధానిలోనూ వెను వెంటనే రాజ్యం అంతటనూ చల్లనిగాలి మీద తేలుకుంటూ వచ్చే పరిమళం లాగా వ్యాపించడంతో వారి ఏల్బడిలో ఉన్న ప్రజలందరూను అన్నాళ్లకు 'హమ్మయ్య' అనుకుని వాళ్లు మనంటి మనుషులే అని తెలుసుకున్నవారై, ఆ రాజదంపతులు తమతోబాటు వారినిగానే భావించుకుని, వాళ్ల కష్టసుఖాలు వేయికళ్ల కనిబెడుతూ, కలిసి కట్టుగా సుఖంగా ఉన్నారుట!

కనుక ఆడకూతురు ఆంతర్యం అలా ఉంటుంది. తనకు కోపం వస్తే నవ్వుతుంది. నీక్కోపం వస్తే, అయ్యో పాపం అని జాలిదలుస్తుంది. ఆలనా పాలనా అంతా లాలనే! సిసలైన ఆడదానికి తన పెనిమిటంటే, కడసారపు పసిబిడ్డవతూ, అవతలివాడు పేట్రేగి ధూమ్ ధాములు చేసినా, అదోరకం గునుపుక్రింద కట్టేసి బుజ్జగించి, మంచిగా మెలగడం అనేది, గోరుముద్దలు పెట్టినట్టు మెల్లిగా వంట పట్టిస్తుంది. అంతమాత్రాన చిన్న చూపు చూస్తాందా? ఎబ్బే; తాళికట్టినవాడు దైవమే! నలుగురూ కూడా మంచికిగాని చెడ్డకు గాని, ఫలానా సుబ్బమ్మ పెనిమిటి అని చెప్పుకుంటూంటే ఎంత ఉప్పొంగి పోతుంది. అందుకనే, గృహమంటే గృహిణియే అని పెద్దలన్నారు. రాములవారంతటివాడు, సీతమ్మ తల్లిని గురించి ముచ్చటిస్తూ ఏమన్నారు – 'ఈవిడ నా యింటికైన లక్ష్మీదేవి!' కనుక చింతాలూ! ఫలానావాడు లక్ష్మీ పుత్రుడు! అనిపించుకోవడంకంటే, వీడు వర్థి లక్షింపతి అని అనిపించుకోవడం ఎంత మెరుగు! పెళ్లాం అంటే నెత్తిమీది దేవత అనుకునేవాడే, వీడొట్టి యిల్లో నారాయణమ్మ! అని ఎందరు ఎద్దేవా చేయనీ – వాడే, అంటే నిజానికి నీవంటి వాడే సుఖపడేది!" – అన్నాడు.

37

రంగడు, నవ్వుకుంటూ లోపల నుంచి వచ్చింది.

అన్నప్ప "యింటి వెనకాల యింగువ చెట్టుంటే యిల్లంతా ఘుమఘుమేనే అమ్మాయ్! నీవు ఏ మూలనో ఉండి మా కబుర్లు వింటూన్నవని నాకు అప్పుడే అనిపించింది. ఏం, చీమ కథ ఎట్లా ఉంది?"

"చీమ కథని దోమ కథ చెప్పారు" అని నవ్వింది రంగడు.

అన్నప్ప, అట్టె మనస్సు కేసి పరకాయించి, "ఆఁ, అప్పుడా చీమ తన యిల్లాలిని చూసి 'ఓసి యింటిదానా, విన్నావుకదా దోమకథను! ఎన్నడన్నా వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి వేషాలేశావంటే జాగ్రత్త! అని హెచ్చరిక శాయంగా, ఆడుచీమ అంతకుముందే కుత్తుకబంటిగా తేనె పుచ్చుకుని వచ్చిందేమో, మాంచి ఉమ్మసంమీద ఉండటం చేతనున్నూ, అదీగాకుండా ఎన్నడూ తనను నిలవేసి పల్లెత్తుమాట అననటువంటి భర్త అకారణంగా, యిలా తనను గదమాయించడమున్నూ చూసేసరికి, మీదకు ఉరికి ఏమిటి యీ వాగుడు! అంది. దాంతో చీమ నాథుడు ఖంగారుపడి యిది నా వాగుడు కాదే, నైమిశారణ్యంలో సూతుడు శౌనకాది మహర్షులకు చెప్పాడనీ ఆ సందర్భంలో అక్కడి గింజ లేరుకుంటూ తాను అక్కడ ఉండి, అది వినడం తటస్థించిందనీ, మా ముత్తాతగారి తమ్ముడు నాకు దారిలో కనబడి చెప్పాడు. మంచి ముక్కలు కదా అని నీ చెవిని వేస్తే అంత ఆగ్రహమెందుకే, మనుషులు చెప్పుకున్న కథ మనకు నచ్చకపోతే, అందులో పేచీ ఏముందీ? ఒకవేళ ఎన్నడన్నా నీవు మొండిపట్టేపట్టడం సంభవించితే, పది ఆమడదూరం పారిపోతాను కాని, నీ ఎదుట ఉండి నెగ్గుకు రాగలనా? ఏదో బుద్ధి లోపమై యిలాటి కట్టుకథలు వినడం అంటూ వచ్చినా, నీతో చెప్పనుగా, అని బుజ్జగించి ఆ బుల్లి మొగం మరల కలకలలాడించి తానూ తన భార్యా సుఖంగా ఉన్నవారైరి!..."

చింతాలూ రంగడూ ఒక్కసారి కలిసికట్టుగా నవ్వేశారు – "ఆహాఁ కథ చెప్పిన ఫలం దక్కింది! వచ్చే జన్మక్కూడా ఏరూపాన ఉన్నా ఈ కలకలా

కలిమిడి మిమ్మల్ని అంటి పట్టుకునే ఉంటూంది."

"ఏ రూపాన వున్నా అంటే? మళ్ళీ మనిషి పుటక రాదా ఏం?" అని రవంత కొంటెగా అడిగింది రంగడు.

"రాదని చెప్పలేంగాని వస్తుందనే ఖరారు లేనప్పుడు మాట జాగ్రత్త మీదుండటం మంచిది. అయినా – మారితే ఆకారం మారుతుంది కాని అంత మాత్రాన అంతస్తు మారుతుందా? అంటే నేననేది మంచి తనం విషయంలోనే సుమా. పెద్దలేం జెపుతున్నారంటే –

మంచిగాపోయి ఫలం ఆశించకుండా ఉంటే, కానరాని మేలు కలుగుతూనే ఉంటుంది. అలా కాకుండా బుద్ధి వక్రించిందనుకో, తెలిసి కూడా సరిదిద్దుకోలేదనుకో, తిట్టినతిట్టు గాలికి పోయిందిగాని – మొట్టిన మొట్టు జ్ఞాపకం ఉంది, అన్నట్టు – దాని దాఖలా, వచ్చే జన్మలో అయినా కనబడే తీరుతుంది. వెనకటికి –

ఓ పేద బ్రాహ్మడికి ఒక అమాయిక పెళ్లాం ఉండేది. ఆవిడ నా అంత చక్కనిది. అయితేనేం, బహు అన్యోన్యంగా ఉంటూండేవారు. పైగా అతగాడు ఏకాంతాన రకరకాల ముద్దు పేరులు పెట్టి పిలుస్తూ, ఉబ్బేయడంతో, తాను అధిక – చక్కందాన్ననే అనుకునేది. ఇలా బహు, – ఆనందంగా కాపురం చేసుకుంటూ వుండగా, ఏం జరిగిందంటే, ఓ రాజకుమారుడు దేశసంచారం చేసుకుంటూ మారువేషంతో యిక్కడికి ఒకనాటి ఉదయం వచ్చి, అలా చెరువు గట్టుమీదనుంచి వస్తూండగా – యీవిడ కనబడింది. యీవిడేమో వయ్యారం వలుకబోస్తూ నడుస్తుండటంతో – యీ కురూపేమిటి – యీ వగలేమిటని అతగాడికి నవ్వు వచ్చింది. ఎవడో పరాయి మగవాడు తననుచూసి అలా నవ్వేసరికల్లా– సత్తెకాలం మనిషి కనుక, అతగాడు తనను వంకరచూపు చూశాడనుకొని, దద్దరిల్లిపోయి, ఒక్క పరుగునపోయి రాణీగారితో మొరపెట్టుకుంది. అమ్మా – భూమి పుట్టిన యిన్నేళ్ళకు మన పరగణాలో యీ పాపం పుట్టడమేమిటి తల్లీ, ఎవడో దారిన పోయేవాడు, ఓ యిల్లాలిని చూసి భ్రమసి నవ్వడమేమిటీ ఏలికసానీ! యీ విలయమేమిటని వాపోతూ, యింతకాలంనుంచీ పరపురుషుడు నన్ను కన్నెత్తి చూడలేదు...

నన్ను చేపట్టిన వారికోసమని భగవంతుడు నాకు కటాక్షించిన యీ చక్కదనం,–

అనేసరికల్లా రాణీగారికి కూడా నవ్వు ఆగింది కాదు; యీవిడ మొగం వంక చూడనూ నవ్వనూ, యిలా ఓపిక వున్నంతవరకూ నవ్వేసింది. ఆ అమాయికురాలు, రాణీగారు తన చక్కదనానికి మురిసిపోయి నవ్వుతూన్న దనుకొని, ఆహాఁ– మీదంటే దేవతాపుటక! మీవంటి వారు కంటజూసి ఒకసారికి పదిసార్లు యిలామెచ్చుకుంటే నాకు ఏ ఆక్షేపణా వుండదు. యిది ఒకవేళ మావారికి తెలిసి వారు కూడా హర్షించే విషయమే కాని మరోటికాదు; మీకు తనివితీరేట్టు చూసుకోండి, అని మొదలెట్టింది. దాంతో యిక అక్కడ ఉన్న దాసీ పిల్లలకూ నవ్వు ఆగిందికాదు: అదిచూసి, యీవిడ మూతి ముడుచుకుంది. ఎందుచేత? రాణీగారంతటి ఆవిడ, మెచ్చుకున్నటువంటి తన చక్కదనం, యీ దాసీపడుచులు కూడా మెచ్చుకోవడం ఏమిటి? – వీళ్ల తాహతు ఎంత? – అనే దర్పం ఆవహించింది. అది రాణీగారు యిట్టె కనిపెట్టేసి, అమ్మా మీరు, యీ అజ్ఞానుల్ని క్షమించాలి! యీ పిల్లలందరూ చకోర పక్షులలాంటి వాళ్లు. ఇంతకాలం నుంచీ యీ వెన్నెల ఎప్పుడు వస్తుందా అనే తపనమీద వుండటంతో మీ ముఖ చంద్రబింబం కనీ – కనిపించడమే తరువాయి, తనివితీరేట్టు చూడకుండ నిలువలేకపోతున్నారు.

ఇది వాళ్ల దోషం కాదు. మీ చక్కదనం ప్రభావం!

అనేటప్పటికి ఆ అమాయికురాలు, మరింతగా సంతోషించి, అలాగే నూరేళ్లూ బ్రతికింది.

ఈ రగడకు అంతటికీ మూల కారణమైనటువంటి ఆ రాజకుమారు డున్నాడే, అతడు, ఊరిబయట మామిడి చెట్టయి పుట్టాడు. పంటకాలంలో చెట్టు, కొమ్మ విరగకాస్తుంది. అక్కడ పిల్లకాయలు చేరి, రాళ్ళు విసిరి కాయలు, పిందె మిగలకుండా రాల్చేసుకుంటారు. జన్మంతా యిలా దెబ్బలు తింటూ, గడపవలసివచ్చింది. కారణం? తాను వెనుకటి జన్మలో, కావేషం లేకుండా, ఓ విధంగా కానరాని మేలే అయిందనుకో. అయినా దేని ఫలం దానికి తప్పదు?

అలా రవంత నొప్పించిన పాపానికి, –

జన్మంతా చిటిమొటి కాయలు తినడం,–

చేసిన మేలుకు తగ్గపుణ్యాన, ఎప్పుడూ పచ్చగా వుంటూ, నలుగురూ తనకోసం ఎగబడేట్టు పండూ ఫలంతో నదరుగా కనిపించడం ఆ జన్మలో మంచితనమే యీ జన్మలోనూ అబ్బి, కుర్రమూక అల్లారాయీ రప్పా వేసి గొడవ చేస్తున్నా – పోనిద్దూ అమాయకులు; వాళ్ల రెక్కల కష్టం ఊరికే పోవడం లేదు. అదే ఫలం పాటు అని సంతోషించడం!

యిహ, ఆ రాణీగారి సంగతి,

ఏ మాత్రమో కుత్సితంతోనే నవ్వింది కాబట్టి, ఆ మామిడి చెట్టుకు తేనెతుట్టిగా పట్టింది. చెలికత్తెలందరూ తేనెటీగలు. పట్టు నిండుగా తేనె నింపేసరికల్లా, ఏ తలకు మాసినవాడో రావడం పిండుకు పోవడం! అంతటితో అది తప్పపడిపోవడం – నామరూపాలు లేకుండా పోవడం – యిలా ఆ జన్మ పదే పదే ఎత్తుతూనే ఉంది. ఇదీ కథ...”

“మరి, ఆ అమాయికపు బాపనావిడ సంగతేమిటండీ...” అన్నాడు చింతాలు.

“ఆవిడా, ఆనందంలో పుట్టింది. ఆనందంతో పెరిగింది. చివరకు, ఆ ఆనందమే తానయిపోయింది! ఆ ఆనందానికి, నామ రూపాలుండవు నాయనా! యిదే మన ఉపనిషత్తులు చెప్పే మాట!” అని వివరించాడు అన్నప్ప.

“అయితే, అన్నప్పగారూ! మా రంగడు ఎప్పుడూ నవ్వుతూనే ఉంటుందిగందా, మీరు చెప్పినట్టయితే పెద్ద చిక్కేనే, నన్నిడిసి, తన మానాన తాను తన నవ్వులోకి మాయమై ఊరుకుంటే నేనేంగాను?–”

“కావలసిందే అవుతావు. ఆ నవ్వంటే నువ్వే!” అన్నాడు నవ్వుతూ అన్నప్ప.

– సమాప్తం –

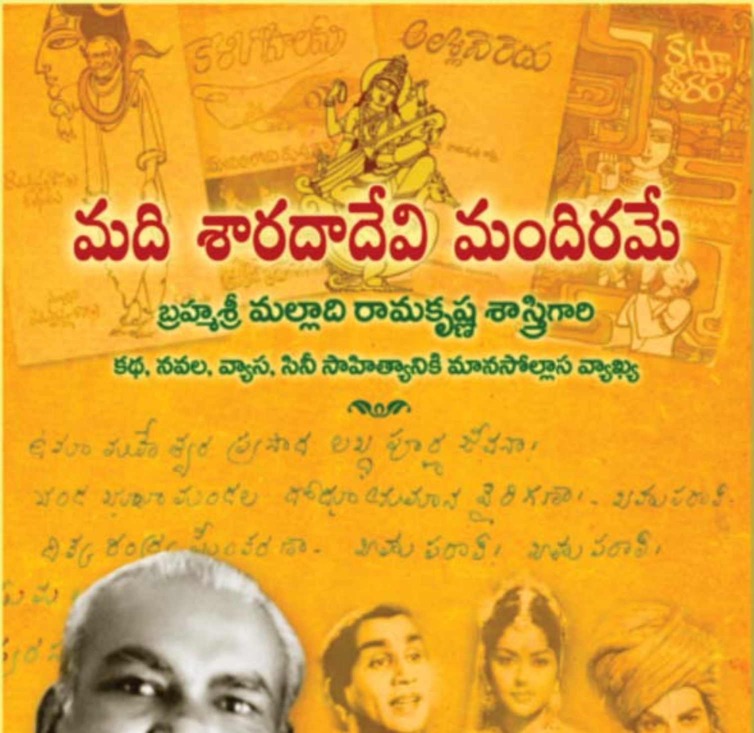

క్రియేటివ్‌లింక్స్ పబ్లికేషన్స్ ప్రచురణ - 2015

ఆంధ్ర సారస్వత క్షేత్రంలో పసిడి పంటలు పండించిన పుంభావ సరస్వతి

కీ.శే. మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

(17.6.1905 - 12.9.1965)

ఆధునిక నవలా సాహిత్యంలో అనర్ఘ రత్నాన్ని మీకు సగర్వంగా సమర్పిస్తున్నాము.

క్రియేటివ్‌లింక్స్ పబ్లికేషన్స్ - 2016

Creative Links PUBLICATIONS

₹ 120/-